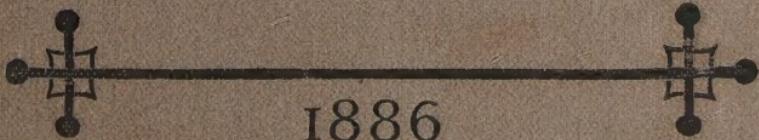
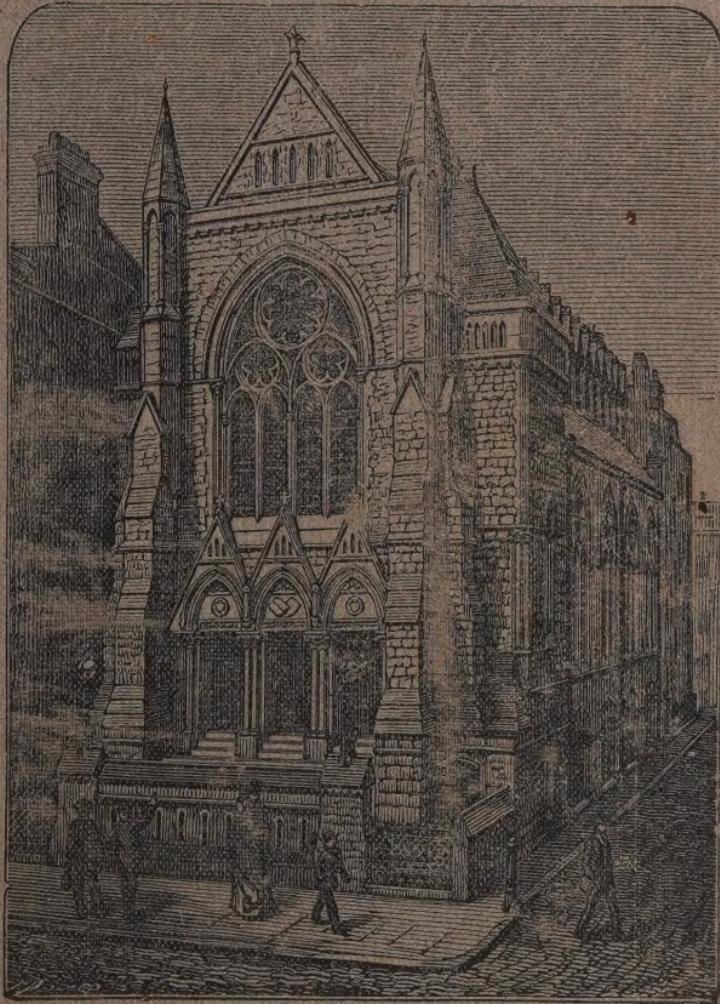

School of Theology at Claremont

1001 1405163

PULPIT CHURCH, CITY ROAD

1886

* * *

The Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA

Digitized by the Internet Archive
in 2024

REV'D JOHN EVANS.

BX
8222
EG
PA
V.2

"O Frodyr, gweddiwch drosom."

PULPUD CYMRAEG CITY ROAD, 1886.

GAN

JOHN EVANS (EGLWYSBACH.)

All Rights Reserved.

TREFFYNNON:

ARGRAFFWYD DROS YR AWDWR GAN P. M. EVANS & SON.

* * *

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

CYFLWYNEDIG I'M TAD YNGHYFRAITH,

SEF

John Pritchard, Dsw.,

NORWOOD GROVE, LIVERPOOL,

YN ARWYDD O BARCH IDDO

FEL

AELOD FFYDDLAWN A HAELEONUS O EGLWYS CRIST,

AC FEL

SWYDDOG AMLWG A DIFEFL YN Y CYFUNDENB WESLEYAIDD

YN GYSTAL AG FEL AMLYGIAD O'R

ANWYLDER DIBALL A DIFFUANT A GOLEDDIR TUAG ATO

GAN YR AWDWR.

AT Y DARLLENYDD.

Trwy drugaredd Pen yr eglwys, yr wyf wedi cael bywyd ac egwyl i orphen y drydedd gyfrol o'r PULPUD CYMRAEG.

Y mae yn ofidus genyf fod amgylchiadau wedi fy lluddias i ddwyn allan rai o rifynau y gyfrol hon mor reol-aidd ag arferol. Deallwyf i hyn beri peth anghyfleusdra i'm dosbarthwyr, a rhyw gymaint o siomedigaeth i'm darllenwyr. Nid oedd genyf ddychymyg ar y pryd fod rheoleidd-dra yn ymddangosiad llyfr o'r fath yma o nemawr bwys.

Cyhoeddir y rhifyn cyntaf o'r gyfrol nesaf ar y dydd olaf o Ionawr, 1887; a gofelir am i rifyn ymddangos yn fisol hyd derfyn y flwyddyn.

Gan ddiolch i chwi oll am y gefnogaeth a roddir genych i'r anturiaeth hon, ac am y tystiolaethau lawer a dderbynwyd genyf, o bryd i bryd, i fudd ysbrydol fy llafur yn y wedd yma, yr wyf yn cyflwyno y gyfrol fechan hon i nawdd Duw a'i dangnef.

Yr eiddoch yn serchog,

JOHN EVANS.

FRON DEG, BANGOR,

Rhagfyr, 1886.

C Y N N W Y S I A D.

TE DAL.

XXV.—NA THRISTAOCH MEGYS ERAILL.

“Ond ni ewyllysiwn, frod yr, i chwi fod heb wybod am y rhai a hunasant, na thristaoch megys eraill y rhai nid oes ganddynt obaith. Canys os ydym yn credu farw Iesu, a'i adgyfodi; felly y rhai a hunasant yn yr Iesu, a ddwg Duw hefyd gydag ef. Canys hyn yr ydym yn ei ddywedyd wrthych yn ngair yr Arglwydd, na bydd i ni y rhai byw, y rhai a adewir hyd ddyfodiad yr Arglwydd, ragflaenu y rhai a hunasant. Obliged yr Arglwydd ei hun a ddisgyn o'r nef gyda bloedd, â llef yr archangel, ac âg udgorn Duw: a'r meirw yn Nghrist a gyfodant yn gyntaf: Yna ninnau y rhai byw, y rhai a adawyd, a gipir i fyny gyda hwynt yn y cymylau, i gyfarfod â'r Arglwydd yn yr awyr: ac felly y byddwn yn wastadol gyda'r Arglwydd. Am hyny diddenwch eich gilydd â'r ymadroddion hyn.”—1 THESSALONIAID iv, 18—18 . .

1

XXVI.—GRADDAU MEWN PECHOD.

"Am hynv yr hwn a'm traddodes i ti sydd fwy ei bechod."—

JOAN xix, 11

18

XXVII.—OLWYNION EZECIEL; NEU OLWG ARWYDDLUNIOL
AR LYWODRAETH NATURIOL DUW DROS X BYD.

"Yna yr edrychais, ac wele yn dyfod o'r gogledd gorwynt, a chwmwl mawr, a thân yn ymgymeryd, a dysgleirdeb o amgylch iddo; ac o'i ganol, sef o ganol y tân, fel lliw ambr. Hefyd o'i ganol y daeth cyffelybrwydd i bedwar peth byw, &c."—EZECHIEL i. 4-28

33

XXVIII.—Y GWR YMADRODDUS.—Y DIWEDDAR DR. PUNSHON.

“Eithr rhyw Iuddew, a’i enw Apolos, Alexandriad o genedl, gŵr ymadroddus, cadarn yn yr Ysgrythyrau, a ddaeth i Ephesus. Hwn ſedd wedi dechreu dysgu iddo ffordd yr Arglwydd; ac efe yn wresog yn yr ysbryd, a lefarodd ac a athrawiaethodd yn ddiwyd y pethau a berthynent i’r Arglwydd, heb ddeall ond bedydd Ioan yn unig. A hwn a ddechreuodd lefaru yn hyf yn y synagog: a phan glybu Acwila a Phriscila, hwy a’i cymerasant ef atynt, ac a agorasant iddo ffordd Duw yn fan-ylach. A phan oedd efe yn ewyllysio myned i Achaia, y brodyr, gan annog, a ysgrifenasant at y dysgyblion i’w dderbyn ef. Yr hwn, wedi ei ddyfod, a gymnorlwyodd lawer ar y rhai a gredasant trwy ras. Canys efe a orchfygodd yr Iuddewon yn egniol, ar gyhoedd, gan ddangos trwy Ysgrythyrau mai Iesu yw Crist.”—ACTAU xviii. 24—28

53

XXIX.—YR HONIAD A’R PRAWF.

“Ac efe a aeth drachefn i Capernaum, wedi rhai dyddiau; a chlybuwyd ei fod ef yn y tŷ. Ac yn y man llawer a ymgasglasant ynghyd, hyd na annent hyd yn nod yn y lleoedd ynglych y drws: ac efe a bregethodd y gair iddynt hwy. A daethant ato, gan ddwyn un claf o’r parlys, yr hwn a ddygid gan bedwar. A chan na allent nesâu ato gan y dyrfa, didoi y tô a wnaethant lle yr oedd efe; ac wedi iddynt dori trwedd, hwy a ollyngasant i waered y gwely yn yr hwa y gorweddai y claf o’r parlys. A phan welodd yr Iesu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o’r parlys, Ha fab, maddeuwyd i ti dy bechodau. Ac yr oedd rhai o’r ysgrifenyddion yn eistedd yno, ac yn ymresymu yn eu calonau, Beth a wna hwn fel hyn yn dywedyd cabledd? pwy a all faddeu pechodau, ond Duw yn unig? Ac yn ebrwydd pan wybu yr Iesu yn ei ysbryd eu bod hwy yn ymresymu felly ynddynt eu hunain, efe a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn ymresymu am y pethau hyn yn eich calonau? Pa un sydd hawsaf, ai dywedyd wrth y claf o’r parlys, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a chymer i fyny dy wely, a rhodia? Eithr fel y gwypoch fod gan Fab y dyn awdurdod i faddeu pechodau ar y ddaear (eb efe wrth y claf o’r parlys), Cyfod, a chymer i fyny dy wely, a dos i’th dŷ. Ac yn y man y cyfododd efe, ac y cymerodd i fyny ei wely, ac a aeth allan yn eu gwydd hwynt oll; hyd oni synodd pawb, a gogoneddu Duw, gan ddyweddyd, Ni welsom ni erioed fel hyn.”—MARC ii. 1—12

73

XXX.—COFIO DUW.

TU DAL.

“Fy Nuw, fy enaid a ymddarostwng ynoi; am hyny y cofiaf di,
o dir yr Iorddonen, a'r Hermoniaid o fryn Misar.”—PSALM
xlii. 6

89

XXXI.—NID YN DRAGYWYDD YR YMRYSON YR YSBRYD.

“A dywedodd yr Arglwydd, Nid ymrysona fy Ysbryd i â dyn
yn dragywydd, oblegid mai cnawd yw efe; a'i ddyddiau
fyddant ugain mlynedd a chant.”—GENESIS vi. 3

105

XXXII.—PERTHYNAS DDYBLYG PEN YR EGLWYS A
MARWOLAETH.

“A'r hwn wyf fyw, ac a fum farw; ac wele, byw ydwyf yn oes
oesoedd, Amen; ac y mae genyf agoriadau uffern a marwol-
aeth.”—DADGUDDIAD i. 18

121

XXXIII.—GWNEUTHUR Y GOREU O FYWYD.

“Dos, bwyta dy fwyd yn llawen ac ff dy win â chalon hyfryd:
canys yn awr cymeradwy gan Dduw dy weithredoedd.
Bydded dy ddillad yn wynion bob amser; ac na fydded
diffyg olew ar dy ben. Dwg dy fydd yn llawen gyda’th wraig
anwyl holl ddyddiau bywyd dy oferedd, y rhai a rodde efe
i ti dan yr haul holl ddyddiau dy oferedd: canys dyna dy
ran di yn y bywyd yma, ac yn dy lafur a gymeri dan yr
haul. Beth bynag a ymfael dy law ynddo i’w wneuthur,
gwna â’th holl egui: canys nid oes na gwaith, na dychymyg,
na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti yn
myned. Mi a droais ac a welais dan haul, nad yw y rhedfa
yn eiddo y cyflym, na'r rhyfel yn eiddo y cedyrn, na'r bwyd
yn eiddo y doethion, na chyfoeth yn eiddo y pwyllog, na
ffafr yn eiddo y cyfarwydd; ond amser a damwain a ddyg-
wydd iddynt oll. Canys ni wyr dyn chwaith ei amser; fel
y pysgod a ddelir â'r rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a
ddelir yn y delm; felly y delir plant plant dynion yn amser
drwg, pan syrthio arnynt yu ddisymwth.”—PREGETHWR
ix. 7–12

137

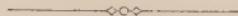
XXXIV.—MARW YN YSGARIAD.

“Yna y dychwel y pridd i'r ddaear fel y bu, ac y dychwel
 yr ysbryd at Dduw yr hwn a'i rhoes ef.”—PREGETHWR
 xii. 7 153

XXXV.—GENEDIGAETH YR ARGLWYDD 169

XXXVI.—RHAGORIAETH GWYBODAETH BROFIADOL O GRIST.

“A hwy a ddywedasant wrth y wraig, Nid ydym ni weithian
 yn credu oblegid dy ymadrodd di; canys ni a'i clywsom ef
 ein hunain, ac a wyddom mai hwn yn ddiau yw y Crist,
 Iachawdwr y byd.”—IOAN iv. 42 181

XXV.

NA THRISTAOCH MEGYS ERAILL.

“*Ond ni ewyllysiwn, frodyr, i chwi fod heb wybod am y rhai a hunasant, na thristuoch megys eraill y rhai nid oes ganddynt obaith. Canys os ydym yn credu farw Iesu, a'i udgyfodi; felly y rhai a hunasant yn yr Iesu, a ddwg Duw hefyd gydag ef. Canys hyn yr ydym yn ei ddywedyd wrthych yn ngair yr Arglwydd, na bjdd i ni y rhai byw, y rhai a adewir hyd ddyfodiad yr Arglwydd, ragflaenu y rhai a hunasant. Oblegid yr Arglwydd ei hun a ddisgyn o'r nef gyda bloedd, â lles yr archangel, ac âg udgorn Duw: a'r meirw yn Nghrist a gyfodant yn gyntaf: Yna ninnau y rhai byw, y rhai a adawyd, a gipir i snygyda hwynt yn y cymylau, i gysfurfol â'r Arglwydd yn yr awyr: ac felly y byddwn yn wustadol gyda'r Arglwydd. Am hynny diddenwch eich gilydd â'r ym-adroddion hyn.*”—1 THESSALONIAID IV. 13—18.

CYFEIRIR yn yr Ysgrythyrau at ddau fath o dristwch ar ol y marw, y rhai a gyfodant o ffynonellau gwahanol, ac a wahaniaethant yn fawr oddiwrth eu gilydd o ran naws a chyfreithlonddeb. Un math yw y galar a gyfyd oddiar chwith-dod ar ol ein cyfeillion ymadawedig. Mae hwn yn effaith naturiol y golled a deimlir oblegyd eu symudiad oddiwrthym. Pan gymerwyd duwiolion ymaith o'n plith cafwyd colled nas gellir peidio ei theimlo,—colled am eu cynorthwy, eu cymdeithas a'u cydymdeimlad; ac nis gall natur fod yn ffyddlon i'w greiddfau goreu heb i'r teimlad hwn dori allan yn dristwch a galar. Nid wyf yn gwybod am un adnod yn y Beibl sydd yn gwarafun i ni y rhywogaeth yma o dristwch ar ol y marw, ond yn gwybod am adnodau lawer sydd yn dadgan neu yn

rhagdybio ei gyfreithlondeb. Ceir hanes rhai o gymeriadau goreu y Beibl yn ymollwng iddo heb ddigio Duw, ac y mae ymddygiad y Goreu o bawb ar lân bedd ei gyfaill Lazarus yn brawf terfynol, nad oes yn y math yma o alar ddim allan o le.

Ond y mae math arall o alar ar ol y meirw, yr hwn a gyfyd nid yn gymaint oddiar chwithdod naturiol ar eu hôl, ag oddiar bryder poenus yn eu cylch. Blinir y meddwl gan yr ymofynion, Beth a ddaeth o honyn? A ydynt yn parhâu i fodoli? Ac os yn bod, pa fydd tybed sydd arnynt? a'r cyffelyb. Y rhywogaeth yma o alar ydyw profedigaeth pobl dda ar ol marwolaeth cyfnesiaid annuwiol. Un o'r gorchwylion anhawddaf a ddichon syrthio i ran gweinidog yr efengyl ydyw ceisio dyddanu cyfeillion crefyddol yn ngwyneb hyn; a'u darbwyllo rhag ymollwng i alaru galar gwaharddedig. Tra y byddo ein perthynasau annuwiol ar dir y byw, ein dyledswydd yw pryderu yn eu cylch a galaru yn achos eu cyndynrwydd i ddychwelyd; ond yr awr y gwêl Duw eu heinioes yn dda eu gwysio i dragwyddoldeb, a dwyn eu cyflwr prawf i derfyniad, mae ein hawl ni i ymyraeth ynghylch eu tynged ar ben. Ein dyledswydd bellach ydyw eu gadael yn llaw y Barnwr cyflawn, ymostwng i'w ewyllys ef yn holol, a chadw allan o'n mynwesau bob gronyn o dristwch a dardd oddiar bryder yn eu cylch, fel peth cwbl anghyfreithlawn.

Yr elfen hon yn benaf oedd yn flurfio ac yn angerddoli tristwch y Paganiaid ar ol eu meirw. Tristwch rhai heb obaith ydoedd. Teimlent hwythau yn ddiau golled ar eu hol, ond llyncid hynny i fyny gan y teimlad dwysach, chwerwach o bryder yn eu cylch. Yn yr amddifadrwydd o'r Dadguddiad dwyfol sydd wedi dwyn bywyd ac anfarwoldeb i oleuni i ni, yr oedd glân y bedd i'r Paganiaid yn fan ffarwel tragicwyddol. Codai marwolaeth ganolfur uchel a thrwchus rhyngddynt a'u cyfeillion ymadawedig, a syrthiai eu meddyliau yn ol i ymddryllio mewn anobaith a galar chwerwdost. Gorweddent yn y llwch, taenent ludw ar eu penau, tynent eu gwallt a blew eu cernau, ac a ymdreiglent megys ar fin gwallgofrwydd, am ddyddiau yn olynol, gan wylo, a gwaeddi, ac ochain. Yr oedd

eu galar o'r fath fwyaf eithafol. A pha ryfedd? Galar pryder ac anobaith ydoedd.

Ymddengys fod eglwys ieuanc Thessalonica wedi colli amrai o'i haelodau trwy farwolaeth, yn lled fuan ar ol ei ffurfiad. Gwueid yr eglwys i fyny gan mwyaf o "Groegiaid crefyddol." Gwelai Paul y perygl i'r Paganiaid newydd-ddychweledig hyn ymollwng yn eu profedigaeth i'w hen ddull Paganaidd ac eithafol o alaru ar ol eu meirw, a chan ragflaenu y demtasiwn, ysgrifenodd atynt baragraph ein testyn. "Ond ni ewyllysiwn, frodyr, &c." Dyddanwch i'r *brodyr* ydyw hwn gyda golwg ar *frodyr* ymadawedig. Pwnc seiat yn Thessalonica. "Bod heb wybod"—anwybodaeth oedd yn peri anobaith, ac effaith anwybodaeth ac anobaith oedd galar eithafol y Paganiaid. "Na thristäoch, megys y rhai nid oes ganddynt obaith." "Megys," yn ol rhai, mor anghymedrol ac eithafol, hyny yw, "megys" yn yr ystyr o radd. Dywed esbonwyr diweddar mai gwrtgyferbyniad sydd yma, ac nid cymhariaeth; ac mai y meddwl yw, na thristäoch o gwbl, megys y rhai nid oes ganddynt obaith; hyny yw, fod y rhywogaeth o dristwch a gynyrchir gan bryder yngylch y meirw i gael ei gau allan ganddynt o'u calonau yn gwbl ac yn hollol. Mai math ac nid gradd a waherddir yma.

Tuag at eu cynnorthwyo i wneuthur hyn, dwg yr Apostol oleuni yr efengyl i lewyrchu ar dynged eu cyfeillion ymadawedig; a noda dri o resymau i ddangos fod pryder, a galar oddiar bryder, yn eu cylch yn hollol ddialw am danynt. Ac y mae yn y gwirioneddau hyny werth parhaus fel defnyddiau dyddanwch i bobl dduwiol ar ol colli eu cyfeillion duwiol trwy farwolaeth. Prif genadwri y pulpud, addefaf, ydyw galw pechaduriaid i edifeirwch; ond y mae yn perthyn iddo hefyd weinyddu dyddanwch a chysur i'r rhai a ufuddhasant i'r alwad hono. Ewyllys Duw gyda golwg ar ei bobl ydyw iddynt ddyddanu eu gilydd â'r ymadroddion hyn.

Ar ddiwrnod teg o Fai, flwyddyn neu ddwy yn ol, yr oedd gweinidog yn teithio trwy ran o Gymru. Ar ol cyrhaedd Gorsaf neillduol, clywai newydd cyfröus am farwolaeth gŵr

eyhoeddus iawn. Prudd-der a braw oedd ar bob wyneb a gyfarfyddai. Teithiai heibio yr anedd lle yr oedd y trychineb alaethus wedi cymeryd lle, i dreulio y Sabbath mewn tref lle y dygasid yr ymadawedig i fyny. Gyda chalon oedd eisoes yn drom, yr oedd yr awyrgylch yma yn ddirlethol i'w natur, a'r ddaear a'r nefoedd yn döedig â thywyllwch fel y fagddu i'w feddwl. Wedi cyrhaedd *Junction* bychan, dygwyddodd amgylchiad a droes ei nos yn foreu ddydd. Pan safai y *train*, gwelid gwraig weddw oedranus yn cerdded gyda'i ochr, gan edrych yn graff drwy bob ffenestr wrth fyned heibio, hyd nes y daeth at yr adran lle yr oedd y gweinidog drylliedig ei galon yn eistedd. Pan welodd ef estynodd ei llaw, a chan wasgu ei gafael yn dŷn, dywedodd mewn oslef nas gellir ei anghofio byth,—“Da genyf eich gweled, i gael cyfleusdra i ddiolch i chwi. Dro yn ol cleddais fy mhriod yn dra disymwth, dyn nad aeth ei ragorach erioed i feedd. Yr oeddwn mewn gwendid mawr ar y pryd, a llethwyd fy natur gan y brofedigaeth. Ciliodd cwsg, a syrthiais i gyflwr nad allwn gael mynyd o esmwythdra ond yn unig pan awn at ei feedd. Yr oeddwn mewn cyflwr holol annaturiol, ac mewn rhyfel gyda'r nefoedd. Ni feiddiwn fyned yn agos i gapel nac eglwys, yr oedd y canu yn fy lladd. Cyn hir iawn cyn-haliwyd cyfarfod pregethu yn yr ardal. Ar ol hir ymgyn-dynu, ildiais i fyned i'r oedfa. Aethum i'r capel yn syth oddiwrth y bedd. Darllenwyd testyn neillduol (gan ei adrodd), a phregethwyd arno, fel y teimlwn ar y pryd, o bwrrpas i mi. Symudwyd fy ngwrthryfel a'm pruddglwyf, ac yr wyf yn ddynes arall byth ar ol hyny. Yr ydym wedi cyfodi cof-adail ar feedd fy mhriod, ac wedi tori geiriau y testyn hwnw ar y gareg. Diolch yn fawr i Dduw ac i chwithau.” Nid oedd yr ymwared a gawsai y wraig druan dan y bregeth yn fwy na'r ymwared a roddodd ei thystiolaeth y diwrnod hwnw i'r pregethwr a gyferchid ganddi. O! y fraint o gael sychu dagrau, ac hwyrach, arbed cydbwysedd rheswm un o blant Duw! Pwy aŵyr nad oes yma heno rywrai o etholedigion Duw bron marw dan bwysau galar a thristwch, ac y byddai

yn drugaredd eu dyddanu â'r ymadroddion hyn. Duw pob dyddanwch a'n cyfarwyddo! Gwers fawr y testyn yw y dylai yr hyn a wyddom trwy gyfrwng y Beibl am y Saint ym-adawedig, gymedroli ein galar ar eu hol.

Cymedroli, meddaf eto, yn yr ystyr o gau allan yn holol o'n mynwesau bob gronyn o'r galar Paganaid a ddesgrifiwyd. Tristâu oddiar deimlad o chwithdod a hiraeth, mae hyny yn naturiol a chyfreithlawn; eithr nid tristâu o gwbl, megys eraill, y rhai nid oes ganddynt obaith.

Ni chaniateir i ni, y rhai byw, wybod pob peth am y meirw, na gwybod llawer; eithr gwyddom dri pheth ar bwys y testyn hwn yn eu cylch, a ddylai ein galluogi, y rhai gwanaf o honom, i beidio gwneuthur dim, yn ein galar dyfnaf, a fyddo yn annheilwng o'n proffes, nac yn ynfyd yn erbyn Duw.

I.

DYSG Y TESTYN NAD YW SEFYLLFA BRESENOL Y MEIRW DUWIOL YN CYNWYS COLLED NA NIWED IDDYNT: “*A hun-asant yn yr Iesu.*”

Rhaid i'r saint farw fel dynion eraill. Diau fod profi marwolaeth yn adgas i'w teimlad, ac yn boenus i'w natur; eithr ein cysur yw, nas gall eu niweidio yn y presenol, na'u colledu yn y dyfodol. Ië, nid yw marwolaeth yn abl i niweidio y rhan sydd lwyraf dan ei lywodraeth, sef y corff. Mae'n debyg nad yw angeu yn dyfod i gyffyrddiad âg enaid y duwiol o gwbl yn yr amgylchiad. Dianga y sylwedd bywiol hwnw rhwng ei fysedd i fod gyda Christ. Ond y mae ganddo grym allu dros y corff, i'w lethu, ei ladd, a'i daflu yn dywarchen oer i'r ddaear, yno i fraenu ac i bydru yn llwch ac yn lludw. Eithr fel y ceir dangos oto, ni all beri colled i'r saint hyd yn nod gyda golwg ar hwnw. Gwelir gwirionedd ein gosodiad cyntaf, ond ystyried, yn un peth,

1. *Nad yw marwolaeth yn terfynu eu bodolaeth.* Huno y maent, ac nid wedi darfod. Mewn rhanau o'r wlad, dywedir gan bobl dda a synwyrol, yn eu hawydd i osgoi y gair marw,

fod eu cyfeillion duwiol wedi *darfod*. Darfod yn wir ! Nac ydynt fil o weithiau, ddim wedi gwneyd y fath beth. Peidio bod ydyw ystyr y gair *darfod*. Gair Pagan ydyw am farwolaeth dyn, ac ni ddylai Cristion ei arfer. Os nad yw y gair marw yn ddigon llednais genych, yn hytrach na dyweyd fod hwn a hwn wedi *darfod*, mabwysiadwch air y Coethaf o bawb, a dywedwch, "Y mae ein cyfaill Lazarus yn huno." Ië, huno ydyw marw i bobl dduwiol. Yn yr Hen Destament defnyddir y gair yn fwy penagored nag yn y Testament Newydd, a chymhwysir ef at ddynion heb wahaniaeth cymriiad. Yr ydym yn darllen fod Jeroboam mab Nebat yn huno gyda'i dadau yn gystal a Dafydd fab Jesse ; eithr ni ddefnyddir y gair o gwbl yn Ysgrythyrau yr Hen Destament i ddesgrifio marwolaeth anifail. Trengu a *darfod* y mae hwnw, eithr huno yw marwolaeth i bob math o ddyn, canys nid yw yr amgylchiad yn terfynu ei fodolaeth ef. Gŵyr pawb nad yw cwsg naturiol yn lleihâu dim, heb son am ddiddyimu ein bodolaeth. Chwi welsoch y plentyn iach wedi cysgu yn y capel cyn heddyw. Pan yn effro yn nechreu yr oedfa, yr oedd ei freichiau yn llifio yr awyr, ei draed bach yn padlo y gwagle, a'i lais mwyn yn seinio ar nen y capel ; ond yn y man marweiddia ei natur a syrth i gysgu. Dacw fe â'i fraich wen dros benelin ei fam, a'i ddau droed yn groes ar ei glin. Mor brydferth yw ! Ië, ac mor lonydd a dystaw ! Ond os yw cwsg wedi ei lonyddu, nid ydyw wedi ei ddifodi,—y mae ef yna i gyd fel o'r blaen.

Addefaf fod marwolaeth yn dystewi y lleisiau cryfaf, ac yn llonyddu y personau bywiocaf. Y troed gerddai hoewaf i gymanfaoedd Cymru, ni rodd a mwyach gam ; y dwylaw prysuraf i drin y byd a gwasanaethu crefydd, ni fedrant bellach symud bys ; a'r lleisiau pereiddiaf yn y côr, neu a glywid o'r pulpud ar ddydd uchelwyl, a ddystawant yn nhwyllwch y bedd, eithr ni chollir dim o honynnt. Ni bydd ewin ar ol yn yr Exodus diweddaf. Er yn ysgaredig o ran corff ac enaid, goroesant y driniaeth a pharhânt i fodoli nes cyfarfod eto, i beidio ymadael mwy. "They are not lost, but gone

before." Dywedir fod byddin o filwyr gwrol yr Hen Rufain gynt wedi dychrynu pan welsant ddifyg am y waith gyntaf ar y lleuad. Ofnent mai darfod yr ydoedd. Effaith anwybodaeth oedd eu tristwch. Ar ol gweled fod y lleuad yn goroesi y tywyllwch dudew a'i cuddiodd am enyd, ciliodd eu braw, a dechreuanant ddyddanu eu gilydd. Tipyn o *eclipse* yn cuddio ein cyfeillion oddiwrthym am dymhcr ydyw marwolaeth; na ddalier ni gan dristwch anobaith. Y maent yn tywynu ymlaen o hyd yr ochr arall i'r düwch, a daw eu dysgleirdeb i'n golwg ninau eto ryw ddydd. Sychwn ein dagrau, ac wedi ymwregysu â thywel y dyddanwch hwn awn o gwmpas yr eglwys i sychu dagrau ein gilydd.

2. *Y mae marwolaeth yn trosglwyddo duwiolion i gyflwr esmwythach a dedwyddach o fodoli na'r hun yr oeddynt ynddo o'r blaen.* Ceir y syniad hwn hefyd yn y gair ffugyrol tyner huno. Yr enw mwyaf dymunol am y bedd, ebe rhywun, yw "Y fan lle y gorweddodd yr Arglwydd,"—hen ystafell wely Iesu Grist, "a'r enw goreu am farw ydyw huno." Gair anwyl ydyw hefyd. Ni ddefnyddir ef yn y Testament Newydd ond am farwolaeth pobl dduwiol yn unig, am ei fod yn ei ystyr gaeth yn golygu sefyllfa esmwyth a dedwydd. "Rhai a hunasant" ydynt, fy nghyfeillion; nid yn unig y maent yn parhâu i fodoli ar ol marw,—a da yw deall hyny, pa fyd bynag sydd arnynt, ond y maent yn gysurus arnynt. Galwai y Groegiaid gynt gwsg naturiol yn afon anghof, oblegid fod yfed o'i dyfroedd yn peri i ddyn ollwng ei ofid dros gof. Ac felly y mae. Y gweithiwr oedranus wrth gyrchu at ei fwthyn nos Sadwrn, ar ol wythnos o lafur caled, mor ddolurus gan lugged, mor anystwyth oblegid oerni a chaledwaith ydyw drwyddo i gyd; ond y fynyd y caiff afael mewn cwsg ar ei obenydd gartref, aiff ei holl ddoluriau corfforol dros gof. Y masnachwr gonest a fethodd yn ei amgylchiadau, pwy all fynegi chwerwder ei ofid? I ba le bynag yr elo, llosga fel tân yn ngwaelod ei galon, ac nid oes iddo orphwysdra na dydd na nos, hyd nes y daw cwsg ar ol ei adael yn hir, heibio iddo yntau un noson i'w oliwng i baradwys o esmwythdra. Ni ddylai y truenusaf o honom gwyno llawer, os ydym yn gallu cysgu y nos.

Yr hyn ydyw cwsg naturiol i ddyn ydyw marwolaeth i'r duwiol. Afon anghof ei holl drallodion yw afon angeu iddo ef.

“Syrth y deigrynn
Olaf i'r Iorddonen ddu.”

Gollyngir yr enaid ar unwaith i ddedwyddwch y nef; a rhyddheir y corff, yntau hefyd, oddiwrth ei holl boen.

“Is that a deathbed where the Christian lies,
Yes, but not his, 'tis death himself there dies.”

Ac y mae pob peth a'i gofidiai yn marw i'w ganlyn. Man i huno ydyw ystyr y gair *Cemetery*; ac yn ol ei enw, felly y mae i'r duwiol. Mor dyner yw geiriau Job ar hyn,—“Yno yr annuviolion a beidiant â'u cyffro; ac yno y gorhwyys y rhai lluddedig. Y rhai a garcharwyd a gânt yno lonydd ynghyd; ni chlywant lais y gorthrymydd. . . . Y rhai a lawenychant mewn hyfrydwch, ac a orfoleddant, pan gaffont y bedd.” Iaith groew y Testament Newydd ydyw, “Gwyn eu byd y meirw y rhai sydd yn marw yn yr Arglwydd, o hyn allan, medd yr Ysbryd, fel y gorhwysont oddiwrth eu llafur.” Y maent yn esmwyth arnynt. Os yw yn anhawdd weithiau peidio wylo ar eu hôl, dylem ymatal wylo yn uchel rhag aflenyyddu ar eu hesmwyth hûn â'n hocheneidiau. Y mae Abel gyflawn wedi cysgu yn hir, ond y mae mor esmwyth arno fel y bydd fore y codi yn rhyfeddu wrth rwbio y pridd oddiwrth ei lygaid, ac yn barod i ddyweyd fel gwas yr amaethwr ar fore y gwanwyn, A ddaeth hi yn amser codi yrwan?

Mai esmwythdra tawel a dedwydd y cyflwr y trosglwyddir duwiolion iddo gan farwolaeth, ac nid stad o seibiant a segurdod anymwybodol, fel y myn rhai, ydyw prif feddwl y gair huno yma, sydd eglur i bawb o honoch chwi. Gwyddoch am y ddadl gyda golwg ar gyflwr yr enaid rhwng dydd marwolaeth ac adgyfodiad y corff, ac am olygiadau Swedenborg ac Isaac Taylor ac eraill ar y mater. Yr wyf yn cymeryd yn ganiataol nad oes neb o honoch wedi cael achos i ammheu

cywirdeb y syniad a ddysgid gan ein tadau yn Nghymru ar y mater hwn, mor bell ag y mae modd i ni yn ein cyflwr presennol ffurfio syniad pendant am sefyllfa y meirw. Digon i bob pwrpas ymarferol ydyw gwybod ar awdurdod Gair Duw, eu bod yn esmwyth arnynt, ac yn llawer gwell allan na'r hyn oedd ynt pan yma gyda ni. Diolch am oleuni yr efengyl, ac am ffydd i'w dderbyn heb os nac oni bae. “Yr wyf yn rhoddi naid yn y tywyllwch,” meddai Hume wrth farw. Dylasai efe wybod gwell pethau. Nid rhyfedd fod Pagan fel Socrates yn ansier ei feddwl, pa un ai efe trwy farw, ai ei gyfeillion a adawai ar ol fyddai ddedwyddaf. Ond ni raid i neb o honom “fod heb wybod felly am y rhai a hunasant;” dyry Dadguddiad Dwyfol sicrwydd terfynol eu bod yn well eu lle, ac yn berffaith ddedwydd. Pasiwch y tywel o gwmpas, fy mrodyr, a dyddenwch eich gilydd â'r ymadroddion hyn.

3. *Nad ydyw marwolaeth yn ysgaru rhyngddynt â Christ.* Ystyr y gair marw yw ysgaru, ac fel y mae ei enw, felly y mae yntau. Ysgara rhwng y llygad a goleuni yr haul, rhwng y glust a pheroriaeth y llais anwylaf; ysgara y masnachwr a'i eiddo; rhwng y bugail a'i eglwys; rhwng perthynasau â'u gilydd; a rhwng corff ac enaid y dyn ei hunan. Cyfyd ganolfur rhwng y dyn a'r byd hwn ymhob cyfeiriad, a thyr y dyn ei hunan yn ddarnau. Ond yn nghanol y dryllio, y tori, a'r ysgaru diarbed hwn oll, y mae gan y saint un tid a ddeil—un cysylltiad bywiol a bery, sef eu hundeb personol â Christ. Hunant yn yr Iesu. Mae yna ychydig o ddadlu ymhliith esbonwyr pa arddodiad ddyllai fod yn y frawddeg hon, sef pa un ai yn ai ynte *gan neu trwy* yr Iesu. Pe dodid *gan* yn lle *yn*, cyflëid meddwl tyner iawn. “A hunasant *gan* yr Iesu.” Y mae hyn yn eithaf gwir. Ei agosrwydd ef atynt, ei wên ef arnynt, y geiriau melusion a sibrydodd ef wrthynt a'u siodd hwynt i gysgu. Ac wedi iddynt syrthio i gysgu nid yw efe yn cefnu arnynt. “Hunasant *yn* yr Iesu. Y mae hyn hefyd yn wir. Yn ei freichiau ac ar ei fynwes yr arosant fyfth Gall y forwyn roddi y baban i gysgu bron cystal a'i fam; ond pan gysgo y peth bach, diffydd hi y ganwyll, tyn ymaith

ei llaw oedd dan ei ben, ac y mae yn dianc allan o'r ystafell ar flaenau ei thraed, ac yn ei adael. Ond am y fam sydd yn magu ei baban ei hun fel y dylai pob mam wneuthur, pan ddyry hi hûn i'w hanwylyd efe a gaiff gysgu yn ei breichiau ar hyd y nos; ni edy ef nes cysgo ei gyntun allan; a phan ddeffry yn y bore a chodi ei wyneb bach i edrych allan am dani, ei brofiad dedwydd fydd, "pan ddeffrówyf, gyda thi yr wyf yn wastad." "Felly y rhydd efe," sef yr Iesu, "hûn i'w anwylyd." Caiff y saint huno ganddo, a huno ynddo. Yn ei freichiau y gorweddant, ac ni ddeffroant hyd oni byddo heb nefoedd. "Hunasant yn yr Iesu"—yn ddo mor ddiogel a Noah yn yr arch, neu y fföedig yn y ddinas noddfa. Pan ymddettyd yr arch dderw ac y treulia y plwm allan yn nhreigliad yr oesoedd, yn yr Iesu fyth yr hunan pobl Dduw. Ni ddygwydd niwed iddynt. Y diweddar gawr-bregethwr Jones, Talysarn, ar ei wely angeu, a dorchai ei lawes, a chan edrych ar ei fraich, a ddywedodd, "Wel, wel, y mae hi yn fain iawn, a'r cnawd wedi curio! Ond o ran hyny, y mae yma ddigon eto i'r prifed. Oes, oes, ond y mae gen i amdo i'w roi am danaf na phydra y bedd byth mo hono." Ac felly y maent i gyd. Sychwn ein dagrau a dyddanwn ein gilydd â'r ymadroddion hyn. Nid yw marwolaeth yn terfynu eu bodolaeth—y maent trwy farw wedi cael eu trosglwyddo i gyflwr esmwythach o fodoli na phan yma gyda ni, a phen ar hyny ydyw y sierwydd sydd genym fod eu hundeb gyda Christ yn goroesi marwolaeth, fel nad ydynt yn cael niwed na cholled o fath yn y byd yn awr, tra yn ngafael angeu a'r bedd.

II.

DYSG Y TESTYN HEFYD Y DYGIR HWYNT O AFAEL MARWOLAETH YN LLWYR YN NYDD YR ADGYFODIAD DIWEDDAF.
Adn. 14.

Dyry yr Apostol yma gam i dir uwch i edrych ar yr achos. Pe tybier, er mwyn ymresymiad, fod y saint ymadawedig yn dyoddef rhyw anfantais yn eu cyflwr presennol, ni ddylid

digaloni o'u hachos ; oblegid peth am dymhor ydyw. "Dros brydnawn yr erys wylofain, ac erbyn y boreu y bydd gorfoledd." Mae boreu eu gwaredigaeth lawn yn eu haros. Mewn gwrthgyferbyniad i'r rhai nad oes ganddynt obaith, a nodir yn niwedd yr adnod 13, dwg yr Apostol athrawiaeth yr adgyfodiad ymlaen yn y 14eg adnod, mewn ychydig eiriau ofnadwy o rymus. Seilia y gobaith hwn ar y ffydd Gristionogol a broffesid gan ei ddarllenwyr. "Canys os ydym yn credu farw Iesu a'i adgyfodi,"—ac yr oedd pob Cristion yn credu hynny â'i holl galon. Hyny oedd nôd angen Cristionogol yr oes. O'r goreu ; ar y grediniaeth ddiysgog hon y gesyd Paul ben trosol ei resymiad i orphwys, wrth dreiglo beddfeini y saint oddiar eu beddau o flaen llygad gobaith y Thessalon-iad. "Felly"—mor sicr a fod Iesu wedi adgyfodi,—"y rhai a hunasant yn yr Iesu a ddwg Duw hefyd gydag ef." Y mae adgyfodiad Crist ac adgyfodiad y saint yn cydsefyll neu yn cydsyrthio. Mae y rhesymiad yn ddyblyg. Yn

1. *Mae y ffaith o adgyfodiad Crist yn brawf fod adgyfodiad y saint yn bosibl.* Sylwch ar y frawddeg yn y 14eg adnod : "a ddwg Duw hefyd gydag ef." Duw a'i dygodd ef oddiwrth y meirw ; ac y mae y gallu, mewn ffordd o nerth a hawl, a amlygodd Duw wrth wneyd hynny yn brawf, fod yna hawl a digon o nerth i'w dwyn hwythau hefyd yn y man. Priodolir adgyfodiad Crist, mewn rhanau o'r Bibl, i Grist ei hun ; ond yma, ac mewn rhai lleoedd eraill, i'r Tad. A phob amser y gwneir yr olaf, edrychir ar y ffaith o adgyfodiad Crist fel yr arddangosiad penaf o fawr allu Duw. Hawddach gwaith oedd creu y byd nag adgyfodi ei Waredwr o'r bedd. Dyma gampwaith Hollalluogrwydd. Os gwnaed hyn, gorchwyl bychan fydd cyfodi y saint. Pa fawr dro y bydd y Gallu a gyfododd y conglfaen pwysfawr i'w le, yn hèl y ceryg mân i'r mur ? Son y mae dynion cnawdol am faluriad y corff yn y bedd, neu y can' cwrswethrediad, ond odid, yr aiff gweddillion marwol dyn a fodwyd yn y môr drwyldynt, a'r anhawsderau, oblegid hynny, sydd ar ffordd adgyfodiad y meirw. Anhawsderau, yn wir ! Hawdd yw gweled nad ydynt hwy yn

deall yr Ysgrythyrau na gallu Duw, yn enwedig yn y ffaith o adgyfodiad Crist. Pwnc o ewyllys da bellach, ac nid mater o allu, ydyw cyfodi y meirw. Mae yna ddigonedd o allu yn ystôr, y gallu a gyfododd Grist o feirw. Dyma un plyg yr ymresymiad.

2. Y llall ydyw, *fod adgyfodiad Crist yn ernes o adgyfodiad y saint*. Y pen a'r aelodau, y blaenffrwyth a'r cynhauaf ydynt. Nid engraff noeth o allu ydoedd gwaghâu y bedd newydd ar foreu y trydydd dydd, ond dwyn adref ysgub y blaenffrwyth, i sierhâu y gwelir beddau y byd yn weigion yn y man. Mewn awgrym yn unig y llecha yr olwg yma ar y mater yn y testyn, sef yn ystyr ddyfnaf y gwir, "gyd ag ef." Rhagdybir perthynas fel sail cyfranogiad. Epistol o hadau meddyliau ydyw y llythyr cyntaf hwn o eiddo Paul. Gweithir y syniad allan yn mhennod fawr yr adgyfodiad—a gamenwir yn bennod gladdu. Symir y rhesymiad i fyny yn yr adnod ganlynol: "Eithr yn awr Crist a gyfodwyd oddi wrth y meirw, ac a wnaed yn flaenffrwyth y rhai a hunasant." Pe temtid Iuddew dibrofiad i ammheu a geid y cynhauaf i fewn ar flwyddyn o dywydd drwg, atebiad hen Iuddew barfog a gwybodus yn union fyddai, "Oni chlywaist ti, fy mab, fod ysgub y blaenffrwyth wedi ei chael adref y dydd arall, ac wedi ei chyhwfanu yn y lle sanctaidd ger bron yr Arglwydd? Cael cynhauaf i fewn! cawn yn ddios bellach, mor sier ag y cafwyd yr ysgub gyntaf yn ddyogel."

Lled annhebyg i gynhauaf byth ydyw hi hefyd ymhliith y meirw. "Canys y mae gobaith o bren, er ei dori, y blagura efe eto, ac na phaid ei flagur ef a thyfu. . . . Ond gŵr a fydd marw, ac a dorir ymaith, a dyn a drenga, a pha le y mae?" Ydynt, y maent yn ddigon llonydd. Nid oes achos codi muriau uchel, a chloi drysau haiarn ban, i attal neb o honynyt ddianc o ddinas y meirw. A geir y cynhauaf adref rywbryd? Mi glywaf lais o'r nef yn dywedyd, *Ceir, CEIR*. Mae ysgub y blaenffrwyth wedi ei chael, ac yn ymddangos ger bron Duw. Daw y dydd pryd y troir barddoniaeth Goronwy yn brophwydoliaeth gyflawnedig,

“Cyfyd fal yd o fol âr
Gnwd tew eginad daear.”

Plethwyd ymresymiad Paul mewn emyn Cymraeg, hysbys i lawer o honoch :—

“ Ni allodd angeu du
Ddal Iesu 'n gaeth ;
Yn hwy na 'r trydydd dydd,
Yn rhydd y daeth :
Ni ddelir un o'i blant
Er myn'd i bant y bedd ;
Fe 'u cesglir ger ei fron
Yn llon eu gwedd.”

III.

Y TREFNIR GWEITHREDIADAU Y FARN YN Y FATH FODD FEL NA FYDD PROFI MARWOLAETH YN ANFANTAIS IDDYNT YN NYDD EU GOGONEDDIAD. Adn. 15—17.

Coleddai y Thessaloniaid ddau gyfeiliornad gyda golwg ar ail ddyfodiad Crist. Un ydoedd fod yr amser yn agos; y deuai Crist yn yr oes hono. Edrychent allan bob dydd am arwyddion ei ddyfodiad, yn gymaint felly fel ag i esgeuluso eu gorchwylion bydol. Adn. 11. Y camsyniad arall ydoedd y byddai eu cyfeillion ymadawedig dan ryw anfantais pan y deuai Crist i ogoneddu ei bobl. Bu raid ysgrifenu ail epistol cyfan atynt i symud y cyfeiliornad cyntaf. Mae lle i gasglu fod adnodau olaf y testyn wedi llwyr ddileu yr ail.

Hona Paul ei fod wedi derbyn dadguddiad neillduol ar y mater hwn. “Canys hyn yr ydym yn ei ddywedyd wrthych yn ngair yr Arglwydd.” Dyma awdurdod y dadguddiad. Enw Crist sydd wrth y *telegram*. “Na bydd i ni y rhai a adewir hyd ddyfodiad yr Arglwydd, *ragfluennu* y rhai a hunasant.” Sylwedd y dadguddiad neillduol hwn ydyw y drefn yn ol yr hon y dygir ymlaen weithrediadau dydd y farn. A'i amcan ydyw dangos eu bod y fath fel ag i ddiogelu y rhai a hunasant yn yr Iesu rhag cael un anfantais yn eu

gogoneddiad. Ië, mai hwy mewn gwirionedd gaif' y fantais ar y lleill. Yn yr adnodau 16, 17, egyr o'n blaen olyniant a threfn dygwyddiadau y dydd olaf, yn ol y *programme* a ddad-guddiwyd iddo o'r nef o weithrediadau dydd y farn. "Oblegid yr Arglwydd ei hun a ddisgyn . . . a'r meirw yn Nghrist a gyfodant yn gyntaf"—codi y meirw yw yr *item* gyntaf ar yr *agenda*. Nid y meddwl yma yw, y cyfodir y saint o flaen pechaduriaid. Syniad dyeithr i Air Duw ydyw dau adgyfodiad yn yr ystyr yma. Sonir yn llyfr y Dadguddiad am yr adgyfodiad cyntaf; ond adgyfodiad moesol ydyw hwnw,—adgyfodiad ag y bydd yn drugaredd teimlo ei ddaeargrynn yn ein hysgwyd ni yma yn bresennol, a chlywed ei udgorn yn canu y fynyd hon. "Amen! tyred, Arglwydd Iesu."

Un adgyfodiad cyffredinol y corff a fydd, mae'n debyg, i'r da a'r drwg; a phe byddai dau, nid oes dim a fyno y testyn a'r pwnc hwnw; oblegid cyferbynu y meirw duwiol gyda'r rhai duwiol a adewir hyd ddyfodiad yr Arglwydd, ac nid cyferbynu y meirw yn Nghrist gyda'r meirw allan o Grist, a wneir yma. "Y meirw yn Nghrist a gyfodant yn gyntaf; yna"—ar eu hol hwy, yn lle eu rhagflaenu, fel y ffoldybisiai y Thessaloniaid—"ninnau y rhai byw, y rhai a adawyd, a gipir i fyny," fel y cipir y bagiau llythyrau gan yr *Irish Mail* yn y gorsafau rhwng Caer a Chaergybi wrth ruthro trwyddynt—"gyda hwynt"—hwy, sef y meirw yn Nghrist, fydd ar y blaen a niunau yn dilyn; "i gyfarfod yr Arglwydd yn yr awyr." Y mae marw yn werth myned trwyddo er mwyn cael ein perffeithio rywfaint yn gynt; ac yn hytrach na thristâu yn achos y meirw duwiol, dyledswydd y Thessaloniaid a'n dyledswydd ninnau ydyw llawenychu yn y rhagorfraint a sicc heir iddynt, o herwydd profi marwolaeth.

Ac iadael y Thessaloniaid ar hyn, craffwch, fy ngwrn-dawyr hoff, ar y golygfeydd arddunol a rhyfedd sydd yn agor o'n blaen. Mor eang, mor fyw, mor ddwyfol ydynt! Ar un llaw, osgo yr *action* a welir ydyw *disgyn* mawr. "Yr Arglwydd ei hun a ddisgyn"—nid cenhadu angel na danfon dyn, eithr dyfod yn bersonol i gyfaifod ei bobl. Bu yma o'r blaen,

a lladdwyd ef am ei garedigrwydd ; ond gadawodd y ddaear serch hyny, gan fendithio ac addaw ymweled drachefn. "Yr Arglwydd *ei hun*." Dywed Daniel y bydd myrdd myrddiynau yn dyfod gydag ef ; os felly, beth yw ystyr geiriau Paul yma ? Yn y nos brithir y ffurfafen â ser dysglaer, boreu fory ni welir ond yr haul ei hun. Paham hyny ? Mae y ser yna fel o'r blaen, ond fod gwyneb mwy a dysgleiriach gyda yr haul wedi eu cuddio o'r golwg. Daw yr Arglwydd â chwmpeini mawr i'r ddaear; bydd ei angelion aneirif gydag ef yn ddiau. Nid oedd modd eu cadw gartref y tro o'r blaen. "A'r saint oll." Mae ganddynt hwy eiddo i'w gyrchu o'r ddaear. Nis gallai neb o honynt hwy, oddieithr Enoch ac Elias, fforddio gwarchod gartref y diwrnod hwnw, ac fe fyddai yn ddigon annifyr arnynt hwythau fod wrthynt eu hunain, hyd yn nod yn y nefoedd. Ond prin y bydd neb o'r ser gloewon hyn yn y golwg gan ddysgleirdeb tanbeidiach eu Harglwydd a'u Haul.

"Gyda bloedd"—ymyl y ddalen, "gyda gawr," mewn cyfeiriad at fanllef edrychwyr pan fyddo arwr yn cychwyn i'w daith. Rhydd yr holl nefoedd floedd y diwrnod hwnw. Dyna floedd y carai dyn ei chlywed pe bae raid myned i uffern wedi hyny. Yn ddystaw fel disgyniad y gwlith y daeth ein Harglwydd i'r ddaear y tro cyntaf, mor ddystaw fel na chlywyd swn ei ddyfodiad ond gan y bugeiliaid oedd ar eu traed y nos ; ond y tro nesaf, efe a ddisgyn gyda bloedd, a phob llygad a'i gwêl. "A llef yr archangel"—anfonir *herald* o'i flaen i rybuddio y planedau fod eu Creawdwr yn dyfod, ac i barotoi ffordd i'w gerbyd ar hyd *thoroughfare* y llwybr llaethog. Danfonwyd *herald* o'i flaen y tro cyntaf, ac yr oedd hwnw yn archbroffwyd, ond ei *herald* y tro nesaf fydd archangel. "Ac âg udgorn Duw." Beth yw hyn ? Beth hefyd namyn bloedd yr Arglwydd ei hun. Digon o brawf dros hyny ydyw, ei fod yn deffro y meirw. Y maent yn cysgu mor drwm, fel na thycia dim i'w deffroi ond lleferydd Mab Duw. Addawodd eu deffro mewn pryd wrth eu rhoddi i gysgu, ac yn ol ei addewid geilw arnynt wrth gychwyn âg udgorn Duw.

Ar y llaw arall cyfeiriad yr olygfa ydyw *eswyn* mawr. Wrth i'r haul ddisgyn gyda'r gwres, cyfodir y gwlith. Fel y mae un pen i'r *beam* tragicwyddol yn disgyn, y mae y pen arall iddo yn codi ac yn esgyn. "Y meirw yn Nghrist a *gyffodant* . . . y rhai byw a gipir *i fyny*—cyfodi ydyw nodwedd yr ail olygfa. "Yn y cymylau," yr angylion, cerbydau Duw, ebe un esbcniwr. Os felly, nyni a awn adref yn ein *carriages* wedi y cwbl, fy mrodyr tlodion. Y mae eraill yn gadael allan y fannod, ac yn darllen "a gipir i fyny yn gymylau," gan olygu mai lliosogrwydd y cadwedigion a feddyllir yma.

"I gyfarfod â'r Arglwydd yn yr awyr." Fe fydd gorym-draith yr Arglwydd mor faith, fel na fyddai lle i droi y *Royal Train* pe deuai ar wyneb y ddaear, a'r gorchymyn yw i'r teithwyr fyned i'r *Junction* i'w gyfarfod. Cyfarfod â'r Arglwydd fydd coron y cwbl. Fe fydd cyrff ac eneidiau yn cyfarfod yn yr awyr a fuont ar wahan yn hir, ac yn llawenychu ynghyd. Job yn gwneyd prawf ar ei spectol newydd, ac yn bloeddio, "Y llygad hwn a'i gwel, ac nid arall." Abraham a Dafydd yn gwisgo am danynt â newid dillad anfarwol yr adgyfodiad. Bydd gwahanol aelodau yr un teuluoedd a chwalwyd ar y ddaear yn cyfarfod â'u gilydd yn yr awyr, aelodau o'r un eglwysi, a chyfeillion perthynol i'r un oes. Ond llyncir go-goniant pob cyfarfod yn yr awyr yn ngogoniant mwy y cyfarfod â'r Arglwydd.

Pan yn croesi y Mynyddoedd Creigio i California flynyddoedd yn ol, dygwyddodd amgylchiad effeithiol iawn. Yn y *train* yr oedd hynafgwr gwladaidd a'i wraig oedranus, merch iddynt, a'i gŵr, a phump o blant. Yn wahanol i arfer gyffredin teithwyr yno, cadwent hwy wrthynt eu hunain. Pan gyrhaeddasom i orsaf Sacramento, Prifddinas California, aeth yr henŵr i eillio ar gais ei ferch. Nid oedd ond ugain mynyd o amser, ac yr oeddwn yn synu paham y peryglai yr henŵr golli y *train*, ac yr ymdrafferthai gyda gorchwyl felly, ac yntau bron yn ml.en ei siwrnai. Prysurodd yn ol, a theimlai fel dyn newydd a barnu oddiwrth fynegiant ei wyneb. Ymaith â'r gerbydies am oddeutu 25 mildir, lle y safodd

mewn Gorsaf fechan yn nghanol brasder dihafal y dyffryn; i fyny â dyn bychan glandeg, cydnerth a thrwsiadus, mor wisgi a'r ewig; bwriodd olwg dros y teithwyr gyda chyflymder y fellten, ac ymlaen âg ef at yr hen wreigan oedranus, syrthiodd ar ei gwddf, ac a'i cusanodd; yna rhoddodd hergwd anwyl i'r hen wr newydd-eilliedig, ysgydwodd law gyda'i chwaer a'r brawd yn nghyfraith, a chan gofleidio y plant fel dyn gwall-gof, allan âg ef a hwythau oll. Buan y dealloedd pawb o honom yr hanes oedd dan y cwbl. Mab i'r hen bobl oedd y gŵr boneddig, oedd wedi gwneyd ei *fortune* yn ngwlad yr aur a'r yd. Dichon mai ar ei draul ef y cedwid hwynt yn gysurus ar aelwyd ei chwaer yn un o'r Eastern States. Ond nid digon oedd hyny ganddo, eithr fel Joseph gynt, gyrodd am danynt i fyw ato yn y wlad dda, ac am eu mab yn nghyfraith a'i deulu yn y fargen. Meddwl am gyfarfod y cymwynaswr hwnw barasai i'r hen wr ymdrwsio yn Sacramento cyn i'r *train* ei gipio i'w bresennoldeb yn y dyffryn.

Cyfododd Arwr yn ein teulu ninau, yr hwn a lamodd ar y bryniau, ac a neidiodd ar y mynyddoedd i dalu ein dyled, ac i ddanfon gras o wlad well i'n cadw ar y ddaear ar ei draul ei hun. Yn ei amser da efe a'n geilw ato ei hun, ac yn niweddy byd denfyn am y corff, y mab yn nghyfraith, i gyfranogi o frasder y wlad dda odiaeth. Ac fe fydd y llawenydd o gyfarfod y fath Gymwynaswr bendigedig yn llyncu mwynhâd pob cyfarfyddiad arall iddo ei hun. Mawr fydd yr ymdrwsio foreu y codi i'w gyfarfod yn yr awyr.

"Ac felly"—ger ei fron, wyneb yn wyneb mewn dedwydd-wch a gogoniant perffaith—"y byddwn yn wastadol gyda'r Arglwydd." Ar hyn tynir yr orchuddlen i lawr gan law gelfydd Paul. Os mynwch wybod beth sydd tu draw iddi, gofalwch am fyned yno i edrych. Amen!

XXVI.

GRADDAU MEWN PECHOD.

*“Am hyn yr hwn a’m traddodes i ti, sydd fwy ei bechod.”—
IOAN XIX. 11.*

YMAE yr ansoddair a ddefnyddir yma i ddynodi gradd pechod yn tybio cymhariaeth. Nis gellir cymharu heb ddau berson neu wrthddrych gwahanol i ffurfio ystlysau y gymhariaeth a wneir. Mae yn hawdd gwybod pwy yw un person sydd mewn golwg yn y testyn, sef yr hwn a gyferchid gan yr Arglwydd Iesu ar y pryd, Pontius Pilat. Efe yn ddiau ydyw yr hwn a ragdybir yma fel un sydd fawr ei bechod. Ond pwy yw y llall, ag y dywedir am dano, “sydd fwy ei bechod” na Philat, nid mor rwydd yw gallu penderfynu.

Dywed rhai mai y Cynghor Iuddewig a feddylir, am mai hwnw a draddododd ein Harglwydd i Pilat, gan wasgu arno ei fwrw i farwolaeth. A yw yn debygol y buasai corfforiaeth felly yn cael son am dani yma dan ragenw personol, unigol, sydd deilwng o ystyriaeth cyn derbyn y golygiad hwn. Eraill a fynant mai Annas, y Cyn-archoffeiriad Iuddewig, a olygir. Yr oedd hwnw yn wr o ddyylanwad mawr ar gyfrif ei oed a’i allu; buasai yn y swydd archoffeiriadol am bedair blynedd ar ddeg, bu pedwar mab iddo yn y swydd yn olynol i’w gilydd, ac yr oedd Caiaphas, archoffeiriad y flwyddyn hono, yn fab yn nghyfraith iddo. Safai yn uchel yn nghyfrif y bobl, ac efe oedd yr Iuddew pwysicaf yn Jerusalem ar y pryd. Ac y mae yn deilwng o sylw mai at Annas yn gyntaf oll y dygwyd yr Iesu i gael ei farnu, Ioan xviii. 13. Tybir gan rai mai efe oedd yr ysgogydd penaf yn y weithred ysgeler o groeshoelio Mab Duw.

Dadleua eraill drachefn mai Caiaphas, mab yn nghyfraith Annas, sydd mewn golwg yma. Efe, fel y nodwyd, oedd archoffeiriad y flwyddyn hono, a "Chaiaphas," medd Ioan, "oedd yr hwn a gynghorasai i'r Iuddewon, mai buddiol oedd farw un dros y bobl." Gwnaed hyn gan Caiaphas yn y cyngor a eisteddasai ar achos Iesu yn ddioed ar ol adgyfodiad Lazarus. Ceir manylion yr hanes yn yr xi. 47—53, o'r llyfr hwn. Cyfeiriwch ato yn awr, a chwi a ganfyddwch pa law bynag oedd gan Annas yn y croeshoeliad, mai Caiaphas a grybwylloedd gyntaf am ddwyn o amgylch farwolaeth ein Harglwydd. Gelwir ei gynghor ar yr achos yn brophwydoliaeth. Pa eglurhâd bynag sydd ar hyny, mae'n amlwg i'w air gael ei fabwysiadu gan y Sanhedrim, ac na orphwysasant nes ei ddwyn i ben. Dichon mai y Caiaphas hwn a dynodd allan y cynllun i draddodi yr Iesu i'r Rhaglaw Rhufeinig, fel y moddion sicraf o effeithio yr amcan llofruddiog, a'i fod ef ei hun yn bresenol pan lefarodd Crist y geiriau cyffrous hyn. Fel Iuddew oedd yn mwynhâu goleuni yr Ysgrythyrau, ac yn meddu gwell mantais nag estron fel Pilat, i adnabod Iesu o Nazareth, yr oedd ef wrth draddodi yr Iesu i Pilat yn diystyru moddion gwybodaeth am yr achos nad oeddynt yn meddiant y Rhaglaw Rhufeinig, ac felly yn fwy ei bechod. Rhaid addef fod y syniad hwn ar yr adnod yn ddigon golygus.

Ond barn eraill, ac hwyrach y mwyafrif o gryn lawer, yw mai at Judas Iscariot y cyfeirir yma. Dywedir mai yr un gair gwreiddiol a gyfieithir yn gyffredin yn fradychu, a ddarllenir yma yn traddodi, ac y gellir trefnu y testyn fel hyn, "Am hyny yr hwn a'm bradychodd i ti sydd fwy ei bechod." A Judas oedd y bradychwyr mawr. Efe a Pilat ydynt y cymeriadau a ddelir allan amlycaf yn yr hanes Ysgrythyrol ymhlið yr holl rai a laddasant y Messiah. Trwy ei gynllwynion ef y galluogwyd y Sanhedrim Iuddewig i'w ddal yn absen y bobl, a'i hyrddio yn ddiarwybod iddynt i ddwylaw Pilat. Rhagfynegwyd ymddygiad Judas yn yr Hen Testament, fel pechod ysgeler ac amlwg; ac y mae Ioan yn rhoddi sylw mawr iddo, a phob tro yn defnyddio y gair hwn i'w ddarnodi

wrth adrodd hanes treialon yr Athraw mawr. Mae y golygiad hwn hefyd yn egluro cysylltiad y testyn gyda rhan gyntaf yr adnod yn rhwyddach na'r un o'r lleill. "Am hyny"—mae yma gysylltiad rhesymegol rhwng dwy ran yr adnod; ac y mae y Llefarydd mawr yn dysgu fod gwirionedd a gynwysir yn y rhan gyntaf yn rheswm i gyfrif am ysgelerder mwy pechod rhyw un sydd mewn golwg ganddo yn y rhan ddiweddfaf. Ond beth yw rhan gyntaf yr adnod? Yr oedd Pilat yn hòni awdurdod dros fywyd Iesu,—awdurdod i'w groeshoelio, ac awdurdod i'w ollwng yn rhydd. Yn ngwyneb hyny, "Yr Iesu a atebodd, Ni byddai i ti ddim awdurdod arnaf fi, oni b'ai ei fod wedi ei roddi i ti oddiuchod: am hyny, &c." Sylwch ar lwyredd yr atebiad. "Pob awdurdod drosot," honai Pilat; "dim awdurdod arnaf," atebai Crist. "Genyf fi awdurdod," honai Pilat; "a roddwyd i ti," ebai yr Iesu; fel pe dywedasai wrtho, "Nid ynot ti y mae ffynonell awdurdod arnaf fi, offeryn ydwyt ar y goreu yn llaw un arall. Uchod, yn Nuw, mae eisteddle yr awdurdod arnaf fi. Yr wyt yn gwrthod cydnabod yr un awdurdod arall. Yr wyt newydd glywed fy mod yn Fab Duw, ac wedi cyfaddef dy hunan nad wyt yn cael un bai ynof, fel mab dyn, felly pa awdurdod sydd genyt arnaf fi? Y mae yna awdurdod yn yr achos, ac y mae hwnnw yn fy llaw i fy hun, sef yr awdurdod i roddi fy einioes i lawr. O'm gwirfodd yr wyt yn awr yn sefyll o'tha flaen i gael fy marnu genyt; fy rhodd i fy hun ydyw yr holl awdurdod sydd genyt yn awr arnaf. Yn hytrach nag ymgolli yn yr awdurdod a gefaist, meddwl a ddylet ti am dy gyfrifoldeb; mae genyt gyfrifoldeb, tydi bia hwnnw, ac y mae yn aruthrol o fawr. Yr wyt ar fedr collfarnu un y gwyddost ei fod yn ddiniwed; mae hyny yn bechod ynot, ac yn bechod mawr. Ond y mae yna un cymeriad ynglŷn â'r drafodaeth hon, gwaeth na thithau, sef y bradychwr. Dolen yn y gadwyn o foddion a drefnwyd i gyflawni amcanion y nef ydyw yntau hefyd, ond gweithreda yn wirfoddol yn ddiarwybod fel tithau o'r cynllun dwyfol sydd yn cael ei weithio allan drwy y cwbl; gweithreda felly yn erbyn goleuni gwybodaeth lawnach am danaf nag sydd genyt ti.

Gŵyr ef pwy ydwyf, ac am hyny yr hwn a'm traddodes i ti sydd fwy ei bechod." Dichon fod Judas gerllaw, ac fod yr Iesu bendigedig yn achub y cyfleusdra olaf i'w argyhoeddi o fawredd ei bechod. Nid wyf yn gwybod am un wrthddadl o bwys yn erbyn y golygiad yma, y mae yn gorwedd yn naturiol ar y cyd-destyn, ac yn cario allan ystyr lawnaf y gair traddodi sydd yn y testyn ei hun. Pwy bynag a olygir, erys y ffaith ei fod yn un sydd fwy ei bechod na Philat, ac felly fod y geiriau hyn yn cyfleo y gosodiad fod *graddau mewn pechod*, ac yn awgrymu y *cyfrif sydd am hyny*.

I.

FOD GRADDAU MEWN PECHOD. "Sydd fwy ei bechod."

Beth y mae hyn yn ei gynnwys? Tuag at geisio arfer y gosodiad heb ei gamarfer, gadewch i ni ystyried un peth o bwys a ragdybir ganddo, sef yn

1. *Fod pob pechod yn ddrwg mawr.* Nid ymresymu o'r bychan i'r mawr a wneir yma, eithr o'r mawr i'r mwy. Yr oedd pechod Pilat yn fawr. Gwyddai fod y carcharor yn ddiniwed, a gwyddai hyny ar ol chwilio ei achos drosto ei hun fwy nag unwaith. Cadarnhawyd ef yn hyny gan ddyfarniad Herod. Ac eto bwriodd ef i ddyoddef cospedigaeth drymaf y gyfraith. Gwnaeth hyny ar orsedd ac yn enw cyflawnder llys Rhufain—oedd yn enwog am farnu pob achos yn uniawn. Gwnaeth y cwbl oddiar gymhellion hunanol. Treisiodd ei gydwybod, bradychodd anrhyydedd ei ymerawdwr, llychwin-odd ei swydd, ac i'r dyben o ddiogelu rhyw fantais dybiedig iddo ei hun, efe a gollfarnodd i'r angeu creulonaf yr unig un perffaith ddiniwed a fu ar y ddacar erioed. Golched y rhagrithiwr hunanol faint a fyno ar ei ddwylaw, erys gwaed gwirion yr Iesu o Nazareth yn nodau cochion arnynt hyd byth. Yr oedd ei bechod ef yn fawr. Ac y mae pob pechod felly, y pechod lleiaf agosaf at beidio bod yn bechod o gwbl. Nid oes y fath beth a phechod bychan mewn bod.

Yr wyf yn addef fod rhai pethau, a ystyrid gynt yn bechodau, nad ydynt yn eu ffurflau amlycaf namyn camgymeriadau a diffygion. Ac nis gellir gwadu nad yw gweithred yn bechod i'r naill dan amgylchiadau neillduol, tra nad yw yn bechod i'r llall dan amgylchiadau gwahanol. A dichon fod yna ddosbarth o bethau nas gall neb benderfynu a ydynt yn bechodau neu beidio, ond y cyflawnwyr eu hunain, gan fod eu cymeriad yn dybynu yn hollol ar yr amcan fydd mewn golwg ar y pryd.

Ond pob peth sydd yn bechod, o ba natur a graddau bynag y byddo, sydd yn ddrwg mawr, oblegyd, yn un peth, mae *y pechod lleiaf yn drosedd o gyfraith Duw*. “Anghyfraith yw pechod,”—pechod o ran ei egwyddor, ac felly pob pechod. Mae diffyg cydffurfio â gofynion cyfraith Duw, fel trosedd gweithredol ar ei gwaharddiadau, yn anufudd-dod, yn anghyfraith. Deddf Duw ydyw rheol euraidd bywyd, ac y mae yn gyflawn, sanctaidd a da. Cyfyd y rheol hon, nid oddiar fympwy cymdeithas, neu arosodiad penarglwyddiaethol y Goruchaf, eithr o natur pethau. Nid ei chreu na'i llunio a gafodd. Ymgododd o natur a pherthynasau bodau moesol mor angenrheidiol ag y mae egwyddorion gramadeg yn canlyn iaith, ac y mae mor dragwyddol a'r rheswm Dwyfol ag y mae yn adysgrif o hono. Deddf angenrheidiol, oll-dreiddiol bodaeth foesol yw. Nis gellir ei throseddu i'r mesur lleiaf heb achosi annhhrefn, terfysg a thrueni yn llywodraeth foesol Duw. Ac nis gall gweithred felly fod yn beth bychan a distadl. Gosododd rhyw ddyhiryn y dydd arall far o haiarn ar draws y rheilffordd haiarn. Bychan oedd yr haiarn, ac mewn eiliad o amser gallesid ei ddodi ar y llinell, ond barnodd y llys fod yr hwn a wnaeth wedi cyflawni drwg mawr. Paham? Am ei fod ar draws y *line*, a'i fod yn per-yglu bywydau y rhai a deithient ar hyd-ddi yn y gerbydres. Deddf Duw, fy ngwrandoawyr, yw *main line* llywodraeth Duw ar yr hon y teithia angylion a saint, ac y mae y pechod lleiaf yn myned ar ei thraws, ac yn peryglu diogelwch y cydfyd.

Yn ail, mae pob pechod yn *bwrw sarhâd uniongyrchol ar Dduw yn bersonol*. Brithir y Bibl âg adnодau sydd yn dysgu hyn. Y mae cymaint o honynt fel nad oes angen nodi yr un. Yn sarhâd ar Dduw ymha fod? Ymhob rhyw fod. Mae pechod yn sarhâu ei ddoethineb a'i ddaioni fel Creawdwr. Dywedais fod y ddeddf foesol yn cyfodi o natur pethau. Trefnwyd pethau fel y maent yn wreiddiol felly, gan Dduw. Ei ddoethineb ef fu yn dyfeisio, a'i ddaioni fu yn penderfynu, eu natur a'u trefn. Ond y mae pechod, yr hwn sydd yn drosedd ar y ddeddf hon, yn dyweyd mewn effaith nad yw y pethau ag y cyfyd y ddeddf allan o honynt wedi cael eu trefnu yn ddoeth nac yn dda. Mae yr aelod mewn pwylgor sydd yn cynnyg gwelliant yn sarhâu, mewn effaith, nid bob amser yn fwriadol, ddoethineb neu ddaioni, neu ddoethineb a daioni yr aelod a gyfleodd y cynnygiad gwreiddiol. Yr wyf yn teimlo fod y gymhariaeth yn un wan, serch ei bod yn cyfleo yr egwyddor, i ddangos mai ymgais ydyw pechod i gynnyg gwelliant ar fesurau anfeidrol ddoethineb ac anfeidrol ddaioni. Mae y pechod lleiaf, o ran ei egwyddor, yn sarhâd ar Dduw fel Creawdwr.

Teifl sarhâd arno hefyd fel Llywodraethwr; sarhâd ar yr awdurdod a arddela yn mynegiad y ddeddf; sarhâd ar yr amcan a olyga fel dyben eithaf ei deyrnasiad; a sarhâd ar y moddion a arfera i sicrhâu y dyben hwnw. Dywed pechod, mewn effaith, nad yw Duw yn haeddu, ac nad oes ganddo awdurdod dros neb; nad yw dyben ei lywodraeth honedig yn haeddu cymeradwyaeth neb; ac nad yw ei ddeddf na'i ras, ei air na'i Fab, ond twyll a phydredd a melldith i'r neb a dalo warogaeth iddynt. *Obstructionist* yn y tŷ ydyw pechod sydd yn ceisio atal a dyrys uoll weinyddiadau y Brenin mawr; *rioter* yn yr heolydd a'i fryd ddieflig yn unig ar ddryllio, distrywio a lladd, a thynu uoll lywodraeth Duw i annhhrefn, anallu, a phob math o drueni.

At y ddau, ymhyfhâ pechod i boeri yn wyneb Duw ei hun. Bwria sarhâd ar ei gymeriad. Dywed mewn effaith mai cam-gymeriad ydyw iddo fod yn sanctaidd, cyflawn a da; ac y

buasai duw llygredig yn amgenach nag un pur,—duw gor-mesol nag un cyflawn,—duw creulawn nag un cariadlawn,—duw drwg nag un da. Ië, dyma safiad feiddgar a gwallgof pechod gyda golwg ar gymeriad personol y Duw mawr ei hun, yr hwn sydd yn fendigedig yn oes oesoedd. Nis gall y pechod lleiaf, gan hyny, fod yn ddrwg bychan.

Gwelir yr un peth, yn y trydydd lle, os ystyriwn fod pob pechod yn *dynoethi ei gyflawnnydd i farwolaeth dragwyddol*. “Cyflog pechod yw marwolaeth.” “Yr hwn a ballo mewn un pwnc sydd euog o'r cwbl.” Dysgai y Rabbiniad Iuddewig fod hadau pob pechod mewn unrhyw un pechod. Un ysbryd sydd yn holl bynciau y gyfraith, ac y mae palliant gweithredol mewn un o honynyt yn drosedd ar ysbryd yr oll; ac os felly, y mae y rheswm sydd dros gospi pechod o gwbl, yn rheswm dros gospi y pechod lleiaf. Ac y mae y gosp ysgafnaf am bechod, ar wahân i drefn gras, yn golli bywyd. Na ddyweder mai bychan oedd rhoddi gwenwyn i gyd-ddyn, oblegyd mai swm bychan oedd o hono, os lladdwyd y dyn. “Yr enaid a becho a fydd marw.” Y mae y gwenwyn yma yn farwol, pa mor lleied bynag fydd y dogn.

Heb ymhelaethu ymhellach, credwyf fod yr ychydig ystyriaethau a nodwyd yn ddigonol i'ch cyflawni argyhoeddi am wirionedd ein gosodiad, fod pob pechod yn ddrwg mawr. Treuliais fwy o amser gyda'r gosodiad hwn nag y mae cymesuredd y bregeth yn ei ganiatâu, rhag ofn i neb redeg ymaith gyda'r argraff fod yr un pechod a gyflawnir yn ddibwys wrth i ni wasgu adref y gwirionedd yn yr

2. *Fod rhai pechodau yn fwy na'r lleill.* Daliai y Stoiciaid gynt fod pob rhinwedd a phechod yn gyfartal, heb yr un yn fwy neu yn llai. Ac y mae yna rai damcaniaethau am natur pechod, a rhai rhesymau a ddefnyddir i gyfrif am fawredd pechod yn ein hoes ni, sydd yn arwain i'r un canlyniad. Dywedir weithiau fod pechod yn ddrwg anfeidrol, oblegid ei fod yn taro yn erbyn Person anfeidrol, ond un canlyniad anocheladwy ymresymiad o'r natur yma ydyw, ei fod yn rhagdybied fod pob pechod yn gyfartal.

Wedi crybwyl am farn y Stoiciaid, dylwn oddiar barch i'r hynafiaid nodi fod gan y Peripatetaid weledigaeth eglurach ar y pwnc. Dalient hwy fod graddau mewn pechod. A hyn yn amlwg yw y syniad Cristionogol a diweddar ar y mater. Cydnabyddir yr egwyddor hon yn y teulu, yn yr ysgol ac yn y llys gwladol. Golygir fod graddau yn y drosedd a gyflawnwyd, ac yn ol hynty fod graddau yn maint yr euogrwydd, ac y dylai fod gwahaniaeth cymesurol yn ngraddau y gosp. Teimlid yn nheulu Dafydd gynt fod pechod Amnon mor fawr fel nad oedd ei ladd yn ormod gan Absalom. Rhagdybir yr egwyddor hon yn nhrefniadau Cyfraith Moses. Ac yn y Testament Newydd drachefn dywed Paul am dano ei hun ei fod yn un o'r pechaduriaid penaf; sonia Petr am ryw gymeriad sydd â'i ddiwedd yn waeth na'i ddechreuaed. Dywedodd yr Arglwydd Iesu am yr ysbryd drwg a dröwyd allan o'i neuadd, ei fod yn dychwelyd gyda saith ysbryd gwaeth nag ef ei hun, yr hyn a ddengys fod graddau mewn pechod ymhilith cythreuliaid. Sonia hefyd am ryw bechod mor fawr, na faddeuir ef byth. Dysg fod graddau mewn pechodau yn eisbyn brawd, fod Capernaum yn fwy ei phechod na Sodom, ac yn y testyn fod Judas yn fwy ei bechod na Pontius Pilat. Mae yr egwyddor yn sefyll i reswin, ac yn cael ei dysgu yn amlwg yn y Dadguddiad dwyfol. Yr ymofyniad a gyfyd yn naturiol bellach yw

II.

PA GYFRIF SYDD AM YR EGWYDDOR YN AMGYLCHIAD Y TESTYN ?

Mantais fawr i ateb gofyniad o'r fath ydyw cael yr egwyddor mewn engraff, Pilat a Judas. Mae eu hanes yn hysbys i ni; adwaenom eu cymeriadau, ynghyd a'r amgylchiadau dan y rhai y cyflawnodd un y pechod mawr, a'r llall y pechod mwy. Pechodd y ddau wrth ymddwyn tuag at yr un person, gwyddai pob un o'r ddau fod y person hwnw

yn ddiniwed, ac eto hwy a weithredasant mewn modd fel ag i achlysuro ei farwolaeth. Ond er hyn oll, yr oedd pechod un fwy na'r eiddo y llall. Paham?

1. *Am fod Judas wedi pechu yn fwy gwirfoddol na Philat.* Yr hyn a wneir o orfod, nid yw yn bechod, ac y mae yffaith fod yr hyn a wnaeth Pilat yn yr achos hwn yn bechod, yn brawf o wirfoddolrwydd ei weithrediad. Yr oedd yn fôd deallus, ac yn gwybod gwahaniaeth rhwng da a drwg; yn fôd teimladwy, ac felly yn agored i ddyylanwad cymhellion croesymdynol; yn fôd cyfrifol a rhydd, galluog i ddewis fel y mynai, yn ol neu yn erbyn argyhoeddiadau ei gydwybod. O ran hynny, onid yw ef ei hun yn ymffrostio yn yr adnod flaenorol i'r testyn, yn yr awdurdod a'r unbenaeth a feddai. Nid oedd dim yn ei amgylchiadau oddi allan, nac yn nghyfansoddiad ei feddwl oddi fewn, allasai ei orfodi i draddodi Iesu o Nazareth i'w groeshoelio.

Ond teg yw cydnabod fod y gwasgu oedd arno oddiallan, ynghyd a'r demtasiwn fewnol a deimlai i ymollwng, y nesaf peth at fod yn anorchfygol. Yn un peth, yr oedd yn rhaid iddo weithredu yn ei gymeriad o swyddog cyhoeddus. Yr oedd Judea ar y pryd dan aden Rhufain, a Philat yn Rhaglaw Rhufeinig yn Jerusalem. Yr oedd gan yr Iuddewon eu hunain ddau lys barn; ond i achosion crefyddol yn benaf y cyfyngid eu hawdurdod. Caniateid iddynt benderfynu mewn rhai achosion eraill, ond nid mewn mater bywyd. "Nid cyfreithlawn i ni ladd neb," meddent wrth Pilat. Mewn pob achos felly, yr oedd dyfarniad y rhaglaw yn anhebgorol. Felly ar ddau gyfrif, sef ar y tir mai dan ddosbarth y troseddau gwladol y dygasid achos Iesu yn mlaen—y cyhuddiad ffurfiol oedd codi yn erbyn Cesar, ac ar y tir ei fod yn fater bywyd, yr oedd hwn yn achos ag yr oedd raid i Pilat ei draffod. Yr oddynt hwy, sef y cynghor, wedi cydymgyng-hori i'w ladd, a'r oll a geisient gan Pilat oedd cadarnhâu y ddedfryd a'i chario allan. Hwyrach y dysgwylent y gwnaethai hyny ar hanner gair. Ond yr oedd rhywbeth yn y carchar-or wedi tynu ei sylw. Mynai Pilat chwilio yr achos drosto

ei hun, ac er ei syndod nid oedd yn cael ynddo ddim yn haeddu angeu. Dywedai ei gydwybod mai ei ddyledswydd ydoedd ei ollwng yn rhydd, ond yr oedd yr awdurdodau Iuddewig yn dirwasgu arno i'w groeshoelio. Yna cyfodai temtasiwn fewnol i ildio i'r cais ysgeler hwnw a threisio ei gydwybod. Dyfeisiodd bob cynllun y gellid meddwl am dano fel *compromise* i gael dros ei anhawsder, ond fel pawb arall sydd yn ceisio gwasanaethu Duw a mammon, torai y cwbl i lawr dano. Y mae y budrwaith a gyflawnodd Pilat y boreu hwnw yn un o'r pethau bryntaf a wnaed erioed mewn llys cyfreithiol. Nid heb achos y golchodd ei ddwylaw ar derfyn y drafodaeth. Ond paham, ebe rhyw un, na buasai yn gollwng yr Iesu yn rhydd er gwaethaf yr Iuddewon? Dynalle y mae y dolur. Yr oedd y bobl yn bygwth Cesar arno. Yr oedd ynt wedi achwyn arno wrth yr Ymerawdwr o'r blaen, a thrwy hyny a chodi terfysg, gorchfygasid ef o'r blaen ganddynt. Tramgyddodd hwynt unwaith trwy ddwyn eryrod arian o Cesarea i Jerusalem, a mawr fu yr helynt. Ymosodasant ar ei dŷ am bum' niwrnod, a phlygu fu raid iddo. Troseeddodd drachefn yn ei waith yn cymeryd arian o drysorfa y deml tuag at dalu treulion yr *aqueduct* a adeiladwyd ganddo i gludo dwfr i'r ddinas o lynau Solomon. Cyfodasant fel gwenyn i syrthio arno o herwydd hyn. Anfonodd yntau filwyr mewn dillad plaen i ganol y terfysglu, ac ar amnaid neildduol lladdwyd lliaws o'r Iuddewon. Pechodd drachefn i'w herbyn trwy grogi rhyw darianau goreurog yn mhalas Herod yn Jerusalem. Achwynasant hwythau wrth yr Ymerawdwr, a thynwyd y tarianau i lawr. Ac i wneyd y drwg yn waeth, cymysgodd Pilat waed y Galileaid ynghyd a'u haberthau, mewn rhyw alanastra waedlyd a wnaeth arnynt. A diau ei fod yn ofni, pe gwrthodasant gydsynio â'u cais yn achos Iesu o Nazareth, y cyflawnasai fesur ei an-wiredd i'w herbyn; a chyda'r cri oedd ganddynt, "nid wyt ti garedig i Cesar," y digiasai Cesar wrtho yn hollol, ac y buasai y canlyniad yn andwyol iddo. Yr ydoedd wedi ei wasgu i fwlch cyfyng, ac o dan ddirwasgiad aruthrol i weith-redu fel y gwnaeth.

Ond am yr Iscariot, yr oedd yn hollol wahanol gydag ef. Nid oedd neb wedi gofyn iddo, llawer llai wasgu arno, i fradychu ei Arglwydd. Nid oedd gwobr allan i bwy bynag a wñelai. Yn meddwl Judas ei hun y dëorwyd y brad. Dyma yr hanes, "Yna yr aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid Judas Iscariot, at yr archoffeiriad, ac a ddywedodd wrthynt, Pa beth a roddwch i mi, a mi a'i traddodaf ef i chwi? A hwy a osodasant iddo ddeg ar hugain o arian." Efe a gynnygiodd ei wasanaeth iddynt, ac am lai na phum' punt o'n harian ni—pris caethwas a gorniwyd gan ych—bargeiniodd mewn gwaed oer am fywyd ei Arglwydd. "Ac o hyny allan y ceisiodd efe amser cyfaddas i'w fradychu ef." Pechodd Judas yn absennoldeb annogaeth, heb son am ddirwasgiad allanol; yr oedd ei safle gymdeithasol fel dysgybl ymhlið ei frodyr a cher bron y byd yn ei amgylchynu âg annogaeth rymus i ymgroesi; ac ar y tir yma, o'i gymharu âg amgylchiad Pilat, pechodd yn fwy gwirfoddol, ac felly yr oedd ei bechod yn fwy.

2. Yr oedd cyflawni y pechod hwn yn *hen furriad gan Judas, tra nad oedd felly yn amgylchiad Pilat.* Y mae yn deilwng o sylw, fel y dengys yr hanes yn yr Efengylau, y brys mawr oedd ar yr Iudæwon i wthio yr achos ymlaen. Gymaint o ysgelerwaith a gyflawnasant mewn tua deunaw awr o amser. Nos Iau yr oedd Crist a'i ddysgyblion yn bwyta y Pasc, ar derfyn yr hwn y sefydlwyd y sacrament o Swper yr Arglwydd. Ar ganol y swper dacw Judas yn rhuthro allan. Ar ol canu emyn aeth Iesu a thri o'i ddysgyblion i ardd Gethsemane, ef i weddio a hwythau i gysgu. Yn oriau mân y boreu ymddangosodd Judas gyda byddin o wîr arfog i ddal yr Iesu. Dygasant ef ger bron Annas, oddiwrtho ef o flaen Caiaphas. Am chwech o'r gloch safai o flaen y Sanhedrim, yna am saith ger bron Pilat; anfonodd hwnw ef at Herod, a Herod a'i gorchymynodd at Pilat drachefn. Sylwch, cynaliwyd chwech o dreialon ar ei achos, gwawdiwyd ef bedair gwaith, cyhoeddwyd ef yn ddiniwed dair gwaith, a chollfarnwyd ef ddwy

waith, a'r cwbl mewn ychydig oriau. Am ddeuddeg o'r gloch ddydd Gwener, yr oedd yn hoeliedig ar y groes; ac erbyn tri yr un diwrnod fyth yr oedd wedi marw, ac wedi ei gladdu. Pa bryd yn hanes y ddaear y rhedwyd drwy gymaint o waith mewn cyn lleied o amser!

Yr oedd gan yr offeiriad ddau reswm dros y brys. Yn un peth rhag ofn y bobl. Yr oedd y byd yn myned ar ei ol ef. Hosanna oedd arwyddair y bobl gyda golwg ar Iesu. Eu hawydd ydoedd ei gipio a'i wneyd yn frenin. Cyhuddir y bobl weithiau o fod yn anwadal, oblegid y dywedir fod rhai o honynnt wedi llefaru "Ymaith âg ef." Ond dylid cofio mai nid yr un rhai oedd yn llefain "Croeshoelier ef," ag a fuasai yn ei groesawu o Bethphage. Rhyw wehilion segur, seimllyd a gwasaidd, oedd gan yr offeiriad at eu galwad oedd y naill, ac nid y bobl, yn ystyr briodol y gair. Gwyddom yn rhy dda fod dosbarth felly i'w cael ymhob tref fawr. Chware teg i enw da y bobl. Pa sawl gwaith y cyfeirir yn yr hanes at ofn y bobl oedd ar gyhuddwyr yr Iesu. Rhaid oedd "ei ddal trwy gyfrwysdra," ei fradychu yn "absen y bobl." Eu harferiad ydoedd cospi drwg-weithredwyr ar yr wyl, ond yn achos Iesu, dywedasant, "Nid ar yr wyl, rhag bod cynhwrf ymhlieth y bobl." Mewn gair, rhan o gynllun yr offeiriad ydoedd cario y treial allan cyn i'r bobl wybod am dano.

Amcan arall ganddynt dros brysuro yr achos ydoedd rhag i Pilat gael egwyl i'w chwilio. Gwyddent mai achos gwan oedd ganddynt, fod y tystion yn ychydig ac yn gwrthddy-wedyd eu gilydd. Gwyddent hefyd nad oedd gan Pilat syniad uchel am danynt hwy fel swyddogion, ei fod yn ddyn craff, ac yn deall y gyfraith a'r natur ddynol yn dda; ac ofnent yn ddiau, pe cawsai amser dyladwy i ystyried yr hell fater, y gallasai y *case* droi yn eu herblyn, ac mai eu hunig obaith am ennill y dydd oedd prysuro fel rhai ar ddarfod am danynt. Gwnaethant bob peth yn barod, rhuthrasant yn sydyn ar Pilat, cyn i'w wraig orphen breuddwydio; a thrwy logi *mab* i lefain yn y llys, a hygwth Cesar arno, goddiwedd-

asant Pilat mewn awr wan, a chwblhäwyd yr ysgelerdra. Pechodd, mae'n wir, wrth ymollwng, ond pechodd dan demtasiwn a'i daliodd yn sydyn, ac nid mewn canlyniad i fwriad blaenorol.

* Ond am Judas yn hyn hefyd, yr oedd pethau fel arall yn holol. "Yr hwn a fwriada ddrygioni sydd ysgeler." Yr oedd bradychu Crist yn hen fwriad gan Judas. Dyn felly ydoedd. Yr oedd ei arafwch oer-waed bron pallu amynedd yr Iesu addfwyn. "Y peth yr wyt ar fedr ei wneuthur, gwna ar frys," ebai Crist wrtho. Glynai wrth ei fwriad pechadurus yn ngwyneb awgrym rhybuddiol gan ei Arglwydd i ystyried ei ffyrdd. Fe wadodd Pedr ei Arglwydd, ond yr oedd un edrychiad, ar ganiad y ceiliog, yn ddigon i'w doddi yn llymaid. Ond serch i Grist lefaru wrth Judas yn groew, ei nodi allan fel bradychwr ar swper ac yn yr ardd, yn ngwydd ei frod yr acher bron dyeithriaid, ni chymerai arno ddeall at bwy nac at pa beth y cyfeirid. Yr oedd pechu fel y gwnaeth yn hen fwriad gando, a glynai wrth ei bechod nes cael cyfleusdra i'w gyflawni: "sydd fwy ei bechod."

3. *Meddai Judas well mantais i adnabod Iesu na Philat.* Gwybodaeth yw safon euogrwydd; yn ol mesur y goleuni a feddir y penderfynir graddau cyfrifoldeb a chosp. Add-efir yr egwyddor hon gan bawb, ac nid oes angen ymhelaethu arni. Y gwas a wybu ewyllys ei Arglwydd, a gurir â mwy o ffonodiau na'r gwas na wybu. Paham? Yr oedd ei gospedigaeth yn drymach am fod ei bechod yn fwy, a'i bechod yn fwy am fod ei fanteision yn uwch i adnabod ei Arglwydd.

Cymhwyser yr egwyddor at yr achos dan sylw, a'r fath wahaniaeth oedd rhwng mantais Judas i adnabod Iesu Grist rhagor Pilat druan. Dichon na welodd Pilat yr Iesu cyn y boreu hwnnw, ac na chlywsai air am dano. Estron oedd Pilat yn y wlad, ac yn byw mewn byd bychan wrtho ei hun yn ei chanol. Peth cyffredin iawn ymhlið yr Iuddewon oedd cyfodiad ymhonwyr crefyddol. Ar awr anamsrol ei gwala y llusgywd yr Iesu ger ei fron, a hyny yn

y cymriadaid mwyaf anffafriol. Cwpl o oriau y bu yn ei gymdeithas o gwbl, ac yr oedd yr Iesu yn anarferol o dawedog yn ei wydd. Ni chlywodd yr un o'i bregethau, os gwybu o gwbl ei fod yn bregethwr; ni welodd yr un o'i wyrthiaw, os clywodd am danynt. Yr oedd dan anfantais fawr i'w adnabod fel Mab dyn, ac yn fwy fyth i wybod ei fod yn Grist ac yn Fab Duw.

Ond yr oedd Judas yn Iudew, ac yn un o'r deuddeg. Yr oedd yn gyfarwydd yn yr Ysgrythyrau, ac wedi clywed pregethau, gweled gweithredoedd, byw yn nghymdeithas, a chael pob mantais i adnabod yr Athraw mawr. Meddai synwyr cryf, gosodasid ef mewn swydd bwysig ac anrhyydeddus ymhllith y frawdoliaeth, ac yr ydoedd wedi cael yr holl fanteision hyn, nid am ychydig oriau, eithr am flynyddau. Nid oedd neb o ganlynwyr Iesu yn ei adnabod yn well na Judas, nac yn gwybod ei fod yn pechu yn ysgeler wrth ei fradychu. Pechodd yn erbyn goleuni mawr ac ar draws argyhoeddiadau cryfion, ac oblegyd hyny yr oedd yn fwy ei bechod.

4. Yr oedd nodwedd *fradwrus ei ymddygiad* yn elfen arall oedd yn *chwyddo ei bechod*. Lefeinir yr hanes, yn enwedig gan Ioan, â dynoethiad o fradwriaeth yr ymddygiad. Cedwir y gair bradychu yn amlwg fel nôd Duw ar Judas. Dangosodd Pilat lwfrrdra, ond arferodd Judas ddichell; yr oedd Pilat yn ddyn gwan, ond yr oedd Judas yn ddyn drwg. Gwnaeth Pilat esgusion, arferodd ddyfais i geisio ymryddhâu o anhawsderau ei sefyllfa; ond cyflawnodd y cwbl yn gyhoeddus a digêl, ac yn weddol ddidderbyn wyneb. Ond hen lêch gwêndeg, ystrywgar, a bradwrus oedd Judas, yn yr holl ymdrafodaeth. Proffesai fod mor ofalus am y tlodion, pan oedd ei galon yn llawn trachwant am arian. Dodai ei law yn y ddysgl gyda'i Athraw i arwyddo cyfeillgarwch, un fynyd, a'r fynyd nesaf llanwai hi âg arian oedd yn werth ei waed. Nid oes son iddo yngan gair cas, na gofyn cwestiwn sarhâus, nac amlygu byrbwyldra anwedd-aidd mewn gair na gweithred tuag at ei Arglwydd bendig-

edig. Ond o dan y plisgyn llyfn a hudolus yna, llechai calon a fedrai lunio brad a fuasai yn terfynu yn llofruddiaeth yr Hwn y professai y cariad mwyaf tuag ato, er mwyn amcan mor hunanol a sicrhâu ychydig ddarnau arian iddo ei hunan. Yn fyfhol nodweddiaadol o gymeriad y dyn, â chusan y bradychodd yr Iesu i ddwylaw ei elynion, yn nghanol difrifwch ofnadwy unigrwydd a thywyllwch Gethsemane.

“ Atgas nôd cusan Judas—a wanodd
 Enaid y Messias ;
 Bradwriaeth gwobr y diras
 A danielai ’r gwrid yn Nuw ’r grâs.”

GETHIN.

Yr oedd gormod o ddyn yn y pagan pechadurus Pilat i gyflawni ysgelerwaith fel hyn. “ Yr hwn a’m traddodes i ti sydd fwy ei bechod.”

Tyned pob un y cymhwysiadau priodol iddo ac ato ei hun. Os oes graddau mewn pechod yn bresennol, fe fydd graddau mewn cosb ddyfodol, a mesur ein manteision i adnabod Iesu fydd yn penderfynu y ddau. •Gochelwn demtasiwn swydd ac ariangarwch. Aeth Pilat yn ysglyfaeth i un, a Judas i’r llall. Meithrinwn onestrwydd egwyddor, a gwyliwn rhag calon ddrwg anghrediniaeth, sydd yn ymado oddiwrth y Duw byw. Beth oedd Judas yn nechreuad ei fywyd crefyddol, a pha bryd y dechreuodd ymgaledu fel hyn, nis gwn. Y gair olaf am dano yn y Beibl ydyw, “ A hwn a bwrcasodd faes y gwaed â gwobr anwiredd ; ac wedi ymgrogi a dorodd yn ei ganol, a’i holl ymysgaroedd ef a dywalltwyd allan.” Ow ! ow ! Gwell fuasai iddo ef pe nas ganesid ef !

XXVII.

OLWYNION EZECIEL; NEU OLWG ARWYDDLUN-IOL AR LYWODRAETH NATURIOL DUW DROS Y BYD.

“*Yna yr edrychais, ac wele yn dyfod o'r gogledd gorwynt, a chwmwl mawr, a thân yn ymgymeryd, a dysgleirdeb o amgylch iddo; ac o'i ganol, sef o ganol y tân, fel lliw ambr. Hefyd o'i ganol y daeth cyffelybrwydd i bedwar peth byw, &c.*”

—EZECIEL I. 4—28.

YMAE y testyn yn faith, ac yn ymestyn o ddechreu y bedwaredd adnod hyd derfyn y bennod. Yn hytrach na'i ddarllen oll, cynorthwyaf eich côf trwy gyfleo y cynwysiad, ychydig yn llawnach nag y ceir ef ar ddechreu y bennod. 4. *Gweledigaeth y cwmwl tanllyd.* 5. *Y pedwar peth byw.* 15. *Y pedair olwyn.* 22. *Y ffurfaen risial.* 26. *A gogoniant Duw.*

Dealler nad pump o weledigaethau gwahanol sydd yma; eithr un weledigaeth mewn pump o adranau, yn ymagor yn raddol o flaen y prophwyd. Y peth cyntaf ydoedd ymdaith “corwynt,” i alw ei sylw at, yn gystal ag i gludo o flaen ei lygaid, y cwmwl mawr a thanllyd, sydd yn gwneyd yr adran rhif un. O ganol y cwmwl ambr hwn, daeth cyffelybrwydd i bedwar peth byw, sef ail adran y weledigaeth. Yna ar lawr yn ymyl y pethau byw hyn, ymddangosai yr olwynion, yn drydedd adran yr olygfa. Oddiarnynt oll, ymdaenai ffurfaen risial, yn adran rhif pedwar; a goruwch y cwbl, yr oedd cyffelybrwydd gorseddfainc a gogoniant Duw, yn cyfanu y weledigaeth. Yr ydych yn sylwi, fod yr holl ranau hyn yn gydiol wrth eu gilydd, heb gymaint ag un bwlc, ac yn cyfansoddi un olygfa amlweddog o flaen meddwl y prophwyd. Ac fel un weledigaeth y sonia efe ei hun am dani mewn lle arall yn ei lyfr.

Achlysur uniongyrchol y weledigaeth fawr hon ydoedd galwad Ezeciel i'r swydd brophwydol, fel y dengys cysylltiad adnod gyntaf y testyn gyda pharagraff cyntaf y bennod. Trefn y nef ydoedd galw dynion i'r swydd oruchel hon trwy gyfrwng gweledigaeth. Felly y galwyd Moses, Esaiah, Jeremiah, ac ereill dan yr Hen Destament, ac Ioan y Difinydd, unig brophwyd yr Arglwydd dan y Testament Newydd.

Mae y weledigaeth yn llawn o arwyddocâd gyda golwg ar natur ac anhawsderau y gwaith y gelwid Ezeciel ato, ac ymhob ystyr yn gyfaddas i'w barotoi ar ei gyfer. Cyfleai ddangoseg o faich ei genadwri, a gweinyddai fel dysgyblaeth i'w alw allan i'w thraddodi. Y mae y weledigaeth hon yn nodedig o fawreddog a chyffrous. Y mae ar raddfa eangach na'r berth yn llosgi a welodd Moses; yn gynwysedig o wrth-ddrychau godidocach na'r wialen almon a'r crochan berwedig a ymddangosasant i Jeremiah; yn ogyfuwch mewn arucheledd a'r weledigaeth gafodd Esaiah, ac yn llawer mwy dyeithr ac ofnadwy. Ymddengys fod Duw wedi gwneyd nerthoedd y byd a ddaw yn fwy amlwg ac yn fwy bygythiol eu hagweddau i Ezeciel na neb o'r hen brophwydi sanctaidd.

Gwnaed hyny, yn un peth, er mwyn dysgyblaeth y prophwyd ei hun. Ystyr enw Ezeciel ydyw nerth Duw; ac fel ei enw, felly yntau. Dyn cryf iawn ydoedd, cryf ei ddychymyg, a chadarn o galon ac ewyllys. Gorweddai dyfnderoedd o nwyd yn ei fynwes fel *lava* mewn llosgfynydd cauedig; a gweithiai egnion dihysbydd yn ei ysbryd fel y deddfau sydd yn ysgogi y greadigaeth. Math o Carlyle Iuddewig ydoedd, Ioan Fedyddiwr o ddyn, rhyw Luther bendragon, gerwin ei raen, grymus ei ewyllys a blin ei dymher. Prin y buasai gweled llwyn o ddrain ar dân neu dipyn o grochan yn berwi yn cyffwrdd ei feddwl ef. Rhaid oedd cael cwmwl ar dân i alw ei sylw ef; pethau byw o dragwyddoldeb i'w ddal a'i dori ef i fewn; a dynoethi olwynion cerbyd Arglwydd y gogoniant o flaen ei lygaid, tuag at ystwytho ei ysbryd praff i gymeryd yr iā. Atebodd y weledigaeth ofnadwy hon y

dyben hwnw, a chafwyd mab Buzi i lawr. "A phan welais, syrthiaisia'r fy wyneb, a chlywais lais un yn llefaru."

Bwriadwyd y weledigaeth hefyd i gyffroi ei wrandawyr i dderbyn ei genadwri. Yr oedd y bobl ar y pryd mewn cyflwr eithafol o galedrwydd, ac ni buasai pethau cyffredin yn menu arnynt. Ystyriwch adeg ei alwad, ac amseroedd ei weinidogaeth. Un o brophwydi y gaethglud ydoedd Ezeciel, yn dilyn Jeremiah ac yn blaenori Daniel. Cadarnhâu rhybuddion ei ragflaenydd oedd un o'i brif amcanion ef. Yr oedd myntai gyntaf y genedl wedi ei chaethgludo i Babilon ac Ezeciel gyda hi; ond yr oedd corff y boblogaeth eto yn Jerusalem, ac yn ffol dybio nad oedd gallu mewn bod a fedrai orchfugu eu dinas, a chyflawni bygythiad Duw drwy eu halltudio o'u gwlad. Dysgai Jeremiah bethau gwahanol iddynt, ac yr oedd wedi hysbyddu pob moddion yn y ffordd o berswadio, rhybuddio, toddi a bygwth, yn ystod ei fywyd maith a chyhoeddus, tuag at ddarbwyllo y bobl o'u camsyniad. I'w olynydd, angenrheidiol ydoedd cael rhywbeth mwy ofnadwy a chyffrous, i daflu dychryn ac ing i feddyliau y bobl. Golygfa o dâu, swn fel swn yr Hollalluog, gweinidogaeth oedd yn galw nerthoedd amser a thragywyddoldeb at ei gwasanaeth.

Ond beth yw y gwirionedd ymarferol a ddysgir i ni yn y weledigaeth ddyeithr hon? Clywsoch ddywedyd gan y rhai gynt mai rhyfyg yw ymofyniad o'r fath. Gwaharddai yr Iuddewon i neb ddarllen yr adran hon hyd nes y cyrhaeddai ei lawn ddeg ar hugain mlwydd oed. Pan gynygiodd rhyw Rabbi o'r enw Ananias esbonio cerbyd Ezeciel, fel y galwai y weledigaeth, awgrymodd un o aelodau y Cynghor y dylasai gael tri chant barilaid o olew i borthi ei lamp, gan olygu y cymerasai y gorchwyl amser maith iddo. Rhaid addef fod tair pennod cyntaf, a naw pennod olaf y llyfr hwn, o'u golygu wrthynt eu hunain, yn dywyll ac anhawdd eu deall. Ond y mae y casgliad pregethau sydd yn cyfansoddi canol y llyfr yn eglur eu gwala, ac yn taflu goleuni ol a blaen sydd yn teneuo llawer ar dywyllwch y rhanau ereill. Pa mor ddyrys bynag

ydyw y weledigaeth fawr hon wrthi ei hun, nid anhawdd, dybygid, yw olrhain ystyr ei phrif genadwri o'i golygu yn ngwyneb rhediad cyffredinol y llyfr, a chanfod mai *golwg arwyddluniol* ydyw ar *lywodraeth naturiol Duw dros y byd*. Hyn yw baich gweinidogaeth Ezeciel, a nod angen yr allwedd arweiniol iddi a geir yn y weledigaeth hon. Yn adnod 28 symir i fyry genadwri y weledigaeth yn y geiriau canlynol: “Dyma welediad cyffelybrwydd gogoniant yr Arglwydd.” Gogoniant Duw fel Arglwydd—fel Llywodraethwr. Ymddengys mai ei lywodraeth naturiol, neu ragluniaeth, sydd mewn golwg yn benaf yma. Pwnc ydyw hwn sydd bob amser yn bwysig ac addysgiadol. Coleddir syniadau amrywiol am dano. Beth, tybed, a ddysgir yma gyda golwg arno? Y mae tri pheth o leiaf yn amlwg.

I.

FOD LLYWODRAETH DUW TROS Y BYD YN CAEL EI DWYN YMLAEN TRWY OFFERYNOLIAETH CYFUNDREFN O AIL-ACHOSION.

Ffyna dwy dyb eithafol a gwrthgyferbyniol gyda golwg ar yr agwedd yma i'r pwnc. Sylwedd y naill dyb yw fod y gre-adigaeth yn ngafael deddfau hunanysgogol a sefydlog. Rhagdybir fod yr hwn a'i gwnaeth—gan y rhai sydd yn dal iddi gael ei chreu—wedi ei gosod dan gadwraeth deddfau neillduol, ac ar ol dirwyn y peirianwaith i fyny a'i gychwyn, fod y Creawdwr wedi ymneillduo, gan adael iddo gerdded ymlaen wrth ei bwys mewn rhwymau haiarnaidd, heb ball na gŵyr-droad, hyd nes i bwysau y cloc daro y gwaelod. Yna y daw y diwedd, oddieithr i ymyriad Dwyfol ei dirwyn i fyny eilwaith. Anwybyddir yr hen syniad ysgrythyrol fod Duw yn teyrnasu yn bersonol ar weithredoedd ei ddwylaw. Nid oes yn y gyfundrefn dyngedfenol hon le i ymyriad Dwyfol mewn atebiad i weddi, ac ofer bellach yw son am wyrthiau nac unrhyw arweddiad goruwchnaturiol arall. A

dyweyd y lleiaf am dani, amcandyb fateraidd, baganaidd a digysur ei gwala ydyw. Gellid meddwl mai siawns wael iawn sydd gan greaduriaid eiddil a bychain fel nyni i gystadlu â nerthoedd deillion y greadigaeth o'n deutu, os nad oes yna rywun cryfach na nyni a hwythau i oruwrhlywio eu hysgogiadau, eto hyn mewn ychydig eiriau ydyw sylwedd y dyb sydd yn dal gan blaid ar un eithaf y gwrthgyferbyniad, gyda golwg ar lywodraeth naturiol y byd.

Ar yr eithaf arall coleddir tyb holol wahanol, yn yr hon y rhagdybir nad yw deddfau natur yn ddim namyn enw amwys ar ewyllys Duw yn y greadigaeth. Mai effaith ymyriad uniongyrchol Duw yw pob arwediad mewn natur; mewn geiriau eraill, mai Duw yw enaid y greadigaeth ac achosydd digyfrwng pob effaith, fel y mae yr enaid dynol i holl ysgogiadau y corff. Pa enw bynag a roddir i'r dyb hon y mae yn arwain ar ei phen i Olldduwiaeth, ac yn agored i holl wrthdadleuon y cyfeiliornad hudol ond niweidiol hwnw. Gwneir gwyrthiau yr un mor anmhosibl ag yn y dyb gyntaf a nodwyd, er nad am yr un rheswm. Priodola hefyd bob peth i Dduw, boed dda boed ddrwg; nid oes dim rhinwedd ond yn Nuw, na bai ar nad yw Duw yn gyfrifol am dano. Cymysgir y Creawdwr a'r greadigaeth ynghyd, ac wrth geisio gochel Materolaeth ymdeflir i ganol annhrefn Pantheistiaeth.

Y mae yma amryw o ddamcaniaethau eraill yn cael eu coledd rhwng yr eithafoedd hyn, rhai yn nês a rhai ymhellach oddiwrth yr ymylon a grybwyllywd.

Ond beth ddywed gweledigaeth Ezeciel ar hyn? Ar un llaw, dysg yn groew iawn mai yr Arglwydd ei hun sydd yn teyrnasu. Ceidw Fôd personol goruchel a rhydd yn y golwg o'r dechreu i'r diwedd, yn arolygu ac yn llywodraethu y cwbl. Yn y drydedd adnod dywed y prophwyd, "Bu llaw yr Arglwydd arnaf"—ymyriad personol. Wrth ddesgrifio y weledigaeth, dangosir fod yr olwynion dan lywodraeth y pethau byw, a'r pethau byw dan lywodraeth yr hwn sydd yn eistedd ar yr orseddfainc. "Pan safent llaesent eu hadenydd" (adn.

24). Beth yw y meddwl? Eglurir ef yn yr adnod nesaf. "Ac yr oedd llais oddiar y ffurfafen yr hon oedd ar eu penau hwynt, pan safent ac y llaesent eu hadenydd" (adn. 25). Yr ystyr yn ddiau ydyw, fod y pethau byw yn llaesu eu hadenydd i dderbyn gorchymyn newydd oddiwrth wr yr orseddfainc. Cario allan ei eirchion ef oedd eu gwaith hwy, trwy offerynoliaeth yr olwynion. Ystyriwch y gadwyn. Duw uwch ben yn llywodraethu y pethau byw; y pethau byw yn llywodraethu yr olwynion (adn. 19—21), a'r olwynion yn rheoli natur. Beth yw y casgliad? Tyned pob un ef drosto ei hun. Mae y cyfresymiad mor eglur a'r haul. Edrychwrch ar yr un egwyddor mewn engraff nôs atom. Y cadben sydd yn erchi y dyn cryf sydd wrth yr olwyn; y dyn cryf sydd yn llywodraethu yr olwyn sydd yn ei afael; yr olwyn sydd yn gweithio ac yn llywodraethu y llyw; a'r llyw sydd yn troi ac yn llywio y llong. Ac yn marn pawb y cadben sydd yn llywodraethu y llong. Mewn ystyr gyffelyb, ond uwch, yr Arglwydd sydd yn llywodraethu y greadigaeth.

Ar y llaw arall, fe'n dysgir yn gyfartal amlwg, mai llywodraethu trwy gyfrwng ail-achosion a wna. Dyma un o brif bwyntiau y weledigaeth. Rhagdybir y gwirionedd cyntaf yn y Bibl fel gosodiad hunaneglur, ac ymhelaethir ar y gwirionedd arall fel peth llai hawdd i'w ddeall a'i gredu. Cyfeirir ato dan yr enw o ordeiniadau y nefoedd, ac yn llyfr Hosea dyry ddadleniad cyffelyb ond llai dyeithr ar y peiriannwaith i'r hyn a geir yma. "A'r dydd hwnw y gwrandawaf, medd yr Arglwydd, ar y nefoedd y gwrandawaf; a hwythau a wrandawant ar y ddaear; a'r ddaear a wrendy ar yr yd a'r gwin a'r olew; a hwythau a wrandawant ar Jezreel" (Hos. ii. 21, 22).

Na, nid natur yn llywodraethu ei hun yn annibynol ar Dduw; ac nid Duw yn ei llywodraethu yn ddigyrwng yn annibynol ar ail-achosion; ond Duw yn bersonol yn dwyn ei amcanion i ben trwy gyfrwng cyfundrefn o foddion cyfaddas, a alwn ni yn ddeddfau natur neu ail-achosion—ydyw gwers

gyntaf y weledigaeth ar y pwnc pwysic hwn o lywodraeth Duw dros y byd.

II.

FOD Y GYFUNDREFN O AIL-ACHOSION A DDEFNYDDIR GAN DDUW YN GYFADDAS A DIGONOL I EFFEITHIO EI HOLL AM-CANION FEL LLYWODRAETHWR Y GREADIGAETH.

Dygir ni yn awr wyneb yn wyneb gyda phrif arwedd y wel-edigaeth. Amheu hyn oedd un o brif bechodau y genedl. Tybiai rhan o honi nad oedd gallu mewn bod yn abl i orchfygu Jerusalem a'u caethgludo hwynt i wlad estronol. Ac ofnai y fyntai gaethgludedig o honi oedd wrth afon Chebar nas gellid byth eu hadfer i Ganaan ac adgyweirio y Jerusalem oedd ar fedr cael ei dinystrio. A ffoldybiai rhyw rai nad oedd modd darostwng Moab ac Ammon, yr Edomiaid a'r Philistiaid, yn ol rhagfynegiad y prophwyd Jeremiah. Danfonwyd Ezeciel i gadarnhâu hyn trwy ei weinidogaeth, fel y gwelir wrth fyfyrion ar ei lyfr; ac yr oedd yn bwysig argraffu ar ei feddwl ef a'i wrandawyr, fod gan Dduw foddion at ei alwad oedd yn ddigonol i gyflawni y pethau hyn oll. Cyflêir y gwirionedd hwn mewn modd grymus iawn yn y weledigaeth dan sylw. Dysgir yn

1. Fod y moddion yn *gyfaddas o ran eu natur.*

Rhaid cofio mai arwyddluniau sydd yma, ac y dylid bod yn ofalus wrth eu trafod. Mae gan iaith o'r fath yma ei chan-onau priodol na ddylid colli golwg arnynt wrth geisio ei hesbonio. Credwyf nad wyf yn gwneuthur hyny wrth ddad-gan fod y gyfundrefn o foddion a arwyddlunir yma yn gyfan-sawdd o ran ei natur. Ar un llaw, mae yma "olwynion,"—galluoedd materol i afael yn y rhan faterol o'r greadigaeth. Ar y llaw arall y mae yma bethau byw—galluoedd ysbrydol i weithredu ar y byd anweledig ac egwyddorol. Beth sydd i'w ddeall wrth y pethau byw sydd anhawdd i'w benderfynu. Gelwir hwynt yn "Geribiaid" yn y ddegfed bennod gan y prophwyd ei hun. Barnai yr hen Greenhill mai angelion a

olygir. Ac nid yw y syniad yn ddisail. "Onid ysbrydion gwasanaethgar ydynt hwy oll, wedi eu danfon i wasanaethu i'r rhai a gânt etifeddu iachawdwriaeth?" Ie, wedi eu *danfon*; nid cynorthwyo hen gredadyn lluggeddig i fyned drwy y drws i'r nefoedd, dodi telyn dan ei fysedd a choron ar ei ben, a gweini arno adref yn unig a wnant; y maent wedi eu danfon i wneuthur cymwynasau iddo ar y ddaear. Yr ydym yn credu oll yn ngallu angelion drwg i ymyraeth yn niweidiol ar ddyn; paham nad all engyl da ymyraeth gydag ef er ei fantais? Nid yw yr hen ddysgeidiaeth am weinidogaeth angelion a gredid gan y tadau mor ddisynwyr a disail wedi y cwbl.

Neu fe ddichon mai egwyddorion moesol neu feddyliau dwyfol ydynt, fel y dywed eraill. Effeithia y naill feddwl crêedig ar y llall trwy gyfrwng awgrymiadau heb ddinystrio rhyddid yr ewyllys, na chroesi deddfau natur. A phaham na chredir fod Tad yr ysbrydoedd yn defnyddio yr unrhyw foddion i lywodraethu ei greaduriaid rhesymol. Pwy a wyr pa sawl gwaith yr ataliwyd neu y cychwynwyd cwrs o feddwl a effeithiai yn bwysig arnom gan awgrymiad o'r orseddfainc. Gan nad beth bynag ydynt, ai angelion, ai meddyliau, neu rywbeth arall, eglur yw eu bod yn alluoedd dealgar, gweithgar, ysbrydol a chedyrn o nerth, ac felly yn gyfaddas fel cyfryngau yn ngwasanaeth Duw i lywodraethu y rhan ysbrydol o'r greadigaeth trwyddynt.

I afael yn y byd materol, wele olwynion i gynrychioli galluoedd materol; ac i afael yn y byd meddyliol sydd o gyrhaedd yr olwynion, dyma "bedwar peth byw" i arwyddo galluoedd ysbrydol, fel y mae y gyfundrefn o foddion a ddarlunir yma yn ddauweddog—materol ac ysbrydol, ac felly o ran ei natur yn gyfaddas i gyflawni amcanion Llywodraethwr mawr y byd.

2. *Yn gyflawn o ran cylch.*

Dywadir am yr olwynion, fod eu cantau yn ogfufwch, ac yr oeddynt yn ofnadwy. Yr oedd un rhan o gant yr olwyn ar lawr, a'r rhan arall yn ymgodi i'r entrych, nes oedd yr

olwg arni, yn eangder ei chylch, yn ofnadwy. Ac yr oedd pob olwyn felly, a'u cwmpas yn ddigonol i gyrhaedd am bob peth materol. Dysgir ni yn mhellach fod yma bedair olwyn. Dichon nas gellir penderfynu beth yw defnydd y ffugyr a arferir, pa un ai cerbyd ai peiriant yw, ond y mae bron yn sicr mai neges y rhifnod pedwar yma yw dynodi cyflawnder a chyffredinolrwydd. Pan welodd Zechariah weledigaeth y pedwar corn, y pedwar saer, a'r pedwar cerbyd, cytumir yn gyffredin mai dynodi cyflawnder neu gyffredinolrwydd mae y rhifnod pedwar yn mhob engraifft. Ceir yma bedair olwyn i arwyddo fod y moddion sydd yn llywodraethu mater, yn cymeryd yr adran hono o'r greadigaeth oll i fewn. Ac y mae yn ffaith addefedig nad oes un rhan o'r byd matero heb fod dan ddeddf. Mwnau, hylifau, llysiau, creaduriaid byw, pob peth dan ei ddeddfau priodol. Darganfod y deddfau hyn ydyw cenadwri arbenig gwyddoniaeth, a chyfarwyddo pa fodd i fanteisio arnynt i bwrrpas ymarferol yw gweinidogaeth neillduol celfyddyd. Mae adranau y byd materol yn gwahaniaethu llawer oddiwrth eu gilydd, a chan bob adran ei deddfau cyfatebol i'w natur. Yn yr ystyr yma, priodol y safai Stuart Mill dros y lluosog pan yn son am unflurisiaeth natur. "The uniformities of nature," meddai efe. Ond yn nghanol yr holl amrywiaethau hyn, ni chafwyd erioed, ac ni cheir yn awr, sylwedd mewn bod heb fod dan ryw ddeddf. Teyrnasai deddf dan oruchwyliaeth Duw yn y byd cyn Adda. Gwelir ei delw yn ffurfiad haenau y ddaear, a'r holl drysorau a lechant rhyngddynt. Ffurfiwyd y glo a'r haiarn, y plwm a'r aur, yn ol deddfau gosodedig, fel y tystiolaetha Daeareg. Lle bynag y ceir y corff lleiaf o fater, gwelir fod rhyw ran o'r olwynion hyn yn ei gyrhaedd.

Am y pethau byw drachefn ceir yr un egwyddor o gyfander a chyffredinolrwydd. Y maent yn bedwar o ran nifer. A phedwar wyneb i bob un, i ddynodi perffeithrwydd yn yr unigol, sef wyneb dyn—yr elfen ddeallol; wyneb llew, i arwyddo nerth; wyneb ych, lafur; ac wyneb eryr, i ddynodi craffder a chyflymder. Pedair aden ydoedd i bob

un i arwyddo gallu ysgogol cyflawn ; a dwylaw dyn—gallu gweinyddiadol perffaith—dan aden pob un wrth eu pedair ystlys.

Y mae cyflawnder y moddion o ran cylch yn haeddu ein sylw. Dysgai Kant i'w ddisgyblion mai tri sylwedd gwahanol sydd mewn bod, sef *Defnydd*, *Meddwl* a *Duw*. Erys ei ddosbarthiad yn ddisigl hyd heddyw. Gyda holl awydd rhyw rai i gael tair rhan mewn dyn, nid oes neb wedi darganfod sylwedd newydd. Y mae y tri gair crybwylledig yn cynwys holl gylch bodaeth greedig ac anghreedig. Ac yn ol hynty mae moddion y testyn yn ymestyn dros y rhan greedig ; yr olwynion yn cwmpasu yr adran faterol, a'r pethau byw yr adran feddyliol o'r greadigaeth, a Duw uwchlaw yr oll, yn fendigedig yn oes oesoedd.

3. *Yn ddigonol o ran nerth.*

Serch cael y math a'r cylch yn iawn, rhaid cael nerth digonol yn y gyfundrefn hon o ail-achosion, onide ofer ac aneffeithiol a fydd. Y mae yma amcanion mawrion mewn ceryddu, darostwng a dinystrio i gael eu cario allan gan Dduw ar un llaw ; ac amcanion llawn cymaint ar y llaw arall o adfer, cyfodi a sefydlu i gael eu cwbllhâu. Ac y mae pob un o honynt yn galw am rym mawr yn yr offer-ynoliaeth. Os yw cadfridog am ysgythru caerfa, rhaid iddo gael arfau â nerth ynddynt. Yn mhennodau cyntaf y llyfr hwn bygythir Jerusalem â dinystr. A ellir gwneuthur hynt ? Atebed y corwynt o'r gogledd, y cwmwl o liw ambr, yr olwynion ofnadwy, a'r pethau byw cedyrn o nerth. Mewn pennodau dilynol, rhagfynegir darostyngiad y pedair cenedl gref, sef Ammon a Moab, Edom a Philistia, ond y mae cantau mawrion yr olwynion yn abl i'r gwaith. "Duw a lefarodd yn ei sancteiddrwydd, Llawenydychaf ; rhanaf Sichem, a mesuraf ddyffryn Succoth. . . . Moab yw fy nghrochan golchi ; dros Edom y taflaf fy esgid ; buddugoliaethaf ar Philistia." Y mae natur a'i holl nerthoedd, y pethau byw oedd â sŵn eu hadenydd pan gerddent fel sŵn dyfroedd lawer, fel sŵn yr Hollalluog, ac

yn rhedeg ac yn dychwelyd "fel gwelediad mellten," oll at alwad Llywodraethwr mawr y byd. Ac y mae Efe yn codi ac yn gostwng breninoedd a theyrnasoedd fel y myno, weithiau trwy offerynoliaeth ddistadl iawn. Pan dybiodd Rhufain Baganaidd gynt y safai byth, daeth haid o Goth iaid a Vandaliaid fel corwynt o'r gogledd, a chwalwyd hi fel peiswyn. Pan ddywedodd y Buonapartiaid yn eu ffrwst, Ni'n syflir byth, torodd cwlwm o liw ambr ar gopa un yn Waterloo; lluchiwyd y llall i'r llwch gan un o'r pedair olwyn yn Sedan; a chyfeiriodd un o'r pethau byw saeth-drosol gwyltddyn Zululand i galon y trydydd o honyn, ac yna daeth y diwedd.

Na chyfoded Prydain ei ffroen yn uchel mewn balchder a hunan-hyder; oblegid ar yr olwyn y mae hithau, a hono yn troi. Gorchwyl bychan fyddai i'r Hwn a'i cyfododd hyd y nefoedd ei thynu i lawr hyd yn usfern.

Ac y mae yr un galluoedd aruthrol at alwad y Perydd mawr i adfer, achub, ac adgyweirio. Tro arall yn y lever a rhyddheir y genedl o gaethiwed Babilon, ail godir y deml ar fynydd Moriah, a chyda'r genedl daw yr hen del-ybau adref.

4. Yn effeithiol ar gyfrif eu cyfundrefniad.

Mae yn bosibl fod galluoedd yn addas o ran eu natur, yn gyflawn o ran cylch, yn gryfion ac yn berffaith ynddynt eu huain, ond eto yn gwbl aneffeithiol i gario allan am-canion penodedig os nad ydynt mewn undeb â'u gilydd ac wedi eu cyfundrefnu. Mae undeb yn angenrheidiol er cydweithrediad, a'r ddau yn hanfodol i lywodraethiad. Mae hyn yn wir, nid yn unig mewn peirianaeth, eithr hefyd mewn corfforaethau dynol o bob math.

Craffwch ar yr egwyddor lydan, loew, o undeb sydd yn treiddio ac yn cydio ynghyd ranau gwahanol gweledigaeth Ezeciel, yn un cyfanwaith ymarferol. Am yr olwynion dywedir, "A'r un dull oedd iddynt ill pedair; a'u gwedd hwynt â'u gwaith fel pe byddai olwyn yn nghanol olwyn." O ran maint a ffurf ac ysgogiad, nodweddid hwynt gan unffurfaeth

a gyfodai oddiar yr egwyddor o undeb cyflawn oedd dan y cwbl. Y fath undeb agos a thŷn, fel y dywedir eu bod “fel pe byddai olwyn yn nghanol olwyn.” Dywedir weithiau mai dirgelwch troion Rhagluniaeth yw meddwl yr ymadrodd hwn. Y mae dirgelwch dwfn a mawr yn y gweinyddiadau Dwyfol yn aml, rhaid addef, a digonedd o hono, heb i neb ddodi dirgelwch lle nad yw. Modd bynag, y mae yn ddirgelwch mawr i mi, pa fodd y mae neb yn gallu cael sail i'r syniad yna, yn yr arwyddlun hwn. Undeb, ac nid dirgelwch, ydyw yr ystyr yn ddiau. Yr oedd olwyn yn gafael mewn olwyn, ac yn cydysgogi mor reolaidd, fel y tybiodd Ezeciel ar y cyntaf mai un olwyn oedd yno. Mae hwn yn wirionedd llythyrenol mewn natur. Nid yn unig y mae gan y môr ei olwyn, y gwynt ei olwyn, y trydan ei olwyn, ond y mae yr oll yn gafael yn eu gilydd. Anhaws-dra a deimlir gan wyddonwyr yw penderfynu y llinell derfyn rhwng y naill a'r llall, gan mor agos at eu gilydd ydynt. Y mae olwyn daeareg yn ymwthio i aniandraith, ac olwyn aniandraith yn taro tir fferylliaeth, ac olwyn fferylliaeth yn gafael yn neddf athoniaeth naturiol, ac olwyn athoniaeth naturiol yn ymgolli yn nhiriogaeth uchanianaeth. Pwy a all nodi *scientific frontier* rhwng tiriogaethau gwahanol y greadigaeth faterol? Cydia olwynion eu deddfau mor dŷnion yn eu gilydd, cydweithiant y naill gyda'r llall mor reolaidd, “fel pe byddai olwyn yn nghanol olwyn,” a ffurfir o hon-ynt gyfundrefn o fodion a elwir gan Iago yn droell naturiaeth.

Ac y mae yr un peth yn wir am y “pethau byw” hefyd. Amgylchynir hwynt âg arwyddluniau i ddynodi undeb a chydweithrediad. Dywedir eu bod yr un wynebau, yr un agwedd. “Eu hadenydd hwynt oedd wedi eu cysylltu y naill wrth y llall; pan gerddent ni thröent; aent bob un yn uniawn rhag ei wyneb.” Darllener hefyd adnod 11. Y meddwl yw fod adenydd y pethau byw ar lêd—wedi eu dosparthu; eu cysylltu y naill wrth y llall—blaen aden aswy un yn cyffwrdd blaen aden ddehau y llall. Eu

bod yn ehedeg *abreast*. Defnyddient eu hadenydd nid i ymladd ond i gydweithredu. Symudent yr un amser, safent yr un adeg—pob peth i arwyddo undeb. Gair bach arall yn y cysylltiad hwn ydyw eu bod wedi eu cysylltu “oddiarnodd.” Gallu uwch ben iddynt oedd wedi eu huno ynghyd.

Y mae yn amlwg gan hyny, fod undeb rhwng yr olwynion â'u gilydd ar un llaw, ac undeb rhwng y pethau byw â'u gilydd ar y llaw arall. Ond nid dyna y cwbl. Pe dyna a fuasai y cwbl, mawr fuasai y diffyg. Dysgir ni yn mhellach, fod undeb rhwng y ddau ddosbarth crybwylledig â'u gilydd. Eglurir hyn drachefn a thrachefn. Y mae yr olwynion yn ymyl y pethau byw; ie, mwy, y maent o dan lywodraeth y pethau byw; ie, mwy eto, ysbryd y peth byw oedd yn yr olwynion. Pan gerddai y pethau byw, yr olwynion a gerddent wrthynt; a phan ymgodai y pethau byw oddiar y ddaear, yr ymgodai yr olwynion. Defnyddir yr iaith gryfaf i ddynodi fod y berthynas agosaf a'r undeb llawnaf yn bod rhwng yr olwynion a'r pedwar peth byw. Os felly, y mae cadwen y moddion yn gyfan a chyflawn, yr olwynion yn llywodraethu mater—y pethau byw yn llywodraethu yr olwynion, a Duw yn llywodraethu y cwbl.

Gyda llaw, y mae yma bwnc ag y dylid galw sylw neill-duol ato, cyn symud at y penawd nesaf. Cyfeirio yr wyf at undeb defnydd âg ysbryd. Hen ddyrysbwnc oesol ydyw hwn. I geisio dadrys hwn y lluniwyd y damcaniaethau a gofnodir gan Syr William Hamilton yn ei ddarllithiau. Codi pont i groesi o fyd defnydd i fyd yr ysbrydoedd, i fod yn ddolen gydiol rhyngddynt, oedd amcan Leibnitz a Descartes, ac eraill, wrth geisio sefydlu *Plastic Medium, Pre-established Harmony, &c.* Beth ddywed gweledigaeth Ezeciel ar y pwnc dyrys hwn? I daflu goleuni ar hwn, dybygid, y dygir dyn i fewn ar yr olygfa, mewn amrywiol ffyrdd. “Wyneb dyn,” “dwylaw dyn,” “traed uniawn,” hyny yw, traed dyn, ac yn y 4edd adnod, dywedir yn groew, “Dull dyn

oedd iddynt." Paham hyn? Am ddau reswm, hwyrach. Yn un peth, i ddangos fod yr undeb ag y teimlir anhawsder yn ei gylch yn ffaith yn nghyfansoddiad dyn. Y mae dyn yn *junction* yn y greadigaeth, lle y mae ysbryd a mater wedi cydgyfarfod mewn undeb mor agos fel ag i gyfansoddi un person. Rhaid cydnabod ffeithiau. Lle bynag y dengys dyn ei wyneb, adgofir ni o ffaith sydd ar unwaith yn profi y posiblwydd o undeb cyflawn rhwng olwynion mater a phethau byw y byd ysbrydol. Yn ail, dygir dyn i'r weledigaeth i ddangos fod a fyno efe lawer, fel dolen yn nghyfundrefn y moddion a arferir tuag at ddwyn amcanion rhagluniaethol Duw i ben. Yr ydych wedi sylwi, fod pob cyfnewidiad mawr a fu ar y ddaear, er dinystri neu wellâd y teulu dynol, wedi cael ei ddwyn o amgylch trwy offerynoliaeth dyn. Mewn gwlad yddiaeth, gwyddoniaeth, crefydd, dwylaw dyn a welir dan adenydd y cerubiaid. Yn y Chwyl-dröad yn Ffrainc, neu y Diwygiad yn Germani, y mae wyneb Robespierre neu Luther, neu rhyw ddyn yn dyfod i'r golwg. Dyn, y mae yn ymddangos, yw y ddolen gydiol rhwng ysbryd a mater—rhwng yr olwynion a'r pethau byw — yn ngweinyddiadau cyffredin llywodraeth Duw. Mawr yw y bri a'r cyfrifoldeb a roddwyd arnat ti, O farwol ddyn!

Adgrynhöer yr ystyriaethau a grybwyllywyd, a hawdd fydd gweled fod y fath gyfundrefn addas, èang, rymus, ac unol a hon yn offeryn digonol yn llaw Duw i gyflawni ei holl amcanion. "Cerbydau Duw ydynt ugain mil, sef miloedd o angelion." "Mil o filoedd a safant ger ei fron ef, a myrdd myrddiynau a'i gwasanaethant ef." Oes, y mae gan y Duw mawr gyflawnder o weision at ei alwad, i sylweddoli ei holl amcanion. Y gwan sydd yn ymddiried ynddo, cymer galon. Y balch sydd yn ymryson âg ef, na fydd uchelfryd, eithr ofna.

Dysgir oddiwrth y weledigaeth, yn

III.

FOD GENYM Y SEILIAU CRYFAF I GREDU FOD YR AMCANION A EFFEITHIIR GAN DDUW TRWY Y GYFUNDREFN HON O AIL-ACHOSION Y RHAI GOREU YN BOSIBL.

Gellid sylfaenu yr hyder hwn ar briodoleddau a chymeriad Duw, ar ddadganiadau ei Air, ac ar hanes yr eglwys. Y mae ein Duw ni yn rhy ddoeth i gyfeiliorni, ac yn rhy dda i wneuthur cam â gŵr yn ei fater. Ewyllys ei galon yw ein llesiant a'n dedwyddwch penaf, a dengys holl hanes y ddaear, fod ei amcanion a gyflawnwyd o'r dechreuaed bob amser yn ddoeth ac yn dda. Ond i ymgadw at awgrymiadau y testyn, ceir tri gwirionedd yn y weledigaeth fawr hon a ddylent ein llenwi gyda hyder, gyda golwg ar yr amcanion a weithir allan gan Ragluniaeth Ddwystad. Noder yn

1. *Fod yr holl weinyddiadau yn cael eu dwyn ymlaen mewn goleuni perffaith.* “A thi a ddywedi, Pa fodd y gŵyr Duw? A farn efe trwy y cwmwl tywyll?” Oes, y mae yna gwmwl, a chwmwl mawr; eithr nid cwmwl tywyll ydyw. Darllenwch adn. 4: “A chwmwl mawr, a thân yn ymgy-meryd, a dysgleirdeb o amgylch iddo.” Lle y mae tân mae goleuni. Yn adn. 22, dywedir: “Ac yr oedd ar benau y pethau byw ddull y ffurfafen, fel lliw grisial ofnadwy.” “Ffurfafen,” ymadrodd ffugyrol i ddynodi arolygiaeth, dylanwad, llywodraeth, ond llywodraeth ydyw hono yn y goleuni. Yr hyn i ni yn fynych sydd gwmwl tywyll, iddo ef ffurfafen risial ydyw, sydd yn dryloew ac yn ddysglaer. Os na fedrwn ni weled yr hwn sydd yn llywodraethu, y mae y Llywodraethwr yn gallu gweled drwy y ffurfafen risial holl droadau yr olwynion. “Yr Arglwydd sydd yn edrych i lawr o'r nefoedd; y mae yn gweled holl feibion dynion. O breswyl ei drigfa yr edrych efe ar holl drigolion y ddaear. Efe a gydluniodd eu calon hwynt, efe a ddeall eu holl weithredoedd hwynt.”

Treiddir yr holl weledigaeth gan oleuni, ac uchaf i fyny yr eir, cryfaf oll yw y goleuni sydd yn llewyrchu drwyddi,

yr hyn sydd yn dangos mai yno mae ffynnnonell y goleuni. Mae cysgod y lloer ar y llyn yn loew, ond y mae goleuni ar wyneb y lloer ei hun yn llewyrch; ond os edrychir ar yr haul, mae goleuni ynddo ef yn ddysglaer. Adlewyrchiad goleuni benthyciol y lleuad yw y cysgod ar y llyn, a gwan iawn yw ei lewyrch; goleuni benthyciol sydd gan y lleuad ei hun, ond y mae hi gam yn nês i ffynnon goleuni, ac yn llewyrchu yn gryfach; ond am yr haul, y mae hwnw yn fyd o dân, yn gartrefle goleuni cynhenid, ac oblegid hyny yn dysgleirio fel y grisial ofnadwy. Cymysgedd o dywyllwch a goleuni sydd yn y cwmwl, ar labed isaf y weledig-aeth; yr oedd cymaint mwy o oleuni nag o dywyllwch o gwmpas yr olwynion, fel yr oedd ganddynt lygaid ar eu cantau. Cynnyddai y goleuni drachefn yn lefel y pethau byw, fel y dywedir eu bod hwy fel fflaglau, ac fel gwelediad mellten; yn uwch drachefn, fflamiai y goleuni gyda than-beidrwydd oedd yn ofnadwy. Craffwch ar raddau y lliwiau; "lliw ambr," "lliw efydd gloew," "lliw beryl," "lliw grisial ofnadwy." Math o liw coch tywyll yw y cyntaf, yr ail fel lliw pres—efydd—ond efydd gloew, ychydig yn oleuach na lliw ambr; y trydydd, y beryl, math o liw gwyrddlas, yn oleuach ac yn loewach o gryn lawer na lliw yr efydd; y pedwerydd, sef lliw grisial yn egluro ei hun, a'r lliw yn wyn fel lliw mynor caboledig, ond yn llawer dysgleiriach. Yr ambr, y coch tywyll, sydd isaf; yna yr efydd, y coch oleu; uwchlaw hwnw y beryl, y gwyrddlas; oddiar hyny, y grisial yn oleuwyn, dysglaer; ac uwchlaw y cwbl, yn nghrair y goleuni tragicwyddol berffaith, gyffelybrwydd gogoniant yr Arglwydd. Ond cofiwch yno, yn y goleuni cryfaf hwnw, y mae yr orseddfainc ar yr hon yr eistedd Llywodraethwr mawr y byd.

Sylwai Dr. Adam Clarke, mai penau hoelion a olygir wrth y llygaid sydd ar gantau yr olwynion. "Penau hoelion," yn wir! yr olwynion a faddeuo i'r Doctor enwog ei athrod. Yr oedd yn wr dysgedig a gwybodus iawn, ond yn berffaith amddifad o'r anianawd ofynol i ddeall awgrymau

cyfriniol gweledigaeth fel hon. Yn y ddegfed bennod, dywedir fod cnawd, cefnau, dwylaw, ac adenydd y cerubiaid yn llawn llygaid. Pwy fu yn curo hoelion i'r rhai hyny tybed? Prin fod deonglyddiaeth yr *Iron age* yn codi i urddas arwydd-luniol gweledigaeth Ezeciel. "Llygaid" oedd ynt, ebe Ezeciel ei hun. Offeryn i dderbyn goleuni yw llygad. Rhagdybia yr holl lygaid hyn fod goleuni mawr yn rhywle ar eu cyfer, ac fel y gwelsom mae cartref hwnw yn eisteddle yr orseddfainc. Gwlad goleuni heb dywyllwch ydyw y nefoedd. Ni raid i'r trigolion wrth oleuni haul na lloer. "A oes tyllau yn llawr y nefoedd, fy nhad?" ebai bachgenyn unwaith, gan dybio mai hyny oedd yn cyfrif am y ser a welai yn britho y nen. Sylw plentyn, y mae yn wir, eithr nid mor blentynaidd chwaith. Pan agorir drws y nefoedd, goleuni dysglaer sydd yn llewyrchu. Felly y bu pan agorwyd y porth nefol i dderbyn ysbyrd Stephan y merthyr; a phan gilagorwyd y drws i siarad gyda Saul o Tarsus; a phan adawodd angelion y drws heb ei gau yn eu brys i gyhoeddi genedigaeth y Mab bychan. A phe buasai tyllau yn llawr y nefoedd, naturiol iawn i fachgenyn cyfarwydd â'i Fibl oedd tybio mai goleuni fuasai yn d'od i'r golwg trwyddynt, a buasai ei ddamcaniaeth am ffurfiad y bydoedd wybrenol yn fwy rhesymol na *Fire mist theory* rhai o bobl Llundain yma. Credwyf fod syniad y bachgen am ser y nef yn nês at ysbyrd y weledigaeth hon na damcaniaeth penau hoelion Dr. Clarke.

Modd bynag, hyn sydd amlwg, y mae Llywodraethwr mawr y byd yn ffurfio ac yn dwyn i ben ei holl amcanion mewn goleuni pur. Yr ochr yma yr erys tywyllwch, goleuni sydd fry. Gŵyr efe beth y mae yn wneyd. Ymddiriedwn ynddo. Ar ol pregeth fawr gan y diweddar Rowland Hughes, aeth gwrandawr sychfeirniadol ato, gyda'r broffes o gael goleuni pellach ar y pwnc, ond gyda'r amean o'i rwydo yn ei ymadrodd. Un peryglus oedd Mr. Hughes i ddynion felly nesu ato. "Pwnc newydd ydyw, Mr. Hughes," ebai y dyn. "Ie, mae'n debyg, ffrynd," atebai Hughes. Gan hwylia ati i godi dadl, sylwai y dyn drachefn, "Nid wyf fi yn gallu

deall y pwnc yna yn glir iawn." "O, felly ffrynd," ebai Hughes, "gwell i chwi ynte fy nghredu i sydd yn ei ddeall." Pa sawl gwaith, fy ngwrandäwyr, y bum i a chwithau yn ymdderu yn gyffelyb gyda Duw rhagluniaeth? "Colli eiddo, iechyd yn pallu, claddu plentyn; yr wyf yn methu deall peth fel hyn, O Arglwydd mawr." Yr ateb ydyw, "Gwell i ti fy nghredu i ynte sydd yn deall y cwbl yn drwyadl." "Yn dy holl ffyrdd cydnebydd ef, ac efe a hyfforddia dy lwybrau." Pan gyrhaeddwn i fryniau Caersalem, cawn ninnau adolygu y dyrys droion yn y goleuni. Ond y mae efe yn trigo yn y goleuni hwnnw yn awr, ac ar bob mynyd. Ymddiriedwn ynddo.

2. *Fod gweinyddieth yr holl amcanion hyn yn llaw Cyfryngwr.* Gwelsom wyneb, dwylaw, a dull dyn yn y weledigaeth er ys meityn. Craffwn eto. Mae yma fwy na hyny. Darlener adn. 26. "Ac ar gyffelybrwydd yr orseddfaine oddiarnodd arno ef gyffelybrwydd megys gwelediad dyn. . . . O welediad ei lwynau ac uchod, ac o welediad ei lwynau ac isod." Pwy yw hwn? Mae dau olwg arno. Pwy yw? Chwi a'i hadwaenoch ar unwaith. Rhyfedd y ddawn sydd gan gyn-nulleidfa o Gymry i adnabod y Cyfryngwr bendigedig dan ba rith bynag yr ymddengys iddynt. Nid oedd wedi ymgynawdoli eto, ond bu yn rhoddi ei ddillad newydd am dano droion cyn eu gwisgo ddydd Nadolig. Hoffai ymddangos megys "gwelediad dyn" dan yr hen oruchwyliaeth. Yn y ffwrn dân, dull y pedwerydd oedd debyg i Fab y dyn. Fel y Duwddyn, â dau olwg arno, yr ymddangosai i Ezeciel yn y weledigaeth fawr hon. Yn y ddegfed bennod, gelwir ef "y Gŵr a wisgasid â llian," ei ddillad archoffeiriadol. Yr Ail Berson Dwyfol fyddai yn ymddangos dan yr hen oruchwyliaeth. Efe oedd y Gair oedd yn y dechreuad gyda Duw; a chyfrwng pob darlguddiad a wnaed erioed. Efe oedd Preswylydd mawr y berth a welodd Moses, Tywysog llu yr Arglwydd a welodd Josua, yr Angel a ymddangosodd i Abraham, ac a yndrechodd gyda Jacob; y Deddfroddwr ar Sinai, y Shechinah oedd ar y drugareddfa, a'r gair a ddeuai

at y prophwydi. Ac yn llaw Crist y mae y llywodraeth dros y ddaear byth er pan ddaeth pechod iddi. Ei gyfryng-oliaeth rasol sydd wedi ac yn ei chadw ar ei thraed.

“Pegynau y gre’dig a droant yn y gwaed.”

Efe yw yr hwn sydd ar yr orseddfainc, y Gŵr a wisgasid â llian, ac ail fesurydd y deml yn niwedd y llyfr hwn. Crist ydwy y Brenin yn nhiriogaeth rhagluniaeth yn gystal ag yn nhrefn gras. Ato ef yr âf am faddeuant pechodau, ac ato hefyd am fara a dwfr. Ei waed ef sydd yn golchi fy nghalon, ei gostrel ef sydd yn cadw fy nagrau. Yr hwn sydd yn maddeu heb gyfrif yw yr hwn hefyd sydd yn cyfrif gwaltt fy mhen. Iachawdwr corff ac enaid, Ceidwad mewn amser a thriagywyddoldeb, yw y Gŵr a welodd Ezeciel oddiar y ffurfaen risial. Beth yw y casgliad? Os oes gan y Cyfryngwr law yn y gwaith, pob peth yn dda. “Syr H. Lawrence is at Lucknow,” ebai Lord Hardinge, “all is safe there.” Nac ofned meibion Jacob yn yr Aipht, Joseph eu brawd ydyw llywydd y wlad.

3. Mai trugaredd yw arwyddair y gweinyddiadau oll. Adn. 28.

“Fel gwelediad y bwa a fydd yn y cwmmwl ar ddydd gwallwog, fel hyn yr oedd gwelediad y dysgleirdeb o amgylch.” Dyma arwyddair, *coat of arms*, rhagluniaeth Ddwysol. Gwyddom oll beth yw “dydd gwallwog” yn ein hoes. Ymgasglodd cymylau tewion yn ein hawyr, chwibanai y gwynt, gwibiai y mellt, rhoai y taranau, a disgynai y curwlaw mawr ar ein hamgylchiadau; pydrai ffrwyth y ddaear ar y meusydd; trengai y defaid ar ol hyny dan eira gauaf caled ar y mynyddoedd; torid yr eidionau o’r beudai, a phallai nerth y march; safai masnach, aeth y *shop* gyda’r llif-eiriant; disgynai dafnau breision cawod arall ar y cylch teuluol ac ar ein personau. Dydd gwallwog ydoedd yn wir. Ond gwnaed y cwbl mewn trugaredd; yr oedd y bwa yn y cwmmwl yr holl amser. Ein lles oedd mewn golwg yn y cyfan. Ysgythrir y pren gan y garddwr, nid i’w ddin-

ystrio, eithr i'w lanhâu ; agorir yr archoll gan y meddyg, nid er mwyn achosi loes, ond i dynu allan y drwg. Ac os gwthia y gyllell ymhell, gwna hyny oblegid fod y drwg yn ddwfn. Torir ymaith aelod i achub bywyd y dyn ; diar-ddelir aelod o'r eglwys er mwyn iachawdwriaeth corff Crist. Torir drwg-weithredwyr llofruddiol o dir y rhai byw er mwyn lles cyffredinol y wlad. Ac i'r perwyl ceryddir cenedloedd cryfion gan Dduw, ac archollir pen llawer gwlaid. Caethgludwyd y genedl i Babilon i'w diddyfnu oddiwrth eilun-addoliad. Arwyddair y gweinyddiadau oll yw trugaredd. Bwa yn y cwmwl—yr enfys. *En,—gwreiddyn yn nodi bywyd, enbyd, enaid.* Enfys,—bys bywyd. Ardystiad cyhoeddus Duw Noah i gofio trugaredd. Bwa, heb yr un saeth; bwa, â'i gefn tua'r ddaear. Os oes saethu i fod o gwbl, saethu i fyny ydyw ; saethu gweddïau. “Fel gwelediad y bwa yn y cwmwl”—dyma arwyddair llywodraeth Duw dros y byd. Nac ofnwn, ar yr awr dywyllaf. Daw yn well yn y man. Ni foddir y byd eto. Y gwlaw a basia. Mae bwa y cyfamod yn y cwmwl.

Os yw Duw yn gweithio yn y goleu, y weinyddiaeth yn llaw y Cyfryngwr, a'r oll dan arwyddair trugaredd, mae genym seiliau cedyrn i gredu fod yr amcanion a gyflawnir gan Dduw yn ei lywodraeth dros y byd, y rhai goreu yn bosibl.

Mae gan holl weinyddiadau Duw eu lleferydd atom. Bydded genym galon i wrando a deall ac ymostwng. Profiad o bethau ysbrydol yw amod mawr defnyddioldeb. Cael golwg ar yr olwynion, clywed sŵn adenydd y cerubiaid, teimlo llaw Duw arnom, a bod o dan lewyrch tanbaid y ffurfafen risial a gorseddfainc Duw, sydd yn parotoi dyn i fod yn brophwyd i'r Arglwydd. Yn nghanol cymaint o dwrf tref, anhawdd yw gwrando llais y nef, ond dylid gwneyd hyny. O! am i'r nefoedd agor, ac i lais un lefaru wrthym!! Amen.

XXVIII.

Y GWR YMADRODDUS.—Y DIWEDDAR
DR. PUNSHON.

A DRADDODWYD YN PORTLAND STREET, MAI 1, 1881.

“Eithr rhyw Iuddew, a'i enw Apolos, Alexandriad o genedl, gŵr ymadroddus, cadurn yn yr Ysgrythyrau, a ddaeth i Ephesus. Hwn oedd wedi dechreu dysgu iddo ffordd yr Arglwydd; ac efe yn wresog yn yr ysbryd, a lefarodd ac a athrawiaethodd yn ddiwyd y pethau a berthynent i'r Arglwydd, heb ddeall ond bedydd Ioan yn unig. A hwn a ddechreuwodd lefaru yn hyf yn y synagog: a phan glybu Acwila a Phriscila, hwy a'i cymerasant ef atynt, ac a agorasant iddo ffordd Duw yn funylach. A phan oedd efe yn ewyllsio myned i Achaia, y brodyr, gan annog, a ysgrifenasant at y dysgyblion i'w dderbyn ef. Yr hwn, wedi ei ddyfod, a gynnorthwyodd lawer ar y rhai a gredasant trwy ras. Canys efe a orchfygodd yr Iuddewon yn egniol, ar gyhoedd, gan ddangos trwy Ysgrythyrau mai Iesu yw Crist.”—ACTAU XVIII. 24—28.

DARLLENWYD geiriau y testun gyda'r bwriad o seilio arnynt bregeth angladdol i'r gweinidog enwog ac anwyl, Dr. Punshon, yr hwn a symudwyd mor annysgwyliadwy ac mor ddiweddar o'n plith. Yr oedd ein brawd ymadawedig yn sefyll mor uchel fel pregethwr a darlithydd yn ein cyfundeb, ac wedi ennill iddo ei hun gyhoeddusrwydd mor eang a pharchus o'r tu allan, fel y mae ei farwolaeth wedi tynu sylw cyffredinaol holl wledydd Cred. Y mae “tywysog a gŵr mawr yn Israel” wedi cwympo, a'r holl wlad yn cyd-alaru am dano. Brithir y wasg â chyfeir-

iadau helaeth a charedig at yr amgylchiad, ac y mae y pul-pud, gyda phob enwad Cristionogol, yn ymryson talu teyrnged i goffadwriaeth y marw, fel un o'r gwyr enwocaf a'i sangodd erioed. A thra mae pawb o'n deutu yn llefaru ar yr achos, nid gweddus i ninnau ydyw aros yn ddystaw. Er nad ydym ni, fel cangen Gymreig yn Llundain, ond y lleiaf ymhllith y llwythau, eto gan ein bod yn rhan o'r gwersyll mawr sydd mewn galar, a'n bod yn trigo yn y ddinas lle yr oedd yr ymadawedig yn llafurio, heb fod ymhell oddiwrth y Tŷ Cenadol lle y treuliodd flynyddoedd olaf ei oes, ac yn agos i Exeter Hall, lle yr ennillodd rai o'i fuddugoliaethau penaf fel "gŵr ymadroddus;" gan ein bod o fewn taith diwrnod Sabbath i Brixton, lle y bu farw, ac i gladdfa Norwood, lle y dodwyd ei weddillion i orwedd, a'n bod yn perthyn i genedl ag y teimlai ddyddordeb ynddi, ac yn frodorion gwlad yr hoffai fynych ymweled â hi, nid annaturiol nac anweddus yw i ni, y Cymry, deimlo awydd i ymwthio gyda'r dyrfa fawr sydd am y cyntaf, y dyddiau hyn, yn taenu blodau ar fedd ein gweinidog ymadawedig.

Ac y mae yr awr a'r adeg yma yn hynod o briodol i'r amcan. Dr. Punshon, fel y mae yn hysbys i'r mwyafrif o honoch, oedd prif swyddog Mam-Gymdeithas Cenadaeth Dramor y Cyfundeb. Etholwyd ef i'r swydd o Ysgrifenydd y Gymdeithas werthfawr hon chwe' blynedd yn ol, a bu yn gymaint o wasanaeth iddi ag ydoedd o addurn arni hyd ddydd ei farwolaeth. Heddyw, y Sul cyntaf o Fai, ydyw diwrnod mawr (mewn ffordd o bregethu) y gylchwyl genadol yn Llundain. Cynnaliwyd y *Breakfast Meeting* boreu ddoe mewn un ystafell, a chynnelir y cyfarfod areithio yfory mewn ystafell arall, yn Exeter Hall, fel y mae y Sabbath heddyw yn ffurfio cwlwm euraidd amrywiol gyfarfodydd yr uchelwyl genadol. A pha ddiwrnod mor briodol gan hynny allem gael mewn blwyddyn i ddathlu coffadwriaeth prif swyddog y Genadaeth, a gogoneddu gras Duw ynddo. A chyda'r amcan o ddefnyddio yr adeg yma sydd

mor briodol, i'r pwrpas crybwylledig sydd mor deilwng, dewisasm y testun darllededig sydd yn cynnwys y gyfran gyfaddasaf o'r Gair Sanctaidd y gwyddom am dani, i osod allan hanes a chymeriad, dawn a llafurwaith y gwrthddrych sydd genym yn awr mewn golwg.

Paul y Cyfundeb Wesleyaidd yw ei sylfaenydd. John Wesley yw yr hwn fu yn planu gyda llafur, urddas a llwyddiant hafal i'r eiddo Apostol mawr y Cenedloedd. Ac mewn cymhariaeth iddo ef nid oes fodd i'r un Paul arall ymddangos ynglyn â'n hanes byth. Ceir a chafwyd ambell Ioan y duwinydd, Barnabas y trefnydd, Phylipl yr efenglydd, Stephan y diacon, heblaw Coley, Jobson, Rattenbury a Lycett, fuont feirw yn ddiweddar, ac aml Petr, ac Iago, a Bartholomeus; eithr ni fu erioed (os nad oedd Philip Embury yn America) ac ni fydd byth namyn un Paul yn hanes Wesleyaeth, sef y gŵr ag y mae ei enw arnom. Ond os John Wesley ydyw ein hunig Paul, y tebycaf a gawsom, hyd yma, i Apolos yw W. Morley Punshon. Rhoddyd i ni feddylwyr galluog a phregethwyr hyawdl o'r blaen; cawsom Adam Clarke, oedd yn ddysgedig fel Moses, a Jabez Bunting, oedd yn llywodraethwr can ddoethed a Daniel; ond Moses oedd un, a Daniel oedd y llall, ac nid Apolos. Ymddangosodd y pregethwyr tanllyd, Samuel Bradburn, ond "Demosthenes" oedd ef, ac nid Apolos; a'r doniol Robert Newton, ond eilun o Cicero oedd yntau, ac nid Apolos; y wylofus Joseph Benson, ond Jeremiah oedd ef, ac nid Apolos; a'r arddunol Richard Watson, ond Ezechiel oedd yntau, ac nid Apolos. Eithr pan ymddangosodd Dr. Punshon ar yr esgynlawr, cafwyd rhywogaeth wahanol i'r eiddynt hwy oll o areithyddiaeth, sydd yn gyfuniad o natur a chelfyddyd, ac yn goron gogoniant i'r naill a'r llall; areithyddiaeth mor lifeiriol nes y cuddiai ddoniau dysglaer eraill y perchenog o'r amlwg, ac eto mor ddiwylliedig a pherffaith, fel nad oedd ei helaethrwydd nodedig yn anmharu dim ar ei heffeithiolrwydd ar y meddwl lledneisiaf; areithyddiaeth oedd yn orchestwaith natur, wrteithiwyd i'r perffeithrwydd uchaf gan gelfyddyd,

ac a drwythwyd i'r eithaf gan yr efengyl, i'w chysegru at y gwaith ac i'r amcanion goreu. Ynddo ef ceid "gŵr ym-adroddus a chadarn yn yr Ysgrythyrau," "Alexandriad" o ran eoethder, a "lefarai yn wresog yn yr ysbryd," gŵr fedrai ymresymu "yn egniöl" yn gystal ag yn gywir, ac a ddefnyddiai ei holl alluoedd gogoneiddus i ddangos i'w "genedl" trwy ysgrythyrau mai Iesu yw y Crist. Do, cafodd Cristionogaeth ynddo ef wr talentog a dysgedig, poblogaidd, a sylweddol, hyawdl a llafurus, ag yr aiff ei enw i lawr i'r oesoedd fel Apolos y Cyfundeb y perthynwn iddo.

Y mae yn werth i ni wasgu yn agosach ato. "Eithr yr oedd rhyw Iuddew, a'i enw Apolos," &c. Dealler nad ydym mor ffol a thybio fod y cynddrych a'r ddelw—Apolos a Punshon—yn gyfatebiaeth i'w gilydd ymhob peth, nac yn cyfateb yn hollol mewn dim. Ar rai cyfrifon rhagorai Apolos ar Punshon, tra ar ystyriaethau eraill y rhagorai Punshon ar Apolos. Blodeuai Apolos yn y cyfnod apostolaidd, a chydlafuriai â Phaul y penaf o'r apostolion; mwynhääi Apolos gyfarwyddyd ysbrydoliaeth, a llefarai, fel yr ysgrifenodd ar ol hyny (fel y tybia rhai), dan gynhyrfiad dadguddiadau Dwyfol; eithr yr oedd maes llafur Punshon yn annhraethol eangach, manteision addysgol ei oes yn llawer rhagorach, ac nid ydym yn gwbl sicr na chynnysgaethwyd ef â rhai cynneddfau meddyliol nad oeddynt yn meddiant Apolos. Mae "rhagor rhwng seren a seren mewn gogoniant;" ond tra yn cydnabod fod gwahaniaeth mewn rhai pethau rhwng Punshon ac Apolos, y mae yn eglur fod y tebygolrwydd sydd rhyngddynt yn amlycach na'r gwahaniaeth, a'i fod yn ddigon amlwg felly i'n cyfiawnhâu dros wneuthur y cymhwysiad bwriadedig o'r testun. Yn hanes ei ddygiad i fyny, yn ei dröedigaeth, yn nodwedd ei athrylith, a'i fywyd cyhoeddus, yr oedd ein brawd ymadawedig yn engraff gyflawnach na neb o ganlynwyr Wesley o brif nodau personol, crefyddol, a chyhoeddus Apolos. Gorwyswn ar y gyfatebiaeth trwy nodi eu bod yn debyg i'w gilydd yn

I.

YN EU DYGIAD I FНЫ.

Ychydig o hanes Apolos sydd ar gael. Rhyw dair neu bedair gwaith y cyfeirir ato o gwbl yn y Testament Newydd, sef yn 1 Cor. i. 12; xvi. 12; yna yn Epistol Paul at Titus, iii. 13, ac yn mharagraph y testun. Dywedir yma mai Iuddew ydoedd, Alexandriad o genedl, hyny yw, Iuddew wedi ei eni a'i fagu yn Alexandria, fel pe dywedasid am ein diweddar gyn-weinidog enwog, "Eithr yr oedd rhyw Iuddew, a'i enw Disraeli, Sais o genedl." Wrth enau afon yr Aipht y saif Alexandria; adeiladwyd hi gan Alexander Fawr, y gŵr ag y galwyd hi ar ei enw, ac yr cedd yn yr oes hono yn un o ddinasoedd enwocaf y byd. Ffaiฑ ddyddorol i ni, yw, mai yno y cyfieithwyd yr Hen Destament i'r iaith Roeg, a elwir hyd heddyw y LXX.; ac yno y trigai Philo, yr Iuddew Groegaidd dysgedig gariodd gymaint o ddylanwad ar feddwl a barn y byd gwareiddiedig yn yr oes apostolaidd. Yn Iuddew o ran gwaedoliaeth, wedi ei ddwyn i fyny yn Alexandria, ond odid wrth draed Philo enwog, fel y dygwyd Paul i fyny wrth draed Gamaliel. Yr ydym yn casglu tri pheth am dano, sef *ei fod yn disgyn o foncyff teuluol parchus — ei fod wedi cael addysg dda, ac iddo gael dygiad i fyny crefyddol.*

Mae y pethau hyn yn wir am Morley Punshon. Ganwyd ef yn Doncaster, Swydd Caerefrog, Mai 29, 1824. Disgynodd o deulu parchus a rhinweddol ar du ei dad a'i fam. Yr oedd ei dad yn fasnachydd parchus, a'i fam yn chwaer i Syr Isaac Morley, boneddwr cyfoethog a fu yn llenwi yn y dref lle y cyfaneddai swyddau pwysig. Bedyddiwyd ef yn eglwys y plwyf, pan ydoedd yn agos i ddwy flwydd oed. Bu dan addysg mewn amrywiol leoedd hyd nes ydoedd yn un ar bymtheg oed, pryd y symudodd gyda'i rieni o Doncaster i Hull. Yn hytrach na dilyn gyrfa ei

addysg yn mhellach trwy fyned i'r brif athrofa fel y bwrriadai unwaith, gosodwyd ef yn y *counting house* yn ngwasanaeth ei daid a'i ewaythrod, pryd y cafodd ddysgyblaeth a phroffad masnachol brofodd yn wasanaethgar iddo at waith mawr ei oes. Treuliodd rhyw gymaint o amser ar ol dechreu pregethu yn athrofa dduwinyddol y Cyfundeb—Richmond. Dysgai yn gyflym a dyfal, meddai gof diarebol o dda er yn fachgen, a rhwng pob peth gellir golygu Morley Punshon yn wr o ddysgeidiaeth a diwylliant uwchlaw y cyffredin.

At hyny cafodd ddygiad i fyny crefyddol. Yr oedd ei rieni yn aelodau ffyddlawn a duwiol o'r eglwys Wesleyaidd. Dysgwyd eu hunig blentyn yn ofalus ganddynt "i barchu gweinidogion a gair Duw." Awyddfryd penaf ei rieni ydoedd iddo fod yn dda yn hytrach nag yn ddysglaer. Bu farw ei fam, pan nad oedd ef ond pedair ar ddeg oed, a chyda'i hanadl olaf gweddïai dros ei bachgen. Gwnaeth y tad ei ran yn ffyddlawn tuag at ei hyfforddi yn mhen ei ffordd, ac yr oedd holl bwysau siamplau a dylanwad ei berthynasau a chyfeillion boreu ei oes yn cyd-dueddu yr un ffordd. Gan hyny, yr oedd Apolos yr Iuddeu o ran disgyniad teuluol, manteision addysg foreuol, a dygiad i fyny crefyddol, yn ddarlun cywir iawn o William Morley Punshon.

II.

YN EU TROEDIGAETH.

Gyda'r dygiad i fyny mwyaf gofalus, ac yn nghanol y manteision crefyddol cyfoethocaf, nid yw iachawdwriaeth neb yn ddiogel heb i'r plentyn yn gystal a'r rhiaint geisio crefydd drosto ei hun. Gall rhieni roi addysg i'w plant, gadael cyfoeth i'w plant, a gosod esiamplau da o flaen eu plant; eithr nis gallant gyfranu duwioldeb iddynt. Nis gallodd Aaron ac Eli blanu gras yn nghalonau eu meibion, na chadw eu heneidiau. Nid oes neb yn maddeu pechodau

ond Duw yn unig, ac nid yw efe yn gweinyddu maddeuant i neb ond i'r hwn a'i cais yn ei drefn mewn dwfn edifeirwch a ffydd. Mor bwysig, gan hyny, ydyw i blant rhieni crefyddol beidio dywedyd ynddynt eu hunain, "Y mae genym Abraham yn dad i ni," a gwneuthur crefydd o hyny. Nid oedd hyny yn ddigonol i Apolos, nac i Punshon. Aethant hwy trwy gyfnewidiad personol; agorwyd iddynt "ffordd Duw yn fanylach," a phrofasant drostynt eu hunain fod yr Arglwydd yn dirion. Gan ddefnyddio un gair arferedig i ddynodi y cyfnewidiad mawr ac angenrheidiol hwn, yr ydym yn arwain eich meddyliau at dröedigaeth y ddau wr enwog dan sylw, trwy nodi

1. *Fod eu tröedigaeth yn raddol.* Mewn un ystyr, mae tröedigaeth pob pechadur yn ddiatreg, ac nid yn raddol. Dibyna hyn yn hollol ar yr ystyr roddir i'r gair. Yn ei ystyr gyfyng a manwl, mae tröedigaeth enaid yn gyfnewidiad sydyn a diatreg; mae felly yn nghyflwr meddwl dyn tuag at Dduw, ac yn meddwl Duw gyda golwg ar berthynas foesol y dyn. Y mae tröedigaeth yn cynnwys edifeirwch, edifeirwch yn a t yr ewyllys; ac y mae pob act o eiddo yr ewyllys yn ddarnadol a ddiatreg. Hanfod edifeirwch yw penderfyniad gwirfoddol i adael pechod, a rhaid fod yna rhyw eiliad neillduol ar yr hon y ffurfiwyd y cyfryw benderfyniad. Y mae tröedigaeth yn cynnwys ffydd. Ond beth yw ffydd namyn act o eiddo y meddwl edifeiriol yn derbyn Crist ac yn gorlhwys arno, ac act ag y rhaid fod dechreuad iddi mewn eiliad arbenig o amser? Yn ei ystyr èang, mae tröedigaeth yn cynnwys maddeuant pechodau. Gweithred ddiatreg yw maddeuant. Mae adeniedigaeth hefyd, y fen dith nesaf a brofir yn nghwrs tröedigaeth, yn gyfnewidiad yn nghyflwr y serchiadau a effeithir yn ddiatreg gan Ysbryd Duw yn y weithred o ddwyn tystiolaeth i'r ffaith o fabwysiad y dychweledig. Sancteiddhâd yw yr unig ran yn adferiad pechadur, ag y gellir yn briodol ei ddesgrifio fel cyfnewidiad graddol. Os cedwir at ystyr gyfyng a chaeth y gair, mae *instantaneous conversion* yn athrawiaeth ysgryth-

yrol amlwg a diammheuol, ac yn berffaith gyson â deddfau gosodedig meddwl dyn.

Eithr y mae ystyr letach, fwy penagored i'r gair, ac arferir ef i ddynodi amgylchoedd achubiaeth yr enaid, yn gystal ag i ddesgrifio yr achubiaeth ei hun; i ddynodi rhagbarotoadau edifeirwch a ffydd yn gystal a'r edifarhâu a'r credu; ac o olygu y gair yn yr ystyr eang a chyffredin hon, mae gwahaniaeth rhwng dynion a'u gilydd yn nghwrs eu tröedigaeth. Ceir hanes rhai, fel y lleidr ar y groes, Saul ar y ffordd, a Finney yn y swyddfa, yn cael eu hargyhoeddi a'u hachub bron ar darawiad llygad; tra mae eraill fel Timotheus, Ioan, Marc, a John Wesley, yn cael eu hachub yn raddol. I'r dosbarth olaf yma y perthynai Apolos a Dr. Punshon. Craffer ar eu hanes. Ar ol cael dygiad i fyny crefyddol, y cam cyntaf yn nhröedigaeth Apolos oedd "deall bedydd Ioan." Yr oedd hyny yn gam yn yr iawn gyfeiriad, eithr nid ydoedd namyn cam yn unig. Yn ei awydd am iachawdwriaeth, ymbalfalai fel dall ar bared, am wybodaeth bellach am ffordd Duw, gan gyhoeddi yr hyn a wyddai i eraill o'i ddeutu. Agorwyd drws ymwared iddo o'r diwedd, ac o dan addysg syml a phrofiadol Acwila a Phriscila, dysgwyd ef yn ffordd Duw yn fanylach; llewyrchodd y gwir oleuni ar ei feddwl, ac felly o gam i gam, profodd wir a chyflawn dröedigaeth.

Y mae dychweliad graddol Morley Punshon—effaith marwolaeth ei fam arno ("the voice from the grave,") dylanwad gweinidogaeth W. H. Taylor i guro yr hoelen yn ddyfnach i'w galon, ymlifiadau dyfal ei dad crefyddol âg ef yn y cyfamser, nes o'r diwedd yr arweiniwyd ef yn fachgen talentog, pymtheg oed, dan weinidogaeth finiog S. Romilly Hall i roddi ei hun yn lân i'r Arglwydd, ac y profodd ollyngdod yr efengyl—yn ddigon hysbys i'r mwyafrif o honoch. Nid Paul, yr hwn a darawyd yn ddisymwth i'r llawr ar hanner dydd, oedd Punshon yn hanes ei dröedigaeth, eithr Apolos a ennillwyd yn eiddo Crist, fel y gorchfygwyd y Canaaneaid, "bob yn ychydig ac ychydig."

Ond nid oedd ei dröedigaeth yn llai trwyadl, am ei bod yn raddol.

2. *Effeithiwyd eu tröedigaeth hefyd trwy foddion dynol a thawel.*

Nid llef o'r nef fel yn achos yr erlidiwr, nid daeargrynni a chorwynt, nid mellt a thân, a thymhestl Sinai, ddygodd Apolos at droed y groes; eithr y moddion distadlafl yn gweithredu yn y dull tawelaf. Craffer ar adn. 26, "Ac efe a ddechreuodd lefaru yn hyf yn y synagog, a phan glybu Acwila a Phriscila, hwy a'i cymerasant ef atynt, ac a agorasant iddo ffordd Duw yn fanylach." Dyma yr holl hanes. Acwila, pwy oedd ef? Ai rhyw Rabbi dysgedig, neu Apostol enwog? Nage, Iuddew cyffredin, gwneuthurwr pebyll wrth ei alwedigaeth, a disgybl diswydd i'r Arglwydd Iesu. Priscila, pwy oedd hi? Ai arglwyddes etholedig? neu un o'r "gwragedd parchedig" y sonir am danynt? Nage. Nid oedd Priscila amgen na gwraig y dyn cyffredin Acwila, ac eto yr oedd ganddi hithau law yn nbröedigaeth Apolos yr Alexandriad. Mor ddistadl oedd y moddion! Mor dawel oedd ei weithrediad! Bron na ddywedem nad oes engraff gyffelyb iddi, oddieithr yn moddion a dull tröedigaeth Morley Punshon. Yn ei hanes ef ceir Priscila yn mherson ei fam, gofiai am dano ar ei gwely marw, ac un wnaeth ran Acwila yn yr hyfforddiad crefyddol gyfranodd ei dad iddo. Tra yr enwir dau weinidog, ffurifiant ddolenau yn nghadwyn y moddion; diamheu genym fod a fynai athraw dosbarth yn yr Ysgol Sul, a rhestr-flaenor yn y gyfeillach eglwysig, gydag agor ffordd Duw yn fanylach o flaen y gŵr ieuanc a ddaeth wedi hyn ym Apolos y Cyfundeb. Ië, dynol oedd y moddion, a thawel oedd y dull arferodd Ysbryd Duw yn ei dröedigaeth ef. Ac yr oedd ef o anian mor gyfeillgar, o deimlad mor dyner, o galon mor agored ddylanwad goruchwyliaeth rheswm a chariad, fel mai "rheffynau dynol" a "rhwymau cariad" oedd y moddion cyfaddasaf i afael ynddo, a'r tebycaf o'i ennill. A rhyfedd y dylanwad oedd gan ddynion arno, a

chanddo yntau dros ddynion, ar hyd ei oes; ac yn gyffredin, lle y mae y naill y ceir llall hefyd. Derbyniodd argraff oddiwrth Squaunce, ei arolygwr cyntaf. Sugnodd fantais oddiwrth Clough a Sumner, Arthur a Gervase Smith, a phawb arall o nod ag y daeth i gyffyrddiad â hwy. Ac yr oedd y dylanwad a dderbyniai oddiwrth eraill yn y pwylgor neillduedig neu yn y gynnulleidfa fawr, mor amlwg ac angerddol bron ag ydoedd y dylanwad a ffrydiai allan oddiwrtho arnynt. Cyn dechreu llefaru, yr oedd ei gydymdeimlad dynol mor fyw a dwys, nes y gellid tybied fod pob llinyn teimladwy oedd yn ei natur yn cludo i'w galon wefr a gwres yr holl dorf safai o'i flaen, a'i chwysyllau yn gyfryngau i gyfleo holl ddefnynau yr awyrgylch ddynol i redeg yn afonydd i chwyddo moroedd aflonydd ymysgaroedd ei dosturiaethau tuag at ddyn, fel pan agorai ei enau, ac yr arllwysai ei enaid ar y bobl, fod y rhuthr yn anwrthwynebol. Tuag at effeithio tröedigaeth dyn o anianawd felly, pa foddion mor gyfaddas i'r amcan ar un oedd wedi ei dymheru i'r eithaf a'r elfen ddynol? Moddion felly a ddefnyddiwyd. Nid "seren" faterol ac oer a'i harweiniodd ef at y Mab bychan, nid dylanwad llym y gwirionedd noeth, na gweinidogaeth dreiddiol, ddigyfrwng yr Ysbryd, ond corff o foddion dynol byw, teimladwy, a thyner swynodd ei sylw, doddodd ei galon, ennillodd ei ewylls o'i wirfodd, ac a'i dygodd heb floeddio, na dyrchu llais yn yr heolydd, at draed y Gwardwr Iesu ag y dywedodd gymaint am dano ar ol hyny mor fendigedig o fedrus. O ran dull gweithrediad, defnydd moddion eu tröedigaeth, mae Apolos yn Punshon, a Punshon yn Apolos.

3. Profasant y dröedigaeth hono yn moreu eu hoes.

Nid oes modd dyfalu oed Apolos pan ddychwelwyd ef i ffydd yr efengyl gyda nemawr sicerwydd. Y dyb gyffredin yw, ei fod dan ddeg ar hugain oed, ac felly yn ddyn ieuanc, yn ol cyfrif yr Iuddewon. Ond y mae sicerwydd cyflawn nad oedd Punshon uwchlaw pymtheg oed — hanner 30 — pan achubwyd ei enaid. A'r fath ddyledswydd resymol a braint

oruchel yw i ddyn gael crefydd yn ieuanc, ac yn enwedig felly i berson fwriadwyd i fod yn bregethwr. Buasai yn ddifyr ymhelaethu ar yr agwedd hon i dröedigaeth Apolos a Punshon, ond rhaid ymatal. Digon, dybygem, yw yr hyn a ddywedwyd i ddangos y gyfatebiaeth darawgar sydd yn nodwedd raddol a thawel, offerynaeth ddynol y moddion, ac yn nghynnarwch adeg tröedigaeth ysbrydol Apolos, gŵr ymadroddus yr eglwys Apostolaidd, a'r eiddo Punshon, Apolos hyawdledd eglwys Wesleyaidd y dyddiau diweddaf hyn, os nad yn holl hanes y Cyfundeb.

Ar ol bwrw golwg ar eu dygiad cyffelyb i fyny, a dylyn cyffelybrwydd geir yn hanes eu tröedigaeth ysbrydol, symudwn ymlaen yn awr i edrych ar yr engraff o'r un peth a geir,

III.

YN EU BYWYD CYHOEDDUS.

Defnyddiwn y penawd hwn mewn ystyr benagored, i ddynodi nodweddau cyhoeddus y gwrthddrychau yn gystal a'u llafur; y cymhwysderau oedd ganddynt i'w gwaith arbenig, yn gystal a'r gwaith gyflawnwyd, ynghyd a'r llwyddiant mawr fu ar yr oll. Nis gall neb o honoch chwi oedd yn gwybod mor dda am ein brawd ymadawedig, beidio canfod mor debyg ydoedd i Apolos,

1. *Yn neillduolrwydd ei ddoniau cyhoeddus.*

“Gŵr ymadroddus,” yn ol yr hen gyfieithiad Seisonig, “gŵr hyawdl” oedd Apolos. (“Gvvr hyawdyl”—W. Salesbury. Dyma oedd ei neillduolrwydd. Yr oedd ganddo ddeall cryf, dysgeidiaeth ddofn, gwybodaeth eang, ac ysgrifbin cynnrychiol, ond prif linell ei athrylith oedd hyawdledd. Fel “yr areithiwr hyawdl” yr adwaenid ef ymhllith ei gydnabod. Meddai ddawn ymadrodd, llais da, a holl gynneddfau gŵr ymadroddus. Medrai draethu yr hyn a wyddai yn y modd goreu, ymgawnadolai meddyliau yn y

ffurfiau prydferthaf ar ei dafod ac yr oedd gwefr ei wefusau yn gwneuthur meddylddrychau yn ysbrydion, ac iaith ddynol yn fflam dān. Dywedir am dano ei fod yn "llefaru yn hyf"—gyda grym, awdurdod, ac urddas y gwir areithiwr. "Ac efe yn wresog yn yr ysbryd, a lefarodd"—yr oedd tân ynddo, roddai fywyd a mîn ac ysbrydoliaeth i'w ymadroddion. Llefarai hefyd yn argyhoeddiadol a diofn—"yn egniol ar gyhoedd." Gorchfygodd yr Iuddewon wrth lefaru, gorchfygodd hwy "gan ddangos trwy Ysgrythyrau mai Iesu yw Crist." Yr oedd ganddo bwnc ac ymresymiad yn gystal a chrebwyll a dawn. Nid *clap-trap* oedd hyawdledd Apolos; eithr yr oedd y cyfuniad anghyffredin hwnw o sylwedd a llithrigrwydd, rheswm a dychymyg, diwylliant, deall, a dawn yn ei feddiant, fel ag i sierhâu iddo safle gyfawn ac anrhyydeddus yn oriel y gwir areithwyr.

Mae areithyddiaeth o'r fath yma yn berchenogaeth anghyffredin, ac yn ddawn natur. Gall addysg ei gwrteithio, ymarferiad ei dadblygu, a chrefydd ei hangerddoli; eithr ni ddichon y tri ynghyd ei chuddio lle y mae, na'i rhoddi lle nad yw. Rhodd Duw ydyw. Nid oes neb yn ammheu nad oedd Dr. Punshon wedi derbyn y rhodd hon. Cydnabyddir yffaith yma yn gyffredinol, nid yn unig yn ein plith ni, ond gan bawb. Perchenogai y gallu rhyfedd ac annarlunadwy hwnw a elwir *athrylith*. Tra yr oedd ei allu yn amlwg i bawb, ofer yw i neb geisio ei elfenu. Nid anhawdd yw nodi rhai o deithi cymeriad ei feddwl, a dyweyd mewn geiriau amwys fel y sylwodd Llywydd y Gynnadledd, "Mai cyfuniad o ddychymyg gynnyrchiol gyda rheswm ymarferol yn cael eu llywodraethu gan ddeall cryf," oedd neillduolrwydd Morley Punshon. Gellir desgrifio ei lais, ei ystum, a'i ddull o ymadroddi. Hawdd yw dirnad y fath gynneddf werthfawr iddo fel myfyriwr ac areithydd oedd y cof cyflym a gafaelgar a feddai. Ond ar ol gwneuthur hyn oll, mae y peth byw ac ysbrydol ffurfiai hanfod ei dalent, yn aros yn ddirgelwch, ac yn herio cael ei fesur a'i bwysol,

na'i gyffwrdd gan neb. I guddio ein hanwybodaeth, gallwn alw y peth bywiol hwn yn ddawn siarad, neu yn athrylith areithyddol; ei ddarnodi yn fanwl nis gallwn, eithr yr ydym yn sicr o hyn, gan nad beth ydyw, ei fod yn meddiant William Morley Punshon.

Ac yn y berchenogaeth o'r ddawn ryfedd hon y llechai dirgelwch, gallu, a dylanwad cyhoeddus yr ymadawedig. Nid yn ngwreiddioldeb ei feddylldrychau, eu dyfnder, eu huchder, eu praffder, na'u lled, er nad oeddynt yn amddifaid o'r priodoleddau hyny; nid yn ei lais, na'i ystum, er nad oedd yn amddifad o lais rhagorol i'w bwrvpas ef, ac fod holl gyfrinion hyawdledd at ei wasanaeth: nid mewn hy-nodion (*oddities*) personol na meddyliol, canys nid oedd gwendidau felly yn ei amgylchu; nid yn ei ddawn i drefnu, er rhagored oedd hono; nac yn ei gynneddf ddeddfwrol gref a dysglaer, y gorweddai enaid ei athrylith; eithr yn hytrach yn y cydbwysedd meddyliol, y gwefr ysbrydol, a'r gyfaredd o ddawn lifeiriol, anorchfygol, Ddwylfol-grëedig hono a'i galluogai i siarad yn gyhoeddus. Bernir gan rai fod Apolos yn awdwr o bwys, ac mai efe ysgrifenodd "Ddoethineb Solomon," a'r "Epistol at yr Hebreaid," eithr nid yw ei enw wrth y naill na'r llall. Nid fel awdwr, ond fel siaradwr—"gŵr ymadroddus"—yr ennilodd anfarwoldeb. Felly Punshon. Darllenir ei hymnau yn ei "*Sabbath Chimes*" gan filoedd gyda blas; mae ei bregethau, ac yn enwedig ei ddarliau argraffedig, yn geinion llenyddol, a diau y bydd ei ddyddlyfr, pan gyhoeddir ef, yn drysor anmhrisiadwy; ond eto nid fel emynydd, ac fel awdwr, yr aiff ei enw i lawr i'r oesoedd pell, eithr fel gŵr hyawdl. Ar y sail hon y goruwchadeiladwyd ei boblogrwydd dihafal mor gadarn a'r Wyddfa yn ngwraidd yr Eryri. Arddelwai gymeriad *personol* nodedig o brydferth ac attynol—mor syml a gostyng-edig, mor garedig a dieiddigedd, mor gynnorthwyol i'r egwan ac annogol i'r ieuanc ydoedd. Llawer gair caredig a ddywedodd wrth bregethwyr ieuainc, llawer cymwynas amserol a weinyddodd i eglwysi ac arolygwyr mewn cyfyngder; a

gwnaeth yr oll mor ddirodres, a dirwgnach, a dystaw. A gellir dyweyd am Punshon, fel y dywed Ysbrydoliaeth am Apolos, "Yr hwn wedi ei ddyfod, a gynnorthwyodd lawer ar y rhai a gredasent trwy ras;" a diau fod yr ysbryd hael-frydig ac anwyl hwn oedd ynddo, yn cyfranu tuag at chwyddo a chadarnhâu ei boblogrwydd. Meddai gymeriad *moesol*, diliychwin a dysglaer, i gyfnherthu yr oll. Bu fyw uwchlaw ammheuaeth, a hawdd y gallasai gyfeirio at ei "fywyd" fel tystiolaeth i burdeb ei egwyddorion. Profodd wir adenedig-aeth yn moreu ei oes, ymdrechodd hardd-deg ymdrech y ffydd, a gorphenodd ei yrfa wedi cadw'r ffydd; ac mewn cyflwr calon a harddwch ymarweddriad, yn gystal ac mewn deall a gwybodaeth, yr oedd y gŵr ymadroddus hwn "yn gadarn yn yr Ysgrythyrau."

Cydnebydd pawb fod carictor da, personol a chyhoeddus, cymdeithasol a chrefyddol, yn fantais ddifawr i bregethwr poblogaidd fel efe; ond dywedwn eto, nad hyn ychwaith oedd dirgelwch nerth a phoblogrwydd Dr. Punshon. Yr oedd aml un o'i frod yr llawn mor dduwiol a chyfeillgar ag yntau, rhai o honynyt yn fwy dysgedig nag ef, ac yn meddu doniau deddfwrol cyfartal a'r eiddo ef, a dyweyd y lleiaf, ond sydd mor amddfiaid o allu i dynu pobl, ac ennill cyhoeddusrwydd, fel nad oes neb tu allan i gylch bychan eu cydnabod yn gwybod eu bod wedi eu geni. Lle na byddo y ddawn nefol o hyawdledd yn eiddo pregethwr, nid oes dim arall o gwbl gyflenwa y diffyg; ond lle y byddo hi daw y perchenog i sylw, gan nad beth arall fyddo yn ddiffygiol, ac fel "gŵr ymadroddus" oedd yn ei meddu wrth natur, ar raddfa anarferol o uchel, ac wedi ei diwyllio trwy ymarferiad ac addysg, a'i chyfnherthu â rhagoriaethau personol a moesol brydferthent ei gymeriad, yr ennilodd Dr. Punshon ei ddylanwad cyhoeddus aruthrol, ac yr ysgrifennodd iddo ei hun, enw fel areithydd ar graig anfarwoldeb, â phin o haiarn ac â phlwm, mewn llythyrenau mor ddyfnion fel na chaiff cenedlaeth olaf y milfwyddiant anhawsder i'w darllen.

2. *Cysegrodd ei holl diloniau cyfoethog i bregethu Crist yn y swydd lafurus o weinidog yr efengyl yn ein Cyfundeb. Gallasai ragori fel masnachwr. Meddai y callineb ymarferol a'r anian anturiaethus ofynol i enill y byd, ac yr oedd ei gysylltiadau teuluol ac amgylchoedd boreuddydd ei oes, yn ffafriol i roddi cychwyn da iddo yn y cyfryw gyfeiriad. Neu gallasai ragori fel cyfreithiwr. Yr oedd y ddirnadaeth gyflym, y cof gafaelgar, y farn uniawn, a'r hyawdledd ymadrodd angenrheidiol yn ei feddiant tuag at wneuthur "Lord Chief Justice of England."* Meddai dalent i ragori fel *llenor*, neu *athraw*, neu *Seneddwyr*, neu mewn unrhyw alwedigaeth o fri, fyddol neu eglwysig. Ond galwyd ef i bregethu yr efengyl; ac wedi "*intense struggle*," ufuddhaodd i'r alwedigaeth nefol. Cychwynodd ei yrfa yn ngwaelod yr ysgol, esgynodd yn gyflym o risyn i risyn; ordeiniwyd ef i gyflawn waith y weinidogaeth yn 1845, ac am yn agos i 36 mlynedd, bu yn addurn i'r enwad, ac yn un o ymadroddwyr penaf yr Eglwys Gristionogol, sef hyd ddydd ei farwolaeth. Ië, treuliodd fywyd o lafur Cristionogol fel gweinidog Wesleyaidd. Serch nad yw y cyflog ond bychan, fod yr egwyddor amdeithiol yn cynwys hunanymwadiad i wr o'i fath ef, ac fod mwy nag un cais wedi cael ei wneyd ato i adael pobl ei ddewisiad am borfeydd mwy gwelltog, gerllaw dyfroedd mwy tawel. Rhestrai glerigwyr dylanwadol yn mhliith ei gyfeillion, heb eithrio yr archesgob ei hun; a phe yn dewis bwrw ei goelbren yn yr Eglwys Sefydledig, y tebygolrwydd yw y cawsid clywed ei lais yn erbyn nenfwd St. Paul's, ac ar hyd *corridors* Mynachlog Westminster, ac nid hir y buasai heb gael ei gipio a'i wneyd yn esgob. Cynygiwyd yn agos i fil o bunau yn y flwyddyn iddo gan eglwys Annibynol Craven Chapel, Llundai, os ymgymmerai â'i bugeilio; ond dewisodd fyw ar gyfran fechan o'r swm cynygiedig yn hytrach na gwerthu ei bobl am ddarnau arian. Pwy bynag a brynwyd o'n plith gan eglwysi ereill, nid eiddo ar werth i'r uchaf ei gaeiniog ydoedd Morley Punshon. Yr oedd ganddo ef egwyddorion i'w coleddu, a bu yn ffyddlon idd-

ynt, a glynodd yn ddibetrus wrth ei bobl a'i waith, er gwell ac er gwaeth, er cyfoethoced ac er tloted, hyd nes gwanodd angeu. Gadawodd i eraill gefnu ar y pulpud er mwyn sedd yn St. Stephen, neu ranu eu llafur cenadol gydag ymchwil am dàrddiad afonydd. Ymglymai ei galon am ei bobl a'i waith yn nechreuad ei ffordd, ac wedi dechreu eu caru, efe a'u carodd hwynt hyd y diwedd.

A hyfryd yw meddwl mai pregethu Crist, a hwnw wedi ei groeshoelio, oedd uchelgais ei fywyd fel siaradwr cyhoeddus. Trwythai ei bregethau yn nyfroedd a gwaed yr efengyl, ac y mae o leiaf un gweinidog heddyw yn fyw, ac yn llafurio ar un o gylchdeithiau pwysicaf Llundai, sydd yn olrhain tröedigaeth ei enaid i ddarllith Dr. Punshon ar "*Daniel in Babylon.*" Yr oedd hyd yn nod ei ddarllithiau, fel Ioan Fedyddiwr, yn cyhoeddi "*Wele Oen Duw.*" Nid ffrwd o ewyn gwagsaw, nid baich o chwedlau digrif a difoes, nid cywreinwaith o waith celfyddyd, heb amean ymarferol iddo, oedd darllithiau yr ymadawedig. Gyda'r holl ddysgleirdeb meddylddrychol, yr ehediadau barddonol, y godidogrwydd ymadrodd, a'r perffeithrwydd celfyddydol a nodweddent ei gyfansoddiadau ar gyfer yr areithfa a'r llwyfan, yr oedd sylwedd gwirionedd achubol ynddynt, pwrrpas ymarferol pwysig iddynt, a naws sanctaidd a dyrchafol efengyl Crist yn rhedeg drwyddynt oll. Iesu yn ei berson a'i waed, yn ei swyddau a'i waith, a holl gylch ei weinidogaeth gyfryngol, oedd hoff destyn hyawdledd Dr. Punshon yn ei fywyd; a pharyfedd, gan hyny, mai y gair diweddaf a ynganodd yn awr ei farwolaeth oedd "*IESU, IESU, Iesu.*"

3. "*Dyrchafa di hi, a hithau a'th ddyrchafa di.*" Gan iddo ef gysegru ei athrylith ddysglaer i ddyrchafu Crist, dyrchafu ei enwad, a dyrchafu ei genedl a'r byd hyd y gallai, dyrchafwyd yntau gan Grist yn yr eglwys, yn ei enwad, ac yn marn dynion goreu gwledydd cred. Ni bu neb erioed yn cael lle anwylach yn mynwesau ei frod yr, ac yr oeddynt fel un gŵr am ei anrhydeddu. Glynodd, fel y gwelsom, wrth ei enwad, ac yn daledigaeth y gwobrwy dyrchafwyd ef i'r safleoedd

urddasolaf a feddwn. Etholwyd ef i'r "Cant Cyfreithiol" mor gynar yn ei oes ag y caniatâ rheolau y Cyfundeb. Penodwyd ef ar y negesau mwyaf pwysig yn enw a thros y Gynadledd. Llanwodd y swydd uchaf fodd yr enwad yn Canada am bum' mlynedd yn olynol, a theyrnasodd fel brenin yr holl amser dros bobl ei ofal. Gofid penaf ein cyfeillion Americanaidd oedd gorfod gollwng gafael o hono. Ar ei ddychweliad i Loegr, gosodwyd ef trwy bleidlais ei frodyr yn nghadair llywydd Cynadledd 1874; a phe arbedasid ei fywyd dipyr yn hwy, diau y cawsai yr unrhyw anrhyydedd ganddynt drachefn. Yr oedd llwyddiant yn dilyn pobeth y gosodai ei law arno. Cododd £1000 mewn byr amser tuag at symud baich dirlethol dyled hen gapel Spitalfields; casglodd £10,000 ar ol hynny at ffurfio trysorfa i adeiladu addoldai cyfaddas mewn ymdrochleoedd; efe oedd prif offeryn adeiladiad yr addoldy mwyaf costus fodd Wesleyaeth yn yr holl fyd, gyfodwyd yn Toronto, America; ac y mae yn anhawdd dyfalu beth fuasai sefyllfa Trysorfa y Genadaeth Dramor heddyw oni b'ai fod ei allu oedd a'i ddylanwad enfawr ef at ei gwasanaeth yn ystod y pum' mlynedd diweddaf.

Afreidiol yw ceisio disgrifio i chwi ei lwyddiant fel darlithydd. Gwyddoch yn dda fel yr oedd ei enw yn sicrwydd am dorf i Exeter Hall, beth bynag fyddai gerwindeb yr hin neu bris y tocynau. A pha ryfedd? canys yr oedd y dylanwad ddilynai ei draddodiad yn annesgrifiol. Yr oedd ei lwyddiant ef yno, gyda rhai o'i ddarlithiau, yn mhllith buddugoliaethau penaf areithyddiaeth y byd. Y mae yn amheus a fu rhywbeth rhagorach, os cystal yn wir, mewn dylanwad ar wrandäwyr darlithoedd yn hanes y byd ag oedd effaith dring-raddebau (*climates*) goreu Punshon yn ei amseroedd dedwyddaf yn Exeter Hall. Dywedir fod yr effeithiau, ar adegau, yn gwbl annarlunadwy. Chwyfai boneddigesau teg eu cadachau yn yr awyr fel haid o blant, neidiai dynion pwyllog ar eu traed mewn haner gwallgofrwydd, dyrchai bloedd o enau y dorf fel bloedd buddugoliaeth ar faes y

gwaed, gollyngai “gohebwyr y papyrau” eu pinau o’u llaw i uno gyda’r bobl i guro eu dwylaw yn nghyd drachefn a thrachefn, nes yr ofnid am sylfeini y ty; a chan faint yr awydd am glywed y darlithydd, bu raid iddo fwy nag unwaith ail draddodi yr un ddar�ith yn yr un ystafell nos dranoeth. Ond pa ddyben ceisio esbonio yr annesgrifiadwy? Yr hyn ydoedd ei boblogrwydd a’i lwyddiant fel gŵr hyawdl yn Llundain, oedd ei boblogrwydd a’i lwyddiant ef drwy y deyrnas ac yn America. Llanwyd *St. George’s Hall*, ac wedi hynny y *Philharmonic Hall*—y ddwy ystafell eangaf yn ninas Lerpwl—i wrando Dr. Punshon yn darlithio, ac nid oedd adeiladau digon helaeth yn mhrif drefi Lloegr i gynal ei wrandawyr. Clywais son am dano yn myd y Gôrlewin o New York i Galifornia, a’r un oedd y mawr-glod iddo ef a seiniai o fôr i fôr.

Nid oedd ei weinidogaeth mor lwyddianus a’r eiddo llawer o’i frodyr llai mewn dychweliadau uniongyrchol, a dywedir fod hynny yn ei ofidio nid ychydig; ond nid oes ond “y dydd” a ddengys effaith ddaionus ei weinidogaeth ar ei oes. Bu yn offeryn i ddyrchafu efengyl Crist i sylw, gosododd fri ar y pulpud, taniodd ysbrydoedd miloedd o bregethwyr ieuainc, a bu yn foddion deffroad a dychweliad cannoedd o bobl nad oedd dawn neb arall yn cyrhaedd eu clust. Credai pawb am dano ei fod yn ei gymeriad o bregethwyr, areithydd, a darlithiwr yn Apolos ei oes fel “gŵr ym adroddus.” Pan oedd Archesgob Caergaint yn Esgob Llundain, y cyfarwyddyd roddodd i ddyeithrddyn a holai am engrafft o hyawdledd Seisonig oedd iddo achub y cyfle cyntaf i glywed Morley Punshon. Dyma dystiolaeth y wasg am dano, ac unol syniad Spurgeon a Parker, Chown a Stoughton, Allon a Fleming, ac ereill o brif ddynion Llundain. Cynnysgaethwyd ef gan Dduw â’r rhywogaeth uchaf o athrylith areithyddol, cysegrodd yntau yr oll a feddai yn y rhywogaeth uchaf o wasanaeth cyhoeddus, ac mewn canlyniad addurnwyd ei holl oes âg un yrfa o lwyddiant a mawrhâd.

Ond y diwedd a ddaeth yn gynnar ac annysgwyliadwy. Er cymaint ei fri a'i lwyddiant allanol, "gŵr a welodd flinder" oedd Morley Punshon yn nghylch ei fywyd mewnol, a diau fod y dòn ar ol tòn gurodd arno wedi byrhau rhyw gymaint ar ei oes. Mabwysiadodd hefyd ddull o barotoi a thraddodi oedd yn gosod treth aruthrol ar ei natur, a'r syndod yw na buasai wedi treulio allan yn gynt nag y gwnaeth. Dyoddefai er's blynnyddoedd oddiwrth *nervousness* eithafol, a thirid dan sylfeini ei nerth gan glefyd y galon. Un o ergydion cyntaf a thrymaf ei oes oedd marwolaeth priod ei ieuenctyd. Eithr dechreuad gofidiau oedd hyn. Ymhen y flwyddyn ar ol ail briodi, bu farw ei ail wraig. Ar ol hyn y bu farw ei unig ferch, ac yn ddiweddar iawn bu farw mab iddo. Yr oedd yr ergyd olaf yn ormod iddo, ac ni chododd mwyach ei ben. Tuag at geisio ymuniawni, cyngorwyd ef i ymryddhâu am dymor oddiwrth ei ofalon. Cyn gynted ag y tynwyd allan gyfriflen flynyddol y Genadaeth Dramor, aeth gyda'i wraig a'i gyfeillion ar daith drwy y Cyfandir, gan obeithio cael adferiad iechyd. Adferasid ef droion o'r blaen drwy hyn, a phaham nad yn awr hefyd? Croesodd Gulfor Dover, ac aeth mor bell i'r Cyfandir a Genoa yn Itali, ac yno clafychodd. Ymladdodd yn ddewr â'i afiechyd, ond yr oedd ei gyfansoddiad yn rhy doredig i'w alluogi i fuddugoliaethu. Gwysiwyd ei feddyg o Lundain, yr hwn a ddywedodd fod y clefyd i farwolaeth. Os oedd raid marw, dymunai gael marw gartref. Cychwynodd tuag adref; teithiodd gyda'i gyfeillion o or saf i or saf, nes cyrhaedd o'r diwedd i'w anedd glyd yn Brixton Rise. Pan ddeallwyd am ei waeledd, aeth yn gyffro drwy y gymydogaeth. Offrymwyd gweddïau taerion ar ei ran yn nghapel y teulu, a gwnaed ymbiliau drosto gan ei gymydog enwog, Mr. Spurgeon, yn y Tabernacl, yn nghanol dagrau ac ocheneidiau y miloedd. Tywynai haul gobaith adferiad iddo ambell fynyd trwy gymylau duon iawn yn ystod yr ychydig ddyddiau y bu fyw ar ol cyrhaedd adref. Nos Fawrth, Ebrill 12fed, gorhwyssodd yn dda. Drannoeth gwaethygodd, ac yn nyfnder y nos yr oedd yn amlwg fod

awr ei ymddatodiad wedi nesâu. Yn ei ymdrech galed i anadlu, cyfodwyd ef o'i wely i'w gadair, ond nid oedd ymwared i'w gael. Er holl ddyfais a gofal y meddyg, gwrthodai y galon glafychlyd guro, a suddai y dyoddefydd i ddyfroedd angeu. “*Am I going, Doctor?*” meddai. “*Yes,*” atebai hwnw gydag ochenaid. Nid oedd eiliad i'w golli. “*Any message for me, my darling?*” gofynai ei wraig oedd â'i chalon ar dori. “*Love Jesus, and meet me in his presence,*” sibrydai yntau megys o borth tragedywyddoldeb. “*And for Percy,*” ychwanegai Mrs. Punshon yn feddylgar, gan gofio mab oedd absenol. “*Tell him to love Jesus, and meet me in heaven.*” “*And yourself,*” ychwanegai ei briod, “*how do you feel?*” “*I feel,*” atebai yntau, “*that Jesus is a bright reality, JESUS, JESUS, Jesus.*” Ië, “*Iesu*” oedd ei air olaf byth. Wedi yngan yr enw anwyl hwn, dyrchafodd ei olygon tua'r nef, ymdaenodd gwên siriol dros ei wyneb, ac felly bu farw y pregethwr enwocaf fu yn perthyn i ganlynwyr John Wesley, ac un o'r gwŷr mwyaf hyawdl, a santaidd, a defnyddiol a welodd y ddaear erioed. Disgyned ei fantell ar lawer Eliseus, a bydded fy niwedd i fel yr eiddo yntau. Amen ac Amen.

XXXIX.

YR HONIAD A'R PRAWF.

“*Ac efe a aeth drachefn i Capernaum, wedi rhai dyddiau; a chlybuwyd ei fod ef yn y tj. Ac yn y man llawer a ymgasglasant ynghyd, hyd na annent hyd yn nod yn y lleoedd yngylch y drws: ac efe a bregethodd y gair iddynt hwy. A daethant ato, gan ddwyn un claf o'r parlys, yr hwn a ddygid gan bedwar. A chan na allent nesâu ato gan y dyrfa, didoi y tô a wnaethant lle yr oedd efe; ac wedi iddynt dori trwodl, hwy a ollyngeasant i waered y gwely yn yr hwn y gorweddlai y claf o'r parlys. A phan welodd yr Iesu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fab, maddeuwyd i ti dy bechodau. Ac yr oedd rhai o'r ysgrifenyddion yn eistedd yno, ac yn ymresymu yn eu calonau, Beth a una hwn fel hyn yn dyweddyd cabledd? pwy a all faddeu pechodaau, ond Duw yn unig? Ac yn ebrwydd, pan wybu yr Iesu yn ei ysbryd eu bod hwy yn ymresymu felly ynddynt eu hunain, efe a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn ymresymu am y pethau hyn yn eich calonau? Pa un sydd hawsaf, ai dyweddyd wrth y claf o'r parlys, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dyweddyd, Cyfod, a chymer i fyny dy wely, a rhodiu? Eithr fel y gwypoch fod gan Fab y dyn awdurdod i faddeu pechodaau ar y ddaear (eb efe wrth y claf o'r parlys), Cyfod, a chymer i fyny dy wely, a dos i'th dŷ. Ac yn y man y cyfododd efe, ac y cymrodd i fyny ei wely, ac a aeth allan yn eu gwydd hwynt oll; hyd oni synodd pawb, a gogoneddu Duw, gan ddyweddyd, Ni welsom ni erioed fel hyn.”—MARC II. 1—12.*

YN adnod ddiweddaf ei Efengyl, dyry Ioan ar ddeall i'w ddarllenwyr, fod mwy o weithredoedd nerthol wedi cael eu cyflawni gan Grist, nag sydd wedi cael eu cofnodi

gan yr Efengylwyr. Os felly, rhaid mai detholion yn unig o'i weithredoedd yw yr engraffau a geir yn y pedair Efengyl.

Yr ydym oll yn credu fod yr Efengylwyr wedi ysgrifenu dan gyfarwyddyd yn gystal a thrwy gynhyrfiad yr Ysbryd Glân, ac mewn canlyniad fod y detholiad o'r engraffau, yn gystal a'r modd o'u cofnodi, wedi cael eu gwneuthur gan yr Ysbryd Glân. Ac y mae yr hyn a wyddom am ddoethineb ei ddewisiadau ef yn ein harwain i gredu fod yr amgylchiadau a ddetholwyd ganddo yn addasach na'r rhai a adawyd allan, i ateb dyben dadguddiad Dwyfol.

Ymhellach, yr ydym yn cael wrth ddarllen y Testament Newydd, fod rhai o'r gweithredoedd a ddetholwyd wedi cael eu cofnodi yn llawer helaethach a manylach na'r lleill. Ac onid yw yr hyn a bâr i ni dybio fod yr engraffau a ddetholwyd yn addasach na'r rhai a adawyd allan i wasanaethu amcan dadguddiad Dwyfol, yn sail hefyd dros gasglu fod y rhai a gofnodwyd yn helaeth a llawn, yn addasach i'r perwyl hyny, na'r rhai a grybwyllir yn gyfyng a phrin?

Gyda'r ystyriaethau hyn o flaen y meddwl, pwy o honom a ddichon ammheu am fynyd bwysigrwydd engraff y testyn? Oblgid nid yn unig detholwyd ef i gael ei gofnodi gan yr Ysbryd Glân, ond gwelodd yn dda hefyd i gynhyrfu yr Efengylwyr i'w gofnodi ar y cynllun eangaf ac yn y modd manylaf. Cynnwysa y cofnodiant o hono wyth o'r adnodau cyntaf yn y nawfed bennod gan Matthew; wyth adnod arall yn y bummed bennod gan Luc; ac yn agos i hanner yr ail bennod gan Marc, sef geiriau y testyn.

Pan ddygir y tri adroddiad hyn wyneb yn wyneb, ceir hanes yr amgylchiad yn ei holl fanylion. Ceir enw y dref lle y dygwyddodd, sef Capernaum; perthynas neillduol y dref hono gyda'n Harglwydd—"ei ddinas ei hun;" beth a wnai pan ddygwyd ato y claf o'r parlys—"pregethu y gair;" y modd y dygwyd y claf i'w bresennoldeb—sef ar wely gan bedwar, trwy ddidoi y to; y meddyliau a gynniweir-

ient trwy galonau y gwyddfodolion ar y pryd, y geiriau a lefarodd a'r wyrth a gyflawnodd Crist yn ngwyneb hyny, a'r effeithiau cyffrous a ganlynodd y cwbl,—ceir yr oll yn y cofnodiad efengylaidd. Ac onid yw y lle helaeth a'r adroddiad manwl a roddwyd i'r amgylchiad yn y Testament Newydd, yn dirgymhell arnom y syniad fod yr Ysbryd Glân yn golygu fod pwysigrwydd neillduol ynddo i wasanaethu amcan dadguddiad Dwyfol? A diau yr haedda sylw neillduol oddiwrthym ninnau.

Yr honiad a'r prawf fod gan Fab y dyn awdurdod i faddeu pechodau, ydyw y prif wirionedd a ddysgir trwyddo. Ceir ynddo liaws o wirioneddau eraill, megys, poblogrwydd Mab y dyn fel dysgawdwr cyhoeddus—cyfrifoldeb dynion gyda golwg ar eu gilydd—gweithgarwch diymod ffydd i gyrhaedd ei nod—maddeuant pechodau fel amod cysur i'r maddeuedig—nad yw cymwynasgarwch yn diogelu ei weithredydd bob amser rhag athrod a sarhâd—fod gweithredoedd Iesu yn cael effaith wahanol ar ddynion yn ol an-sawdd wahanol eu meddyliau hwy ar y pryd. Ond tra y mae yr holl wirioneddau hyn a'u cyffelyb yn gynnwysedig yn y testyn, ei brif wirionedd yn ddiau yw awdurdod Mab y dyn i faddeu pechodau. Nid yr athrawiaeth o faddeuant, ond yr awdurdod i faddeu. Ac nid yr awdurdod hono gan y Tad yr hwn sydd yn y nefoedd, eithr gan Fab y dyn, yr hwn ar y pryd oedd ar y ddaear. Gan mai hyn yw prif bwnc y testyn, hyn gaiff fod yn brif bwnc y bregeth.

I.

YR HONIAD A WNAETH YR ARGWYDDIESU FOD AWDRDOD I FADDEU PECHODAU YN EI FEDDIANT.

Ceir yr honiad mawr hwn yn nghyfarchiad cyntaf yr Argwydd Iesu i'r claf. Craffwch ar y geiriau, "Ha fab, maddeuwyd i ti dy bechodau." Nid *maldeuer* a ddywedir, yn arwyddo dynuniad caredig ar ran y claf; ac nid

maddeuir, i ddynodi crediniaeth hyderus yr Iesu gyda golwg ar ei gyflwr, eithr *maddeuwyd*—dadganiad croew ac awdurdodol o faddeuant i'r claf o'i holl bechodau. Cyhoeddodd hyn y yn ei enw ac yn ei awdurdod ei hun, heb offrwm gweddi na thalu diolch. Prin y gellid meddwl am eiriau cryfach i osod allan ar du y Llefarwr mawr yr awdurdod a honai iddo ei hunan i faddeu pechodau. Fel y dengys y ddegfed adnod, cyfleo hyn ar feddwl ei wrandäwyr oedd ei amcan wrth eu llefaru, ac yn hyn ni chafodd ei gam-deall.

Y mae yma rai pethau yn yr amgylchiadau, yn gystal ag yn yr honiad ei hun, sydd yn galw am ein hystyriaeth. Noder yn

1. *Achlys*ur gwneuthuriad yr honiad goruchel hwn: “A phan welodd yr Iesu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fab, *maddeuwyd* i ti dy bechodau.” Ffydd pwys? Ai nid ffydd y pedwar a nodir yn y drydedd adnod? Y pedwar a olygir, wrth gwrs, yn y rhag-enw llïosog “hwy” a geir yn y bedwaredd adnod. Nid oedd gan y claf ei hun ran na chyfran mewn didoi y tô, na gollwng i waered y gwely ar yr hwn y gorweddai. Ac ar ba dir o synwyr cyffredin neu gystrawen y gellir cynnwys y claf yn y rhagenw “hwynt” yn y bummed adnod? Rhagdybir fod ganddo yntau ffydd yn yr Iesu fel *maddeuwr* pechodau, oblegid ar yr ammod hwnw y gweinyddir y fendith hono, fel y mae yffaith fod yr Arglwydd yn maddeu iddo yn brawf fod y claf yn credu arno ac ynddo gyda golwg ar y rhodd ysbrydol hono. Ond a oedd y claf ei hun yn ymarfer ffydd am iechyd corff? Os ydoedd, paham na chrybwyllir hynny gan yr hanesydd? Pa beth, tybed, ydyw ystyr yr ymadrodd, “A phan *welodd* yr Iesu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd,” &c.? Pa fodd y daethai ffydd y pedwar yn gyfleousr i'r Gwaredwr faddeu pechod y claf cyn ei iachâu? Cymerwch bwyll, fy ngwrandäwyr, i feddwl uwch ben y geiriau. Os gwyddoch am rai o'r esboniadau dirdynol hynny a gynnygir gan rai ar y geiriau,

ymryddhewch oddiwrthynt am fynyd, modd y caffo yr hanesydd ysbrydoledig ddelio yn uniongyrchol gyda'ch synwyr cyffredin chwi eich hunain. Beth oedd nôd ffydd y pedwar? Beth hefyd, namyn iachâd corfforol i'r claf? Hyn, a hyn yn unig, a gysylltir gyda hwynt yn yr hanes. Dyma y cyfrif am eu gwaith yn dwyn y claf at yr Iesu o gwbl, a'r eglurhâd am yr holl drafferth a gymerasant yn yr achos. Nid oes air o sôn, gan nad beth ydoedd yffaith, fod y pedwar yn meddwl dim am faddeuant pechodau i'r claf. Ffordd arall yr edrychai eu ffydd hwynt, sef am iachâd iddo o'r parlys. Teimlent yn angerddol drosto gyda golwg ar hynny, ac nid oedd dim a safai o flaen eu ffydd. Mewn achos felly, ceir hanes y naill yn derbyn iachâd ar gyfrif ffydd y llall. Iachäwyd gwas y canwriad gan ein Harglwydd ar gyfrif ffydd ei feistr, a chyfodwyd merch Jairus o farw yn fyw wrth weled ffydd ei that. A diau fod ffydd ei bedwar cyfaill, gan nad beth ydoedd agwedd meddwl y claf ei hun gyda golwg ar iachâd corfforol, yn ddigonol i sicrhâu y fendith hono iddo.

Ond dichon y dywed rhyw un nad cyhoeddi iechyd corff i'r claf a wnaeth yr Iesu wrth weled eu ffydd hwynt, cithr maddeuant pechodau; ac felly fod anhawsdra y datganiad yn parhâu. Darllenwch y bummed drosodd eto, a golygwch hi yn ngwyneb ffeithiau yr adnod flaenorol, a gofynwch i chwi eich hunain, Onid oes yma rywbeth mwy na chrybwyl yffaith o ffydd y pedwar? Onid cymeriad eu ffydd sydd yn benaf mewn golwg? Dywed yr adnod flaenorol fod eu ffydd yn nodedig; yn ffydd na fynai ei llethu gan anhawsderau na'i digaloni gan oediad. "A phan welodd yr Iesu eu ffydd—nodwedd wydn a diymod—eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd," &c. Gwelodd ei gyfleusdra i oedi estyn i bobl a fedrai ddal prawf fel hyn, y fendith a geisient yn uniongyrchol i'w cymydog claf, ac i weinyddu y fendith fwyaf iddo yn nghyntaf; ac i droi yr amgylchiad trwy hynny er budd neillduol i'r gwyddfodolion. Fel pe dywedasai ynddo ei hun, "Y

mae yma bobl nad ydynt yn gwybod fod genyf awdurdod i faddeu pechodau. Dyma wrthddrych o'm blaen yn awr mewn anghen am y fendith o faddeuant, ac yn addfed i'w derbyn. Mae ei gyfeillion yn credu fod genyf allu i iachâu ei gorff, ac y mae eu hymddygiad wrth ei ddwyn ef ataf yn dangos hefyd fod ganddynt ffydd nodedig o gref, ac y gallent ddal yr oediad a ganlynai iachâu ar ol maddeu i'r claf, ac felly wneuthur y wyrth yn brawf o'm hawdurdod i faddeu."

Nerth a gwydnwch diymollwng ffydd y pedwar yn ngallu a pharodrwydd yr Iesu i iachâu corff y claf, a roddodd gyfleusdra iddo drefnu yr amgylchiadau fel y gwnaeth, ac i wneuthur yr honiad goruchel hwn o awdurdod i faddeu pechodau.

2. Ystyriwn *yr effaith* a gafodd yr ymhoniad a wnaeth yr Iesu ar yr achlysur yn meddyliau *yr Ysgrifenyddion*. At hyn, geilw yr hanesydd sylw neillduol ei ddarllenwyr. Nis gallasai y fath ddatganiad hyf beidio cynnryrchu effaith o syndod a pharch yn meddyliau y pedwar, er nad yw hyny wedi ei gofnodi. Cysur annesgrifiol, yn ol geiriau ein Harglwydd, oedd yr effaith yn ddiau ar ysbryd y claf ei hun. "Ha fab, cymer gysur,"—agor dy fynwes i'w dderbyn, anghofia dy gystudd i'w fwynhâu. Gŵyr llawer o honoch trwy brofiad nas anghofir am y cysur a lanwodd eich calon pan faddeuwyd i chwi eich pechoda'u. Mae yr awr a'r man yn gysegredig genych byth. Hyd yn hyn druan o'r claf! y parlys di-drugaredd ac anfeddyginaethol yn andwyo ei gorff, ac euog-rwydd pechod yn aredig dyfnderoedd ei ysbryd, ac hwyrach fod tlodi ac amddifadrwydd eithafol ar gefn hyny yn perffeithio ei drueni. Ond henffych am yr awr y dygwyd ef at yr Iesu. Gan nad beth a ddaw o'i gorff, y mae cyfarchiad cyntaf yr Iesu iddo wedi treiglo ymaith faich ei bechod, ac agor nefoedd o gysur yn ei fynwes ar y ddaear. Eithr am reswm eithaf eglur, at effaith dadganiad yr Iesu ar feddyliau yr ysgrifenyddion y tywysir ein sylw gan yr hanesydd. Darllenner y chweched a'r seithfed adnod. Y penderfyniad y dacth-

ant iddo yn y fan ydoedd, "Y mae hwn yn cablu." Barn galed oedd hon, ac yn rhagdybio eu bcd yn edrych ar yr Iesu fel y pechadur mwyaf ysgeler. Yr ysgrifenyddion—doctoriaid yn y gyfraith—oedd yn ymresymu fel hyn. A hynny yn eu calonau—yn ddystaw a dwfn. Nid ynganid gair gan neb. Dichon fod math o arswyd wedi eu dal, fel na feiddient agor eu gwefusau. Ond coleddent y sicerwydd llawnaf fod yr honiad yn gabledd. Yr oedd yr argyhoeddiad o hyny wedi cael ei weithio i ddyfnderoedd eu bôd. Os buont rywbryd mewn cyfyng-gyngor ac ammheuaeth ynghylch Iesu o Nazareth, teimlent heddyw fod ei gymeriad fel cablwr, a phechadur haorllug a thwylodrus, wedi ei sefydlu tros byth. Heb betrusder penderfynasant oll yn eu calonau fel un gŵr, "Y mae hwn yn cablu."

Nid effaith dichell yn yr ysgrifenyddion oedd y penderfyniad hwn o'u heiddo gyda golwg ar Iesu. Gwyddoch y byddai y gwyr hyn, rai prydiau, yn cymeryd cynghor pa fodd y rhwydent ef yn ei ymadrodd; eithr pan ddygwyddai hyny, cymerai dau beth le na cheir hwynt ynglŷn â'r amgylchiad hwn. Un peth fyddai eu prysurdeb hwy i holi yr Iesu yn gyhoeddus; ond yma ymresymu yn eu calonau a wnaethant heb yngan gair. Ac yn ail, ni cheir y byddai yr Athraw mawr yn boddio eu cywreinrwydd ar adegau felly, trwy gyflawni gwyrth i'w hateb, fel y gwnaeth y tro hwn. Mewn dyryswech gwirioneddol yr oedd y gwyr dysgedig y waith hon. Ac wedi ymresymu eu hunain yr oeddynt i'r dyryswech hwnw. A wnaethoch chwi a minnau erioed yr un peth? Deallai yr ysgrifenyddion hyn reolau cyfresymiad gystal a chwithau; yr oedd ganddynt ddau gynsail yn eu meddyliau, a thynasant gasgliad rhesymegol oddiwrthynt yn gyson â rheolau manylfaf y wyddor; ac eto yr oedd y casgliad ei hun yn gyfeiliornad dybryd. Eu cysail mwyaf ydoedd,

"Ni all neb faddeu pechodau ond Duw."

Ac y mae y gosodiad hwn yn berffaith gywir. Nid oes neb ond Duw yn gwybod digon fel ag i ddeall pa bryd i weinyddu maddeuant pechodau i ddyn. Nid doeth na da ydyw maddeu i droſeddwr ond ar yr ammod ei fod yn wir edifeiriol. Pe gwneid hyny mewn teulu, neu mewn teyrnas, buan y dymchwelid pob awdurdod a threfn, a gwneid mwy o ddrwg nag o dda wrth weinyddu maddeuant. Niwed digymysg i'r derbynydd ei hun ac i'r llywodraeth Ddwylfol y perthyna iddi fyddai maddeu i bechadur ond yn unig ar ei edifeirwch, ac nid oes neb llai na Duw hollwybodol yn adnabod calon pechadur yn ddigon llwyr i wybod pa bryd y byddai yn ddiogel gweinyddu maddeuant iddo.

Hefyd ni all neb ond Duw faddeu pechodau am y rheswm mai efe yw Brenin y greadigaeth. Pa werth fyddai madd euant o le is na'r orsedd? Llai na dim, a gwaeth na bod hebddo.

Ac at y cwbl, nid oes neb ond Duw wedi darparu trefn i faddeu pechodau. Nis gallasai neb faddeu i droseddwr heb iawn, ac iawn nas gallasai neb ei arlwyd ond Duw yn unig. Ar y cyfrifon hyn, a llawer yn ychwaneg, mae cysail cyntaf yr ysgrifenyddion yn wirionedd tragedywyddol safadwy.

Ond beth am yr ail gysail? Yn hwnnw y mae y geudeb a andwyodd eu cyfresymiad. Ceir hwnnw mewn sylwedd yn nechreu y seithfed adnod. Sylwch ar yr iaith sarhaus a ddefnyddiant am yr Iesu. "Beth a wna *hun*" y bôd gwael a dirmygus hwn? Ei sylwedd ydyw hyn,

"Nid yw y bôd dirmygus hwn yn Dduw."

Mor hawdd ydyw cymeryd peth yn ganiataol, pan fydd y meddwl yn ddall gan ragfarn Pwy mor ddall a'r hwn na fyn weled! Cymerwn rybudd oddiwrth y bobl ddysgedig a throfaus hyn, a phrofwn ein holl gynseiliau cyn tynu ein casgliadau oddiwrthynt. Ni ddyry rhesymeg gywir ddim mwy yn y casgliad nag a roddir genym at ei gwasanaeth yn y cynseiliau.

Cymerai yr ysgrifenyddion yn ganiataol mai dyn yn unig oedd yr Arglwydd Iesu. Gyda'r *rhagfurn* hwn yn eu meddyliau, yr oedd eu rhesymeg yn eu tynghedu i gyfeiliorni gyda golwg ar ei honiad o'i awdurdod i faddeu. Y mae rhai o honoch wedi gosod aelodau y cyfreswm wrth eu gilydd er ys meityn. Ni all neb faddeu pechodau ond Duw. Nid yw hwn yn Dduw; gan hyny, ni all hwn faddeu pechodau.

Ond beth os yw hwn yn Dduw? Y mae rhai o honom yn credu ei fod. Ac y mae efe ei hun ar fedr cyflawni gweithred ar y claf a ddengys hyny i chwithau hefyd. Symudwn gam ymlaen, gan hyny, i ystyried yn

II.

Y PRAWF A RODDODD FOD EI HONIAD I'R AWDURDOD FADDEUOL YN DDIFFUANT.

Darllenwch y ddegfed adnod, "Fel y gwypoch"—y cafoch brawf anwrthwynebol—fod gan Fab y dyn,—sef myfi sydd yn awr o'ch blaen,—awdurdod i faddeu,—fel yr honais wrth gyfarch y claf,—ar y ddaear,—yn awr ac yma—ebe efe wrth y claf o'r parlys—gwnaf weithred ar gorff y dyn ag y maddeuaïs ei bechod, a gynnwys brawf nas gellwch ei osgoi na'i wadu, fod yr honiad goruchel a wnaethum yn holol wir a diffuant." Honiad mewn geiriau oedd y naill, ond dyma brawf mewn gweithred yn y llall, fod y geiriau yn wirionedd. Ond pa fodd y mae y weithred hon yn brawf? Tuag at gynnorthwyo y gwanaf ei ddirnadaeth i weled gyrfa yr ymresymiad a agorir yma gan *logic of facts*, rhanwn y mater yn fân. Craffwch ar dri phwnc, bob un wrtho ei hun i ddechreu, ac yna yn ngoleuni eu gilydd. Noder yn

1. *Fod yr hyn a brofai fod Mab y dyn yn wir a phriodol Dduw, yn brawf digonol i'r gwyddfodolion fod ynddo awdurdod i faddeu.* Nid oes angen ymhelaethu dim ar y gosodiad hwn. Y mae ei wirionedd yn amlwg ar ei wyneb, yn enwedig ar ol y sylwadau a wnaed ar dwyllresymiad yr

ysgrifenyddion. Yn y cnsail lleiaf yr oedd geudeb eu cyfrsyddiad hwynt. Rhagdybient fod gan Dduw allu i faddeu; os yw Mab y dyn yn Dduw, yna y mae gan Fab y dyn awdurdod i faddeu.

2. *Fod cyflawni gwyrth yn ei enw ac yn ei allu ei hun yn brawf diamontheuol fod Mab y dyn yn wir a phrindol Dduw.* Darfu i Moses a'r Prophwydi dan yr hen oruchwyliaeth, Pedr a'r Apostolion dan yr oruchwyliaeth newydd, gyflawni gwyrthiau yn enw, a thrwy allu Un arall; ond credai yr Iuddewon, a hyny yn gywir, na chyflawnwyd gwyrth gan neb ond Duw yn ei enw a thrwy ei allu ei hun. Rhaid sefyll at hyn, er gwell ac er gwaeth, neu beidio sôn am dystiolaeth gwyrthiau dros darddiad Dwyfol Cristionogaeth, ac awdurdod Ddwylfol y Bibl. Rhodder yr esboniad a fyner ar ystrywiau swynwyr yr Aipht a'r Ddewines o Endor; a rhodder yr enw a ddewisir ar wyrthiau tybiedig y Tadau Apostolaidd a rhyfeddodau gau y dyn pechod, ond peidier a golygu na galw y naill na'r llall yn wyrthiau. Diangenrhaid yw eich adgofio o'r hyn ydyw gwyrth yn ol y darnodiad priodol o honi. Mae y golygiad llacaf am natur gwyrth yn cynnwys y gosodiad hwn, sef ei bod yn ymyriad mor fawr gyda gyrrfa gyffredin natur, fel na ddichon neb ei chyflawni yn ei allu ei hun ond Duw yn unig.

3. *Fod y weithred a gyflawnodd Mab y dyn ar y claf o'r parlys, yn cynnysgaethu y gwydal fodolion a'r fantais uchaf i weled ei fod yn gwneuthur gwyrth yn ei allu ei hun.* Fel y dengys y nawfed adnod, yr oedd yr Iesu yn amcanu hyny. "Pa un sydd hawsaf," meddai, "ai dywedyd?" &c. Pwysleisier ar y gair "dywedyd," a daw mîn y prawf i'r golwg yn y fan. Nid gofyn a wneir, pa un sydd hawsaf, ai *cyflawni* y naill weithred na'r llall. Nid oedd neb yn ammheu hyny i'r gradd lleiaf. Addefid o bob tu fod y cyflawniad yn y naill achos fel yn y llall yn gyfartal an-hawdd. Ond pa un sydd hawsaf, ai *dywedyd* y naill, ai *dywedyd* y llall? Dywedyd "Maddeuwyd i ti dy bechodaú," o lawer. Felly yr ymresymai yr ysgrifenyddion yn eu calon-

au. Pa fod yr egluraf y meddwl? Tybier fod dyn bostfawr a thwylodrus yn dyfod i chwarel Ffestiniog ar awr giniaw, ac wedi casglu y gweithwyr ynghyd, ei fod yn honi y medrai iaith y Chineaid. Hawdd fyddai dywedyd peth felly wrth dorf o weithwyr, nad oes neb yn eu plith wedi talu sylw i'r iaith hono. Ond tybiwch ymhellach fod y gŵr dyeithr wrth weled y bobl yn synu ato, yn ymhyfhâu ac yn dywedyd y medrai holli ceryg, ac yntau heb fedru, dynoethid ei dwyll yn y fan. Gwyddai y chwarelwyr wrth ei osgo yn cydio yn y gareg ac yn hwyliau yr erfyn a oedd ef yn deall y gorchwyl hwn ai peidio. Tra y mae iaith ddieithr China allan o'u cyrhaedd, hwy a wyddant beth yw holli llechfaen. A thra y gallai dyn haerllug ymfrostio a fynai gyda golwg ar y cyntaf, y fynyd y cynnygiai ar yr olaf, gosodai ei hun yn ngafael ei wrandäwyr. Er nad yw gwneyd y naill yn fwy hawdd na'r llall, eto y mae modd tybio amgylchiadau dan y rhai y byddai yn llawer haws dywedyd y naill na dywedyd y llall.

Cyffelyb i hyn yw achos y testyn. Yr oedd yn haws dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau, na dywedyd Cyfod, cymer i fyny dy wely. Gweithred anweledig yw maddeuant, ac ni allai y bobl wybod pa un a gymerodd le ai peidio. Ond nid felly iachâd y claf. Dichon mai fel hyn yr ymresymai yr ysgrifenyddion yn eu calonau ar y pryd, "Y mae Mab y dyn yn cyhoeddi maddeuant i'r claf, ond gorchwyl hawdd yw siarad yn ymhongar ar bwnc ysbrydol felly. Eiddo rhataf y farchnad yw geiriau. Y mae ar y truan anghen am iachâd. Yr un gallu Dwyfol sydd ofynol i gyflawni gwyrth ag i faddeu pechod. Os gall wneyd yr olaf, paham na wna y cyntaf hefyd? Hawdd gwybod paham. Twyllwr ydyw, a phe cynnygiai wneyd gwyrth deuai ei dwyll i'r golwg." Ac yn ebrwydd pan wybu yr Iesu yn ei ysbryd eu bod hwy yn ymresymu felly ynddynt eu hunain, efe a ddywedodd wrthynt, &c.—Profodd ei fod yn hollwybodol i ddechreu. Ond hyn gyda llaw. Fel pe dywedasai, "Cymeraf chwi ar eich tir eich hunain, gosodaf

fy hun wrth eich maen prawf, fel os ydwyf dwyllwr y caffoch fantais i'm hadnabod, (ebc ef wrth y claf o'r parlys) wrthyt ti yr wyf yn dywedyd, Cyfod cymer dy wely i fyny, a dos i'th dŷ." Pan oedd y gair hwn ar ei dafod, teyrnasai gosteg fel y bedd dros yr ystafell, ac elai pawb oedd yn y lle yn llygaid ac yn glustiau i gyd. Dywedai aml ddoctor o'r gyfraith ynddo ei hun, "Dyma fe wedi bradychu ei hun o'r diwedd, ac yn y ddalfa yn wir! Gyda fod y gair Cyfod dros ei wefusau grasol, aeth ffrwd o fywyd newydd trwy holl gorff y claf, gan gludo i'w ganlyn wres ac yni a dylanwad cyffelyb i dröad yr hîn ar doddiant eira. Difflanai haenau oerion y parlys o'i natur, ac mewn eiliad dechreuai ei aelodau diffrwyth ddadmer, cynhesu ac ystwytho; llifai yni goruwchnaturiol i'w gyfansoddiad; neidiodd ar ei draed mor wisgi a'r ewig ar ddynesiad y blaidd; cipiodd ei wely draws ei ysgwydd, a chan dori ei lwybr trwy y dyrfa, efe a aeth allan yn eu gwydd hwynt oll; hyd oni synodd pawb a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, "Ni welsom ni erioed fel hyn." Dal yn wir! Do, fe ddaliwyd rhyw un, eithr nid Mab y dyn. Yn hytrach nag i'r ysgrifenyddion ei ddal ef, daliodd ef hwynt, a hyny ar eu tir eu hunain, ac â rhaff deircainc na thorir ar frys. Adwaenent y claf, clywsant y gair, a gwelsant yr effaith. Rhoddlwyd y prawf llawnaf ger bron eu llygaid, fod gan Fab y dyn awdurdod ar y ddaear i faddeu pechodau.

Heb ddilyn yr ymresymiad ymhellach, hoffwn cyn terfynu gyfeirio eich sylw at air neu ddau, sef, *ymlaenaf, graslwnrwydd cymeriad* y wyrth a gyflawnodd yr Iesu ar y claf. "Cyfod," meddai—gwyrrh oedd hon yn cyfodi y truan ar ei draed; "cymer dy wely i fyny"—yn adfer iddo ei nerth; "a dos i'th dŷ"—ac yn edryd gwasanaeth y dyn i'w deulu ac i gymdeithas. Trugaredd i gyd. Gallasai yr Iesu brofi cywirdeb ei honiad fel maddeuwr, trwy ddywedyd wrth y claf, "Wrthyt ti yr wyf yn dywedyd, Darfydded dy fywyd y fynyd hon, a thröer dy gorff yn golofn halen wrth fy

nhraed, a safed felly tra y safo y ddaear, yn gofarwydd gweledig o'm hawdurdod Ddwylfol." Buasai hyny yn wyrth, ac fel y cyfryw yn brawf fod gan Fab y dyn awdurdod i faddeu; ond ni fuasai gweithred ddinystriol a barnol felly yn nodweddiaid o'r awdurdod raslawn i faddeu, nac o hy-nawsedd natur ac amcan cenadwri Mab y dyn. Dattod gweithredoedd y diafol, nerthu y fferau gweiniaid, rhoddi yr amddifaid mewn teulu, arwain y truan i dŷ, ydoedd neges fawr yr Arglwydd Iesu ar y ddaear.

"Mae son am danat ti 'n mhob man
Yn codi y gwan i fyny."

Ac mewn cysondeb â hyny, gras a thrugaredd sydd yn nodweddu ei holl wyrthiau ef. Yn enw un arall cyflawnodd Moses wyrthiau nerthol, ond gwyrthiau barnol oedd ynt o'u cymharu â'r eiddo Crist. Troi y dwfr yn waed a wnaeth Moses, ond yr Iesu a droes y dwfr yn win. "Yn rawnwin ar y groes, fe droes y drain." Dwyn plaaau ar y wlad, lladd y cyntafanedi, agor y môr i foddi ei elynion, wnaeth Moses; ond iachâu y cleifion, bywhâu y meirwon, a gweddio dros ei elynion, oedd arferiad yr Arglwydd Iesu. Yr oedd tyner-wch a gras, cymwynasgarwch a thrugaredd, yn nodweddu ei holl weithredoedd. "Ni ddryllia gorsen ysig, ac ni ddi-ffydd lin yn mygu." "Canys Mab y dyn a ddaeth i geisio ac i gadw yr hyn a gollasid." Pa bryd bynag y bu dydd ymladd a rhyfel, amseroedd adferiad pob peth oedd dyddiau ymddangosiad Tywysog tangnefedd. Os oedd tarianau y gwîr grymus wedi eu lliwio yn goch,—y cerbydau gyda lampau tanllyd yn cynddeiriogi yn yr heolydd, a'u gwelediad fel fflamau, ac fel mellt yn saethu, a'r ffynnidwydd yn cael eu hysgwyd yn aruthrol;—os oedd swn y ffrewyll, a swn cynhwrf olwynion, y march yn prancio, a'r cerbyd yn neiddio, yn ol iaith y prophwyd;—os oedd y marchog yn codi ei gleddyf ac yn hwyllo ei waewffon ddysglaer;—os oedd lliaws o laddedigion, ancirif o gelanedd, ac heb ddiwedd ar y cyrff;—os oedd cyffro, chwyldro a dinystri ar

y ddaear pan ddaeth y chwalwr i fyny (Nahum ii.), nid dyna oedd effeithiau ymddangosiad yr hwn y gelwir ei enw ef Iesu. Nid y chwalwr oedd yr Iesu, ond y Gwareddwr, yr heddychwr, y cyfanwr, cauwr bylchau a thrwsiwyr a!wyau. Ni floeddiai i'r gad, ac ni ddyrchafai ei lais i daflu dychryn i galon neb. Cynnyrchu llawenydd a thangnefedd yr oedd ei bresenoldeb ef ymhob man. Pan aned ef yn y preseb, llanwyd y wybren uwch ben Bethlehem â llais cân. Llawenychu â llawenydd mawr dros ben a wnaeth y doethion wrth weled ei seren ef yn y dwyrain. Peri i Annas y brophwydes ymsythu dan faich 84 mlynedd o weddwdod i folianu, a gollwng Simeon i angeu mewn tangnefedd oedd effaith ei weled ef yn faban wyth dydd oed yn y deml. A phan gynyddodd yn ddyn, attal i'w ddysgyblion dynu tân o'r nefoedd, gostegu y gwynt-oedd, tawelu y môr, arbed y llong ac achub y bobl, sychu dagrau galarwyr, bendithio plant bychain, attal drwg a digter, gwaredu oddiwrth bechod a thrueni, gan basio heibio ac achub, yr oedd yr Iesu bendigedig yn ei holl weithredoedd, ac y mae tinc y cwbl yn ngwyrth y testyn, "Cyfod."

Craffer yn ail ar derfynau ei awdurdod faddeuol. Y mae terfynau ei awdurdod mor èang a'r cydfyd (Eph. i. 19, 20), ond cyfyngir ei awdurdod faddeuol gan ffiniau ein daear ni. Y mae yn uffern droseddwyr, eithr nid yw Mab y dyn yn gweinyddu maddeuant i neb sydd yno. Os awn ninnau o'r ddaear heb faddeuant, derfydd am danom yn oes oesoedd. Nis gall neb faddeu ond Mab y dyn, ac nid yw yntau yn maddeu ond ar y ddaear.

Ar y ddaear, lle y bu farw i brynu awdurdod i faddeu, y gweinydda yr awdurdod a brynodd. Lle hynod yw'r ddaear, er maint ei thrueni. Yma y mae bywyd tragicwyddol i'w gael; ac yma y gweithiwyd allan y drefn a'i gwnaeth yn bosib!. Cyfodir enwau lleoedd anghyfanedd yn Affrica i fri y dyddiau hyn ar gyfrif rhagoriaeth cynnyrch eu daear, a ffwrwyth medr eu trigolion, a ddygwyd oddiyno

i'r Colonial Exhibition. Teithia dyeithriaid o bell yma i'w gweled, a threfnir *excursions* o'r wlad o bwrpas i gael golwg arnynt. Os bydd Arddangosfa gyffredinol o gywreinbethau y cydfyd yn cael ei chynnal ryw dro yn y nefoedd, y ddaear fydd bia y clod am byth ynglŷn â threfn maddeuant—yma y prynwyd y fendith, ac yma y gweinyddir hi hefyd.

Dychymyga Doctor Dick, yn ei *Anianydd Cristionogol*, y caiff saint ac angelion gymeryd gwibdeithiau i weled bydoedd y greadigaeth, a sylwa y bydd tynfa fawr i'n daear ni ar gyfrif y ffaith mai yma y bu Mab y dyn farw i brynu maddeuant i bechadur. Ac y mae un pregethwr Cymraeg, melus ei ddawn a bywiog ei ddarfelydd, yn dadblygu y meddylldrych yn llawnach, ac yn tybio y bydd raid cael *excursion* yn aml i'r ddaear. A dyry y ffrwyn i'w ddychymyg yn y datganiad canlynol, "Beth a wyddom ni na bydd *trains* yn dyfod o holl fydoedd Duw i weled y ddaear; ac ni ryfeddw'n ddim na bydd cymaint o awydd am gael darn o honi yn *relic* i'w fframio fel darn o'r lle y gwnaed yr iachawdwriaeth, na charient y ddaear yma bob modfedd, oni bae y bydd Iesu wedi taflu *railings* o'i hamgylch. Cewch edrych arni faint a fynoch, ond peidiwch a thori yr un darn o honi; yr ydwyf am ei chadw yn *monument* i mi fy hun am dragwyddoldeb; y mae yna lawer o fy chwys wedi colli ar hon; dyma y gostrel sydd yn cadw fy nagrâu; y mae fy ngwaed wedi cysegru hon; yma y mae Calfaria; bum farw yn y fan yma; rhoes hon ddu dro o amgylch yr haul fel *hearse* yn cario fy nghorff i. O! ni bu y fath beth yn yr un byd a grëais ag a fu yn hon; cadwaf hon am byth!"

Crybwyllef un sylw arall o eiddo yr un awdwr yn y cysylltiad yma: efe a ddywed, "Ar ol i Wellington ennill brwydr Waterloo, fe roddwyd rhan o'r maes hwnw iddo gan y Llywodraeth—yr oedd wedi ei werthu cyn marw, a chafodd lawer iawn am dano; yr oedd at ei ryddid i wneyd âg ef fel y mynasai. Ond ar ol buddugoliaeth Calfaria, fe

roddodd y Llywodraeth y maes i gyd i'r Gorchfygwr, ac y mae yn ei gadw yn ei feddiant eto." A gellir ychwanegu, yn hytrach na'i werthu, y mae Mab y dyn wedi troi maes ei frwydr fawr, sef y ddaear, yn swyddfa i weinyddu maddeuant. Ar y ddaear, lle yr ydym ni yn byw, yn ein hymyl, ac o fewn ein cyrhaedd. Ië, yn rhywle ar y ddaear; yn Capernaum neu yn Jerusalem; yn y carchar neu yn y Synagog. I'r rhai byw oll, mae gobaith. Y pellaf, y duaf, y gwaethaf, yr agosaf i uffern; os wyt ar y ddaear, ac yn teimlo awydd cael trugaredd, gan nad pa mor agos i'r ymyl ydwyt, y mae edau goch yr awdurdod i faddeu rhyngot âg uffern. Tyred at yr Iesu yn awr, fel yr wyt. Chwychwi sydd wedi adnabod maddeuant, rhodded rhyw bedwar o honoch gymhorth i'ch cymydog ddyfod ato. Gnewch frys. Mae yr Iesu yn awr yn y tŷ. Goresgynwch anhawsderau, lluchiwch lechi y tŷ, os bydd raid, o'ch ffordd, ac ymwthiwch trwy bobpeth nes cael y claf at yr Iesu. Amen.

XXX.

C O F I O D U W .

“*Fy Nuw, fy enaid a ymddarostwng ynog; am hyny y cofiaf di, o dir yr Iorddonen, a'r Hermoniaid o fryn Misar.—*

PSALM XLII. 6.

“**F**Y Nuw,” dyma iaith dyn duwiol. Mae Duw yn Arglwydd ar bawb, ac nid oes wahaniaeth; eithr nid yw yr Arglwydd yn Dduw i neb ond ei blant. Dyn achubedig yn unig a all ddywedyd, Fy Nuw. Iddo ef mae Duw yn rhan ac yn etifeddiaeth, yn ystyr lawnaf yr ymadrodd. Rhanol ac arwynebol iawn yw meddwl y rhagenw meddiannol hwn yn fynych; a defnyddir ef weithiau yn hollol anmhriodol. Dywed y cyfoethog, Fy eiddo; ond mewn gwirionedd eiddo un arall yw y cyfoeth sydd dros dro dan ei ofal ef. Y rhieni a ddywedant, Fy mhlant; ond awel fach o dir yr Iorddonen a brawf nad yw y berchenogaeth ond dros dymhor ar y goreu. “Plant ydynt etifeddiaeth yr Arglwydd, ei eiddo ef yw ffrwyth y groth.” Dywed y cryf, Fy iechyd; a'r iach, Fy einioes; yn hollol ddiystyr o gynnwysiad y rhagenw a ddefnyddiant. Mewn gwirionedd, nid eiddo y cryf yw cadernid, ac nid eiddo y byw yw ei einioes. Ond os nad all y cyfoethog ddyweyd, Fy eiddo; y rhieni ddyweyd, Fy mhlant; y cryf ddyweyd, Fy iechyd; na neb ddyweyd, Fy mywyd; gall y duwiol lefaru pan dawo pawb, a dyweyd Fy Nuw.

Darostyngwyd dyn duwiol y testyn, fel llawer un ar ei ol, i drallodion amrywiol a dybryd. Alltudiwyd ef gan ei elynion ymhell o gyrhaedd tŷ Dduw, ac yr oedd ei galon ar dori o hiraeth am dano. Cymerent fantais ar ei brofed-

igaeth i edliw iddo, Pa le yr oedd ei Dduw, ac yr oedd hyny fel cleddyf yn ei esgyrn. Ac at y cwbl, amddifadid ef o wyneb a chymdeithas Duw ei hun. Edrychmai arno ei hun fel teithiwr diamddiffyn yn yr anialwch, pan alwai pistylloedd y *tornado* ar eu gilydd i'w ddinystrio, neu fel un yn gorwedd ar y traeth pan lifai trosto holl donau y môr, a Duw ei graig wedi ei anghofio.

Nid yw duwioldeb yn addaw nac yn arfer cadw ei pherchenog rhag profedigaethau. Ei gadw ynddynt, ei waredu o honynyt, ei fendithio drwyddynt, yn hytrach na'i achub rhagddynt, y mae duwioldeb. Y deall clir rhyngddi â'i hymgeiswyr o'r dechreu yw mai trwy lawer o orthrymderau yr eir i mewn i deyrnas nefoedd, ac y dylent ei gyfrif yn llawenydd pan syrthiont i amryw brofedigaethau. Trwy anialwch crâs yr eir i'r Ganaan hyfryd ; ffordd y groes yw gyrfa y goron.

Ac nid yw dynion duwiol yn ddideimlad yn eu trallodau. Teimlant gymaint, ac yn wir lawer mwy na neb, oddiwrthynt. Tyneru ac nid caledu y galon y mae duwioldeb. Nid oes neb a deimla yn nghynt fin y cleddyf yn ei esgyrn, na neb parotach i arwyddo hyny mewn dagrâu a galar, na'i pherchenog hi. Craffwch ar iaith y Salmydd yma : "Fel y brefa yr hŷdd am yr afonydd dyfroedd, felly yr hiraetha fy enaid am danat ti, O Dduw." "Fy nagrau oedd fwyd i mi ddydd a nos." "Tywalltwn fy enaid ynof . . . fy enaid a ymddarostwng ynof." Gosodir iaith ar ei goreu i ddesgrifio y dolur calon a deimlir yn y trallod. Nid am nad yw yn teimlo i'r byw, y dyoddefa y duwiol mor dawel a chymodlawn. Ymos-tyngiad ewyllys i drefn y nef, ac nid dideimladrwydd i boenau y ddaear, ydyw y cyfrif am amynedd y saint.

Ond yn nghanol ei holl drallodion, gwyddai gŵr duwiol y testyn at bwy i droi am ymwared a dyddanwch, "Am hyny y cofiaf di." "Tŵr cadarn yw enw yr Arglwydd, ac ato y rhêd y cyflawn." At bwy yr â plentyn mewn adfyd ond at ei dad ? Beth sydd mor naturiol i wrechionen pan ddiango o'r tân, ag ydyw echedeg i fyny ? Dychwelyd at ei phobl wnaeth Naomi yn ei thrallod. Syrthio i lawr ac addoli ddarfu Job pan ddaliodd

blinder ef. At ei gyfaill goreu yr aiff pob un o honom yn amser adfyd a chaledi. Peth mawr ydyw meddu adnabyddiaeth flaenorol a medru hawlio cyfaill i droi ato yn y dydd blin. "Fy Nuw, fy enaid a ymddarostwng ynof; *am hyny*" —am ba beth?—"y cofiaf di." Yr oedd y berchenogaeth y soniwyd am dani yn agor drws gobaith ac ymwared o'i flaen.

Meibion adfyd a merched cystudd yw rhai o honoch chwithau, fy ngwrandoawyr, a diau nad ydych heb wybod beth yw enaid yn ymddarostwng ynoch ar adegau. Credwyf fod yr adnod hon yn cynnwys gwirioneddau cyfaddas i leddfu eich adfyd, ac i greu gobaith a sirioldeb yn eich ysbrystoedd cystuddiedig; a diau fod gweinyddu meddyginaeth felly yn un o ddyledswyddau pendant y weinidogaeth. Duw pob dyddanwch a eneinio yr oedfa. Dysgir yn y testyn yn

I.

FOD TRALLODION BYWYD YN TUEDDU I DDWYN DYNION
I GOFIO DUW.

Nid ydynt bob amser yn llwyddiannus yn hyn; ond dyma eu tuedd naturiol, ac ar feddyliau ystyriol eu heffaith wastadol. Y fath yw annibyniaeth a rhyddid bôd moesol, fel y gall gamdefnyddio pob dylanwad a ddygir i orphwys arno. Gall dyn, os dewisa beth mor ffol a hynny, garu y twyllwch yn fwy na'r goleuni, derbyn gras Duw yn ofer, troi y gair a'r efengyl i'w ddinystri ei hun, a barnu yn aflan waed y cyfammiod. Ac os dichon efe, yn nghyndynrwydd ei galon, ddifuddio y dylanwad cryfaf a fedd y nef, hawdd y gall galedu ei wår pan geryddir ef yn fynych, a chyfeirio trallodau bywyd yn foddion i brysuro ei farwolaeth dragwyddol. Os felly, nid priodol yw defnyddio gair cryfach i ddesgrifio effaith trallodion, na'u bod yn *tueddu* i ddwyn dynion i gofio Duw. Hyn, mae yn amlwg, ydoedd eu heffaith ar y Salmydd.

Dafydd, ond odid, yw awdwr y Salm hon. Gwyddoch fod gwahaniaeth barn gyda golwg ar hyny. Modd bynag, mae llawer o'i ddelw ef, delw ei arddull, a delw ei ardymher, yn wasgnodedig ar wyneb y Salm. Craffer ar ogwyddiadau croes-ymdynol ei deimladau ynddi. Y mae yn bruddglwyfus ac yn obeithiol, yn wylo ac yn canu bob yn ail fynyd. Chwareuir tafol ei galon o'r prudd i'r siriol, a hyny i eithafoedd pellaf y teimladau hyny, fel dringlyn awrlais. Dyn felly oedd Dafydd. Nid fel rhai sydd heb galon ganddynt, na ddawnsiant pan genir pibell iddynt, ac na wylant pan glywant alarnad; dynion oerwaed, claiar, clir eu penau, ystyfnig o ewyllys, ac uwchlaw neu islaw dylanwad pob math o gyffro a theimlad. Gan nad beth yw eu hanfantais mewn adeg o lawenydd a hawddfyd, mae pobl o'r fath yma yn llai agored i gystudd calon a drylliad ysbryd mewn adfyd a galar. Am Dafydd mab Jesse, meddai ef dymher holol wahanol i'r rhai hyn; cyfunai ef wres a goleuni, dysgleirdeb y lleuad a gwres yr haul, yn nghyfansoddiad ei feddwl. Gorlenwid ei fynwes â thynerwch, cydymdeimlad a nwyd. Byddai yn llawen gyda'r rhai oedd lawen, ac wylai gyda'r rhai a wylent. Ymddyfyrain gyda natur, chwareuai gyda'r wyn bob yn ail a chyfansoddi Salmau, dyhidlai odlau mêl o dànau ei delyn, canai yn llafar, bloeddiai ganu i'r Arglwydd, ac ar ddychweliad yr arch adref gwelwyd ef yn dawnsio o'i blaen fel dyn gwallgof.

A dyn o dymher fywiog a siriol felly oedd y cyntaf i dori ei galon yn amser adfyd a chaledi. Yr iach, pan ddaw cystudd bychan ato, ydyw y cyntaf i ddigaloni ac i feddwl fod y cwbl ar ben. "Gofid pwysydd fel fy ngofid i?" meddai, pan nad oes dim gwerth son am dano wedi ei oddiweddyyd. Y mae am farw yn union. Felly Dafydd, pan gyfododd ei bobl ei hun i'w erbyn, pan alltudiwyd ef i dir yr Lorddonen, pan y gorfodwyd ef i wibio fel crwydr yn o fynydd i ogof ac o ogof i anialwch, allan o gyrhaedd teml a thelyn a theulu, syrthiodd ei wynebpryd, llifai ei ddagrau ac ymollyngodd ei ysbryd. "Fy enaid a ymddar-

ostwng ynof"—a ddarostwng ei hun ynof; try fy meddwl arno ei hunan, disodla ei hun, teifl ei hunan i lawr dros glogwyni duon y pruddglwyf yn bendramwnwgl. Y mae y geiriau a ddefnyddir yn yr adnod yn gref ac yn ofnadwy o ddesgrifiadol i ddynodi trueni meddwl. Buasai aros uwch eu penau yn annyoddefol oni bae y pelydrys goleu a rêd trwyddyt, sef fod y blinderau hyn wedi dwyn y Salmydd i gofio Duw.

Tuedda trallodau bywyd, *yn mlaenaf*, i ddwyn dynion *i gofio bodolaeth Duw*. Mewn llwyddiant a phrysurdeb a gorhoen, hawdd yw gollwng hyn dros gôf. Er fod dyn yn amgylchynedig â phrawfau diwad o fodolaeth Duw — y greadigaeth oddiallan yn dwyn tystiolaeth iddo fel ei Hawdwr mewn myrddiwn o leisiau—y deall dynol yn hawl io ynddo yr achos cyntaf i bobpeth—y gydwytod yn edrych i fyny ato fel ei deddfroddwr a'i llys goruchaf mewn pynciau o foesoldeb—y duedd addolgarol a welir yn hanes yr hil yn gofyn am ei hesboniad yn ei fodolaeth—y teimlad dybynol am barhâd cysur a bodaeth sydd yn ein hymwybodolwydd personol, ac yn ein hadgoфio ar bob mynyd o ryw fôd sydd â'i hanfod ynddo ei hun,—heb son am yffaith o ddadguddiad yn gystal a'r rhagdybiaeth sylfaenol iddo,—oll yn cytuno i ddadgan ei fod Ef; eto, rywfodd, y fath ydyw twyll y galon ddynol fel os ceir llwyddiant didor yr ymollyngir i ollwng Duw dros gof, ac weithiau i ddywedyd yn y galon, Nid oes un Duw. Eithr pan groesir ein llwybrau gan siomedigaethau, pan fylchir ein hawddfyd, pan droir ein llwyddiant yn ei wrthol, rhoddir cyfle a chymhelliaid i ni y pryd hyny i gofio Duw. Pan ddisgynai y plaaу—pan drowyd yr afon yn waed, pan dywyllai awyr canol dydd yn gaddug, pan drengai cyntafanedigion dyn ac anifail ymhob tŷ, a phan gyfodai gwaedd dychryl a galar trwy yr holl wlad, gogwyddai Pharaoh i gydnabod bodolaeth un cryfach ac uwch nag ef ei hunan, a dechreuai ofni Duw Israel. A pha sawl un tynerach ei gydwytod ac eangach ei wybodaeth na Pharaoh oedd yn annuw un-

waith, ond pan gauwyd o'i amgylch yn ol ac ymlaen, ar dde ac aswy, gan drallodau, a arweiniwyd i edrych i fyny gan dywedyd, "Fy Nuw, fy enaid a ymddarostwng ynof, am hyny y cofiaf di."

Mor fuan ag y dygir y meddwl i ystyried yn briodol fodolaeth y Goruchaf, yr effaith a ganlyna, *yn ail*, fydd *cofio llywodraeth Duw*, yn ein hamgylchiadau a thros ein hamcanion. Beth a ddywedir am un o freninoedd mwyaf Babilon? Mewn un cyfnod y geiriau am dano ydynt, "Atebodd y brenin, a dywedodd wrth Daniel, Mewn gwirionedd y gwn mai eich Duw chwi yw Duw y duwiau ac Arglwydd y breninoedd, a dadguddiydd dirgeledigaethau, o herwydd medru o honot ddadguddio y dirgelwch hwn." Yn y bennod nesaf, ceir ei hanes yn ddiatreg ar ol y cyfaddefiad yma, yn cysegru delw fawr yn Dura; ond yn yr olwg ar waredigaeth wyrthiol y tri llanc o'r ffwrn dân, ceir ef drachefn yn yr iaith odidocaf yn cydnabod breniniaeth Duw. Ond ymhen ychydig ar ol hyny, yr hanes am dano yw hyn, "Ymhen deuddeng mis yr oedd efe yn rhodio yn llys breniniaeth Babilon. Llefarodd y brenin a dywedodd, Onid hon yw Babilon fawr? yr hon a adeiledais i yn frenhindŷ yn nghryfder fy nerth, ac er gogoniant fy mawrhydi!" Goll-yingodd lywodraeth Duw dros gôf. Yn rhwysg ei lwyddiant, efe ei hun oedd pob peth, cryfder ei nerth a gogoniant ei fawrhydi ei hun oedd achos ac amcan y cwbl. Y fi fawr oedd yr Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd. Cyrrhaeddodd adsain ei falchder i'r nefoedd. Duw a'i clybu mewn digofaint. "A'r gair eto yn ngenau y brenin, syrthiodd llef o'r nefoedd yn dywedyd, Wrthyt ti, frenin Nebuchodonosor, y dywedir, Aeth y frenhiniaeth oddiwrthyt." Yr awr hono y cyflawnwyd y gair ar Nebuchodonosor, gyrrwyd ef oddiwrth ddynion i borthi gwellt fel eidion, gwlychwyd ei gorff ef gan wlith y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew ef fel plu eryrod, a'i ewinedd fel ewinedd adar. Yr oedd y cystudd yn flin a'r cerydd yn llym, ond atebodd y dyben pan fethasai pob goruchwyliaeth

arall i ddwyn y brenin i gofio llywodraeth Duw. Gwrandewch ei brofiad ar ei adferiad i'w ieched a'i freniniaeth: "Yr awr hon myfi Nebuchodonosor ydwyf yn molianu, ac yn mawrygu, ac yn gogoneddu Brenin y nefoedd, yr hwn y mae ei holl weithredoedd yn wirionedd, a'i lwybrau yn farn, ac a ddichon ddarostwng y rhai a rodiant mewn balchder." Llawer gŵr llai na brenin Babilon, mewn cyfnod o lwyddiant a welwyd yn anghofio mewn ymarferiad, os nad mewn crediniaeth, fod ei fywyd a'i amserau yn llaw Duw. Pa ryfedd os yw yn bwyta ei fara heb dalu diolch, yn cadw tŷ heb allor deuluaid, yn treulio y Sabbath heb gyrchu i'r addoliad? Nid yw y dyn yn gweled llaw Duw mewn dim. Ei longau ef ei hunan a gluddodd y trysorau, ei beiriannau, ei fedr, ei ddyfalwch ef ei hunan sydd yn cyfrif am ei holl lwyddiant. Ond rhyw ddiwrnod duodd ei awyr, a thorodd tymhestl profedigaeth ar ei ben. Drylliwyd y llongau, a hyny heb gael eu hyswirio, boddwyd y gwaith mŵn lle y suddasid y rhan fwyaf o'i gyfalaf; daeth afiechyd i'w breswylfod a bylchwyd ei deulu; taflwyd yntau ei hunan ar ei glafwely, ac â chroen ei ddannedd y diangodd o gyffiniau marwolaeth. Ac fel Manasseh gynt, pan oedd gyfyng arno, efe a ymostyngodd yn ddirfawr ger bron yr Arglwydd; galwai ar Dduw mewn gweddi, a cheisiai ran yn ngweddiau rhai eraill. Yr oedd y Bibl yn llyfr newydd iddo, a gwnelai frys i gydnabod llywodraeth Duw yn ei amgylchiadau ac ymyriad Duw tros ei amcanion oll. Pan fyddo y môr yn llyfn a'r awel yn deg, temtir y dibrofiad i ollwng Cadben y llong dros gôf, ond yn yr ystorm ato ef y mae pawb yn edrych. Mewn tymhestl yr oedd y Salmydd; yr oedd y bwrdd yn siglo dan ei draed a'i galon mewn braw. "Fy Nuw," meddai, "fy enaid a ymddarostwng ynof, am hyny y cofiaf di,"—codai ei lygaid at y Cadben—at Lywydd mawr pob peth.

Y mae tuedd mewn trallodion i ddwyn dynion i gofio Duw, *yn drydydd, yn yr ystyr o gofio eu rhwymau iddo, a'u dyled i wusgu yn agosach ato.* Y mae hyn yn gyffredin yn dilyn yr effeith-

iau eraill, eithr nid o angenrheidrwydd. Pwnc o grediniaeth ddeallol ydyw cofio bodolaeth Duw mewn awr o drallod; argyhoeddiad heb ei geisio yn gyffredin ydyw cofio ei lywodraeth trosom, a gall pob un o'r ddau gymeryd lle heb i galon dyn fod ddim gwell. Ond y mae cofio Duw yn y drydydd ystyr a nodais yn cynnwys ymostyngiad yr ewyllys i awdurdod y Duw ag y credir ei fôd, ac ymgysegriad y galon a'r fuchedd i'w ewyllys a'i wasanaeth. Y mae rhinwedd moesol yn hyn, cynnwysa achubiaeth a bywyd tragediwyddol. Yn yr ystyr weithredol ac achubol yma i'r gair, mae tuedd mewn trallodion i'n dwyn i gofio Duw. Tueddant i ddyfnhâu gwaith gras yn y galon ailanedig, ac i arwain y diras i geisio trugaredd. Effaith y dymhestl a'r ddrychin ar y dderwen ydyw peri iddi wreiddio yn ddyfnach. Rhaid i'r ddaear gael ei haredig yn gwysau hirion cyn y byddo yn gymhwys i dderbyn yr hâd; ac ar ol ei hau, gofynol yw dryllio ei hâr yn chwilfriw mân âg ôg ddaneddog cyn y gellir dysgwyl egin a chnwd. Pan fyddo y meusydd yn wynion i'r cynauaf, rhaid tori yr ŷd i lawr âg arfau miniog, yna ei ddyrnw yn ddiarbed i dynu allan y grawn, ar ol hyny ei nithio yn y gwynt i ddidoli y grawn oddiwrth y mân ûs, gosod y grawn di-doledig rhwng y meini i'w falu yn flawd; pobi hwnw yn y dwfr, a'i grasu yn y Tân i'w wneyd yn fara; tori y torthau yn dafellau â'r gyllhell, ei ddryllio rhwng y dannedd dynol, ei ysu a'i dreulio yn y cylla, a'i dynu drwy oruchwyliaethau llymion tuag at ddyfod yn faeth a chynnaliaeth i ddyn. A dyma y deongliad, pan ysgydwrir dynion gan wyntoedd cryfion trallodau, y gwreiddiant mewn crefydd; pan rwygir eu calonau gan aradr profedigaethau y dygant fwyaf o ffrwyth; treialon yn y dwfr ac yn y Tân a barant y pur-eiddiad cyflymaf. Y mae y rhosyn yn aroigli yn bereiddiach ar ol cawod o wlau. Yn y nos, y mae ffynnonau y *geysers* gynesaf. Ar noson rewllyd ac oer y ceir y nefoedd serenog ddysgleiriaf uwch ben. Darfu erledigaeth Esau weithio Jacob i ymdrech lwyddiannus â'r angel. Yr oedd dwfr y dylif yn cyfodi arch Noah yn nês i'r nef; a'r ceryg o ddwylaw yr

Iuddeuwon yn euro Stephan, y merthyr, yn agosach bob ergyd i fynwes yr Arglwydd Iesu.

Dywed hen draddodiad y bydd yr èos, pan fyddo ei natur yn trymhâu, yn pwys o yn erbyn pigyn llym; a phan wana hwnw ei bron, y teflir bywyd newydd trwyddi oll, y cyweirir tànau ei meluslais yn bereiddiach nag erioed, a'i bod ar ol y trallod hwnw yn cael ei galluogi i byncio hyd doriad y dydd. At hyn y cyfeiria y bardd, pan sonia am y pigyn dan ei fron, a chanu a gadael iddo. Nis gwn pa faint o wirionedd sydd yn y traddodiad, ond y mae y foeswers yn brydferth. Lled ddystaw oedd Job, hyd nes gwthiwyd y pigyn dan ei fron; yna canodd yn fendigedig, "Yr Arglwydd a roddodd, yr Arglwydd a ddygodd ymaith, ben-digedig fyddo enw yr Arglwydd." Ië, canodd nes torodd y dydd.

Fe fu Dafydd un adeg yn crwydro oddiwrth ei Dduw, ac yn gollwng Tywysog ei ieuenctyd dros gôf; ond pan drym-haodd Duw ei law arno, ac y cauwyd o'i amgylch gan flinderau a helbulon, efe a ddaeth ato ei hun, a gyfododd ac a aeth at ei dad, gan gymysgu ei gyffesiadau yn ei erbyn ei hun ar hyd y daith, gyda iaith y testyn, "Am hyny y cofiaf di."

II.

MAI COFIO DUW Y DYD Y FEDDYGINIAETH EFFEITHIOLAF YN NGWYNNEB TRALLODAU BYWYD.

Y mae y natur ddynol yn dyheu am gydymdeimlad, ac mewn bwlc'h o gyfyngder, O! mor werthfawr yw meddu cyf-aill i fyned ato. Fel y rhêd y plentyn pum' mlwydd at ei fam, ar ol cael codwm bychan ar yr heol; a buan y derfydd ei loes ac y sychir ei ddagrau. A'r plentyn yw tad y dyn yn hyn, fel ar lawer o gyfrifon eraill. Eglwys mewn adfyd a dry at ei bugeiliaid, a gwlad mewn dwysgyfwng at ei chyng-horwyr; ond ychydig a dieffaith yn aml yw y cynnorthwy a all y naill estyn i'r llall. Dyheua Dafydd yn ei flinder am gyfaill i droi ato. "Galw am Absalom dy fab, neu Ahitophel

dy gynghorwr, O frenin." Ofer, a gwaeth nag ofer, gwneyd y fath beth; oblegyd y mae Ahitophel yn cynghori yn ei erbyn, ac Absalom ydyw prif wreiddyn y drwg. A yw pob drws yn gauedig, a gefnodd pob cyfaill ar Dafydd? Naddo. Pan gefna pawb, mae Un a saif. "Fy Nuw . . cofiaf di." Cofiaf di am ymwared, cofiaf di am ddyddanwch. Ac mewn profedigaeth, fy nghyfeillion, dyma y cofio goreu o bob cofio, oblegid

Yn mlaenaf, cofio Duw ydyw cofio un sydd â llywodraeth tros ein holl drallodion. Nid o'r llwch y daw blinder, ac nid damwain yw tralld. Nage, ganwaith trosodd. Er fod yr amgylchiadau yn ddyeithr, a'r troion yn ddyrys, y mae yna Un sydd yn gweled y diwedd o'r dechreu, llygaid tanllyd yr Hwn sydd yn amgyffred y cwbl, llaw gadarn yr Hwn sydd yn gwylled pob symudiad, fel nad oes aderyn yn syrthio i'r ddaear heb yn wybod iddo, na blewyn pen heb fod yn gyfrifedig ganddo, nac amgylchiad bychan na mawr yn dygwydd heb ei ganiatâd. Diolch am Ragluniaeth Ddwystad, gyffredinol a neillduol—digon cyffredinol i fod yn neillduol. Rhagluniaeth fedr agor am y cydfyd a chau am flewyn pen. Wrth gofio Duw, y mae y duwiol meddylgar yn *graspio* y gwirionedd bendigedig hwn, ac yn ymgysuro. Dyma un o ddirgelion cryfder a chysur Job yn ei dywydd mawr. Craffwch ar yr hanes. Ail achosion yn unig a welai ei weision: Caldëaid, Sabëaid, gwynt, tân, cornwydydd. Ond am Job ei hun, yr oedd ef yn teimlo llaw Duw yn cyffwrdd âg ef yn y cwbl—"Yr Arglwydd a ddygodd ymaith." Os gwaith Duw yw ein cystuddio, ni raid ofni. "Nid o'i foddy y blina ac y cystuddia efe blant dynion." Ni âd efe i ni gael ein temtio uwchlaw ein gallu. Pwysir ein croesau ganddo cyn eu gosod ar ein hysgwyddau, mesurir ein dognau chwerwon cyn eu tywallt i'n cwpanau, ac yswirir ein bywydau rhag damweiniau yn yr arfaeth a bâr i bob peth gydweithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw. Nid Absalom na Ahitophel sydd yn llywodraethu amgylchiadau Dafydd, ond "Fy Nuw, am hyny cofiaf di."

Yn ail, cofio Duw ydyw cofio un a addauwodd fod gyda ni yn ein holl drallodion. Efe a ddywedodd, “Ni’th roddaf di i fyny, ac ri’th lwyr adawaf chwaith.” “Pan elych trwy y dyfroedd, myfi a fyddaf gyda thi, a thrwy yr afonydd, fel na lifont drosot; pan rodiech trwy y tân, ni’th losgir, ac ni ennyn y fflam arnat.” Os bydd dy Dad gyda thi, blentyn Duw, ni all y dwfr dy foddi heb ei orchfygu yntau hefyd, na’r tân dy losgi heb ddinystrio ei Greawdydd hefyd; ac ni wnant hyny pe gallent, ac ni allent pe gwnaent.

Efe a fydd gyda thi yn gydymaith dyddan i fyrhâu y nosweithiau blinion, ac i siarad heibio dy ddyddiau galar. Aiff mil o flynyddoedd, pe caet fyw cyhyd â hyny, heibio yn ei gwmni megys un dydd. Efe a gyweiria dy wely yn dy gystudd; ie, efe a gyweiria dy *holl* wely. Gwneir ef yn esmwyth ganddo dan dy gefn dolurus o erchwyn i erchwyn. Gesyd ei law aswy dan dy ben, ac â’i ddeheulaw y’th gofleidia. Cynnalia di â photelau, cysura di âg afalau, a’i faner trostot fydd cariad.

Bydd gyda thi i dywallt olew euraidd ei gydymdeimlad i dy friwiau. Efe a ddichon gydymdeimlo fel ag i gyd-ddyoddef â thi. Gŵyr beth yw profedigaeth gref, canys teiml odd Ef yr unrhyw. Wedi cael ei demtio ymhob peth yr un ffunud â ninnau, efe a ddichon gynnorthwyo y rhai a demtir. Os tlodi yw natur dy adfyd, bu Ef heb le i roddi ei ben i lawr, a gall gydymdeimlo â thi; neu os cystudd corff, bu ef yn “wr gofidus, a chynnefin â dolur,” a gall ddwyn dy ddoluriau. Os erlidir di gan ddynion, bu yntau “y diystyraf o’r gwŷr,” ac yn ddirmygedig gan y bobl. Os iselder ysbryd sydd yn dy flino, gŵyr Ef beth yw “enaid yn drist hyd angeu,” a gall rwymo yr ysig ei galon. Os cudd-iwyd oddiwrthyt wyneb Duw, profodd Ef beth sydd yn gynnwysedig yn hyny, a dyoddefodd yr amddfadrwydd ofnadwy hwnw er mwyn prynu i ti iachawdwriaeth ei wynebpryd. Buan y sylweddolodd y Salmydd fanteision deilliedig cwmni Duw yn ei adfyd. “Dyfnder a eilw ar ddyfnder wrth swn dy bistylloedd di; dy holl dônau a’th

lifeiriaint a aethant drosof fi. Eto yr Arglwydd a orchymyn ei drugaredd liw dydd, a'i gân fydd gyda mi liw nos, sef-gweddi ar Dduw fy einioes."

Ac at y ddau, gellir sylwi, *yn drydydd*, mai cofio Duw ydyw cofio *un a ddichon ein gwaredu o'n trallodion* yn ei ffordd ac yn ei amser da ei hun. "Yr Arglwydd a fedr wared y duwiol rhag profedigaeth." "Aml ddrygau a gaiff y cyflawn; ond yr Arglwydd a'i gwared ef oddiwrthynt oll." Yr ydych yn sylwi ar y gwahaniaeth rhwng y ddwy adnod. Dysg y gyntaf y medr yr Arglwydd waredu y duwiol rhag profedigaethau, a'r olaf y medr waredu o honynt. Gall ddwyn y llanciau allan o'r tân, yn gystal a gwaredu Lot rhag myned iddo. "A galw arnaf fi yn nydd trallod; mi a'th waredaf, a thi a'm gogoneddi." "Y cofiaf di," ebe Dafydd, oblegid y mae genyt ti allu i droi cyngor Ahitophel yn ffolineb, a choeden yn rhywle i ddal Absalom gerfydd gwallt ei ben. Oes, y mae gan Dduw ffordd i gyfryngu ar ran a gwaredu ei bobl pan ddaw pethau i'r pen. Gwnaeth hyny yn yr Aipht, ac wrth ffordd y môr, sef y Môr Coch; ac os bydd achos, efe a wna hyny eto. Nid gwyrth yw hyn, ond llwybr arferol Duw o weithredu. Ein hanghrediniaeth ni sydd yn lluddias iddo wneuthur nemawr o weithredoedd nerthol felly yn ein plith. Gwyn fydd nad arweinid ein gwlaid gan y wasgfa sydd yn ei darostwng weithian er ys blynnyddoedd i gofio Duw, fel y caffom drugaredd, a gwaredigaeth o'r diwedd. Yn wladol ac eglwysig, yn gystal ag yn bersonol, y feddyginaeth effeithiolaf o lawer mewn adfyd a thrallod ydyw cofio Duw.

III.

NAD OES YR UN AMGYLCHIAD O DRALLOD YN Y BYD
HWN NA THAL I NI O'I GANOL GOFIO DUW.

"Y cofiaf di o dir yr Iorddonen, a'r Hermoniaid o fryn Misar,"—y lleoedd mwyaf anghyfannedd ac anghysegredig. Gwyddai Dafydd trwy lawer profiad dedwydd beth oedd cofio Duw yn ei dŷ, canys aethai gyda'r gynnulleidfa, cerddai gyda

hwynt i dŷ Dduw, mewn sain cân a moliant, fel tyrfa yn cadw gŵyl. Profodd hefyd aml dro beth oedd cofio Duw o fyniau Bethlehem a dyffryn Elam, a lleoedd eraill o fewn terfynau y tir sanctaidd; ond cryn feiddgarwch ynddo oedd penderfynu cofio Duw o'r llanerchau anghysbell ag y diang-odd iddynt o flaen ei elynion. Ond gwnaeth hyny, ac mewn alegori y mae yr addysg yn amlwg.

Noder, *yn mlaenaf*, nad oes yr un amgylchiad *o unigedd ac amddfadrwydd* na thâl i ni gofio Duw. Yr wyf am ddechreu yn awr yn niwedd yr adnod, sef gyda "bryn Misar:" ar ymyl y ddalen, "o'r bryn bychan." Pa fryn a olygid nis gellir penderfynu. Rhyw fryn dinod a dyeithr, ond odid, y tu hwnt i'r Iorddonen, lle yr oedd y brenin erlidiedig yn ymguddio. Lle unig a chuddiedig, ac allan o'r byd, ymhell oddiwrth droedffordd trafaelwyr, o swn tref a chyfanneddyl dyn. Gwasanaetha yn rhagorol fel troell-ymadrodd i ddesgrifio cyflwr o unigrwydd ac amddfadrwydd; unigedd o ran lle, ac amddfadrwydd o ran sefyllfa. Y teith-iwr blinedig sydd yn croesi yr Hiraethog ar ddiwrnod niwlog, wedi colli ei ffordd ac wedi cael ei ddal gan y nos. Ofer yw gwaeddi am gymhorth, gan nad all neb dyn ei glywed; peryglus yw cerdded ymlaen drwy y niwl a'r nos, oblegid y clogwyni a'r corsydd sydd ar bob llaw; ac am droi yn ol, y mae hyny yn gyfartal enbyd. Mae yr hin yn wlyb ac yn oer, ei natur yntau yn llesg a gwan. Beth sydd i'w wneyd? Eistedd mewn tywyllwch a chysgod angeu? neu orwedd yn y grug a'r brwyn i orphwys a marw? Cyflwr unig, yn wir. Ond cyn eistedd na gorwedd, fe dâl i'r truan unig benlinio ar y fan hono, a dywedyd, "O fryn Misar cofiaf di."

Gwelaf rai morwyr yn yr oedfa. Bwrir rhai o honoch chwithau i unigedd arswydol ar adegau. Lle unig iawn yw y môr, ar y goreu. Nid oes genych na chymydog na newyddiadur dyddiol; nis gellwch yn briodol felly gadw gŵyl na Sabbath, a threulir dyddiau olynol weithiau heb weled na llong nac aderyn. Ond meddyliwch am y morwr yn y llong-ddrylliad; dygwyddodd y gwirthdarawiad heb i neb ei rag-

weled ; suddodd y llong ymhen ychydig fynydau ar ol hyny ; collwyd pawb ond un. Glynodd hwnw wrth ddarn o daclau y lleng, ac yno y bu am oriau a dyddiau, heb damaid o fara na dafn i'w yfed. Yn y pellder gwelai long, ond aeth hi heibio heb ei weled ef. Newynai am fara ac ymlosgai gan syched, eithr ni ddeuai ymwared. Teimlai ei hun yn marw heb neb yn agos i offrwm gweddi drosto na chynnal ei ben. O unigedd ofnadwy ! Bryn bychan iawn, yn wir, ydyw ysglodyn o dano ar wyneb y dwfr, ond eto nid rhy fychan i'r morwr unig o hono, cyn marw, gofio Duw. "Gobaith holl gyrau y ddaear yw Duw, a'r rhai sydd bell ar y môr."

Ereill o honoch a fu mewn teulu sydd wedi eich gadael yn unig heb dad na mam, brawd na chwaer, priod na phlentyn ; yr ydych yn amddifad, ac yn unig. Wedi eich gadael fel aderyn y tô, unig ar ben y tŷ. Brawd ydych i'r dreigiau a chyfaill i gywion yr estrys, ac yn y bryn bychan yn byw. Ond ymgysurwch er hyny ; mae Duw yn dad i'r amddifad ac yn briod i'r weddw ; efe a esyd yr unig mewn teulu, ac a fydd yn breswylfa i ni ymhob cenedlaeth. Y mae yna ffordd o'r tir anial lle yr ydych yn trigo at orsedd gogoniant, ac ysgol oddiwrth ben dolurus yr hwn a adawyd ei hunan, i'r nefoedd. Dywedwch chwithau "O'r bryn bychan cofiaf di."

Yn ail, noder y tâl cofio Duw o adfyd a nychdod *hen ddyddiau*. Dynodir hyn mewn delwedd brydferth a geir yn y fraich olaf ond un, sef yr "Hermoniaid." Dylai attalnod fod ar ol y gair. Nid y meddwl yw, fod y Salmydd yn cofio yr Hermoniaid o fryn Misar, eithr yn hytrach ei fod yn cofio Duw o fynyddoedd Hermon yn gystal ag o fryn Misar. Rhoddir ef yn y lluosog, efallai i ddynodi cadwyn o fynyddoedd yn yr hon y safai Hermon y penaf. Hermon y gedwid pigyn uwchaf Libanus. Codai ei ysgwydd cyn uched a Mont Blanc yn Ewrop, a gwisgid ei ben uchel ar hyd y flwyddyn â choron o eira ; ac efallai mai ar gyfrif ei benwyni a'i gefn crymedig yr ennilodd Hermon iddo ei hun y teitl, "mynydd yr hynafgwyr." Rhyw "hen bobl" o fynyddoedd oedd yr

Hermoniaid, ac nid ammhriodol eu cymhwys o yn y testyn i osod allan henaint a'i ganlynyddion. Ni ddaw henaint ddim ei hunan. Anhawdd i chwi, ieuencyd y gynnulleidfa, fyned i fewn o gwbl i flinderau hen bobl. Yr ydych yn cofio y desgrifiad a geir o honynt yn mhennod ddiweddaf Llyfr y Pregethwr. Pan ddaw pwys triugain gauaf a deg i ddyweyd ar y cyfansoddiad, rhyfedd fel yr hagra y wedd oedd unwaith mor hardd, y trymhâ y clyw oedd unwaith mor ysgafn, ac y diffydd y tân fu am flynyddau yn gwreichioni yn y llygad. Gwynia a syrth y cudynau fu yn addurno yr ael, a gadewir y coryn yn foel. Plyga y cefn fel bwa tua'r bedd; cryna y ddeheulaw gref fel deilen yn y gwynt; pallodd y llais cryf a chlychaidd, a gostyngodd holl ferched cerdd; byr ac araf yw y cam fu unwaith mor wisgi a throediad yr ewig; mae y ceiliog rhedyn yn faich, a'r galon yn drom. Y mae hen gydnabod a chyfoedion yr hen wedi meirw, ac wyrion iddynt yn tyfu o'i gwmpas yn gyflymach nag y gall ddylyn eu hadnabod. Daw yn wr deithr gartref, ac yn estron yn ei dref enedigol. Nid oes ganddo gartref, o ran hyny, o'i eiddo ei hunan. Y mae yn rhy fusgrell i gadw cartref. Ar aelwyd ereill y mae yn llusgo byw, ac ofna weithiau y byddai yn well ganddynt ei le na'i gymdeithas. Metha ymlusgo o gwbl i fodion gras, pallodd ei olwg fel nas gall ddarllen i ddifyru ei hun, a phallodd ei glyw fel nas glywed neb arall yn darllen iddo. Ciliodd cwsg, ac y mae y nos yn faith; cura y galon yn fwyfwy arafaidd, a llosga pob gewyn a chymal gan boen, ac y mae yr holl dŷ ar syrthio. Dyddiau blin, yn y rhai nid oes dim dyddanwch, yw hen ddyddiau; ond os nad oes dyddanwch *ynddynt*, cewch ddyddanwch mewn un arall er eu gwaethaf wrth gofio Duw. Dywedodd efe, "Myfi yr Arglwydd ni'm newidir." Hyd henaint hefyd myfi yw; ie myfi a'ch dygaf hyd oni benwynoch." Ymgysured yr hen, fe dâl cofio Duw o fynyddoedd penwyn Hermon.

Ac yn olaf, fe'n dysgir yma hefyd y tâl cofio Duw yn nhrallod olaf bywyd, yn awr marwolaeth, sef o dir yr Iorddonen. Enw penagored yw hwn am gymydogaethau dwyreiniol yr

afon. Pantle dwfn ac anial mewn manau, yn orchuddedig â brysglwyni brigog, lle yr ymguddiai adar y nos a bwystfilod rheibus; lle tywyll, pruddaidd dros yr hwn y taflai y mynyddoedd tywyll eu cysgodion; lle nad oedd dyn i'w gael, na chilfach i droi iddo. Tarth oer yn lledu ei adenydd llwydion dros y fro, ysgrechfeydd pelicanod yn gymysg â gwaedd rhyw greadur diniwed cyn marw rhwng dannedd bwystfil; swn pistylloedd y mynyddoedd o draw, a murmur yr Iorddonen gerllaw wrth fwyta y dorlan dan ein troed; a phob peth oedd yn tueddu i wneuthur y sefyllfa yn anial, a brawychus ac enbyd.

Rhywbeth tebyg i hyn yw tir yr Iorddonen y rhaid i ninnau fyned trwyddi cyn hir. Glyn tywyll rhwng mynyddoedd tragicwyddoldeb, a chysgod angau yn daenedig trosto, yw gwely marw. Tir tywyll fel y fagddu a chlogwyni ysgythrog ar bob llaw, lle y mae seirph a bwystfilod rheibus yn chwilio am ysglyfaeth yn y cilfachau a oleuir i fyny ar ambell fynyd gan fellt tragicwyddoldeb. Boddir y clyw gan swn tonau yr afon yn euro y glanau, ac ni chlywir dim ond hyny ac ysgrech ambell i ddyn colledig a gludir heibio i ni gan y chwyrnlif i'r môr marw islaw. Cilia pawb, palla dyfais meddyg, a derfydd nawdd cyfeillion. Rhaid i mi fyned fy hunan i'r traeth, a mentro y dwfr deued a ddêl. O Dduw, pa beth a ddaw o honof? Mae y lle yn dywyll, a'r swn yn fyddarol. Boddodd miloedd yn y fan y rhaid i mi groesi. A oes neb a ddaw gyda mi o'r ddaear, neu i'm cyfarfod o dragwyddoldeb! Ow! ow! pwy a all? Neb. Na, nid felly. "Fy Nuw cofiaf di." Yn nghanol y caddug, a'r tonau a'r cwbl, gwaeddaf yn uwch na rhuad yr afon, "Fy Nuw, Fy Nuw," a ffy ellylon ac ofnau, diflana y niwl a'r nos; yna egyr yr afon o'm blaen, brithir y làn âg engyl i'm croesawu, a heddyw y byddaf gyda'm Duw yn mharadwys. Gwna, fy nghyfaill anwyl, fe dâl cofio Duw o dir yr Iorddonen. O fryn unig Misar pob amddifad-rwydd, o fynyddoedd penwyn Hermon henaint, o dir anial Iorddonen marwolaeth, ie, o bob man y tu yma i uffern isod, dyweded dyn yn hyderus a hyf, "Fy Nuw . . . cofiaf di." Amen.

XXXI.

NID YN DRAGYWYDD YR YMRYSON YR YSBRYD.

“*A dywedodd yr Arglwydd, Nid ymrysona fy Ysbryd i â dyn yn dragywydd, oblegid mai cnawd yw efe; a'i ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.*”—GENESIS VI. 3.

ORAN ei sylwedd, yr oedd trefn iachawdwriaeth yr un a'r unrhyw dan yr hen oruchwyliaeth â'r hyn ydyw dan yr oruchwyliaeth newydd. Nis gellir ammheu hyn heb gredu, naill ai fod dynion dan yr hen oruchwyliaeth wedi cael eu cadw yn annibynol arni, neu ynte fod pawb a oesasant ar y ddaear cyn Crist wedi eu colli. Y mae credu y dybiaeth gyntaf yn arwain i wrthuni; oblegid os cadwyd pechaduriaid yr hen oesoedd yn annibynol ar drefn iachawdwriaeth, paham nad allesid cadw pechaduriaid pob oes yr un modd? ac os felly, yna y mae y drefn rasol yn ddarpariaeth afreidiol a gwastraffus. Ac nis gellir credu y dybiaeth olaf heb redeg i wyneb dadganiadau pendant gair Duw sydd yn enwi llu o rai cadweddig gan yr Arglwydd.

Un o hanfodolion trefn iachawdwriaeth yw gweinidogaeth yr Ysbryd Glân. Corff o fodion marw heb enaid ynddo, na bywyd i'w gael trwyddo, fuasai Iuddeviaeth yr hen oruchwyliaeth, a Christianogaeth yr oruchwyliaeth newydd, ar wahan i weithrediadau bywiol ac achubol yr Ysbryd Sanctaidd. Fel mor sier ag fod trefn yr iachawdwriaeth yr un o'r dechreuad, y mae gweinidogaeth yr Ysbryd sydd mor hanfodol i'w heffeithiolrwydd, wedi bod hefyd o'r dechreuad yn ymliw gyda ac yn amgeleddu dyn.

Y mae geiriau y testyn yn engraff o hyn. Desgrifiant sefyllfa pethau mewn cyfnod boreu yn oes y byd, sef chwech

ugain mlynedd cyn y dylif. Yr oedd cymdeithas wedi ymollwng i ddygn lygredigaeth, fel na welai yr unig ddoeth Dduw un llwybr esmwythach i ymwneyd â dynion, namyn eu dyfetha hwynt gyda'r ddaear. Yr oedd Noah, y gŵr cyfiawn, efe a'i deulu, i gael eu harbed. Ac yn ystod yr ugain mlynedd a chant a gymerai efe yn adeiladu yr arch i achub ei dŷ, yr oedd yr hen fyd i fwynhâu dienoediad. Nid oedd mellten i dywynu, ffynnon i ymrwygo, na dafn o wlaw mawr y dylif i ddisgyn ar y ddaear, hyd nes i Noah ymddyogelu, ac i'r Ysbryd beidio ymryson. Trwy bregethau, a dylanwad esiampl pregethwr cyfiawnder, a phob modd arall, yr oedd yr Ysbryd Dwyfol yn ymryson â dyn. Hyn oeddffaith bwysicaf hanes y byd cyn y dylif; ac attaliad yr ymryson gwerthfawr yma oedd elfen fwyaf y farn oedd ar ddisgyn arno.

Pan gwblhäwyd yr arch, ac y cauwyd y drws ar Noah a'i holl dŷ ynddi gan Dduw ei hun, daeth y dylif; y gwlaw a ddisgynodd, a ffynnonau y dyfnder mawr a rwygwyd; chwyddai yr afonydd yn foroedd, ymledai y moroedd dros y tiroedd gwastad; amgylchent y mynyddoedd, gan eu graddol orchuddio dan y tōnau dinystriol; ymgladdodd copa y mynydd uchaf o'r golwg; boddwyd yr hen fyd a'i drigolion â marwol fôr, a thrwy hyny amlygodd Duw ei fod o ddifrif pan y dywedodd, "Nid ymrysona fy Ysbryd i â dyn yn dragywydd."

Carwn fedru gwneuthur defnydd ymarferol o genadwri gyffrōus y testyn er budd bythol i rai cyndyn y gynnulledfa hon. Nid er mwyn preswylwyr yr hen fyd yn unig y llefarwyd y testyn; buasai eu llefaru yn unig yn ddigonol i'r cyfryw bwrpas; ond y maent wedi cael eu hysgrifenu hefyd, a hyny gan un o breswylwyr y byd newydd, a'u corffori fel rhan o'r Bibl a fwriadwyd at wasanaeth grefyddol pob oes a gwlad. Y mae a fyno y geiriau hyn gyda chwi, fy nghyfeillion.

I.

RHAGDYBIA Y TESTYN FOD YSBRYD DUW AM RYW
GYFNOD YN YMRYSON A DYN.

Yr oedd hyn yn ffaith, pan lefarwyd y geiriau am ddyn
cyn y dylif; ac o drugaredd yr Arglwydd y mae yn wir
am bob un o honoch chwithau hyd yr awr hon.

“Fy Ysbryd i”—dynoda yr ymadrodd fôd personol. Y
mae yr ymryson a briodolir iddo yn cynnwys ymwneyd gyda
deall dyn i’w oleuo a’i argyhoeddi; gyda’r teimlad i’w gyffroi
a’i ddwysbigo; a chyda’r ewyllys i’w pherswadio â chym-
hellion i ddewis mewn cydffurfiad âg argyhoeddiadau y deall
a’r gydwybod; a chyn y gellir effeithio felly ar ddeall a
theimlad ac ewyllys dyn, rhaid fod gan y gallu a wna
hyny briodoleddau cyffelyb yn eiddo iddo ei hunan, neu
mewn geiriau eraill ei fod yn berson.

Dywadir hefyd ei fod yn ymryson â dyn, hyny yw, gyda
dyn yn gyffredinol. Tuag at allu ymliw â phob dyn, rhaid
ei fod yn bresennol ymhob man; y mae holl-bresennolrwydd
yn briodoedd Ddwylfol, gan hyny, rhaid yw fod yr Ysbryd
hwn sydd yn ymryson â dyn yn gyffredinol, yn Berson
Dwyfol.

“Fy Ysbryd i” a ddywadir gan Jehovah yma. Nid fy
Mab, ac nid myfi, eithr fy Ysbryd. O na, nid gwirionedd
wedi ei bersonoli, neu rhyw ddylanwad ddansoddol neu
weithrediad rhyw briodoedd Ddwylfol sydd yma yn ym-
ryson â dyn, eithr gweinidogaeth rasol bôd personol, hwnw
yn Berson Dwyfol, a’r trydydd Person yn y Drindod fyf-
fendigaid! Os felly y mae, yna Un sydd yn gwybod beth
sydd mewn dyn ac yn adnabod holl ddeddfau ei feddwl a
dirgelion ei natur foesol; un a wyr beth yw ewyllys Duw gyda
golwg ar ddyn a darpariaeth ei ras ar ei gyfer; un cyfar-
wydd yn holl gylch gwirionedd, ac a edwyn beth yw y
gwirionedd tebycaf o daro ac ennill pob math o ddyn; un
diderfyn yn ei adnoddau, fel nad yw ei nerth yn pallu

wrth barhâu i ymryson gyda dyn; un digon mawr a sanct-aidd i gyfleu holl bwysau ymarferol y Duwdod i orphwys wrthfesur yn gymhelliadol ar feddwl dyn. Ydyw, y mae y Bôd cymhwysaf yn y cydfyd wedi ymgysegru i wasanaethu er mantais dyn. Rhodder calon i ni ystyried hyn. Cyflêir dau beth gan y gair "ymryson" yma, sydd yn haeddol o'n sylw.

Yn mlaenaf, dwg ar gof i ni beth yw natur gweithrediadau yr Ysbryd ar feddwl dyn. Nid treisio neu orthrechu a ddywedir, ond ymryson. Golyga y gair "ymryson" fodolaeth dwy blaid, ac fod gan un blaid allu i blygu neu i beidio plygu i geisiadau y llall: rhaid fod ganddo allu i blygu, onidê pa ddyben ymryson âg ef? a gallu i wrthod' plygu, onidê byddai ymryson yn anmhosibl. Gwelir ar y wyneb mai moesol o ran eu natur yw y gweithrediadau grasol a briodolir yma i'r Ysbryd. Nid cystadleuaeth galluoedd naturiol, bid siwr, a olygir yma. Yn yr ystyr yma, pa beth yw dyn i ymryson â'i Luniwr? Pa beth yw prif ymryson? Llethid pob gwrthwynebwydd a gyfodid ganddo yn y fan, a gwneid ymrysonfa felly âg ef yn gwbl anmhosibl. Amlwg yw, gan hyny, mai moesol yw yr holl drafodaeth. Ymliw â dyn trwy gymhellion—ei oleuo â'i berswadio. Da yw i'r pechadur cyndyn gadw hyn mewn cof, rhag iddo dwyllo ei hun trwy ddysgwyl am ryw dylanwad nas gellir ei gwrthsefyll i'w lusgo i edifeirwch.

Y fath ydyw natur meddwl dyn, ac amrywiaeth moddau a deddfau ei weithrediadau, fel y mae yn hawdd cymysgu pethau sydd â gwahaniaeth rhyngddynt, a syrthio i amryfusedd gyda golwg ar natur gweinidogaeth yr Ysbryd. Er mai un sylwedd syml yw y meddwl, eto mae yn gweithio mewn o leiaf dri o brif agweddua gwahanol, sef yn ddeallol, teimladol, ac ewyllysiol. Nis gallaf aros yma i fanylu ar hyn, pe b'ai anghen am hyny. Fy amcan yn hytrach yw eich hadgofio fod gweithrediadau y deall a'r teimlad yn rheidiol. Rheidrwydd yw deddf y deall: pedwar yw dau a dau, ac nid pump; llyfr yw hwn, ac nid careg; dyn sydd acw, ac

nid pren; ac felly am bethau eraill a ddygir ger bron fy nealltwriaeth. Nid pwnc o ryddid a dewisiad yw y farn a ffuriaf am danynt. Rheidrwydd hefyd yw deddfawr cyflyrau y teimlad. Dyger y prydferth o'm blaen, ac yr wyf yn rhwym o'i edmygu; neu y gwrthun, ac yr wyf yn gorfod ei gasâu. Mewn tralld yr wyf yn teimlo yn drist; ac mewn hawddfyd yn llawenhâu. Mor bell yw yr ewyllys oddiwrth fod yn penderfynu cyflyrau y teimlad, fel y mae dynion yn aml yn galaru pan y dewisent lawenhâu, ac yn llawenhâu yn lle galaru. Mewn gair, mae gan amgylchiadau allanol ac ystyriaethau y deall ddylanwad anorchfygol ar fy nheimpladau.

Os felly, ebe rhywun, ymha le y mae rhyddid dyn, a sail ei gyfrifoldeb am ei ymddygiadau? Nid yn ei ddeall, fel y cyfryw, nac yn ei deimladau chwaith, eithr yn yr ewyllys. Nid mewn deall a theimlo yn unig y gweithreda y meddwl dynol; mae hefyd yn dewis, yn penderfynu, ac yn rhoddi allan egni. Ewillys yw yr enw a roddir ar y modd hwnw o weithredu, ac y mae ei deddf hi yn wrthreidiol a rhydd. Rhyddid ydyw hanfod ei gallu hi. Ni fyn ei gorfodi, ac y mae pob ymgais a wneir at hyny yn gais i'w dinystrio fel gallu meddyliol, a'i llethu allan o fod.

Y mae cadw hyn mewn cof, sef fod deddf y deall a'r teimlad yn rheidiol, tra y mae yr ewyllys yn rhydd, yn gymhorth mawr i iawn synio am natur ymrysoniad yr Ysbryd â dyn. Perchir deddfau natur gan ras, ac nid yw nodweddau meddwl dyn fel creadur Duw yn cael eu diystyru gan yr Ysbryd wrth ymwneyd âg ef fel pechadur. Cyfaddasir y weinidogaeth at ei ddeall a'i deimlad yn ol gofynion rheidrwydd y moddau meddyliol hyny a berthyn i ddyn; a pherchir yr egwyddor gysegredig o ryddid sydd yn nodweddu ei ewyllys. Y mae yr Ysbryd yn argyhoeddi dyn heb ofyn ei genad, ac yn cyffroi ei deimladau mewn modd anorchfygol; ond yn ei holl ymwneyd a'i ewyllys yn tybio iddo ryddid, mawr ei gyfrifoldeb, i ddewis a gwrthod. Felly yr ymrysonwyd â Saul o Tarsus. Llewyrchodd goleuni o'i amgylch ar y

ffordd, a chlywai lais o'r nef yn llefaru wrtho a ddygai dylanwad anwrthwynebol ar ei ddeall; safodd ar ei daith a syrthiodd ar y ddaear, gan arwyddo fod effaith y weledigaeth yn anorchfygol ar ei deimlad; ond yr oedd yno o'i fewn ryw allu ymwybodol o ryddid a barai fod yn briodol iddo ddywedyd, "Ni bum anufudd i'r alwedigaeth nefol."

Dyma ffordd yr Ysbryd o ymwneyd â dyn ymhob oes. Daeth y dyn i'r oedfa yn ddifeddwl a chalon-galed; ond cyn ymadael yr oedd saethau argyhoeddiad yn trywanu ei ysbryd, a'u heffaith yn gwasgar cyffro alaethus ar led ei deimlad; crynai, wylai, gruddfanai a gwaeddai dros y lle. Daeth y cwbl ato heb eu ceisio ac heb ei genad; yr oedd yr argyhoeddiad yn drwyndl ac anorchfygol; ond yr oedd plygu neu beidio plygu yn ei wyneb yn bwnc o ddewisiad y dyn ei hunan; ac, ysywaeth, mae llawer o honoch wedi rhoddi prawf ymarferol o'ch gallu i wrthod ufuddhâu i'r alwedigaeth nefol dan amgylchiadau felly. Y mae gweithrediadau llymaf a grymusaf yr Ysbryd ar ddeall a theimlad dyn yn hollol gydsafol â'i rydd-ddewisiad a'i gyfrifoldeb; mewn gwirionedd, yr arbenigrwydd hwn a berthyn i feddwl dyn sydd yn gwneuthur yr ymryson y sonia y testun am dano yn ddi-chonadwy.

In ail, ni ddylem anghofio, er mai moesol yw yr ymryson hwn o ran ei natur, eto ei fod yn weithrediad egniol a grymus. Ymryson yw; nid gwahoddiad cwtia mewn tân ddifater,—nid rhyw chwareu yn arwynebol ar y ddychymyg,—nid gogleisiad achlysuol ar y teimlad; ond argyhoeddiad diarbed holl alluoedd y deall, dylanwad sydd yn cyrhaedd hyd wahaniad yr enaid a'r ysbryd ac yn braenaru dyfnder-oedd y galon. Gwna yr Ysbryd Sanctaidd ymdrech i'ch ennill, gwylia ar bob cyfle i anfon gair adref, cura cyn drymed ar ddrws y galon ag y gellir heb ei ddinystrio, gwna ei oreu eroch, a hyny am flynyddau.

A welsoch chwi wraig y dyn meddw yn ymryson â'i gŵr ar yr heol? Myn ef fyned i'r dafarn, gwna hithau, druan fach, ei goreu i'w gael adref. Saif o'i flaen, yn union ar ei

Iwybr; lleda ei breichiau meinion i arafu ei gamrau; sefydla ei llygaid pryderus arno, ac O! fel yr ymrysona âg ef. Dadleua effaith ei feddwdod ar ei hamgylchiadau hi a'r plant, adgofia iddo y cartref clyd a adawodd hi er ei fwyn a'r cyfnewidiad dirfawr a fu hyny er gwaeth iddi,—yr orfodaeth oedd arni i godi yn foreu a gweithio yn hwyr pan gaffai ryw orchwyl bychan yn nhai eu cymydogion i'w wneyd, tuag at gael rhywfaint o fara yn y tŷ, ond fod y tamaid olaf y boreu hwnw wedi darfod,—dangosa ei gwisg lom a'i grudd lwyd, a darlunia drueni ei chartref a'i phlant i geisio ennyn ei dosturi,—ymsytha fwyfwy yn ei wyneb, ac mewn tōn o alar a phryder un ar ddarfod am dani, adgofia ef fod y ddiod yn dystrywio ei iechyd, yn andwyo ei gymeriad, yn gwastraffu ei amser, ac yn prysuro colledigaeth sicr ei enaid anfarwol. Arfera bob dadl a dawn, syrth i'w freichiau, gesyd ei llaw am ei wddf, erfynia arno mewn llefain cryf a dagrâu, i newid ei feddwl a dyfod adref gyda hi. Ymrysona âg ef.

Felly, ac yn llawer taerach a dwysach na hyny, y mae yr Ysbryd graslawn yn ymryson â dyn. Defnyddia bob moddion possibl i'ch ennill. Ar bont y Canal, rhwng y Capel a thŷ y gweinidog Cymraeg yn City Road, Llundain, arferai hen wr dall eistedd yn cardota. Y ffordd oedd ganddo ef o apelio am elusen oedd teimlo llythyrenau breision ei Feibl a darllen mewn llais uchel. Yr ydoedd yno y tro diweddaf y croesais y bont, ac y mae ei lais cryf a chraslyd fel yn swnio yn fy nghlustiau heddyw. Un diwrnod, pan oedd yr hen wr wrthi yn darllen, daeth masnachwr ieuanc heibio, yn eithaf difeddwel am fater ei enaid, oblegyd ychydig a feddylasai erioed am hyny cyn y diwrned hwnw. Pan oedd y gŵr ieuanc yn myned heibio, syrthiodd yr hen gardotyn cyfarwydd i brofedigaeth. Darllen yr ydoedd yn ol ei arfer, a'r tro hwn yn y bedwaredd bennod o'r Actau; ac yr oedd wedi cyrhaedd y ddeuddegfed adnod ac yn methu myned ymlaen. Cloffai ar ol y gair iachawdwriaeth. Safai y boneddwr i edrych beth fyddai y diwedd. Rhedai yr hen wr dall ei fysedd yn ol ac ymlaen hyd y llyfr, gan gynnnyg

drachefn a thrachefn, “*Ac nid oes iachawdwriaeth yn—*” ac yna cloffai bob cynnyg. Codai dyddordeb yr edrychyd ieuanc i bwynt uchel, ac ymagorai ei holl natur yn llygaid ac yn glustiau i gyd. Gwna yr hen ddarllenyydd dall gynnyg arall, a’r tro hwn yn llwyddiannus, “*Ac—nid—oes—iachawdwriaeth—yn—neb—arall: canys—nid—oes—enw—arall—dan—y nef—wedi—ei roddi—ymhlith—dynion—trwy—yr hwn—y mae—yn rhaid—i ni fod—yn gadwedig.*” Ar ol hyn ymlwybrodd y boneddwr ieuanc ymlaen tua’r ddinas, ond teimlai fod yr adnod fel peth byw yn ei ddilyn; treiddiai fel llais dystaw main trwy ei glust i’w galon, ac ni chafodd lonydd ganddi nes llwyr ddychwelyd at yr Arglwydd. “Dygwyddiad bychan yn arwain i ganlyniad mor fawr a chadw enaid rhag angeu,” ebe rhywun; ie, a dygwyddiad mor ddall ynddo ei hunan a’r hen gardotyn, ond yn y cwbl yr oedd Un uwch na’r uchaf yn gwylled. Ysbryd Duw oedd wrth benelin y dyn dall yn defnyddio y dygwyddiad i ymryson yn llwyddiannus â meddwl dyn ieuanc nad oedd dim wedi tycio i’w ddychwelyd.

Y mae yr Ysbryd yn gwyllo ar bob cyfle i anfon saeth adref—cyfyngder arianol—adfywiad crefyddol—blinfyd teuluol—marwolaeth plentyn—cystudd personol—unrhyw amgylchiad bychan neu fawr—mae yr Ysbryd yn llawn llygaid ar gantau holl olwynion rhagluniaeth, a thrwy bob moddion posibl yn ymryson â dyn. O na fyddem yn fwy diolchgar am weinidogaeth rasol ac egniol yr Ysbryd Glân.

II.

Ond prif genadwri y testyn wedi y ewbl yw RHYBUDDIO DYN O’R CANLYNIAD OFNADWY O GAMDEFNYDDIO GWEIN-IDOGAETH YMRYSONIADOL YR YSBRYD. Clywch y geiriau difrifol, chwi rai cyndyn y gynnulleidfa. “*A dywedodd yr Arglwydd*”—yr olaf o bawb i ddigio—ie, “*dywedodd*,” gwnaeth ei feddwl i fyny ar yr achos, “*Nid ymrysona fy*

Ysbryd i â dyn yn dragwydd"—mae terfyn i amynedd Duw; "oblegyd mai cnawd yw efe"—dyma achos y bygythiad.

Craffwch yn mlaenaf ar ddesgrifiau y testyn o'r cam-ddefnydd o'r dylanwadau Dwyfol a wneir sydd yn amddifadu dynion o'r Ysbryd. "Oblegyd mai cnawd yw efe"—dyma y rheswm a nodir dros osod terfyn ar ymrysoniadau yr Ysbryd. Beth yw ystyr y fath ymadrodd? Defnyddir y gair "cnawd," weithiau yn y Bibl i ddynodi gwendid a breuolder y bywyd dynol, megys yn y geiriau canlynol, "Canys efe a gofiai mai cnawd oeddynt, a gwynt yn myned ac heb ddychwelyd" (Psalm lxxviii. 39); ond nid cyson yw tybio mai hyny yw y meddwl yma, oblegyd mai cnawd yn yr ystyr yna oedd dyn yn nechreu yr ugain mlynedd a chant yn gystal ag ar eu terfyn. Heblaw hyn, nid arfer Duw ydyw cosbi dyn ar gyfrif gwendid naturiol dros yr hwn nid oes ganddo lywodraeth. Rhaid fod y gair cnawd yma yn dynodi cymeriad moesol y cynddylifaid, ac felly y golygir y gair cnawd yma gan rai esbonwyr, fel ansoddair yn hytrach nag enw. Darllenant fel hyn, "oblegyd mai *cnawdol* yw efe"—anianol ei gymeriad ac yn diffodd argyhoeddiadau yr Ysbryd. Cnawdolrwydd oedd pechod mawr yr hen fyd, fel y dengys adnodau cyntaf pennod y testyn. Beth bynag oedd yn gynnwysedig yn y pechod ag y cyhuddir meibion Duw o hono, amlwg yw eu bod wrth ei gyflawni yn gweith-redu yn groes i gyfarwyddyd yr Ysbryd er mwyn boddhâu eu chwantau cnawdol eu hunain. Dyma yw hanfod pechod ymhob oes—rhodio yn ol y cnawd, ac nid yn ol yr Ysbryd; bywi i foddio ein hunain yn hytrach na rhyngu bodd Duw, ac i foddio ein natur israddol ar draul argyhoeddiadau a weith-iwyd yn ein rheswm a'n cydwybod gan Ysbryd Duw. Ceir engraifft darawgar o hyn yn mywyd y meddwyn, y trythyll, a'r bydolddyn. Hunanoldeb yw pechod—corfforiad o gnawdolrwydd. Y mae ei ffurfliau yn fil ac yn fyrrd, ond yr un yw o ran ei egwyddor ymhob achos. Goreu y gŵyr pob un o honoch, drosto ei hun, beth yw y ffurf a ddyry pechod arno ei hun yn ei gymeriad; fy neges bwysig yw eich adgofio fod

glynw yn eich pechod, beth bynag fyddo ei ffurf, yn digio yr Ysbryd Glân, ac yn sicr yn y man o'ch hamddifadu yn hollol o'i ynfrysouiau.

Sylwn, *yn ail*, ar y gwahanol *ffyrdd trwy y rhai y rhoddir terfyn ar ymrysoniadau yr Ysbryd*. Ofer yw gwingo yn erbyn y symbolau gyda'r gobaith gau nad oes derfyn ar Sanct yr Israel, ac y bydd i'r dylanwadau a fwynhäwyd mor rymus hyd yma, barhâu yn dragywydd. Na, cofiwn yn hytrach mai gorchwyl hawdd i Dduw ydyw cymeryd oddiwrthym ei Ysbryd. Gall wneuthur hyny mewn mwy nag un ffordd; naill ai trwy ein tori ni ymaith o dir y rhai byw, neu ynte ein rhoddi i fyny i galedrwydd barnol. Ei dori i lawr oedd dedfryd y ffigysbren diffrywyd—ei dinystrio oedd y bygythiad ar Ninife—ei foddi gafodd yr hen fyd—eu llosgi oedd diwedd Sodom a Gomorrah—eu taraw yn feirw a gafodd Ananias a Sapphira. A dadganiad croew y Beibl gyda golwg ar y gŵr a geryddir yn fynych, ac a galedo ei wår, yw y caiff ei ddryllio yn ddisymwth, pryd na byddo meddyginaeth. Ceir hanes am beth tebyg iawn i hyn yn cymeryd lle yn ein hamser ni. Yn ei bregeth werthfawr ar y testyn, adrodda Caughey, y diwygiwr llwyddiannus, yr hanesyn canlynol:—Mewn rhyw barth o'r America yr oedd gan weinidog duwiol un mab annuwiol iawn. Rhagorai yr hen wr mewn duwioldeb, ag yr oedd ei deulu oll, oddigerth un, yn dra chrefyddol. Dygwyddodd rywbryd fod Cymanfa, pryd yr oedd lliaws mawr o weinidogion yn bresennol, yn cael ei chynnal yn y dref, os nad yn eglwys yr hen weinidog a grybwyllwyd. Pregethid gyda grym, ac ymhlið eraill oedd yn teimlo yn ddwys, yr oedd y mab annuwiol yno, a'i ddagrau yn llif. Anfonid gweddiau gan ei dad ac eraill a wyddent am dano, yn neillduol ar ei ran; taer annogid ef i roddi ei hunan i fyny ar derfyn y cyfarfodydd, ac un tro wrth ei weled dan y fath deimlad, brysiodd un o'r gweinidogion i'w gyfarfod, gan erfyn arno beidio myned allan, ond yu ofer; ac allan yr aeth. Pan aeth adref, cymerodd y fam ei achos mewn llaw; ymneillduodd gydag ef i'w hystafell, a

threuliodd oriau gydag ef i weddio ac ymresymu, eithr ni fynai blygu. Gwyddoch mor daer y gallai mam felly fod. "Ildia, fy machgen anwyl, onidê fe gollir dy eraid di." "Mam," atebai yntau gyda threm ddieflig, "mae yn well genyf gael fy namnio, nag ildio byth." Gyda fod y gair olaf dros ei wefus cwymppodd wrth ei thraed mewn llewyg, ac erbyn ceisio ei godi, pan alwyd am gymhorth, yr oedd ei enaid wedi ei wysio ger bron y Parnwr cyfiawn. Cymered dynion ieuainc y gynnulleidfa hon rybudd pa fodd yr ymddygont pan fyddo Ysbryd Duw, trwy offerynoliaeth cyngor mam neu ryw foddion arall, yn ymryson â hwynt.

Dywadir weithiau fod yna ffordd arall trwy yr hon y rhoddir terfyn ar ymrysoniadau yr Ysbryd Glân. Nid trwy dori i lawr y pechadur, eithr ei roddi i fyny i galedrwydd barnol. Ei adael yn fyw, ond dyweyd with yr Ysbryd, "Gât iddo." Tynu ymaith bob attalfa rasol o'i lwybr, a'i ollwng i redeg i bob drwg ac i orfyw ei ddydd gras. Caled yw yr ymadrodd, yr wyf yn addef, ac y mae fy natur yn annhueddol iawn i gredu y fath athrawiaeth. Ond y mae yn y Beibl rai adnодau sydd yn dysgu peth tebyg iawn i hyn. Pa fodd y byddwch chwi yn esbonio yr adnодau canlynol? "Pe gwybuasit tithau, ie yn dy ddydd hwn, y pethau a berthynant i'th heddwch, eithr y maent yn guddiedig oddiwrth dy lygaid. Canys daw y dyddiau arnat a'th elynion a fwriant glawdd o'th amgylch, ac a'th amgylchant, ac a'th warchaeant o bob part, ac a'th wnant yn gydwastad â'r llawr, a'th blant o'th fewn; ac ni adawant ynot faen ar faen, o herwydd nad adnabuost amser dy ymweliad." Neu yr adnod hon: "Ac yna y dadguddir yr anwir hwnnw, yr hwn a ddyfetha yr Arglwydd âg ysbryd ei enau, ac a ddilea â dysgleirdeb ei ddyfodiad; sef yr hwn y mae ei ddyfodiad yn ol gweithrediad Satan, gyda phob nerth ac arwyddion a rhyfeddodau gau, a phob dichell anghyfiawnder yn y rhai colledig, am na dderbyniasant gariad y gwirionedd, fel y

byddent gadwedig. Ac am hyny y denfyn Duw iddynt hwy amryfusedd cadarn fel y credont gelwydd." Pa beth a olygwch wrth yr ymadrodd, "Cydwybod wedi ei serio â haiarn poeth," a'r cyffelyb? A ydych chwi yn berffaith sier nad yw yr athrawiaeth a nodwyd yn llechu ynddynt? A ydych yn sier na welsoch chwi neb erioed wedi ei adael gan Ysbryd Duw? Clywais yr hanesyn canlynol gan ferch y boneddwr oedd yn llygad-dyst o'r ffeithiau a gynnwysir yn do. Pe yn ddoeth gallwn roddi enwau yr holl bersonau. Dichon y dylwn ddyweyd nad Cymry oedd ynt. Unodd merch ieuanc o ddygiad i fyny crefyddol mewn priodas gyda dyn llwyddiannus yn y byd, ond heb fod yn gyfoethog tuag at Dduw. Yr oedd ei rhieni wedi bod yn dra gofalus i'w chadw oddiwrth ddigrifwch coeg y chwareudŷ. Am dymmor arweiniai hithau fywyd felly; ond un prydawn fe welai hen gyfaill i'w thad, ei bod hi a'i phriod mewn *full dress* yn cychwyn i'r chwareudŷ. Aeth yr olygfa fel saeth i'w galon, ac yn ngrym ei zel torodd ati. Ymresymodd â hi, ond cafodd ganddi yr esgusodion arferol. A phan awgrymodd ef fod y llwybr a gymerai yn llithrig, atebodd ef fod ganddi hi ddigon o grefydd i'w chadw yn ddiogel yn wyneb unrhyw demtasiwn a ymosodai arni o'r cyfeiriad hwnw. Ofer oedd ymryson mwy â hi. Canodd yn iach iddo, a gyrodd am y chwareudŷ. . . . Collodd y cyfaill hwn olwg arni am flynyddoedd. Un diwrnod dyma genadwri ato yn hysbysu fod boneddiges yn un o brif heolydd y West End eisieu ei weled ar frys mawr. Brysiodd i'r cyfeiriad a roddwyd iddo gan y negesydd. Arweiniwyd ef i ystafell wely gwraig oedd ar fin marw; a phwy oedd hi ond merch ei hen gyfaill, yr hon a welsai ddi-weddaf ar ei ffordd i'r chwareudŷ. Cyfarchodd ef fel hyn:—"Mr. R—., yr wyf yn marw, yn marw heb obaith am y nefoedd, lle, fel y gwyddoch, mae fy rhieni; a mwy na hyny, yr wyf wedi colli pob dymuniad am gael fy nghadw." Darllenodd, gwreddiodd, ac ymresymodd â hi, tra y bu hi byw, ond yn gwbl ofer. *Yr oedd yr Ysbryd wedi ei gaduel.* Ie, goddefwch i mi ddyfod yn nês adref trwy ofyn i chwi, A

ydych chwi yn hollo! sicr na fyddwch chwi eich hunain mewn cyflwr felly ryw ddydd? Trwy ymgynhydnu fel yr ydych chwi yn gwneuthur yn awr, y rhoddwyd eraill i fyny. Gochelwch! Gochelwch!

Goddefwch air, *yn y trydydd lle, ar fawredd y golled a fygythir yn y testyn.* Dyma y golled drymaf i ni fel gwlad ag y gellir dychymygu am dani. Colled fawr fyddai methiant am flwyddyn yn y ffrwythydd a'r cnydau, nes gwneyd y meusydd yn llymion a'r coedydd yn foelion, heb damaid yn aros i ddyn nac anifail; ond mi wn i am golled fwy. Colled fawr fyddai i'r anifeiliaid oll drengu —y diadellau defaid bydru yn domenydd ar eu gilydd yn nghyngod twmpathau y mynyddoedd—pob march ac asyn ac anifail corniog drengu drwy yr holl wlad; ond y mae modd cael colled fwy na hyny. Beth ped elai y wasgfa fasnachol ag y cwynir cymaint o'i herwydd yn ei blaen, ac i ddyryswn hollol—pob masnachwr yn fethdalwr—pob banc yn tori—olwynion masnach yn sefyll, heb gyflog i ddyn na llog ar anifail? Mor ddifrifol fyddai y golled! Ond y mae modd cael colled fwy na hyny hefyd. Y fath golled i'n gwlad fyddai i bob duwiol gael ei gymeryd i'r nefoedd, fel na adewid na phregethwr na blaenor na gweiddiwr yn yr holl wlad! Eithr y mae colled fwy na hyny hefyd yn cael ei bygwth yn y testyn, sef colli gweinidogaeth yr Ysbryd Glân. Ow! dyma golled yr holl golledion! Y wlad heb ymrysoniadau yr Ysbryd! Pwy gadwai heddwch yn y ddinas hon? Yr hedgeeidwaid? Nage; ganwaith drosodd. “Os yr Arglwydd ni cheidw y ddinas, ofer y gwylia y ceidwaid.” Gras attaliol yr Ysbryd sydd yn gwarchod y ddinas, y deyrnas a'r byd. Pe cymerid ef ymaith fe gyfodai teyrnas yn erbyn teyrnas, tref yn erbyn tref,—heol yn erbyn heol,—y bachgen yn erbyn yr henwr, a'r waudd yn erbyn y chwegr,—llosgid tai, dinystrid eiddo, rhuthrai dynion i'w gilydd fel gwallgoiaid, a rhoddid i Satan gyfleusdra i sefydlu usfern ar y ddaear. Y fath golled i'n gwlad fyddai hon! Ysywaeth, mae rhai o honoch

yn gwneyd eich goreu i ddigio yr Ysbryd Glân a pheri i ni y golled hon. Duw a drugarhao wrthym! A phe yr arbedid y wlad yn hyn, beth am y golled i chwi yn bersonol pe yr amddifafid chwi o weinidogaeth yr Ysbryd? Pe torid chwi o dir byw, ow! y golled!! Ië, pe yr arbedid eich bywyd ar y ddaear, baich i chwi eich hunain, a melldith i eraill, fyddai bywyd wedi colli yr Ysbryd.

Pa fodd y gallaf wasgu y mater pwysig hwn adref? Ai tybed na thueddai i roddi ergyd arall ar ben yr hoelen, pe galwn eich sylw, *yn y pedwerydd lle, at awdurdod y bygythiad*. Craffwch pwy sydd yn llefaru y geiriau; nid y pregethwr, ac nid Moses yr hanesydd,—“*A dywedodd yr ARGLWYDD.*” Y doethaf, y goraf, a'r mwyaf o bawb. Nid yw y ddoethineb anfeidrol yn gweled dim arall a ellir wneyd â chwi. Dyma benderfyniad difrifol y Cynghor Dwyfol gyda golwg arnoch. Y mae y penderfyniad hwnw yn derfynol, ac y mae yr amser wedi ei ragderfynu,—“ei ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.” Nid cellwair y mae â chwi, na’ch bygwth er mwyn eich trallodi.

Y mae yma drugaredd hefyd yn rhagflaenu barn,—enfys gobaith yn dangos ei liwiau ar draws mynwes gaddug cwmwl y felldith. “Ei ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.” Nid yw yr Arglwydd ar frys i ddinystrio yr hen fyd. Caswaith Duw yw gadael dyn. Pan fyddo y gogoniant am ymadael, araf iawn a chloff yw ei symudiadau. Fe saif droion ar ei daith i roddi cyfle i ni alw ar ei ol. Ar ol symud oddiar y cerubiaid, fe saif ar riniog y ty; ar ol gadael y rhiniog, erys ar ei aden uwch ben canol y ddinas; ar ol cilio oddiyno, saif ar y mynydd o'r tu dwyrain i'r ddinas cyn ymadael yn llwyr. Ymadawodd o'r diwedd, eithr cilio yn oediog, megys o'i anfodd, a wnaeth. Fel yr arwyddlun o'i ogoniant, felly y gwna Duw ei hunan wrth adael pechadur. Iaith ei galon raslawn yw, “Pa fodd y'th roddaf ymaith, Ephraim? ac y'th roddaf i fyny, Israel? Pa fodd y'th wnaf fel Admah? ac y'th osodaf megys Seboim? Trodd fy nghalon ynof, a'm hedifeirwch a gydgynneuwyd.” Serch ei

fod wedi cydoddef â'r genedl am dri chan' mlynedd, wedi danfon prophwyd ar ol prophwyd i'w rhybuddio, ac wedi treulio allan lawer gwialen wrth eu ceryddu, eto trodd ei galon ynddo wrth feddwl am eu rhoddi i fyny. Baich gair yr Arglwydd y gelwir ei fygythion, yn ei Air ef ei hunan. Efe a greodd y nefoedd a'r ddaear mewn chwe' diwrnod, ond bu saith niwrnod yn dinystrio dinas fechan Jericho. Brysia i waredu, ond araf ydoedd ac yn mynych ymdroi wrth ddyfod i ddyfetha Sodom a Gomorrah. Rhybuddiai yn brydlawn ac yn eglur bob amser cyn taro oddiar yr un annhuedd-rwydd grasol i daro o gwbl. Danfonodd newyn i'r Aipht, eithr nid cyn danfon Joseph yno i rybuddio; a daeargrynni Judah, eithr ar ol i Amos ragfynegu; a thymhestl o Caldea, ond nid cyn i Jeremiah brophwydo am dani. Rhybuddiwyd y deg llwyth trwy enau Hosea cyn eu caethgludo; a bu Mab Duw ei hun yn rhagfynegu dinystr Jerusalem ddeugain mlynedd cyn iddo gymeryd lle; ac yma hefyd bu y *notice* allan am chwech ugain mlynedd cyn dyfodiad y dylif.

“ Un oedd a gaid yn addas
 O flaen y Tad, drwy rad ras;
 Ac ef, sef Noa gyfion,
 Fwynnaidd âr, anfonawdd Ion,
 Bura gwaith, i bregethu
 At greulon elynion lu.

Y gau weision a gawsant,
 Gan wych Ion, ugain a chant
 O flwyddau, er troiau trwch,
 I gyrhaeddyd gwir heddwch.
 O'u trawsedd hwy nis troisant,
 Eithr oll yn waethwaeth yr ânt.
 Anfad-weis, gwnaent ynfydu
 A gwatwor pob cyngor cu,
 Y byd i gyd mor gadarn
 Lygrodd, addfedodd i farn.”

Duw yw y blaenaf i ymweled a'r olaf i ymadael,—y eyfflymaf i achub a'r arafaf i ladd.

Eto, cofiwn, nad byth yr ymryson efe:

“Hir yr erys Duw cyn taro,
Llwyd y dial pan y delo.”

A chan daro, taraw a wna o'r diwedd, a tharaw yn an-fedyginaethol—cymeryd ymaith â'i ddyrnod. Fe darawodd eraill felly. Beth am Rufain gynt, lle y bu Paul yn pregethu? Am Ninefe, lle y gweinidogaethodd Jonah? Am Bethsaida a Chaperناum a Jerusalem, lle y llafuriodd yr Arglwydd Iesu? Am yr hen fydd, i'r hwn y pregethodd Noah? Erys eu hanes yn gofgolofnau tragicwyddol i wirionedd bygythiad y testyn. “A dywedodd yr Arglwydd, Nid ymrysona fy Ysbryd i â dyn yn dragywydd.” Dysger ni i gymeryd yr awgrym, fel na'n rhwyger pryd na byddo gwaredydd. Amen.

XXXII.

PERTHYNAS DDYBLYG PEN YR EGLWYS A MARWOLAETH.

“*A'r hwn wyf fyw, ac a fum farw; ac wele, byw ydwyf yn oes oesoedd, Amen; ac y mae genyf agoriadau uffern a marwolaeth.*”—DATGUDDIAD I. 18.

RHODDWYD dadguddiadau y llyfr hwn i'r Apostol Ioan. Yr oedd efe, ar y pryd, yn alltud yn yns Patmos am air Duw a thystiolaeth Iesu Grist; ac yr oedd ei sefyllfa erlidiedig yn ddarlun cywir o'r cyflwr y tybir fod yr eglwys Gristionogol ynddo mewn rhanau helaeth o'r llyfr.

Haeddaei ein sylw hefyd fod y dadguddiadau hyn o an-sawdd brophwydol. Nid adroddiad ydynt o ddygwyddiadau wedi cymeryd lle, ond rhagfynegiad o bethau y rhaid eu dyfod i ben. Hwn yw yr unig lyfr prophwydol yn y Testament Newydd. Gan fod y dadguddiadau yn brophwydoliaethau, saif Ioan, eu derbynydd, yn y cymeriad o brophwyd. Trefn y Nef dan yr hen oruchwyliaeth oedd arwain prophwydi i'w swydd trwy gyfrwng gweledigaeth oruwchnaturiol; Ezeciel trwy weledigaeth yr olwynion a'r pedwar peth byw; Jeremiah, y wialen almon a'r crochan berwedig; ac Esaiah trwy gyfrwng yr olygfa arddunol o weled yr Arglwydd ar eisteddfa ddyrchafedig, â'i odre yn llenwi y deml. Ac yn ol nodwedd brophwydol ei swydd, rhoddwyd i Ioan yr apostol y weledigaeth sydd yn rhagori arnynt oll mewn aruchelegg a gogoniant, yr hon a ddesgrifir yn mhennod gyntaf y llyfr hwn.

Yr ydych wedi craffu, yn ddiâu, fod yr Arglwydd yn dadguddio ei hun, yn y weledigaeth arweiniol i'r prophwydi ymhob oes, dan agweddau nodwediadol o natur y genad-

wri a ymddiriedai iddynt, yn gystal ag o'r ymwared ag y safai yr eglwys ar y pryd mewn anghen am dani. Yr agwedd dan yr hon y dadguddiai ei hun—yr ydych yn cadw mewn cof mai yr un Person Dwyfol, sef y Mab, oedd cyfrwng pob dadguddiad a gafodd y ddaear erioed--i Ioan yma ydyw fel Pen yr eglwys. Un mewn awdurdod oruchaf a chyffredinol, eithr wedi derbyn ac yn gweinyddu y cwbl er mwyn yr eglwys. “Ac wedi i mi droi, mi a welais saith ganwyllbren aur; ac yn nghanol y saith ganwyllbren un tebyg i Fab y dyn. A’r saith ganwyllbren a welaist, y saith eglwys ydynt.” Mae y canwyllbrenau yn arwyddlunio yr eglwys, a’r olwg a geir ar Fab y dyn yn eu canol yn arddangos ei berthynas swyddogol â hi fel ei Phen. Yn gysion â hyn y desgrifir yr eglwys yn y llyfr fel “priodasferch a gwraig yr Oen;” ac wrth ddadguddio ei hunan yn y cymeriad o Ben yr eglwys, gwna hyny yn y golygweddau mwyaf effeithiol i wrthweithio yr anfanteision a flinent yr eglwys ar y pryd.

Yr oedd galluoedd gelynol yr eglwys yr adeg hono yn hen a sefydlog. Nid rhyw bethau newydd ddechreu bodoli oddynt, ac, fel cicaion Jonah, mewn noswaith i ddar-fod; eithr galluoedd preiffion ac addfed, wedi goroesi canrifau o ymosodiadau, ac, ar y pryd, yn debyg o fyw byth yn nghyflawnder eu nerth ac yn nghynddaredd eu gelyniaeth. Yr oedd y bwystfil wedi bod am genedlaethau yn rhwygo ffyddloniaid—y gau brophwyd yn twyllo y cenedloedd am lawer oes; yr hen ddraig yn lleiddiad dyn o’r dechreuaud; a’r ymherodraeth Rufeinig, y gallu gwladol oedd yn erlid yr eglwys, yn hen Fabilon fawr a safasai er ys canrifau, ac yn cael ei chyd nabod ar y pryd yn brif allu y ddaear. Yn ngwynceb hyn, gwrthosodai Pen yr eglwys ei dragwyddolrwydd ei hun. “Nac ofna; myfi yw y cyntaf a’r diweddaf;” neu fel y dywed yn gryfach fyth, “Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu a’r diwedd, medd yr Arglwydd, yr hwn sydd, a’r hwn oedd, a’r hwn sydd i ddyfod, yr Hollalluog.” Alpha yw enw y llythyren gyntaf, ac Omega

y llythyren olaf yn egwyddor yr iaith Roeg. Arferai yr Iuddewon iaith fel hyn i dynodi yr oll o beth, o'i ddechreu i'w ddiweddu; a gwasanaetha yma fel y troellymadrodd grymusaf oedd yn adnabyddus, i osod allan *dragwyddolrwydd* Pen yr eglwys. "Myfi yw y cyntaf," yr wyf yn hynach na'th elynion addfetaf; "a'r diweddaf," byddaf mewn bôd ar ol i'r olaf o honynt ddarfod am dano. Nac ofna, mae addfedrwydd, sefydlogrwydd, a pharhâd nerth, nid i'th erbyn, eithr o'th blaid.

Hefyd, fel y gellid casglu oddiwrth helyntion erlidigaethus yr amseroedd, blinid yr eglwys yn fawr gan ofn marwolaeth. Y mae casâu, ac, yn wir, ofni marw yn reddfyl i ddyn, wedi ei osod gan ei Grawdwr yn ei natur i fod yn amddiffyn i'w fywyd. Nôd terfynol ysbryd erlidgar yw lladd dynion. Dyma gasgliad rhesymegol y cynseiliau a gymerir gan erlidwyr. Pobl fedr erlid eu cyd-ddynion dan unrhyw amgylchiad, sydd bobl a'u lladdent hefyd dan amgylchiadau neillduol. Y desgrifiad a ddyry yr Arglwydd Iesu o erlidwyr yw "y rhai a laddant y corff." Mewn amser o erlidigaeth felly nid oedd ond megys cam rhwng canlynwyr yr Oen âg angeu; rhythai marwolaeth yn eu hwynebau yn barhâus, ac yr oddynt beunydd yn marw. Tuag at wrthweithio yr anfantais o fod fel hyn dros eu holl fywyd mewn caethiwed dan ofn marwolaeth, dadguddia Pen yr eglwys ei hunan yn y testyn yn ei berthynas â marwolaeth, fel un a brofoedd eithaf yr amgylchiad o farw heb dderbyn niwed, ac fel un sydd yn meddu llywodraeth drosto yn ei holl diriogaethau. Hyn, dybygid, yw meddyl-ddrych arweiniol y geiriau. Yn gyffredin, pan gyferfydd bywyd a marwolaeth yn yr un adnod, bywyd bîau y lle blaenaf, a marwolaeth yr ail; ond yma cysgod tywyll marwolaeth sydd yn ffurfio gwyneb-ddarlun y porträad, a bywyd yn y cefn yn ei oleuo i fyny. Pan y dywed y Person gogoneddus a ymddangosodd i Ioan ei fod yn fyw, efe a ychwanega ei fod yn fyw ar ol profi marwolaeth; ac wrth arddangos yr awdurdod a feedd, cyfyng a hyny at y rhan o'i

lywodraeth sydd yn ymestyn dros diriogaethau marwolaeth. Prif genadwri y testyn yn ddiau yw gosod allan

BERTHYNAS DDYBLYG PEN YR EGLWYS A MARWOLAETH; sef ei brofiad personol o'r amgylchiad, a'i lywodraeth swyddogol drosto.

I.

PROFIAD PERSONOL PEN YR EGLWYS O FARWOLAETH: "Ac a fum farw." Yn y frawddeg hon y mae bwa pont hanner cyntaf yr adnod yn cloi. Yr un byw yw efe, ond un a fu farw, ac un, ar ol marw, sydd yn byw yn oes oesoedd. Fel Ceidwad pechadur, daeth i'n daear fechan ni i fyw fel y gallai farw, a bu farw drosom ar y ddaear i fyw erom yn y nefoedd. O un cyfeiriad y marw ydyw cyrchfan y byw, ac o'r cyfeiriad arall y marw ydyw cychwynfan y byw,—byw i farw, a marw i fyw sydd yma. A gawn ni aros i edrych ar y weledigaeth fawr hon?

Sylwn yn mlaenaf ar y ffaith rwyfedd a nodir yma: "Ac a fum farw." Nid yw yn perthyn i'n hymdriniaeth bresennol i ystyried manylion y ffaith. Arddangosir rhai o'i nod-weddion yn ngeiriau y testyn mor amlwg fel nas gellir myned heibio iddynt. Un o honynt yw fod Crist wedi marw yn wirfoddol. Bu farw llawer ymhob oes, ond gorfod gwneuthur hyny yr oeddynt—marw oblegid nas gallent fyw. Bu llawer feirw ar y groes hefyd heblaw efe, ond cael eu lladd yr oeddynt—ereill oedd yn cymeryd eu bywyd oddiarnynt. Ond ggrandewch beth a ddywed efe: "Nid oes neb yn dwyn fy einioes oddiarnaf, ond yr wyf yn ei rhoddi i lawr o honof fy hun." Rhoddi i fyny yr ysbryd a wnaeth ef ar Galfaria, yn hytrach na chael ei ladd. Nid oedd croeshoelio yn lladd neb o hono ei hun. Byddai y croeshoaledigion fyw nes marw o newyn, oddi-gerth pan y cymerid trugaredd arnynt, trwy dori eu hesgeiriau a phrysuro eu marwolaeth yn y ffordd hono; ond bu yr Arglwydd Iesu farw yn mhen ychydig oriau ar ol ei

hoelio, ac yr oedd Pilat wedi rhyfeddu iddo farw mor fuan. Ammheuai y milwyr Rhufeinig a oedd efe wedi marw o gwbl, a gwanodd un o honynnt ei ystlys â phicell i fod yn sicr ar y mater. Yn uniongyrchol cyn marw, efe a lefodd â llef uchel, yr hyn a brofai nad o wendid y bu farw. Nid llewygu i farwolaeth a wnaeth, ond marw o ddewisiad,—tywallt ei enaid i farwolaeth. Ac fel y gellid dyfalu ymlaen llaw, dyma yr unig ffordd drwy yr hon y gallasai un fel Efe farw. Dengys rhan gyntaf yr adnod fod adnoddau ei fywyd ynddo ei hun, yn gystal ag yn ddiderfyn: “*Yr hwn wyf fyw*”—yn gywirach “*Yr un byw.*” Yr oedd ganddo y pryd hyny fel bob amser fywyd ynddo ei hun—bywyd oedd yn guddiedig oddiwrth ddynion, ac yn anfeidrol uwchlaw cyrhaedd eu hoelion, eu cleddyfau a'u hoffer dinystriol. Un a allasai fyw ar ol marw, a allasai hefyd fyw yn lle marw. Nis gallesid ei ladd. Methodd y milwyr ei ddal hyd nes y gweleodd ef yn dda ganiatâu iddynt. Bu farw, fy ngwrwandawyr, ond marw o'i wirfodd a wnaeth.

Nodwedd arall hynod iawn a berthyn i'r ffait hon ydyw fod y marw gwirfoddol hwn yn gyfreithlawn a rhinweddol ynddo. Yr oedd gan yr Arglwydd Iesu hawl i ddewis marw. Dewisodd Judas Iscariot farw, ond iddo ef yr oedd hyny yn bechod, oblegid mai eiddo arall oedd y bywyd a ddinystriodd. Bywyd wedi ei dderbyn oedd gan Judas, a'i dderbyn dan ymddiried i'w ddefnyddio er gogoniant i'r Hwn a'i rhoddodd iddo; ac nid oedd ganddo hawl i'w daflu ymaith fel y gwnaeth pan yr aeth ac yr ymgrogodd. Ond am ein Harglwydd bendigedig, y mae ef yn berchenog ar ei fywyd—ganddo fywyd ynddo ei hun, ac felly awdurdod i'w ddodi i lawr. Ac yn hyn, yn gystal ag yn ngwirfoddolrwydd ei farwolaeth, nid oes neb wedi marw yr un fath ag efe.

At y ddwy nodwedd a nodwyd, dylid ychwanegu fod Crist wedi marw i gyrhaedd amcan neillduol. Nid gorchest er ei mwyn ei hun, ac nid damwain anfwriadol wrth gyrchu at nôd o bwys, oedd marwolaeth Crist; eithr moddion a ddewiswyd, yn bwyllog i gyrhaedd amcan na allasai dim llai

na hyn ei sicrhau. Gwyddoch oll beth oedd yr amcan hwnw. "Diau efe a gymerth ein gwendid ni, ac a ddyg ein doluriau; eto ni a'i cyfrifasom ef wedi ei faeddu, ei daro gan Dduw, a'i gystuddio. Ond efe a archollwyd am ein cam-weddau ni, efe a ddrylliwyd am ein hanwireddau ni; cospedigaeth ein heddwch ni oedd arno ef; a thrwy ei gleisiau ef yr iachäwyd ni." Er ein mwyn ni y bu Efe farw; tuag at ein hachub ni yr ymdafloedd ef i'r dyfroedd dyfnion. Diau fod ei farwolaeth wedi effeithio yn llesol ar y cydfyd; fod y blwch enaint a dorodd ar Galfaria wedi perarogli y cread; eto pwrcasu iachawdwriaeth i ni oedd amcan neillduol ei farwolaeth ryfedd.

Sylwn yn ail, nad yw profi marwolaeth wedi difa hunandeb ei Berson. Iaith un person yw yr holl destyn; iaith un a aeth drwy yr amgylchiadau mwyaf eithafol, ac eto sydd wedi parhâu yr un yn holol. Dengys dyben uniongyrchol llefariad y geiriau, fod cyfleu y syniad hwn yn rhan o'u cenadwri. Craffwch ar yr adroddiad a geir yn yr adnodau 10—16. Yr oedd Ioan yn alltud erlidiedig yn Patmos. Ar ddydd yr Arglwydd yr ydoedd yn yr ysbryd, a'i feddwl wedi ei lyncu i fyny gan bethau ysbrydol. Ar hyn, fe glywai lef fawr fel llais udgorn y tu ol iddo, yn dywedyd enw y llefarwr ac yn gorchymyn iddo ysgrifenu y geiriau. Pan droes i edrych, efe a welai saith ganwyllbren aur, ac yn eu canol un tebyg i Fab y dyn. Ond yr oedd ei ymddangosiad yn ddirlethol o ogoneddus—gwisg laes hyd ei draed, gwregys aur ynghylch ei fronau, ei ben a'i wallt yn wŷn fel gwlan, can wŷned a'r eira, a'i lygad fel fflam dân. Ei draed fel pres coeth yn llosgi mewn ffwrn, a'i lais fel swn dyfroedd lawer. Saith seren yn ei ddeheulaw,—fel modrwy ddiamwnt ar ei fysedd—cleddau llym daufniog yn dyfod allan o'i enau, a'i wynebpryd fel yr haul yn dysgleirio yn ei nerth. Mewn gair, yr oedd yr olwg mor ddyciethrol ac annesgrifiadwy ogoneddus, fel y llethwyd natur yr Apostol Ioan, ac y syrthiodd wrth ei draed fel marw. Yr oedd Ioan wedi ammheu pwy ydoedd ar yr olwg gyntaf, ond yr oedd

y gogoniant a'i nodweddai mor ysblenydd fel nas gallai gredu ei lygaid ei hun. "Ac yn nghanol y saith ganwyll-bren un tebyg i Fab y dyn." Sylwer ar y geiriau, nid Mab y dyn a ddywedir, ond un tebyg iddo. Ymddengys fel pe buasai y newydd yn rhy dda i fod yn wir. A dichon fod a fynai yr ammheuaeth yma rywbeth gyda'r ofn a barodd iddo syrthio i lawr fel marw. Modd bynag, ni adawodd Mab y dyn ei hen gyfaill Ioan ar lawr yn hir. Gosododd ei law ddehau arno, annogodd ef i beidio ofni, a mynegodd yn eglur iddo pwy ydoedd. "Nac ofna; myfi yw y cyntaf a'r diweddaf,"—sef yr hwn a lefarodd wrthyt cyn llesmeirio o honot—"A'r hwn wyf fyw ac a fum farw." Ië, Mab y dyn ydwyf; yr oedd dy ddyfaliad ar y cyntaf yn hollol gywir; dy hen gyfaill y buost gynt yn pwysor ei fynwes, sydd yn ymweled â thi. Aethum drwy amgylchiadau rhyfedd er yr adeg hono, eithr yr unrhyw un wyf o hyd, ac nid yw marw wedi newid i'r mesur lleiaf fy hunandeb personol. Ymddengys fod y syniad hwn o hunandeb personol Crist yn gorwedd fel is haen dan holl ddadganiadau y testyn.

Mae yn anhawdd bod yn rhy ofalus wrth feddwl a llefaru am amgylchiadau a gweithredoedd y Duw-ddyn, ac i gofio yn wastad mai un Person ydyw, serch fod ganddo ddwy natur. Gwadu hyn oedd heresi fawr y Nestoriaid. Mynent hwy ei fod yn ddau berson. A hawdd yw ymoll-wng i dir cyffelyb wrth son mewn arddull boblogaidd am rai o'i weithredoedd fel yn cael eu cyflawni ganddo fel dyn, a'r lleill fel Duw;—cysgu yn y llong fel dyn, a gos-tegu y dymhestl fel Duw,—sychedu fel dyn, cyfranu dwfr bywiol fel Duw,—newynu fel dyn, a phorthi y miloedd âg ychydig dorthau fel Duw,—marw fel dyn a rhoi iawn dros bechod fel Duw, ac ymadroddion cyffelyb. Tuedd beryglus sylwadau fel hyn ydyw gwneyd Crist yn ddau berson. Dylid bod yn ofalus i gofio fod pob peth a wnaeth ac a ddyoddefodd efe i'w priodoli iddo, nid fel dyn nac fel Duw, eithr fel un Person cyfansawdd,—fel Duw-ddyn.

Rhaid addef na all rheswm dynol amgyffred y modd y mae hyn, mwy na llawer o ddirgelion ereill nês atom na Pherson Crist. Ar bynciau o'r fath ein braint yw derbyn dysgeidieth Dadguddiad. Dyrysbwnc yw personolaeth bôd cyfansawdd ar bob graddfa. Y mae personolaeth dyn felly, pa faint mwy yr eiddo y Duw-ddyn? Ond er cymaint y dirgelwch, y mae ynffaith a ddysgir gan Grist ei hun. "Yr hwn wyf fyw ac a fum farw," &c. Yr Efe mawr sydd yn llefaru, ydyw enwedigydd y berfau oll.

Heblaw dysgu mai un yw Pen yr eglwys o ran ei person, dyry y testyn aml y grwydd mawr i'r ffaith, nad ydyw yr amgylchiad o farw wedi ymyraeth gyda hunandeb y personolaeth hono. Ystyr y gair marw yw ysgaru, ac fel y mae ei enw felly y mae yntau; ysgara naturiaethau y neb a'el trwyddo, eithr nid oes ganddo allu i ddifa hunandeb ymwybodol neb. Yr un byw yw yr hwn a fu farw, a'r un yw yr hwn a fu farw a'r hwn sydd yn byw yn oes oesoedd. Yr un Duw-ddyn o ran ei Berson,—yr un Iesu Grist o ran ei swydd—yr un Cyfryngwr trugarog, hoff o blant bychain, parod i faddeu i'r adyn gwaethaf, yw yn awr ag ydoedd cyn marw. Rhêd hunandeb personol trwy weithredoedd ac amgylchiadau ei oes gyfryngol, fel yr ymestynai y trosol trwy fodrwyau aur yr arch, neu fel y traidd deddf atdyniad fydoedd mater.

Dysgir yma, yn drydydd, ac yn benaf, nad yw marw wedi anmharu adnoddau dihysbydd ei fywyd. "Yr hwn wyf fyw." Y mae yr hwn a fu farw, yn bod eto ac yn fyw; ie, mwy na hyny, geilw ein sylw at y ffaith y gall fforddio byw yn oes oesoedd. "Ac wele," meddai, "byw ydwyf yn oes oesoedd;" nid yw rhuthr ysgarol marwolath wedi anmharu dim ar ymadferthoedd tragedyddol ei fywyd.

Nis gellir ammheu gwirionedd y gosodiad hwn heb anghredu cywirdeb hanesyddol y Testament Newydd. Y mae y tystiolaethau a gynnwysa am y bedd gwag fore y trydydd dydd—am ymddangosiad Iesu yn fyw ar ol ei adgyfodiad, i'r gwragedd, i'r dysgyblion, ac i'r pum' cant

brodyr ar unwaith,—ei esgyniad i'r nefoedd a thywalltiad yr Ysbryd yn ol ei addewid ar ddydd y Pentecost—cenedwri ac ymddygiad yr apostolion a'i holl ganlynwyr yn sefyll neu yn syrthio gyda'r ffaith fod yr Iesu yn fyw ar ol marw.

Pwy all osod allan werth y gwirionedd hwn? Byw er mantais i ni y mae Crist, fel y bu farw. Byw i eiriol trosom,—byw i oruwchreoli amgylchiadau y cydfyd i'n lles, ac i fod yn graidd ein diogelwch a'n dedwyddwch dros byth. Sylwa yr enwog Andrew Fuller, "y buasai ar y gwaredigion gywilydd dangos eu hwynebau yn y nef ar draul marwolaeth Crist, oni b'ai ei fod ef yn fyw." Dafn chwerw yn nghwpan llawenydd gwroniaid Trafalgar oedd fod bywyd Nelson wedi ei golli yn y frwydr. Mawr oedd y llawenydd gynt pan agorwyd y rheilffordd o Lerpwl i Manchester, ond taenid prudd-der dros y llawenydd oll gan y ffaith dorcalonus fod y boneddwr Huskisson, yr hwn a wnaeth gymaint erddi, wedi cael ei ladd ddiwrnod ei hagor. Mor werthfawr yw fod Arwr Edom a Bosrah, ac agorwr mawr y ffordd newydd i'r nef, yn y frwydr ar ol marw, ar ol cael ei ladd ddydd ei hagoriad, eto yn fyw, ac yn ymwybodol y gall fforddio byw yn oes oesoedd.

Ac nid yw y gwirionedd hwn yn llai rhyfedd nag ydyw o werthfawr. "Ac wele"—"*a syna*," yn ol darleniad William Salesbury. Bu farw llawer heblaw ein Harglwydd ni, eithr pwy ond efe all ddyweyd, "Yr hwn wyf fyw ac a fum farw? &c." "*A syna*," Ioan, fy nysgybl anwyl; aethum trwy dywydd garw, suddais mewn tom ddofn, llifodd dyfroedd mawrion tros fy mhen, eto wyf fyw; er i mi gael fy medyddio â dyoddefiadau, yfed gwaddod y cwpan erchyll, ac ymdaith trwy frwydrau Edom a Bosrah, trybaeddu fy nillad mewn gwaed a marw yn yr ymdrech, eto wyf fyw; er i gosbedigaeth heddwch miliynau gael ei osod arnaf, i'r anfoddlonrwydd Dwyfol ymarllwys yn rhaiadrâu ar fy mhen, i ddynion fy maeddu, ellyllon fy rhuthro, a hyny pan attaliai y nef ei chymhorth, ac y cuddiai fy

Nhad ei wyneb oddiwrthyf, eto wyf fyw. Ië, er marw o honof, *wyf fyw*, WYF FYW. Methodd marwolaeth fy llethu, erys adnoddau fy mywyd fel o'r blaen; ac wele byw ydwyf yn oes oesoedd. Onid wyt yn synu, Ioan?" Yn mhrwydr Hastings rhwng Duc Normandy a Harold, aeth y gair ar led fod y Duc wedi cael ei ladd, ac yr oedd ei filwyr yn dechreu digaloni. Pan ddeallodd ef hyn, diosgodd ei helm, dangosodd iddynt ei wyneb a gwaeddodd, "Yr wyf yn fyw, fy milwyr, a thrwy nerth Duw, myfi a orchfygaf hefyd." Taflai ysbryd newydd i'r fyddin i ddeall fod eu blaenor yn fyw; ond byw heb farw oedd efe, ac mewn perygl colli y bywyd hwnnw ar bob moment. Gall Elias y prophwyd ddyweyd, wyf fyw, eithr ni bu efe erioed farw; gallai Lazarus un adeg ddyweyd, wyf fyw ac a fum farw; eithr nis gallodd yntau un adeg ychwanegu gan ddyweyd, Ac wele, byw ydwyf yn oes oesoedd; canys bu farw drachefn. Ond am Ben yr eglwys, efe a all redeg trwy nodau trawsgyweiriol yr adnod, "A'r hwn wyf fyw, ac a fum farw; ac wele, byw ydwyf yn oes oesoedd, Amen." Myn rhai nad yw y gair olaf i fod yma. Gadewir ef allan o'r cyfieithiad diwygiedig. Nid oes yr amenau ydyw hon. Ond a thybio fod gan y gair Amen, awdurdod i gadw ei le yn y testyn, yr anhawsder yw penderfynu pwy a'i llefarodd. Ioan, medd rhai; Mab y dyn, medd ereill. Yr oedd crefydd yn isel ar y pryd, ac y mae yn debyg nad oedd neb arall a ddywedai Amen. Os priodolir ef i Fab y dyn, ei neges yma ydyw cryfhâu y dadganiad fel pe buasai llawnderoedd bywyd yn rhuthro allan dros ymylon ei Berson Anfarwol, i arwyddo nad oedd marwolaeth wedi anmharu ei ymadferthoedd tragywyddol i'r mesur lleiaf.

Dyma, fy ngwrandawyr, hanes profiad personol Pen yr eglwys c farwolaeth. Aeth trwyddo yn gyflawn, gŵyr am bob cilfach yn y glŷn, rhoddodd ei droed ar bob careg yn yr afon, a threuliodd ran o dridiau i edrych o'i gwmpas nes llwyr adnabod y diriogaeth ddyeithr. Y mae yn Gyfaill cyfarwydd i arwain ei bobl trwodd. Y mae y profiad a

gafodd wrth farw yn ei feddiant o hyd, oblegid parhaodd ei hunandeb yr un. Agorodd dwnel trwy fynydd tywyll marwolaeth o'r naill dir y bywyd i'r llall. Ac y mae ei brofiad ef yn eglurhâd ar eithaf marwolaeth i ddifodi ac ysgaru. Cafodd marwolaeth bob mantais arno ef; ond methodd ei niweidio—y mae heddyw mor fyw ag y bu erioed.

II.

EI AWDURDOD SWYDDOGOL DROS FARWOLAETH.

“Ac y mae genyf agoriadau uffern a marwolaeth.” “Agoriadau,” yn ol Salesbury, allweddau—offerynau i gau ac agor cloiau. Arferir y gair yn y Bibl i ddynodi awdurdod swyddogol. Yn Luc xi. 52, sonir am “agoriad gwybodaeth;” yn Matt. xiv. 19, am “agoriadau teyrnas nefoedd;” ac yn y testyn am “agoriadau uffern a marwolaeth.” Y meddwl yn ddiab yw, seliau swydd, awdurdod swyddogol.

Awdurdod wedi ei derbyn gan y Tad yw hwn, fel pob gallu arall sydd gan Grist fel Cyfryngwr. Arferai yr Iuddewon ddal mai gan Dduw yn unig y mae agoriad pedwar o bethau, sef allwedd bywyd, allwedd y cymylau gwallaw, allwedd ymborth, ac allwedd marwolaeth. Ond y mae agoriadau pob awdurdod ar y ddaear ac yn y nefoedd wedi cael eu rhoddi i Iesu Grist, o herwydd ei fod yn Fab dyn.

Rhoddwyd yr awdurdod iddo fel gwobr am ei waith cyfryngol, yn gystal ag fel moddion trwy yr hwn y dwg i ben ei amcanion cyfryngol. Gallu wedi ei ennill, a'i ennill trwy farwolaeth, yw yr awdurdod sydd gan Grist ar farwolaeth ac uffern. Bu farw i orchfygu marwolaeth.

Y mae yr awdurdod hwn a gafodd gan y Tad, fel gwobr am ei waith, yn un holol a llwyr. Gando ef y mae yr agoriadau. Gall wneuthur a fyno, cau neu agor, agor neu gau; ac y mae ei benderfyniad ef yn derfynol,—y mae yn cau ac nid yw neb yn agor, yn agor ac nid yw neb yn cau.

Ac yn ei law ef y mae awdurdod felly tros bob peth; teyrnas defnydd, yn fw nau, llysiau ac elfenau; teyrnas

bywyd afresymol, yn ymlusgiaid ac anifeiliaid, adar a physg; teyrnas bodaeth resymol, yn ddynion ac angylion, da a drwg. Ond yn y testyn, amcan yr hwn ydyw arddangos perthynas. Pen yr eglwys â marwolaeth, fe gyfyngir yr olwg a gymerir ar diriogaethau ei awdurdod at ran o honynt.

Dysgir ni, *ymlaenaf*, fod gan Ben yr eglwys *awdurdod dros farwolaeth*. Yr ydych wedi sylwi, ond odid, ar y trawsleoliad a wneir yn y cyfieithiad diwygiedig, yn lle darllen “uffern a marwolaeth,” dodir y gair marwolaeth yn gyntaf, a’r gair a gyfieithir uffern yn olaf. Dywedir mai yn ol y drefn hon y ceir hwynt yn yr ysgrifyfrau uwchaf eu hawdurdod. A dyma drefn resymegol pethau, os edrychir arnynt o safle y byd yma; marwolaeth i ddechreu, ac yna Hades, lle y mae marwolaeth yn arwain iddo.

Y mae yr awdurdod dros farwolaeth a briodolir iddo yma, yn cynnwys mai efe a bia gadwriaeth porth y byd arall, y gall osod terfyn pryd y myno ar fywyd pob dyn a’i ollwng trwodd iddo. Yn ei law ef, gan hyny, mae ein bywyd a’n hamserau. Mae yr awdurdod dros farwolaeth, yn yr ystyr yna, yn awdurdod dros fywyd hefyd. Negiddydd bywyd yw marwolaeth, fel y mae tywyllwch i oleuni; ac y mae llywodraeth dros y naill yn cynnwys llywodraeth dros y dda.

“Marwolaeth” yw yr enw sydd genym ar y porth rhwng amser a thragywyddoldeb, y fynedfa o farwol i anfarwol fyd. Trwy hwn yr a pawb i’r byd arall, dyma ffordd yr holl ddaear i dragywyddoldeb.

Ffaith adnabyddus a digon rhyfedd yn hanes y byd hwn yw, fod gyrfa ymfudiaeth er ys oesoedd lawer tua’r Gorllewin. O Asia y daeth tadau y cenedloedd Ewropaidd i boblogi ein cyfandir ni yn ngorllewin yr hanner cylch yma i’r ddaear. Ymfudo ar hynt orllewinol o fynyddoedd y Caucasus wnaeth yr hen Frythoniaid, boneyff poblogaeth yr Ynysoedd Prydeinig. Ac i’r Gorllewin, yn wrthwyneb i’r *Gulf Stream*, y mae rhedfa ymfudiaeth y blynnyddau diweddfaf, o Ewrop i America, ac yn America o’r Dwyrain i’r *Far*

West, a thrachefn o America i Japan, a thybio fod yn ddaearyddol gywir son am Japan yn y Gorllewin. Wrth gwrs, mae hanes poblogaidd Awstralia a dyfodiad y Chineaid i'r Talaethau Unedig, a rhai lleoedd eraill, yn eithriad; ond y rheol yw fod tynfa ymfudiaeth er ys oesoedd yr unffordd o'r dwyraint tua'r gorllewin.

Y mae amrywiol byrth ar y ddaear trwy y rhai y goll- yngir llifeiriant yr ymfudiaeth hwn. Porth mawr Ewrop yw afon Lerpwl; yma y daw Germaniaid, Hungariaid, Scandinaviaid, ac ereill o genedloedd y Cyfandir. I'r afon hon y daw llongau byd yr ochr draw i gyrchu yr ymdeithwyr. Y porth rhwng Dwyrain a'r Gorllewin yn y Talaethau Unedig yw Omaha, ar lan afon y Missouri. Un rheilffordd, dro yn ol beth bynag, oedd dros y Mynyddoedd Creigiog, a hono yn sengl; yno y mae yr holl ffyrdd yn cydgyfarfod. Porth mawr y Gorllewin pell am Japan a China yw y *Golden Gate* yn San Francisco. Mawr yw y cyrchu trwy y pyrth hyn bob dydd. Eler i lawr at afon Lerpwl pryd y myner, pacio, ffarwelio, ac ymfudo mawr sydd yn myned ymlaen.

Ond pwynt eithaf ymfudiaeth pob dyn yw *tragwyddoldeb*. Dyna *Far West* terfynol pawb. Ni cheir gorhwydsdra nes cyrhaedd yno.

“I arall fydd y'm ganwyd,
I arall fydd 'r wy 'n myn'd.”

Cychwynodd pob un o honom tuag yno y dydd y ganed ef; un porth sydd i ollwng drwodd, ac enw y porth hwnw yw marwolaeth. Tuag at hwn, y mae rheilffordd pob bywyd dynol yn cyfeirio; i afon marwolaeth y daw llongau mawr tragedwyddoldeb i gyrchu yr ymfudwyr. A mawr y trafaelio sydd drwyddo. Y mae enaid yn myned drwy y porth am bob tic ar yr awrlais acw—tair mil a chwe' chant er ys pan wyf yn y pulpud. Y mae *agents* o bob math drwy wlad a thref yn cychwyn dynion i'r daith—rhyfel-oedd, llongddrylliadau, newyn, damweiniau o bob math,

clefydau a henaint. Ar ol i bob goruchwyliwr fethu, mae henaint yn sicr o'i nôd. Pe gallai un o honoch sefyll wrth ddrws angeu i weled beth sydd yn myned ymlaen yno, y fath olygfa a gaffech! Y fath brysurdeb—dattod cylymau, trefnu paciau, ffarwelio â chyfeillion, ochain, wylo, grudd-fan, gwaeddi. Byddai awr yn y fath le yn ddigon i wall-gofi Solomon o ddyn.

Ond gwrando, Seion, dy Briod di bia y *ferry*, yn ei law ef mae yr agoriad i gau neu agor, agor neu gau, fel y gwel yn dda. Nid oes yr un *train* o'r tir yn dadlwytho heb ei genad ef, na'r un llong o'r byd arall yn byrddio ymfudwr heb iddo ef yn gyntaf ei ollwng trwodd. Ni allasai Tân Smithfield losgi y merthyron, mwy na'r tri llanc, heb ei ganiatâd ef; na holl feddygon y ddaear estyn awr ar einioes yr annuwiol mwy na'r eiddo Deifes pan eilw Crist am ei enaid i dragwyd-doldeb. Gando ef y mae agoriadau marwolaeth.

Craffwch yn ail, fod awdurdod Pen yr eglwys yn cyrhaedd dros y byd anweledig, i'r hwn y mae marwolaeth yn borth. "Ac y mae genyf agoriadau . . . uffern." Hades yw y gair a gyfieithir yma yn uffern. Defnyddiwyd y gair ar y cyntaf, yn gyfystyr â Pluto y Lladinwyr, i ddynodi duw y byd oddidanodd; ac yna daeth i gynnrychioli y byd anweledig. Cluda dair ystyr wahanol yn y Testament Newydd. Arferir ef weithiau am y bedd, bryd arall am uffern, a phryd arall am y byd anweledig yn gyffredinol. Rhodder yr ystyr a fyner iddo yma, ac erys y gosodiad gyda golwg ar awdurdod Crist yn wirionedd o hyd. Y mae gando awdurdod ar y *bedd*. Efe sydd yn cau y bedd ar gyrrf ei anwyliaid, ac nid yw neb yn agor; gorweddant mewn dyogelwch perffaith, cysgant eu hûn yn dawel hyd amser codi, ac nid oes dim a ddichon eu drygu na'u deffro hyd nes y gwelo efe yn dda. Efe hefyd fydd yn agor yn y dydd diweddfaf, a hwy a ddeuant allan heb lesg na chlwyfus yn eu plith. Pan egyr efe borth y bedd, ni ddichon neb ei gau. Rhaid i fedd-feini trymion ac eirchblygion plwm roddi

ffordd, i loriau ceryg eglwysydd, muriau a sylfeini hen gestyll ymagor, rhaid i ogofeydd dyfnion y tir a gwaelodion cuddiedig y môr roddi i fyny eu meirwon, pan deifl efe dدورau rhydlyd y bedd yn agored. Yn ei law ef y mae allwedd y bedd byth er pan y bu ynddo yn garcharor. Ar foreu y trydydd dydd,

“ Gostyngodd Angeu ger ei fron, a rhoes
 Agoriad pyrth y Bedd o fewn ei law,
 Gan ei gyfaddef yn Orchfygwr, ac
 Yn Frenin bywyd. Yna llefai ’r Mab :
 Byw ydwyt, a byw fyddaf yn oes oesoedd,
 A phawb a gredant ynof fi gânt fyw !
 O angeu ! P’ le mae ’th golyn ? Uffern ! P’ le
 Dy fuddugoliaeth ? Tawodd : aeth yn mlaen :
 Ac Angeu, gan gyfaddef fod ei gosb
 Yn gyfiawn am ei hyfdra, blygodd ar
 Ei lin, ac a’i haddolodd. Esmwythaed
 Ei friw : ond eto marw, marw mae,
 A marw wnaiff, a’i hen ysgerbwdu,
 Tu cefn i’r Duwdod gleddir ddydd a ddaw.

GOLYDDAN.

Neu os golygir mai uffern yw ystyr y gair Hades yma, yn ei law mae agoriad y lle ofnadwy hwnw. Efe sydd yn sicr yn agor ei borth, ac yn gorchymyn y carcharorion trwyddo pan y gwelo yn dda. “ Paham na ofna ei elynion ? Oblegid y mae agoriadau y carchar yn ei law bob moment ; gall roddi tro yn yr agoriad,” fel y dywed y diweddar Parch. Edward Morgan, “ pryd y myno, nes y bydd y gelynion, trwy y farwolaeth gyntaf, yn ngafael yr ail. Ar y *trap-door* y maent yn ymfawrygu yn ei erbyn, y mae uffern yn ymgynhyrfu odditanyst, a dim ond rhoddi un tro yn yr agoriad, byddant ynddi ar unwaith.” A pan gauo efe arnynt yn y pwll diwaelod, nid oes neb a ddichon agor iddynt yn oes oesoedd.

Neu rhodder ystyr eang a phen-agored i’r gair i ddynodi y byd anwledig, efe yw Brenin tiriogaeth bywyd a marwolaeth, nefoedd ac uffern. Byd dyeithr iawn i ni yw tra

gywyddoldeb, ac y mae y drychfeddwel o fyned iddo ein hunain yn taenu arswyd dros y galon ddewraf, hyd nes y cofir yn llaw pwy y mae yr agoriadau. Flynyddau yn ol, ar y "City of Antwerp," yn croesi y Werydd am Daleithiau Unedig America, yr oedd ymhllith llawer ereill, un bachgen ieuanc, bychan o faintioli, a thra ieuengaidd yr olwg arno o'i oed; teithiai wrtho ei hunan, heb gâr na chyfaill yn gymdeithion iddo. Ac er nad oedd ganddo na hanes lle na'r wybodaeth leiaf am ei ddyfodol yn y wlad fawr hono, edrychai yn fwy calonog a siriol na neb oedd ar y bwrdd. Pan ddechreuwyd ymddyddan âg ef, buan y daeth yr esboniad i'r golwg. "O na, nid oes genyf hanes lle, nac adnabyddiaeth o'r wlad, ac nid wyf yn gofalu ynghylch fy nyfodol ynddi, oblegid y mae fy nhad yno er ys blwyddyn a hanner, ac mewn lle da; efe sydd yn trefnu pobpeth; efe a ddanfonodd am danaf fi, a dalodd fy nghludiad, ac a ddaw i'm cyfarfod pan laniaf yn hafan New York." Ac yr oedd yn barod i ddawnsio ar y dec.

Ar ei fordaith, y mae y Cristion sydd yn yr odfa hon, tua byd na wyr nemawr ddim am dano. Ni fu ynddo erioed o'r blaen, ac ni welodd neb arall fu yno yn byw. Trwsgl ydyw yn yr iaith, ac ni wyr ond ychydig am arferion y preswylwyr; eithr nac ofned, y mae ei Dad yno yn byw, ac y mae ei Frawd hynaf yno hefyd, ac yn meddu pob awdurdod drosto. Efe yw Joseph y wlad, yn ei law ef mae agoriad yr holl drysorau, efc bia yr awdurdod i ddanfon am ei gyfeillion ato pryd y myno, a gofala am ddyfod i'w cyfarfod yn nes yma na'r ochr draw, i'w croesawu i'r wlad dda.

Y pwnc mawr, anwyl wrandawyr, yw bod yn ffafri Pen yr eglwys cyn gadael y fuchedd hon. Chwychwi, rai rhwym yn maglau anwiredd a phechod, brysiau ato; deuwch ato yn awr. Mae agoriad aur trugaredd heddyw yn ei law; gall sierhâu i'r tynaf ei gadwyn, dragwyddol ryddhâd. Amen.

XXXIII.

GWNEUTHUR Y GOREU O FYWYD.

“*Dos, bwyta dy fwyd yn llawen ac yf dy win â chalon hyfryd : canys yn awr cymeradwy gan Dduw dy weithredoedd. Bydded dy ddillad yn wynion bob amser ; ac na fydded diffyg olew ar dy ben. Dwg dy syd yn llawen gyda’th wraig anwyl holl ddyddiau bywyd dy oferedd, y rhai a rodde efe i ti dan yr haul holl ddyddiau dy oferedd : canys dyna dy ran di yn y bywyd yma, ac yn dy lafur a gymeri dan yr haul. Beth bynag a ymafael dy law ynddo i’w wneuthur, gwna â’th holl egni : canys nid oes na gwaith, na dychymyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti yn myned. Mi a droais ac a welais dan haul, nad yw y rhedfa yn eiddo y cyflym, na’r rhyfel yn eiddo y cedyrn, na’r bwyd yn eiddo y doethion, na chyfoeth yn eiddo y pwyllog, na ffafra yn eiddo y cyfurwydd ; ond amser a damwain a ddygwydd iddynt oll. Canys ni wyr dyn chwaith ei amser ; fel y pysgod a ddelir â’r rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a ddelir yn y delm ; felly y delir plant dynion yn amser drwg, pan syrrhio arnynt yn ddisymwth.*”—PREGETHWR IX. 7—12.

CEIR crynodeb yn ngeiriau y testyn o genadwri gyffredinol holl lyfr y Pregethwr. Y genadwri hono yw dysgu ac annog dynion i wneuthur y goreu o gyfleusderau y bywyd hwn fel y mae,—ei gyfleusderau i fwynhâu yn gystal a’i gyfleusderau i lafurio,—ac i wneuthur y cwbl yn ofn Duw a chyda golwg ar ddiwedd bywyd a dydd barn.

Cydnebydd y pregethwr fod gan fywyd ei anhawsderau a’i ddirgelwch ; ond serch hyny, ac i fesur o achos hyny, mai doethineb yw gwneyd y goreu o hono. Nid ymollwng

o dan ei siomedigaethau, nid ymattal oddiwrth ei gysuron, nac ymgolli yn nghanol ei foethau a'i ddirligion; eithr ymgymmodi â'r cyntaf, mwynhâu yr ail ac ymgodi uwchlaw hudoliaethau yr olaf, trwy gadw golwg sefydlog ar Dduw yr hwn a ddwg bob gweithred i farn—mewn gair, gwneuthur y goreu o fywyd fel y mae.

Dyweder a fyner gan ddosbarth o esbonwyr am anghydlynedd gwahanol ranau y llyfr hwn; fel y gwêl y ddarllen-ydd pwyllog mae egwyddor o unoliaeth yn rhedeg drwyddo, a phob rhan o hono wedi ei gyfleo yn ngoleuni cynllun o drefn a dosbarth. Ceir ynddo bedwar o adranau amlwg, ac wrth eu nodi, goddefwch i mi hefyd alw eich sylw at yr allwedd sydd ymhob rhan yn dynodi lle y mae y drws yn agor.

Mae yr adran gyntaf yn cynnwys y ddwy bennod gyntaf, a cheir yr allwedd yn yr adnod ganlynol: “Nid oes daioni mwy i ddyn, nag iddo fwyta ac yfed, a pheri i'w enaid gael daioni o'i lafur. Hyn hefyd a welais, mai o law Duw yr oedd hyn.” Pen. ii. 24.

Ymestyna yr ail adran o ddechreu y drydedd benuod hyd derfyn y nawfed adnod o'r chweched bennod: a cheir hyd i'r un allwedd mewn amrywiol leoedd, megys yn yr adnodau canlynol: Pen. iii. 12; pen. iii. 22; pen. v. 18.

Dechreua y drydedd adran gyda'r ddegfed adnod yn y chweched bennod, a therfyna gyda phymthegfed adnod yr wythfed bennod. Ceir allwedd i'r rhan hon yn y geiriau hyn: “Yna mi a ganmolais lawenydd, am nad oes dim well i ddyn dan haul, na bwyta ac yfed, a bod yn llawen; canys hyny a lŷn wrth ddyn o'i lafur ddyddiau ei fywyd, y rhai a rodde Duw iddo dan yr haul.” Pen. viii. 15.

Ac y mae y bedwaredd adran yn cymeryd i fyny weddill y llyfr. Pen. viii. 16—xii. 14. Ceir yr allwedd berthynol i'r rhan hon, yn y geiriau adnabyddus: “Gwna yn llawen, wr ieuanc, yn dy ieuencetyd, a llawenyched dy galon yn nyddiau dy ieuencetyd; a rhodia yn ffyrdd dy galon, ac yn ngolwg dy lygaid; ond gwybydd y geilw Duw di i farn am

hyn oll." Pen. xi. 9. Edrychir ar yr adnod hon, weithiau, fel gwawdiaith; eithr o graffu ar yr adnod sydd ar ei hol, "Am hyny bwrw ddig"—ymyl y ddalen, *dristwch*—canfyddir, dybygid, nad oes sail deg i'r cyfryw olygiad. Annogaeth sydd yma i'r gŵr ieuanc fod yn llawen, ond i wneuthur hyny yn ysbryd dyn yn cofio y farn a fydd. Mewn gair, gwers fawr yr holl lyfr yw mai dyledswydd a doethineb uchaf dyn ydyw defnyddio cyfleusderau bywyd.

Cwynir gan rai, fod y llyfr hwn yn fydol (*secular*) iawn ei dôn. Mewn un ystyr, rhaid addef ei fod felly, sef yn yr ystyr o fod yn cyfyngu sylw y darllenyydd bron yn hollol "at yr hyn sydd dan yr haul,"—y bywyd presennol. Ychydig yw y sylw a rydd i fyd arall a sefyllfa ddyfodol. Nid oes air ynddo am nefoedd nac uffern, angelion da na drwg, nac am adgyfodiad y meirw. Ond y mae yr awdwr yn hollol gydnabyddus gyda gwybodaethau, pleserau a helyntion y byd hwn. Nid mynach na meudwy, yn barnu bywyd cyn ei weled, yw y Pregethwr hwn; eithr dyn ymarferol oedd wedi gweled yr holl weithredoedd a wnaed dan yr haul, a'u hadnabod yn drwyndl. Ac yn hyn, sef mewn gweled bywyd drosto ei hun, mor bell ag y gellir ei weled heb bechu, da fyddai fod gan y Pregethwr hwn lawer o olynwyr.

Ond yn yr ystyr gyffredin a roddir i'r gair, nid yw y rhan yma o Air Duw yn llyfr bydol; am y rheswm ei fod yn gynnyrch dyn duwiol oedd yn adnabod y byd. Ai Solomon yw yr awdwr, ai ynte rhywun arall; ac a oedd yr awdwr, pwy bynag ydoedd, yn dduwiol pan roddeis ei fryd ar geisio a chwilio trwy ddoethineb am bob peth a wnaed dan y nefoedd, nid yw o gymaint pwys; hyn sydd amlwg, sef ei fod dan lywodraeth gwir dduwioldeb pan yn trefnu ffrwyth ei ymchwiliadau yn y llyfr hwn. Cydnebydd fodolaeth Duw fel ffaith ragdybiedig, ac y mae yn cyfeirio at ei lywodraeth dros bob peth yr un mor ddiam-mheul; ac nid oes ball ar ei ymhyfrydiad yn ei ddoethineb a'i gymwynasgarwch. Dysg y darllenyydd hefyd fod dyn

wedi deilliaw oddiwrth Dduw, yn dybynu ar Dduw, yn gyfrifol i Dduw, ac ar derfyn bywyd fod ei ysbryd yn dychwelyd at Dduw yr hwn a'i rhoes ef. Tra nad yw y gair Duw i'w gael unwaith yn Llyfr Esther, ceir yr enw rhagorol yn y llyfr hwn, namyn tri, ddeugain o weithiau. Gallai yr awdwr ddyweyd fel Dafydd, "Gosodais yr Arglwydd yn wastad ger fy mron." Er ei fod yn ddystaw am gyflwr yr enaid ar ol marw, ac na ddywed ddim am yr hyn sydd ar ol y farn dragwyddol, nis gellir darllen adran o hono heb deimlo fod marw a'r farn yn cael eu dal yn sefydlog o flaen ei feddwl. Ac yn ngoleuni yr ystyr iaeth fod marwolaeth yn terfynu bywyd, a dydd barn yn dylyn bywyd, mae yr awdwr yn annog ei ddarllen yd i wneuthur y goreu o fywyd fel y mae, a thra y parhao. Gwneuthur hyn yn y ffordd iawn, ac yn ngrym y cymhellydd priodol, ydyw prif ddaioni a holl ddyled dyn. Dyma swm y cwbl a glybuwyd yn y llyfr; ac os esgeulusir hyn, nid yw bywyd amgen na gwagedd a gorthrymder ysbryd. A'r mater yma, yn cael ei gyfleo mewn cylch bychan, ydyw gwers fawr geiriau y testyn, sef

Y DDOETHINEB O WNEYD Y GOREU O GYFLEUSDERAU BYWYD.

Y mac hon yn athrawiaeth iachus ac Ysgrythyrol; ond dylid bod yn ofalus i'w harfer heb ei chamarfer. Tuag at gyrchu at y cyfryw amcan, ymdrechaf ei hegluro a'i hargymhell, dan ddau benawd, sef y *pa fodd*, a'r *paham*.

I

PA FODD Y GELLIR GWNEYD Y GOREU O'R BYWYD HWN ?

Dyma ofyniad o bwys. Merthrined y pregethwr a'i wriandawyr ddifrifwch meddwl wrth ystyried cynnwysiad yr atebiad a geir iddo yn y testyn. Darlener yr adnодau 7—10 gyda gofal a phwyll. Dichon y gellir eu crynhoi mewn pedwar o osodiadau.

1. Ffurio perthynas ffafriol gydag Arglwydd bywyd.

“Canys yn awr cymeradwy gan Dduw dy weithredoedd” Wrth ddyn duwiol y llefarir geiriau fel hyn. Nid oes neb arall yn gymeradwy gan Dduw, ac nid oedd yntau felly nes cael ei achub. “Canys yn awr,”—ar ol dy achub —cymeradwy gan Dduw dy weithredoedd.” Bod yn dduwiol ydyw y gorchwyl cyntaf tuag at wneuthur y goreu o fywyd, ac ammod sylfaenol pob mwyniant a gorchwyl arall a berthyn i fywyd. Pa beth sydd yn gynnwysedig mewn bod yn dduwiol? Bod mewn cymod gyda Duw,—cael ein creu o'r newydd ar ddelw Duw, a byw yn holol i wneuthur ei ewyllys. Ceir y fendith gyntaf trwy faddeuant pechoda; effeithir yr ail trwy adgenedliad yr Ysbryd Glân; a gwneir yr olaf trwy arwain bywyd sanctaidd. Yr ammodau ar du y dyn ydynt edifeirwch, ffydd ac ufuddod, a cheir pob cynorthwy anghenrheidiol i'w cyflawni yn Ngair a chan Ysbryd Duw. Pan eu cyflawnir derbynir y bendithion cysylltiedig, a gwneir pechadur yn dduwiol. Ar ol cael dy wneyd yn dduwiol, fy nghyfaill, ti a elli ryngu bodd Duw; mewn geiriau eraill, “canys yn awr cymeradwy gan Dduw dy weithredoedd.”

Dywed un awdwr, mai un o nodweddau y llyfr hwn ydyw mai llyfr i ddyn fel dyn yw; nid llyfr i Iuddeu na Chenedl-ddyn, i bechadur nac i sant, ond i *ddyn*. Yr wyf yn eithaf boddlawn i'r syniad yna, ar un ammod, sef ar y dybiaeth fod yn anmhosibl bod yn ddyn, yn ystyr uwchaf y geir, heb fod yn dduwiol.

Ffurio perthynas ffafriol gydag Arglwydd bywyd—bod yn dduwiol—yw y cam cyntaf tuag at wneuthur y goreu o gyfleusderau bywyd.

2. Mwynhâu cysuron cyfreithlawn bywyd.

Adn. 7, 8 a 9. Mae gan ddyn gyfaddasrwydd cynhenid i fwynhâu, ac i fwynhâu cysuron y bywyd sydd yr awron. Dysg y testyn ei fod i wneuthur hyn.

Yn mlaenaf trwy feithrin tymher ddedwydd a siriol, neu yr hyn a elwir yma—“Calon hyfryd.” Nis gellir mwynhâu

dim, os na feddir tymher siriol. Y mae cyflwr y dymher fel y gwydr lliwiedig yn gosod ei arlliw ar bob peth o'n deutu. "Calon iach yw bywyd y cnawd; ond cenfigen"—hen dymher anfoddog—"a bydra yr esgyrn." Diar. xiv. 10; Diar. xv. 13; Diar. xv. 15; Diar. xvii. 22; Diar. xxv. 20. Y mae natur dda yn hanfodol tuag at allu mwynhâu bywyd. Yr afrywiog ei dymher a gasâ glywed yr adar yn canu, ond i'r siriol ei ysbryd, megys i'r newynog, pob peth chwerw sydd felus. Calon hyfryd a argymhellir yma, ac nid chwerthiniad yr ynfyd neu ysgafnder cellweirus y pleser-ddyn: gwir sirioldeb hunanfeddiannol yn cyfodi oddiar deimlad dwfn o ddedwyddwch meddwl. Y mae meithrin tymher felly yn ganiataol, ie, yn ddyledswydd. "Byddwch lawen yn wastadol," ebe Paul yr Apostol. Dylem fwynhâu crefydd, ac nid hyny yn unig, ond mwynhâu pob peth arall sydd gyfreithlawn, ac ymarfer ein hunain mewn sirioldeb. Gellid tybio mai syniad rhai pobl am fwynhâu bywyd ydyw lluchio a thaflu, gwgu a gwreich ion, ac amlygu holl briodoleddau tymher ddrwg, heb gofio fod hyny yn diraddio ei natur foesol, yn cythryblu y gydwybod, yn bylchu defosiynedd crefyddol, ac yn gwneuthur y person yn bla ar gysuron pobl eraill. Fel dyledswydd wrthi ei hun, yn gystal ag fel ammod mwyniant bywyd yn gyffredinol, doeth ynom ydyw cyflawni cynghor Solomon trwy feithrin "calon hyfryd."

Yr ydym i fwynhâu cysuron bywyd, yn ail, trwy gyfranogi yn briodol o'i drugareddau. Yn ei lythyr cyntaf at Timotheus ysgrifenodd Paul y geiriau croewon hyn, "Yr hwn sydd yn helaeth yn rhoddi i ni bob peth i'w mwynhâu." Yr un athrawiaeth sydd yn y testyn; fel pe dywed-asai y gŵr doeth, "Y mae genyt fwyd, dos a mwynhâ ef; gwinllan, dos a gwna yn fawr o honi; bydded dy ddiwyg yn drwsiadus a glanwedd; neu yn hytrach, fe allai, bydded dy ddillad yn wynion bob amser i arwyddo llawenydd gwastadol dy galon." Arferai y dwyreinwyr wisgo dillad gwynion yn eu gwleddoedd a'u gwyliau llawen,

ac ni byddai diffyg olew—arwyddlun llawenydd fyth—ar y pen.

At hyn, yr ydym i fwynhâu cysuron bywyd, yn y trydydd lle, trwy beri a mwynhâu cysuron teuluol. Darllener y nawfed adnod, “Dwg dy fyd yn llawen gyda’th wraig anwyl.” Nid oedd Solomon yn gwahardd priodi, ond yma yn anghefnogi mewn athrawiaeth yr hyn a wnaeth yn personol mewn ymarferiad, sef amlwreiciaeth. Edrychir ar ffurio y cylch teuluol fel un o hanfodolion mwyniant bywyd; ac fod yn ddyledswydd ar y penteulu ranu ei gysuron gydag aelodau y teulu, yn enwedig gyda’i wraig. Yn oes Solomon, pryd yr edrychai dynion ar eu gwraggedd a’u plant fel caethion yn hytrach nag fel cymdeithion cydraddol iddynt eu hunain fel y gwnawn ni, yr oedd y cyfarwyddyd hwn yn cynnwys mwy o lawer nag a welir ynddo ar yr olwg gyntaf. Ei ysbryd, modd bynag yw, y dylai dyn fod yn haelfrydig yn ei fwyniannau; yn hytrach na chadw pob peth difyr iddo ei hunan, fod iddo gymeryd ei deulu, yn enwedig ei wraig, i fewn i’w cydfwynhâu âg ef.

Yn awr, os meithrinir tymher hyfryd,—os cyfranogir yn briodol o drugareddau naturiol bywyd,—ac os mwynheir hwynt ar egwyddor anhunanol gyda’n teuluoedd a’n hanwyliaid, fe gyflawnir genym ran arall o gyfarwyddyd y Pregethwr, gyda golwg ar wneuthur y goreu o gyfleuslerau bywyd.

3. Iawn gyflawni Dyledswyddau Bywyd.

Craffwch ar y ddegfed adnod:—“Beth bynag a ymafael dy law ynddo i’w wneuthur, gwna â’th holl egni.” Ni ddylai neb fodloni ar fwynhâu yn unig, ond ymroddi i weithio hefyd;—gweithio â’r corff ac â’r meddwl. Gosodwyd Adda, cyn pechu o hono, i lafurio yn gystal ag i gadw yr ardd; ac ar ol iddo bechu fe adawyd y fendith hon yn ei feddiant ef a’i blant hyd y dydd heddyw. Pan ymddangosodd yr Ail Adda ar y ddaear, efe a ddaeth nid i’w wasanaethu ond i wasanaethu. A phan ddaw angelion i awyrgylch ein byd ni, onid ysbrydion gwasanaethgar

ydynt hwy oll? Dylai pawb weithio mewn rhyw gylch neu gilydd, os nad yw babanrwydd, henaint, neu afiechyd yn eu hanalluogi. Y mae llafur yn hanfodol fel ammod cyn-nyrchiol trugareddau bywyd; nis gellir bwyta bara heb ei gael, na'i gael heb i rywun lafurio; nac yfed gwin heb ei wneyd, ac i rywun blanu gwinllan a gofalu am ei ffrwyth. Wrth dir llafur y mae y brenin yn byw; a theg yw fod i bawb sydd yn bwyta, weithio am dano, yn ol ei allu. Rheol y Bibl ar hyn yw, "Yr hwn na fynai weithio na chai fwyta chwaith."

Rhagdybia y testyn fod bywyd yn darparu gwaith ar gyfer pawb, ac yn rhoddi cyfleusdra i'w gyflawni. Gwers fawr y drydedd bennod o'r llyfr hwn yw fod amser i bob peth. Hen esgus y diog ymhob oes yw diffyg amser; ond fe chwelir ef gan Solomon i bedwar gwynt y nefoedd. Tuag at fod yn ddifrifol at waith, dylem deimlo fod genym *ni* waith, ac amser i'w gyflawni, nad ydynt yn perthyn i neb arall;—y mae yna ryw waith mewn masnach, celfyddyd, llafur, neu gyda chrefydd nas gall neb ei gyflawni ond nyni; ac os esgeuluswn ni ef, erys heb ei wneuthur yn dragwydd.

Tuag at wneyd ein rhan o waith bywyd, dywed Solomon y dylid arfer egni, ac egni eithafol;—"gwna â'th holl egni." Un felly oedd ef ei hun. Fel brenin, fel efrydydd, ac fel awdwr, gweithiwr diarbed ydoedd. Gymaint a ysgrifennodd, mor eang oedd cylch ei wybodaeth o natur, a'r fath waith mawr a gyflawnodd yn ei ddydd! Darllenwch yr ail bennod o'r Llyfr hwn. "Mi a wnaethum i mi waith mawr; mi a adeiledais i mi dai." Solomon a adeiladodd y deml—capel newydd harddaf ei oes; cododd hefyd dŷ coedwig Libanus, a phalas i ferch Pharaoh. Helaethodd a harddodd lawer ar Jerusalem, adeiladodd erddi crogedig, planodd winllanoedd a chododd *waterworks* pwysig at wasanaeth y ddinas. Yr oedd hefyd yn cadw defaid a gwartheg, yn trin tir ac yn masnachu, ac yn pentyrus aur ac arian, nes oedd aur yn ei oes ef fel ceryg yr heolydd. Cadwai weis-

ion heb rifedi. Dywed y traddodiadau Iuddewig fod triugain mil o bobl yn bwyta bob dydd ar fwrdd Solomon. Yn llyfr cyntaf y Breninoedd, y bedwaredd bennod, dywedir fod deg o ychain pasgedig, ugain o ychain porfadwy —yn cael eu pesgi ar y borfa,—cant o ddefaid, heblaw ceirw, iyrchod, buail ac ednod breision, yn cael eu parotoi ar gyfer ei fwrdd bob dydd. Fod ganddo ddeugain mil o bresebau meirch i'w gərbydau, a deuddeng mil o wŷr meirch. Ymestynai ei awdurdod dros yr holl wlad o'r Euphrates i'r Nilus. Llefarodd dair mil o ddiarebion, a phymtheg cant o ganiadau. Llefarodd hefyd am brenau, o'r cedrwydd yn Libanus hyd yr isop a dŷf o'r pared; ac am anifeiliaid, ehediaid, ymlusgiaid a physgod—cyfundraeth gryno o athroniaeth naturiol. Amser a ballai i fanylu ychwaneg. Bu farw yn ddeunaw a deugain mlwydd oed—yn ddyn cymharol ieuanc. Pa fodd y gallodd gyflawni cymaint o waith, a hwnw mor ragorol o dda? Yr ateb yn ddiau yw, am ei fod yn gwneyd beth bynag yr ymaflai ynddo, â'i holl egni.

Llafur ydyw un o brif ammodau llwyddiant ymhob cylch. Sonir llawer am athrylith, ond beth yw athrylith wedi y cwbl namyn gallu diderfyn i lafurio gyda'r peth yr ymaflir ynddo; o leiaf, dyma y rhywogaeth o athrylith sydd yn sicrhâu llwyddiant. Y mae math o athrylith sydd yn ymylu ar wallgofrwydd,—hyfedredd neillduol mewn un cyfeiriad; ond athrylith yw hono, os na chyplysir hi gydag egni y testyn, sydd yn temtio ei pherchenog i ymfalchiö ynddi yn hytrach na'i defnyddio i wneyd y goreu o gyfleusderau bywyd. Tlodion ac afluwyddiannus, dinod a thruenus eu gwala, ydyw y dosbarth hwn o feibion athrylith. Darllen er hanes Budget, y masnachwr llwyddiannus,—Faraday, y gallofydd llwyddiannus,—Herschel, y seryddwr llwyddiannus,—Wellington, y milwr llwyddiannus,—neu Wesley yr efenglydd llwyddiannus, a cheir gweled eu bod oll yn wŷr oedd yn gweithio â'u holl egni. Y trechaf mewn egni yn gyffredin yw y trechaf mewn llwyddiant yn nghydymgais

bywyd. Dywedir fod yr ymadrodd sydd yn nechreu y ddegfed adnod yn cynnwys cydganoledd òni,—trefn, gofal, dyfalbarhâd a gorphenrwydd, yn gystal ag egni. Ac y mae iawn gyflawni dyledswyddau bywyd yn galw am danynt oll.

4. Gwneuthur pob peth dan yr ystyriaeth o Gyfrifoldeb Bywyd.

Rhaid addef nad yw yr egwyddor hon yn amlwg iawn yn y testyn; eithr nid oes dim amlycach na hi trwy gorff y llyfr. Darllener i. 13; ii. 24; iii. 13; vii. 13, 14; ix. 1; xi. 10; xii. 1, 13, 14, a chanfyddir fod yr awdwr yn cydnabod llaw Duw, rhodd Duw, hawl Duw, a chyfrifoldeb i Dduw yn y ddoethineb, y blinder, y cysuron, y llafurwaith a'r cyfleusderau a berthyn i fywyd dyn ar y ddaear. "Swm y cwbl a glybuwyd yw, ofna Dduw a chadw ei orchymynion, canys hyn yw holl ddyled dyn." Dysgeidiaeth eglur yr holl lyfr hynod yw fod ein mwynhâu a'n llafurio, ein bwyta bara a'n hyfed gwin, a'n pob peth, i gael eu gwneuthur yn ofn Duw, yr hwn a ddwg bob gweithred i farn. Hon, sef ymdeimlad byw a gwastadol o gyfrifoldeb bywyd, yw yr egwyddor fawr sydd i lywodraethu y cwbl.

Yn hyn y mae llawer yn methu. Dechreuant gydag ymarferion crefyddol yn wresog, ac y mae hyny yn dda; cyflawnant eu gwaith â'u holl egni, ac y mae hyny yn ei lle; meithrinant galon hyfryd, cyfranogant o drugaredau natur, a ffuriant gysylltiadau teuluol auwyl, ac nid oes dim o'i le yn yr holl bethau hyn: ond dyma lle y mae y camgymeriad a wnaeth rhai; ar ol derbyn cymhorth crefydd yn nydd eu cyfyngder, a nawdd crefydd yn awr eu hymdreich, anghofiant Dduw a'i grefydd yn amser eu llwyddiant. Goddef wch air o ocheliad, fy nghyfeillion ieuainc, a phan godwch yn y byd, na ollyngwch dros gof Dywysog eich ieuencyd. Y mae gan lwyddiant ei demtasiynau, a syrthiodd aml gadarn wr yn ysglyfaeth iddo. Ewch rhagoch, dringwch yn y byd, gwnewch y goreu o gyfleusderau bywyd, ond gosodwch yr Arglwydd yn wastad ger eich bron. "Gwna yn llawen, wr ieuanc, yn dy ieuencyd, a llawenyched dy galon yn nyddiau dy ieuencyd, a rhodia yn ffordd dy galon ac

yn ngolwg dy lygaid; ond gwybydd y geilw Duw di i'r farn am hyn oll." Dyry hyn attaliad ar ein mwynhâd cyn iddo dori dros y terfyn i anghymedroldeb; wrth fwyta bara diogelir ni rhag glythineb, ac wrth yfed gwin rhag meddwdod.

Y neb a wnêl y pethau hyn, sef ffurfio perthynas ffafriol gydag Arglwydd bywyd,—mwynhâu yn briodol drugareddau bywyd,—iawn-gyflawni holl ddyledswyddau bywyd, a gwneuthur y cwbl yn ofn Duw, a chyda golwg sefydlog ar gyfrifoldeb bywyd, ydyw yr hwn sydd yn gwneuthur y goreu o gyfleusderau bywyd.

II.

PAHAM Y DYLID GWNEYD Y GOREU O FYWYD.

Un peth yw gwybod ein dyledswydd yn hyn, peth arall ydyw ei chyflawni. Gyda golwg ar y cyntaf, buddiol oedd craffu ar gyfarwyddyd Solomon ar y pa fodd; ac fel annogaeth i'r olaf, sylwn yn awr ar yr hyn a ddywed ar y paham. Ceir y pa fodd yn y berfau gorchymynol sydd yn britho y testyn, a mynegfys y paham yn y gair "canys" sydd yn dygwydd ynddo fwy nag unwaith. O graffu, canfyddir y gair bach hwn yma bedair gwaith, fel y mae y paham yma yn cynnwys pedwar o resymau.

1. *Am mai wrth wneuthur hyn y rhyngir bodd Duw.* Cynnwysir y meddwl yma, yn gystal a'r un a nodais o'r blaen, yn y frawddeg, "Canys yn awr cymeradwy gan Dduw dy weithredoedd," sef mai wrth fod yn dduwiol,—wrth fwynhâu trugareddau tymmorol a estynir,—wrth gyflawni yn ffyddlawn y gwaith a dorwyd ar ein cyfer, a gwneuthur y cwbl oddiar deimlad byw o gyfrifoldeb i Dduw, y gellir cyflawni ei ewyllys a rhyngu ei fodd. Ië, rhaid gwneyd y pedwar peth hyn; mae pallu mewn un pwnc yn difuddio y cwbl. "Gwybed meirw a wnant i enaint yr apothecari ddrewi; felly y gwna ychydig ffolineb i wi aiddcerchog o herwydd doethineb ac anrhydedd." Ni

ddichon yr annuwiol, er maint fyddo ei egni gyda'r byd,—y diog, er maint fyddo ei broffes mewn duwioldeb,—y cybydd, er ei holl egni gyda'r byd a chrefydd,—na'r pleserddyn, gyda'i holl ddiystyrwch o bob peth ond bwyta ac yfed, ryngu bodd Duw. Ofer yw son am ddyn diog duwiol, neu ddyn duwiol cybyddlyd, mwy nag am ddiogyn gweithgar, cybydd hael, neu ddyn duwiol annuwiol. Byddai yn hawddach tyfu grawnwin ar dJrain, neu ffigys ar ysgall, nag a fyddai tyfu duwioldeb ar ddraenen o gybydd, neu ar hen ysgellyn diwerth o ddyn diog. Gan hyny, "Dos, bwyta dy fwyd," &c., gwna y goreu o fywyd fel y mae, "canys yn awr cymeradwy gan Dduw dy weithredoedd."

2. *Am mai hyn yw yr oll a ellir wneyd o fywyd.* "Canys dyna yw dy ran di yn y bywyd yma, ac yn dy holl lafur a gymeri dan yr haul" (adn. 9). Y meddwl yw, dyna y cwbl a elli wneyd o hono. Hyn yn wir ydoedd amcan ei roddiad i ti. Troi bywyd o'i ddyben bwriadedig ydyw gwneyd rhywbeth âg ef amgen na'i ddefnyddio. Rhoddywyd ef nid i'w drysori, nid i'w wastraffu, eithr i'w ddefnyddio. Os cedwir hyn o'r golwg, cyll bywyd ei ddyddordeb a'i werth; daw yn faich a blinder, yn wagedd a gorthrymder ysbryd. Dangos hyn i'r darllenydd ydyw amcan y Pregethwr yn y llyfr hwn. Dyry ei destyn allan yn y bennod gyntaf, adnodau 2—11. Ar ryw dybiaeth wahanol i hon, nid yw bywyd namyn *whirligig* tragicwyddol, heb swyn ynddo na dyben iddo: y peth diflanaf y gellir meddwl am dano. Cymerer hanes ein bywyd am wythnos o amser, a pheth ydyw? Codi, bwyta, gweithio, noswylio, a gorwedd. Felly ddydd Llun, rhywbeth yn debyg ddydd Mawrth, a'r un modd am bob diwrnod ond y Sabbath. Bwrier golwg ar fywyd dyn am flwyddyn; ag eithrio yr ychydig wahaniaeth sydd rhwng hin a gwaith y pedwar tymor, hanes yr wythnos yw hanes y flwyddyn, a hanes y flwyddyn yw hanes ein hoes. "Un genedlaeth a ä ymaith, a chenedlaeth arall a ddaw"—*merry go round*. "Yr haul a gyfyd, a'r haul a fachlud, ac a brysura i'w le lle y

mae yn codi. Y gwynt a ä i'r dehau ac a amgylcha i'r gogledd; y mae yn myned oddiamgylch yn wastadol, y mae y gwynt yn dychwelyd yn ei gwmpasoedd." *Merry go round* fyth a hefyd. "Yr afonydd a redant i'r môr, eto nid yw y môr yn llawn; o'r lle y daeth yr afonydd, yno y dychwelant eilwaith. . . . Y peth a fu a fydd, a'r peth a wnaed a wneir; ac nid oes dim newydd dan yr haul." *Whirligig* yn troi fel drws ar ei golyn, fyth yn ei unfan, yw bywyd os na roddir amcan iddo, trwy wneuthur y goreu o hono. I bobl heb ddim i'w wneyd, rhaid fod bywyd yn ddiflas iawn. Pa ryfedd fod cyfoethogion segur ein gwlad yn cynnal gwleddoedd a dawnsfääu yn y nos, yn ymryson am le yn y Senedd, yn hela llwynogod, ymlid *grouse* y mynyddoedd, rhedeg ceffylau, neu dlyfeisio rhyw esgus i godi cweryl gyda llwythau gwyltton Africa, neu rywbeth a duedlo i dori ar unffurfiaeth annyoddefol *whirligig* dibwrpas eu bywyd.

Eithr i bobl sydd yn llenwi pob diwrnod â gwaith, ac yn defnyddio pob awr effro o'u bywyd i bwrvpas—y bobl sydd yn cynnyrchu rhywbeth—mae bywyd mor felus a'r goleuni. Gwisga wedd holol newydd; yn lle dyweyd fod pobpeth yn llawn blinder, ac nad oes dim newydd dan yr haul, eir i ysbryd y Pregethwr doeth Solomon, ac i deimlo fod amser i bobpeth, ac amcan i bob amser dan y nefoedd. . . . Efe a wnaeth bob peth yn deg yn ei amser." Mewn gair, i'w ddefnyddio y mae bywyd yn dda. Ni ellir gwneyd arall o hono. Y mae yn rhy fregus i wneyd banc o hono;—yn rhy ansier i wneyd cartref ynddo;—yn rhy ddrwg i wneyd nefoedd, yn rhy dda i wneyd uffern, ac yn rhy fychan a chyfnewidiol i wneyd Duw o hono. I ddybenion o'r fath yna, gwagedd o wagedd yw. Ond y mae bywyd yn addas i rywbeth. Treiwrh wneyd gweithdŷ o hono, ac i'r pwrpas hwnw, ni fu erioed ei well. Dyma y defnydd a wnaeth Mab Duw o hono pan fu ar y ddaear. Os ceisir gwneuthur bywyd yn Bethsan—Tŷ gorhwysfa; yn Bethnimrah—Tŷ gwrthryfel; yn Bethgamul—Tŷ ad-daliad; yn

Betharam—Tŷ mawredd, a buan y teimlwch eich bod yn wneuthur yn Bethafen—Tŷ gwagedd. Ond os trowch ef yn Bethbarah—Tŷ y mynediad trwodd; yn Bath-hacerem—Tŷ y winllan, lle i weithio; yn Bethlehem—Tŷ bara; ac yn Bethesda—Tŷ trugaredd, eich profiad yn fuan a fydd ei fod yn Bethel—Tŷ Dduw, ac yn borth y nefoedd. Dyna yw ei amcan, gan hyny, “Dos, bwyta dy fwyd,” &c.—gwna y goreu o hono, “canys dyna dy ran di yn y bywyd yma, ac yn dy lafur a gymeri dan yr haul.”

3. *Am fod y cyfleusdra hyn yn darfod dros byth pan dderfydd bywyd.* “Canys nid oes na gwaith, na dychymyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti yn myned.” Yr ystyr yw, mai i'r bywyd hwn yn unig y mae pethau y bywyd hwn yn perthynu. Mae yna fywyd arall yn aros dyn, ond rhwng y ddau mae porth cul a thywyll a elwir y bedd; ac nid ä dim o gyfleusderau y bywyd hwn drwy y porth yna i'r bywyd sydd y tu hwnt iddo. “Nid oes na gwaith, na dychymyg—i ddyfeisio gwaith—na gwybodaeth, na doethineb yn y bedd.” Pethau at wasanaeth dyn yn y bywyd yma ydyw y rhai hyn. Mae gan y bywyd sydd tu draw i'r bedd ei bethau priodol ei hun; ni fydd yno anghen am bethau y bywyd hwn, a phe amgen, nis gellir eu trosglwyddo iddo. Y wers, gan hyny yw, gwneler y goreu o honi nt yn awr. Pan fyddo dyn ar fedr ymfudo i wlad dramor, lle y mae yr hinsawdd a'r arferion yn wahanol i hinsawdd ac arferion y wlad hon, cenfydd fod ganddo lawer o bethau yn awr na fydd anghen am danynt yno, ac fel dyn call efe a wna y goreu o honi nt cyn cychwyn i'w daith. Dillad na wasanaethant yno, treulia hwynt allan yma; arfau afreidiol yno, try hwynt yn arian bathol yma; ac hyd yn nod arian Lloegr na phasiant yno, efe a'u cyfnewidia y cyfle cyntaf i'r fantais uchaf allo am *currency* y wlad bell y mae am fyned iddi i fyw. Gŵr raid ymfudo oddiyma ydyw dyn, yn ol dysgeidiaeth Llyfr y Pregethwr, heb obaith dychwelyd byth yn ol. Y mae y wlad bell, lle yr wyt ti yn

myned, fy nghyfaill anwyl, yn dra gwahanol i'r wlad hon o ran ei hinsawdd a'i harferion. Dyma waith a dychymyg, gwybodaeth a doethineb—arfau dyn yn y byd yma, ni ellir eu defnyddio, yn eu ffurf bresennol, yn y byd arall. Y dillad a wisgir genym yma—y cyrff priddlyd hyn—rhaid ymddiosg o honyt yn llwyr cyn ymddangos yno. Yr arian sydd mewn lledaeniad yma nid ydynt yn werth dim yno. Rhaid gadael pob ffyrlling o honyt ar ol, ond yn unig hyny o'u gwerth a gyfnewidir yma i'r ffurf o elusenau i'r tlodion, offrymau i'r Arglwydd, a gweithredoedd da eraill. Y mae modd cael newid yn awr; mae bwridd y cyfnewid yn ein hymyl heddyw. Gwasgwch ato, fy nghyfeillion hoff. Ymofynwch heb oedi am yr aur a burwyd trwy dân, pethau a basiant yn nhragwyddoldeb—"a'u gweithredoedd yn eu canlyn hwynt."

Os gwir hyn, gwnewch y goreu o fywyd tra y mae yn eich meddiant. Rhodd unwaith am byth ydyw bywyd. Dyry y bedd derfyn bythol arno yn ei ffurf bresennol. Os ydych am fwynhâu cysuron bywyd, yn awr am dani, unwaith am byth. Os ydych am weithio, gweithiwrch tra y mae hi yn ddydd, oblegid y mae y nos yn dyfod pryd na ddichon neb weithio. Os ydych byth am iachawdwriaeth i'ch enaid, gwnewch y goreu o'r cyfle preseunol; canys, "Wele yn awr yr amser cymeradwy, wele yn awr ddydd yr iachawdwriaeth." Beth bynag a ymafael dy law ynddo i'w wneuthur, gwna â'th oll egni; "canys nid oes na gwaith, na dychymyg, na gwybodaeth, na doethineb yn y bedd, lle yr wyt ti yn myned."

4. *Am fod bywyd a'i gyffleusderau mor ansier.* Darllenwrch yr adnodau 11 a 12. Rhodd yw bywyd ac nid hawlfraint, benthyg ac nid perchenogaeth. Gall yr Hwn a'i rhoes alw y rhodd yn ol pan y myno; a gwna hyny yn fynych yn dra disymwth. Yr ansierwydd hwn sydd mewn bywyd a ddysgir yn y geiriau canlynol, "Mi a droais ac a welais dan yr haui, nad yw y rhedfa yn eiddo y cyflwm, na'r rhyfel yn eiddo y cedyrn, na'r bwyd yn eiddo y doethion,

na chyfoeth yn eiddo y pwyllog, na ffafra yn eiddo y cyfarwydd; ond amser a damwain a ddygwydd iddynt oll." Ar y gair "eiddo" y dylid pwysleisio. Nid y meddwl yw, nad eiddo y cyflym yw y rhedfa mewn bywyd; oblegid mae holl hanes y byd yn dangos mai y cyflym, fel rheol, sydd yn ennill y rhedfa. Os nad felly, pa ddyben ymdrechu? Nid oes adnod yn y Bibl yn dysgu athrawiaeth o'r fath yma. Dywed yr Arglywydd trwy ei was Jeremiah, "Nac ymffrostied y doeth yn ei ddoethineb, nac ymffrostied y cryf yn ei gryfder," &c. (Jer. ix. 23). Eithri ni ddysgir yno, nac yn y testyn, mai eiddo yr araf yw y rhedfa, ac mai eiddo y llwfr yw y rhyfel, ac mai damwain ac nid egwyddorion sydd yn trefnu amgylchiadau dyn ar y ddaear. I'r gwirthwyneb, y cyflym bia y rhedfa, fel rheol gyffredin, tra y parhao bywyd dan yr haul. Y meddwl yma yn ddiau yw, fod angeu yn terfynu bywyd, ac yn terfynu bywyd mor ddisymwth, fel nad yw y rhedfa yn berchenogaeth i'r cyflym, na'r rhyfel yn eiddo—yn yr ystyr o feddiant—i'r cadarn. Benthyg yw pethau y bywyd hwn, fel bwyall y prophwydi, ac ni ddywedodd y Gŵr a'u benthyciodd i ni pa awr y daw i alw am danynt. Sylwch ar yr adnod nesaf, "Canys ni wyr dyn chwaith ei amser"—hyny yw, amser ei farwolaeth—"canys fel y pysgod a ddelir a'r rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a ddelir yn y delm; felly y delir plant dynion yn amser drwg, pan syrthio arnynt yn ddisymwth." A welch chwi y pysgod yna yn chwareu yn y llŷn, ac ar ganol chwareu yn syrthio i'r rhwyd ac yn cael eu lladd, a dyna yr holl chwareu drosodd? Neu yr adar bach diniwed acw, yn pigo yr hâd ar y ddaear amser eira ac yn canu; yn dyfod yn rês, nês, at y llaw sydd yn eu porthi, ac ar darawiad llygad mae y delm yn syrthio arnynt, ac yn eu maglu i farwolaeth? Dyma i chwi ddar�un Solomon o ansicrwydd bywyd dyn ar y ddaear. Gwnawn y goreu o hono fel y mae, a rhoddir i ni ran dda a bery yn dragwydd. Amen.

XXXIV.

MARW YN YSGARIAD.

"Yna y dychwel y pridd i'r ddaear fel y bu, ac y dychwel yr ysbryd at Dduw yr hwn a'i rhoes ef."—PREGETHWR xii. 7.

GAN nad beth yw yr esboniad a dderbynir gan y naill a'r llall o honom ar ranau eraill y bennod, fe gytunir yn ein plith ni, modd bynag, mai marwolaeth sydd gan yr awdwyr mewn golwg yn adnod y testyn. Yr ystyr a gy-sylltir yn gyffredin gyda'r gair marw yw ysgaru—ysgaru rhanau oedd o'r blaen mewn undeb â'u gilydd. Nid dys-trywio na diddymu, ond dattod a gwahanu. Hyn, a hyn yn unig, yw yr oll a ddysgir o berthynas i'r amgylchiad yn yr adnod hon. Teflir awgrymau pellach arno mewn rhanau eraill o'r llyfr, yn enwedig yn y bennod hon. Sonir am y farn yn adnod olaf pennod y testyn, ac yn yr adnod ddi-weddaf ond un yn y bennod flaenorol; a rhagdybir yn hyny fod dyn i oroesi marwolaeth ac i barhâu i fodoli fel person gwahaniaethol a chyfrifol. Ceir goleuni llawn ar sefyllfa ddyfodol dyn, gorff ac enaid, yn y Testament Newydd; ond yn y testyn y syniad am derfyniad bywyd mewn marwolaeth, ac fod y farwolaeth hono yn ysgariad, yw y cwbl a ddysgir. Ac am y tro, tybiais nad anfuddiol fyddai treulio oedfa gyfan i edrych ar yr olygwedd hon yn unig i'r amgylchiad.

Pwnc y bregeth, gan hyny, yw hwn, *Yr olwg a ddyry y testyn ar farwolaeth dyn fel ysgariad.*

Tuag at allu myned i fewn i'r mater hwn, rhaid i ni ystyried y *rhagdybiaeth* sydd yn ein gosodiad, yn gystal a'i *ddadganiad*. Os ysgaru yr hyn oedd mewn undeb yw marwolaeth, yna naturiol yw gofyn, Pa bethau oedd mewn undeb felly, a pha beth oedd cwlwm a natur yr undeb oedd rhyngddynt. Arweinir ni gan yr ymofynion hyn at bwnc dyddorol, ond dyrys, cyfansoddiad dyn.

I.

GWIRIONEDD RHAGDYBIEDIG GOLYGIAD Y TESTYN AR FARWOLAETH FEL YSGARIAD.

Os ysgaru yw marwolaeth, rhaid fod yna ddwy ran wahanol, o leiaf, mewn undeb â'u gilydd yn nghyfansoddiad dyn. Cyn belled ag yr ymestyna ystyr y gair ysgaru, ynddo ei hun, gall nifer y rhanau a wahlenir fod yn ychwaneg na dwy, ond nid yn llai na hyny; gallent fod yn unrhywiol eu natur, neu o natur wahanol. Y mae y gair ei hun yn amwys a phenagored. Eithr ni adewir ni dan ein dwylaw yn y testyn gyda golwg ar y naill na'r llall o'r pethau hyn. Dywedir wrthym mai dwy ran ac nid ychwaneg sydd yn cael eu hysgaru, ac fod y ddwy hyny o ran eu natur yn dra gwahanol i'w gilydd; yn gymaint felly, fel mai pridd yw un, tra y mae y llall yn sylwedd ysbrydol. Dyry hyn olwg lled groew i ni ar natur gyfansawdd dyn yn ol ffurf bresennol ei fodolaeth. Gellir crynhoi y golygiad dan y gosodiadau canlynol, Yn *mlaenaf*, fod cyfansoddiad dyn yn gynnwysedig mewn dwy ran. Yn *ail*, fod y rhanau hyny yn sylweddau hollol wahanol eu natur, y naill i'r llall. Yn *drydydd*, fod y sylweddau gwahanol hyn mewn undeb mor agos â'u gilydd fel nad ydynt ond un person.

Nid oes anghen ymhelaethu ar y gosodiad cyntaf. Addefir yn gyffredin mai dwy ran sydd mewn dyn, pan y gwneir dosbarthiad cyffredinol o sylweddau bodaeth. "Tri

sylwedd gwahanol," ebe Kant, "sydd mewn bod, sef *Defnydd, Ysbryd a Duw.*" Arferir y termau hyn gan yr athronydd Allmaenaidd yn eu hystyr eangaf; Defnydd, i gynnwys pob peth y gellir gwybod am dano trwy gyfrwng y synwyrau--y gweledig; Ysbryd, i ddynodi sylweddau crëedig, anweledig, sydd yn alluog i feddwl, teimlo, ewyllysio a gweithredu. Mewn gair, defnyddir y termau hyn i gynnrychioli sylweddau holol wahanol, ac i gynnwys pob sylwedd sydd mewn bod ond Duw. A chymeryd y geiriau, defnydd ac ysbryd, yn yr ystyr briodol yna a roddir iddynt, nid oes, ac nid all fod, namyn dwy ran mewn dyn. Ymddangosodd llyfrau dro yn ol, yn y rhai y ceisir profi fod tair rhan mewn dyn; ac amcenir sylfaenu y ddamcaniaeth ar Air Duw. Ysgrifenodd y Parch. J. B. Heard gyfrol gywrain a galluog, yn dwyn y teitl, *The Tripartite Nature of Man.* Diau fod rhai o honoch wedi ei darllen. Dyry ei hawdwr bwys mawr ar ddefnyddiad y Bibl o'r geiriau "corff, enaid ac ysbryd," wrth son am ddyn mewn engraff neu ddwy. A chymer yn ganiatäol fod ei ddamcaniaeth, os yn wir, yn esbonio y pechod gwreiddiol, yr enedigaeth newydd, y sefyllfa ddigorff, a'r corff ysbrydol, a phob pwnc dyrys arall o'r bron. Ond y mae y llyfr yn rhy faith a chenglog i fyned iddo yn awr. Myfyried y rhai o honoch sydd yn hoff o ymchwiliad fel hyn, y llyfr drosoch eich hunain, os na wnaethoch hyny eisoes. Nid gwastraff ar amser yw ei ddarllen, a dyweyd y lleiaf. Ond yr wyf fi yn gorfol cyfaddef, ar ol rhoddi darleniad teg iddo, nad wyf yn argyhoeddledig fod yr awdwr yn profi ei bwnc. Yr wyf yn methu gweled ei fod wedi darganfod sylwedd mewn dyn, sydd yn holol wahanol ei natur, i gorff ac ysbryd. Ni'l oes dim yn mhriodoleddau y drydedd ran y sonia am dani a'r nad ellir eu rhestru yn esmwyth dan y penawd cyffredinol ysbryd yn ol dosbarthiad Solomon yn y testyn. Dybyna yr oll, wrth gwrs, ar egwyddor y dosbarthiad a fabwysiedir. Y mae modd mabwysiadu dosbarthiad, dan yr hwn y gellid dangos fod tair ar ddeg, neu dri chant, o

ranau mewn dyn. Dwywaith, hyd yr wyf yn cofio yn awr, y sonir yn y Bibl am ddim tebyg i dair rhan mewn dyn, sef yn yr Epistol at y Thessaloniaid, ac at yr Hebrewaid; a gellir esbonio y naill a'r llall o honyn mewn cysondeb â'r golygiad nad oes ond dwy ran,—yn sylweddau holol wahanol—mewn dyn.

Heb amcanu rhoddi sylw pellach i'r gosodiad cyntaf, carwn orphwys ychydig ar y ddau osodiad arall. Tuag at godi i'r wyneb agweddu pwysicaf y gwirionedd rhagdybiédig a gynnwysir ynddynt, ad-drefnwn hwynt yn ffurf yr ystyriaethau canlynol:—

1. *Fod dyn yn ei ffurf bresennol o fodoli yn gyfansoddedig mewn rhan o beirianwaith materol rhyfedd ac ofnadwy.*

Rhoddir enw arno yma gan Solomon deilliedig oddiwrth natur ei ddefnyddiau—pridd. Dyry ddesgrifiad ffugyrol o'r corff yn adnodau blaenorol y testyn. Ac edrycher arno o'r cyfeiriad a fyner, canfyddir mai rhyfedd ac ofnadwy ei gwnaed. Archwilier ef fel peiriant wedi sefyll, yn farw, yn archwilfa y meddyg,—y pen, y corff, a'r aelodau; yr esgyrn, y giau, y cnawd a'r croen; ac nid oes derfyn ar ei ryfeddodau. Cynnwysa bob math o egwyddor a geir mewn peiriant cyffredin,—mae gan y llygad ei *pulley*, y galon ei *forcing pump*, a'r gwaedlestri eu *valve*. Ceir pob math o *joints* yn y cymmalau. Y mae yr esgyrn, y rhai sydd oddeutu dau cant a hanner mewn nifer, yn wneuthur-edig i bob ffurf, maintoli a dybenion. Gwnaed esgyrn y pen a'r fynwes fel tarianau i amddiffyn.—esgyrn yr esgeiriau a'r coesau fel colofnau i gynnal; ac esgyrn hirion yr aelodau, a'r corff i wasanaethu fel trosolion i beri ysgogiad. Trefnywd hwynt yn geuol oddifewn, a threiddir hwynt â man wythieni gwaed, er peri tŵf a bywioldeb ynddynt. A beth am y cyhyrau gwydn ac ystwyth sydd oddeutu pedwar cant a hanner mewn rhifedi, ac yn alluog o ysgogiadau aneirif y corff? Y ddau bâr o giau sydd yn filfil o llynau meinion drwyddo oll, ac yn cydgyfarfod yn y pen fel llais y wlad yn nhŷ y Senedd. Peirianwaith yr ysgyfaint,

y galon, y llestri a'r lleng gwythienau gwaed a berthyn iddo. Gwneuthuriad cywrain y croen gyda'i fyrdiwn chwysdyllau gwasanaethgar, y gwallt pibellog, a'r ewinedd ifori a dyfant allan o hono. A'r oll wedi eu llunio o bridd y ddaear, o ronynau mor fychain fel nas gellir eu gweled â llygad noeth, ac wedi eu trefnu mor gelfydd fel nad ydynt yn cyffwrdd eu gilydd. Pa faint mwy rhyfedd yw yr olygfa, pan edrychir ar y dyn byw, ac y gwelir y peiriant a nodwyd yn ysgogi mewn gwaith;—yr esgyrn yn symud—yr arddwrn yn troi bob ffordd—yr asgwrn cefn yn plygu i bob cyfeiriad, a throsolion iraidd yr aelodau yn gweithio mor esmwyth a hoew. Pan welir gweithrediad nerthol y cyhyrau sydd yn cylmu y peirianwaith ynghyd ac yn peri ei ysgogiadau rhyfedd; y gwefrhysbysydd gieuol yna sydd yn cludo y newydd am bigiad pin ar fûs bach y troed i'r pen gyda chyflymdra y fellten, ac oddi-yno i bob goror yn ymherodraeth y corff; y gïau ysgogol yna sydd yn cludo eirchion y meddwl o'r ymenydd i unrhyw ran o'r corff, ac yn dyweyd wrth y llaw am agor, y dwrn am gau, y troed am godi, y glin am blygu a'r cyffelyb. Y peiriant anadlu gyda'i ysgogiadau rhyfedd, yr hwn sydd yn rhoddi cant o gyhyrau ar waith wrth wneyd pob anadliad, ac yn anadlu oddeutu ugair o weithiau bob mynyd. Y galon gyda'i phedair adran, sydd yn curo am bob tic ar yr awrlais acw, ac yn lluchio y fath swm o waed drwy holl gylchdaith y corff mewn tri mynyd a hanner. Cyfundrefn ryfedd y cylla sydd mewn gweithrediad diorphwys, ac yn derbyn cymaint o anfatais yn aml i gyflawni ei swyddogaeth.

Neu meddylier am wreuthuriad cywrain synwyrau y corff,—y ffroen, taflod y genau, y glust,—

“Gwyliedydd y galwadau—a'i llwybr cain
Hynod sy 'n arwain hyd y synwyrau.”

Y llygad—“Pellebyr pybyr y pen.” A holl gyfundrefn ddyeithr y cyffyddiad. A beth am y tannau lleisiol a

pheiriannau ymadrodd; yr elfen fywiol—y bywyd anifeilaidd yn unig—sydd yn treiddio yn adgyflenwi ac yn ysgogi yr holl gorff? Pan ystyrier breuoldeb ei ddefnyddiau—pridd y ddaear—ac fod dwy ran o dair o hono yn ddwfr, ac eto fod hwn yn gweithio ac yn dyoddef, ac yn byw am ddeng mlynedd a thriugain, ac weithiau dros bedwar ugain mlynedd, pwy na ddywedai yn iaith y Salmydd, “Rhyfedd ac ofnadwy y'm gwnaed.”

2. *Mai prif elfen ei gyfansoddiad ydyw y sylwedd ysbrydol sydd yn preswylio yn y corff hwn.*

Oes, y mae ysbryd mewn dyn. “A'r Arglwydd a luniasai y dyn o bridd y ddaear, ac a anadlasai yn ei ffroenau ef anadl einioes, a'r dyn a aeth yn enaid byw.” Heb liosogi adnodau i brofi hyny, yr wyf yn teimlo fy mod yn ddyogel wrth ddyweyd mai dysgeidiaeth unwedd a difloesgni y Bibl yw, mai prif ran cyfansoddiad rhyfedd dyn ydyw y sylwedd ysbrydol sydd yn trigo yn y peirianwaith materol y soniasom am dano.

Un o dueddion deallol yr oes hon yw materolaeth, a gwneir llawer dyfais i geisio esbonio holl briodoleddau dyn, heb gydnabod bodolaeth enaid. Heresi hawdd i'w gwneuthur yn boblogaidd gyda'r werin ydyw gwadu bodolaeth enaid mewn dyn. Mae dyn anwybodus mor gaeth i'r gweledig a'r materol. Mater yw y gwrthddrych cyntaf i dynu ei sylw, ac erys yn wastadol o flaen ei lygad. Y mae gallu-oedd y byd materol mor lliosog ac amrywiol, a rhyw allu newydd yn dyfod i'r golwg yn barhâus. Hawdd gan hyny yw hudo dynion ehud eu meddyliau i ymgolli yn y materol ac i dybio nad oes nac angel nac ysbryd mewn bod.

Hefyd, ni allwn ni yn ein sefyllfa bresennol wybod dim am enaid ond mewn cysylltiad â, a thrwy gyfrwng corff materol,—ei alluoedd yn dadblygu gyda chynnydd y corff nes cyrhaedd addfedrwydd oedran,—yn derbyn llawer o'i wybodaeth a'i fwynhad trwy y corff, ac yn dybynu arno am lawer o'i yni a'i weithgarwch, ei allu i grynhoi ei sylw i

ddirnad, cofio, a dychymgu yn dybynu ar gyflwr y cylla a'r galon. Mae anhwylderau corfforol yn dyrys y meddwl ar adegau. Pan lesmeirio y corff cyll yr enaid ei ymwybodolrwydd; pan gysgo, syrth y meddwl i annhrefn; a phan heneiddio, y mae y meddwl yn colli ei graffder a'i rym. Wrth weled hyn, hawdd yw neidio i'r camgasgliad mai un o briodoledbau mater yw enaid—rhywbeth sydd yn dechreu bod, yn tyfu, yn nychu ac yn darfod gyda'r corff. Gwall hawdd iawn syrthio iddo mewn rhesymeg, yw tynu casgliad cyffredinol oddiwrth gynseiliau neillduol. Chwi a glywsoch ddynion lled honiadol eu cyrhaeddiadau yn haeru fod pob crefyddwr yn rhagritio oblegid fod rhai crefyddwyr felly. Eto fel hyn y rhuthra rhai dynion i'r casgliad nad yw dyn ond creadur materol yn unig.

Pan ystyrir y ddamcaniaeth dan sylw yn fanwl, canfyddir fod ganddi anhawsderau marwol.

Ein ffordd ni i adnabod sylweddau yw trwy ac wrth eu priodoledbau. Ar yr egwyddor hon yr ydym yn gwneyd trefn a dosbarth ar sylweddau. Mae gan ddefnydd ei briodoledbau neillduol, ac y maent oll yn bethau ag y gellir eu cyffwrdd, y gellir eu gweled, eu teimlo, &c.; eu rhifo, eu mesur a'u pwys, ac mewn rhyw fodd neu gilydd eu darostwng i ddeddf lle a gofod. Ond craffer ar alluoedd dyn, a chanfyddir fod ganddo ef briodoledbau na pherthynant i ddefnydd. Y mae Solomon yn y llyfr hwn yn rhagdybio fod gan ddyn allu i gofio—teimlo—dewis—ofni Duw a bod yn gyfrifol am ei weithredoedd. Ond iaith chwthig iawn mewn athroniaeth fyddai son am lathen o gofio, tunnell o deimlo, neu mewn unrhyw ffordd i geisio mesur a phwysog weithrediadau meddyliol dyn.

Y mae dyn yn meddu ymwybyddiaeth o bersonoliaeth; gŵyr ei fod ar wahan i bob gwrthddrych yr ymwnêl âg ef, adnebydd y gwahaniaeth sydd rhyngddo ef ei hunan a gwrthddrychau eraill y meddylia am danynt a rhwng y gallu sydd yn meddwl a'r cyfryngau corffol ag y meddylia drwyddlyn. Gall weithredu yn annibynol ar y corff a'i amgylchoedd

materol; cofio golygfa a welodd ddeng mlynedd yn ol, heb gymhorth y llygad; neu dôn a glywodd heb gymhorth y glust. Yr ydwyf fi a chwithau yn gallu meddwl, teimlo ac ewyllysio; yn ymwybodol mai yr un rhai ydym heddyw ag oeddym doe, neu ugain mlynedd yn ol. Os nad oes ysbryd mewn dyn, dylai y materolwr ddyweyd, Pa beth sydd yn meddwl. Ei ateb yn gyffredin yw, mai yr ymenydd. Craffwch ar yr atebiad. Beth yw yr ymenydd? Casgliad o ronynau neu elfenau. Os yr ymenydd sydd yn meddwl, yr ystyr yw mai casgliad o ronynau a ffuriant yr ymenydd sydd yn meddwl. Ond ai yr oll o'r gronynau hyn, ynte un o honiynt? Os yr oll o honiynt, yna pa fodd y mae y myfi yn un, ac nid yn llawer? A yw yr oll o'r meddwl a gynnrychir yn yr oll o'r gronynau yn gyflawn, ai ynte mewn rhan. Os yn gyflawn, pa fodd y ceir unaeth ynddo? Os mewn rhan, pa fodd y cesglir y rhanau ynghyd i ffurfio un meddwl cyflawn o honiynt? Os nad yr oll ar unwaith, yna a yw un gronyn yn cynnrychu un meddwl, a gronyn arall feddwl arall? Os felly y gwneir, yna pa fodd y gŵyr un gronyn beth a gynnrychwyd gan ronyn arall, fel ag i gadw edefyn undeb rhwng y meddyliau hyn a'u gilydd? Cofier fod y gronynau sydd yn ffurfio yr ymenydd mor wahaniaethol oddiwrth eu gilydd ag ydyw personau y gynnull-eidfa hon.

Cofio eto. Yr ymenydd sydd yn cofio, yn ol golygiad y materolwr; hyny yw, y gronynau sydd yn cyfansoddi yr ymenydd. Ond y mae yr ymenydd, fel pob rhan arall o'r corff, yn myned dan gyfnewidiad parhâus. Nid yw y gronynau sydd yn cyfansoddi fy ymenydd heddyw yr un a'r rhai a gyfansoddent fy ymenydd ddeng mlynedd yn ol; ac eto yr wyf yn gallu cofio ffeithiau a ddygwyddasant yn mhell y tu hwnt i ddeng mlynedd yn ol. Pa gyfrif sydd gan y materolwr am hyn? A oes gan y gronynau newyddion ryw ffordd i gael gafael ar yr argraffiadau oeddynt ar y gronynau a ddiflana sant?

Rhesymu eto. Gŵyr pawb o honoch nas gellir ffurfio cyfresymiad, os na cheir unoliaeth meddyliol yn yr ymresymiad. Ai gwaith un gronyn neillduol yw darparu y ddau gynsail a thynu y casgliad; ai ynte a ofelir gan y y gronyn A am y cysnail mwyaf, y gronyn B am y cysnail lleiaf, ac yna y gronyn C i dynu y casgliad? Y mae y dybiaeth gyntaf yn wrthun ar ei hwyneb, ac y mae yr olaf yn arwain i bob math o anhawsderau. Er engraiff, pa fodd y daw y gronyn B i wybod beth yw termau y cysnail mwyaf gan A; a'r gronyn C i wybod pa gasgliad i'w dynu tra heb wybod dim am y naill gynsail na'r llall? Os yr ymenydd sydd yn meddwl, nis gellir cael yr unoliaeth sydd yn hanfodol i resymiad. Casgliad o ronynau ydyw yr ymenydd, ac nid un sylwedd anrhanadwy.

Os dadleuir, nad gwaith y gronynau ymenyddol fel y cyfryw ydyw meddwl, eithr y gronynau hyny mewn cyfuniad, yr ateb yw fod hyny yn anmhosibl; oblegyd beth yw y cyfuniad namyn swm y gronynau, ac act y cyfuniad namyn swm actau y gronynau unigol a gyfunir. Rhaid i'r effaith gael ei ddosranu rhwng yr achosion; ac os oes effaith nas gellir ei ranu, rhaid cael un achos i gyfrif am dano, ac effaith felly yw meddwl, cofio, ymresymu, a'u cyffelyb.

Pan wesgir ar wadwyr bodolaeth enaid i gyfrif am briodoleddau dyn heb gymeryd enaid i'r cyfrif, y mae y syniad a ymddangosai ar y cyntaf yn olygus a llyfn, yn ymgладdu mewn anhawsderau diderfyn.

Dinas noddfa rhai o'r materolwyr hyn ydyw dirgelwch mater. Pwy a wyr, meddant, beth a ddaw i'r golwg eto, a phwy a ddichon benderfynu terfynau gorchestion galluoedd materol? O'r goreu, Pwy a wyr, ynte, nad oes sylwedd heblaw ac uwchlaw mater mewn bod, ac mai y sylwedd hwnw yw yr hyn a elwir yn ysbryd yn adnod y testun? Ac os felly, dyna derfyn ar bob ymryson. Ac y mae y Bibl, y llyfr sydd yn dadguddio meddwl Duw,

yn dysgu fod ysbryd mewn dyn, ac mai y sylwedd rhyfedd, hwnw yw prif elfen ei gyfansoddiad.

3. *Fod y ddwy ran hyn, corff ac ysbryd, mewn undeb perffaith d'u gilydd, ac yn cyfansoddi un person.* Addefaf fod yr undeb yn ddirgelwch. Ac y mae yn amlwg iddo gael ei ystyried yn ddyrysbwnc athronwyr hen a diweddar. Nodir pedair damcaniaeth gan Syr William Hamilton, a gynnygid gan athronwyr gwahanol i geisio esbonio natur yr undeb ddirgelaidd hon. Dichon nad anfuddiol fyddai eu crybwyll o'r pulpud. Y flaenaf yw, Damcaniaeth achosion achlysuol (*occasional causes*) a goleddid gan Descartes. Sylwedd y golygiad yw fod ysgogiadau y corff a gweithrediadau y meddwl yn cael eu hachosi yn uniongyrchol gan Dduw, ond yn cael eu hachlysuro gan y corff neu gan y meddwl; hyny yw, fod ysgogiadau y corff yn cael eu hachlysuro gan y meddwl, a gweithrediadau y meddwl gan y corff. Eu hachlysuro, cofier, o'r naill du a'r llall, eithr eu hachosi gan Dduw. Y mae y ddamcaniaeth gyfrinol hon yn gwneuthur holl weithrediadau dyn yn wyrth barhâus, a'r cyfrif a gynnygia am undeb corff ac enaid yn anathronyddol, a dyweyd y lleiaf am dani.

Y nesaf yw damcaniaeth Cysondeb Rhagdrefnedig (*Pre-established Harmony*) a briodolir i Leibnitz. Yn hon gol-ygir y corff a'r enaid fel dan awrlais anffaeledig yn cychwyn gyda'r un amser, ac yn cydgerdded drwy fywyd—pob un yn meddu ei ysgogydd ynddo ei hun,—ac yn gwasanaethu eu gilydd, nid yn rhinwedd undeb rhyngddynt o fath yn y byd, ond yn hytrach y cysondeb cyd-ddygwyddiadol a ragdrefnwyd gan eu gwneuthurwr. Rhaid addef fod hon yn ddamcaniaeth gywrain iawn, ac heb fod yn ddim arall.

Wedi hyny daw tyb y Cyfrwng Llunedyddol (*Plastic Medium*) yr enwog Cudworth. Tybir yn hon fodolaeth sylwedd o rywogaeth ganolog, rhywbeth gwahanol ei natur i gorff ac enaid, ond yn ddigon cydnaws â hwynt i ymaflyd ymhob un o'r ddau, ac i wasanaethu fel cyfryngwriaeth rhyngddynt. Fel y gwelir ar unwaith, mae y ddamcan-

iaeth hon yn rhagdybio bodolaeth trydydd sylwedd, ac felly yn sylfaenedig ar ddychymyg.

Y bedwaredd yw damcaniaeth y Dylanwad Anianyddol (*Physical Influence*), sef golygiad yr Ysgolwyr. Tybia y golygiad fod sedd yr enaid yn yr ymenydd fel y mae y prif copyn yn ei nyth; ac fod cyfundrefn y gïau yn cludo dylanwad o'r corff i'r enaid, ac yn ol. Amser a ballai i fanylu. Hawdd yw gweled fod y dyb hon yn cardota y pwnc, ac yn lle egluro y dirgelwch, yn ei wthio ychydig ymhellach yn ol.

Os yw y goreugwyr a nodwyd wedi bod yn aflwyddianus yn eu hymchwiliadau, pa ryfedd ein bod ni yn gorfol teimlo fod yr undeb yn ddirgelwch? "Nis gwn," ebai Pascal enwog, "beth yw corff, na pheth yw ysbyrd, a phafaint llai y gallaf ddeall beth yw cwlwm yr undeb rhyfedd sydd rhyngddynt?"

Ond y mae y cais a wnaed i'w athronyddu yn dangos y credai doethion yr oesoedd yn y ffaith o undeb rhwng corff ac enaid.

Gwyddom oll fod yr undeb hwn mor agos nes y mae bywyd presennol dyn yn dybynu ar ei barhâd. Pan dorir ef, y mae y dyn yn marw. Hefyd mor agos fel y mae gan gyflwr y corff ddylanwad ar ystad y meddwl, a chyflwr y meddwl ddylanwad ar ystad y corff,—afiechyd yn yr iau yn peri iselder meddwl, ac anhwylder yn y gïau wallgorwydd. Ac o'r tu arall, mae y teimlad o gywilydd yn cochi y wyneb, euogrwydd yn peri i'r gliniau guro ynghyd, a dychryn, neu o lawenydd, yn gwynu y gwalt mewn noson, ie, weithiau yn lladd bywyd y corff ar darawiad llygad. At y ddau, mae yr undeb hwn mor agos, fel y mae y corff yn rhan o'r dyn; nid erfyn at wasanaeth yr enaid, neu dŷ i'r enaid fyw ynddo ydyw y corff; nage, mae yr undeb rhyngddynt yn agosach a bywiolach na hynny.

Creadur cyfansoddedig o ddwy ran, wahanol ei natur, ond mewn undeb bywiol â'u gilydd yn ffurfio un bersonoliach

ydyw dyn yn ei ddull presennol o fodoli, a hyn yw sylwedd y gwirionedd rhagdybiedig a gynnwysir yn yr olwg a ddyry y testun ar farwolaeth fel ysgariad.

II.

Sylwn yn awr ar y GWIRIONEDD DADGANEDIG A GYNWYSIR YN Y TESTYN.

Ceir ef yn y gair *ysgariad*;—y pridd yn dychwel i'r ddaear fel y bu, a'r ysbryd, yr hwn a fu mewn undeb âg ef, a ddychwel at Dduw, yr hwn a'i rhoes ef. Tuuedda yr olwg yma a roddir ar farwolaeth i egluro peth o ddirgelwch bywyd, ac i gywiros cyfeiliornadau pwysig gyda golwg ar farwolaeth.

1. *Dengys nad bôd personol yw angau.* Barddoniaeth ac nid ffaith yw personoli angau yn greadur hagr ac esgyrnio, gyda thraed plu a dwrn plwm; llygaid eryraidd a dannedd gwaedlyd; yn cludo saethau gwenwynig ar ei fwa cryf, gan chwilio am gyfleusdra i saethu ein hanwyliiad yn farwol. Addefaf y desgrifir angau yn y Bibl fel brenin y dychryniadau, ac y mae beirdd, arlunwyr a cherfiedyddion wedi ymhelaethu ar y meddylddrych, nes y mae plant a phobl anwybodus wedi dyfod i gredu yn ei bersonoliaeth sylweddol. Da genyf weled y plant yma yn gwrando morda. Yn awr sylwch, nid ysgerbwed o greadur hyll a chreulawn ydyw angau fel y dysgir chwi weithiau, ond amgylchiad diniwed yn ddo ei hun, ysgariad syml rhwng corff ac enaid.

2. *Awgryma hefyd nad yw marw yn ddiddymiad.* Tra y dysgir yma fod y corff yn dadfail ael yn dychwelyd i'r pridd fel y bu, rhagdybia fodolaeth rhyw sylwedd a fu mewn undeb âg ef, sydd yn goroesi y trychineb o farw, ac yn myned at Dduw yr hwn a'i rhoes ef. Ac fel y nodwyd o'r blaen, sonia yr awdwr ysbrydoledig yn niwedd y bennod o'r blaen yn gystal ag yn niwedd pennod y testyn

am y farn a fydd, gan gymeryd yn ganiataol y bodola dyn ar ol yr ysgariad a wneir arno gan farwolaeth, yn berson gwahaniaethol a chyfrifol; fel mai nid ymgolli yn y Duwdod fel yr ewyn yn y lli, ar ol ymddangos dros ychydig, a olygir yma wrth ddadgan fod yr ysbryd yn dychwel at Dduw. Na, nid darfod ydyw marw, fy nghyfeillion, hyd yn nod yn ngoleuni egwan dadguddiadau Llyfr y Pregeth-wr. Yn y Testament Newydd, lle y ceir goleuni llawnach ar sefyllfa ddyfodol, sicerheir ni, nid yn unig nad yw ysbryd dyn yn darfod ddydd ei farwolaeth, ond y diogelir ei lwch hefyd, ac yr ailunir y corff a'r enaid ysgaredig hyn, ryw ddydd a ddaw, mewn undeb na ddattodir byth.

3. Mae yr olwg a gymerir yn y testyn ar farwolaeth *yn cynnwys golygiad athronyddol gywir ar yr hyn ydyw yn ei achosion rhagredegol a'i gwblhâd terfynol.* Ysgariad ; ymollyngiad sylwedd cyfansawdd yn ddarnau oddiwrth eu gilydd ; methu byw : dyma yw marwolaeth.

Tri achos marwolaeth ydynt *damwain, afiechyd a henaint.* Y naill neu y llall o'r tri hyn sydd yn terfynu bywyd pawb. Ond pa fodd ? Tybir fod ffynnonell bywyd naturiol yn yr ymenydd (*nerve centre*), ac mai oddiyno yr anfonir grym bywydol trwy yr holl gorff; y cyfryngau trwy y rhai y gwneir hyn ydynt y gïau, yr ysgyfaint a'r galon, &c. Y mae gan yr organau hyn gymhwysder i adgyflenwi eu hunain yn ol gradd y *wear and tear* fyddo arnynt wrth gyflawni eu gwaith, os ceir awyr, ymborth a gwres. Achosir marwolaeth trwy i'r *nerve centre* ballu anfon grym bywydol drwy y corff. Achosir hynny, drachefn, naill ai trwy i niwed ddygwydd iddi hi ei hun, neu i rywbeth dori y cysylltiad rhwng y *nerve centre* gyda rhanau pwysig o'r corff, neu ynto o herwydd nychdod neu afiechyd yn y cyfryw ganolbwnc gïeul ei hun a'i hanalluogai i gynnrychu grym bywydol, priodol o ran swm ac ansawdd, ar gyfer y cyfansoddiad. Anfynych y cymer yr olaf le, trwy nychdod ; a thrwy drugaredd, nid yn aml y dygwydd damweiniau sydd yn dryllio y *nerve centre*. Gelyn mawr bywyd yw afiechyd. Ond

beth yw afiechyd? Methiant rhyw ran o'r corff i gyflawni ei swyddogaeth. Gall fod y methiant hwnw yn cyfodi naill ai oddiwrth niwed a wneir i'r ermyg ei hun; neu oddiwrth anallu y *nerve centre* i gynnrychu swm digonol o rym bywydol; neu oddiar anallu un o'r llinynau gïeuol i gludo y grym bywydol hwnw i'w le; neu oddiwrth anallu un dosbarth o ermygau i adgyweirio y draul, neu ddosbarth arall o ermygau i waredu y corff oddiwrth ei weddillion. Rhaid i mi ymattal rhiag dilyn yr ymdriniaeth hon ymhellach. Digon yw yr hyn a awgrymwyd i'ch galluogi i weled mai ysgariad, methiant, mewn rhyw ffurf neu gilydd, ydyw marwolaeth. Y peirianwaith cywrain yn ymddyrysu, yn tori, ac yn ymollwng yn ddarnau oddiwrth eu gilydd. Tori y llinyn arian, y cawg aur, a'r piser gerllaw y ffynnon, a'r olwyn wrth y pydew, yn ol desgrifiad bywiog y Pregethwr yn yr adnодau blaenorol. Iē, hyn yw marwolaeth.

4. At y cwbl y mae y testyn yn ein dysgu *fod marwolaeth yn amgylchiad gwir ddifrifol*. Amgylchiad ydyw sydd yn tori dyn yn ddarnau. Nid peth i feddwl am dano yn ysgafn yw marw, fy anwyl gyfeillion. Fel amgylchiad difrifol y sonia pennod y testyn am dano. Dichon nad desgrifiad o henaint eithr o farwolaeth a geir yn adnодau adnabyddus y bennod hon. Dywedir mai dinas ddwyrainiol mewn ystorm sydd gan Solomon mewn golwg yn y desgrifiad ffugyrol a geir yn adn. 2—6. Y mae y nen yn ddu, a chymylau y dymhestl yn cuddio yr haul, a'r goleuni y dydd, y lleuad a'r ser y nos. Pob gobaith am hindda wedi darfod, a'r cymylau yn dychwelyd ar ol y gwlw. Gwynt nerthol yn chwythu nes peri i'r colofnau sydd dan, a'r gwîr cryfion (*buttresses*) sydd yn attegu, y tŷ grynu a chrymu—plygu. Yr ystorm yn cyfodi i'r fath gynddaredd, nes i'r rhai oedd yn malu ddianc oddiwrth eu melinau am eu heinioes, y naill ar ol y llall, nes o'r diwedd y metha y rhai sydd yn malu. Yr oedd y perygl mor fawr fel mai gwell gadael y teulu

heb ddefnydd bara nag aros yn hwy yn y ddryghin. Y lampau yn y ffenestri yn tywyllu, y pyrth yn cael eu cau, y malu yn sefyll, ac ysgrech aderyn y ddryghin yn nghanol y dymhestl; pob llawenydd yn cael ei attal, a gostwng i lawr holl ferched cerdd; ofni yr hyn sydd uchel—dychryn wrth sŵn rhyfel yr elfenau uwch ben, teimlo mai perygl bywyd oedd anturio i'r heol; y ceiliog rhedyn yn faich, ac y pallai chwant gan fel y llewygai y dinasyddion gan ofn. Mor fyw a chywir yw y desgrifiad o'r hyn ydyw marwolaeth. Awr y dymhestl fawr, fy ngwrandäwyr, ydyw marw; awr y tywyllwch a'r gwlaw; awr y crynu a'r crymu; y methu a'r cau; y gostwng a'r ofni a'r pallu. Awr y bydd masnach yn sefyll, y canu drosodd, nosweithiau effro, ffenestri yn cael eu tywyllu, y drwsglap wedi ei fufflo, y cadarn yn crynu gan ofn ac yn rhy wan i gario ceiliog rhedyn, pawb yn brudd.

Ie, y peirianwaith corfforol yn ymollwng, y llinyn arian —y sylwedd sydd â'i ganol yn llwyd a'i du allan yn wyn, sydd yn rhedeg drwy asgwrn y cefn i'r ymenydd; y cawg aur—yr ymenydd, y canolbwnc gieuol, yn tori; neu yn ol Gurlit, y lamp aur a grogid wrth llinyn arian dan nen prif ystafell y tŷ, yn ol arferiad y dwyreinwyr, y llinyn arian yn tori, y lamp yn syrthio i'r llawr ac yn myned yn chwilfriw, a'r goleuni yn diffoddi. "Yr olwyn wrth y pydew a'r piser gerllaw y ffynnon"—y ffugyr yw, y ffynnon ddwfr mewn gardd, yn ddofn yn ngwaelod y pydew, piser wrth *windlass* neu wrth raff a weithid gan olwyn i ollwng i lawr y llestr gwag ac i gyfodi y llestr llawn. Mor brydferth y ddammeg i ddynodi rhanau bywydol y corff. Y mae yr olwyn a'r piser yn perthyn yn agos i'w gilydd ac yn cael eu sylweddoli yn yr awyr—a'r gwaed sydd yn d'od i gyffyrddiad â'u gilydd yn yr ysgyfaint. Y peiriant anadlu ydyw yr olwyn, sydd yn gweithio yn hafal i ysgogiadau rhaff dynu mewn pydew. Y gwddf ydyw y pydew, a dywedir fod y gwreiddair yn tarddu o air sydd yn golygu tynu—fel tynu dwfr. Pan

fyddo yr olwyn yn gwneuthur ei chwyldroadau diweddaf y clywir y *death-rattle*—y swn hynod hwnw nas anghofir byth ar ol ei glywed unwaith. Pan dderfydd hyn, yna y dychwel y pridd i'r ddaear fel y bu, ac y dychwel yr ysbryd at Dduw yr hwn a'i rhoes ef. Amgylchiad difrifol iawn ydyw marwolaeth.

Dau air i derfynu. Nac anghofiwn fod genym ysbryd anfarwol o'n mewn, ac mai hwnw yw ein rhan oreu a phwysicaf ar bob cyfrif; gofalwn yn ein bywyd am ffurfio undeb na ddattodir yn awr ein marwolaeth. Nid oes ond un felly ag y gellir ei ffurfio, sef undeo gyda Christ. Pan dorir pob un arall, fe ddeil hwn—a hunasant yn yr Iesu. Amen.

XXXV.

GENEDIGAETH YR ARGLWYDD.

YMAE cynnal Plygain ar foreu Dydd Nadolig yn hen arferiad ymhllith y Cymry. Diau fod y cyfarfod dedwydd hwn* yn cludo meddyliau rhai o honoch yn ol i'r hen ddyddiau gynt — i amser yr eistedd i fyny drwy y nos i ferwi y tamaid melus, a'r daith cyn y dydd trwy yr eira ar draws darn gwlad i'r Plygain. Ac onid yw geiriau tarawiadol y carolau a genid ar y pryd wrth lewyrch y ganwyll yn fyw ar eich cof; a lleisiau peraidd, er nad bob amser yn ddiwylliadig iawn, cantorion sydd bellach wedi tewi yn y tywod, yn adsain ar eich clust yn awr? Ydynt, yn ddiau, ac yn eich temtio i dybied am fynyd na cheir byth mwyach ar y ddaear amser mor ddedwydd a'r hen ddyddiau gynt.

Gall rhai o honoch fyned yn ol ymhell iawn yn eich adgofion, ond dichon na ddichon neb o honoch gofio adeg pryd nad oedd Plygain crefyddol yn Nghymru, o leiaf mewn rhai lleoedd; a diau fod yr arferiad wedi ei sefydlu cyn geni rhieni y mwyafrif mawr o honoch.

Ond y Plygain Cristionogol cyntaf erioed oedd yr un a gynnaliwyd uwch ben meusydd Bethlehem, i ddathlu genedigaeth y Dyn bach yn ninas Dafydd, dros ddeunaw can'mlynedd yn ol. Angelion oedd yn gwasanaethu yn yr oedfa hono; ac yr oedd ganddynt yno, fel sydd genym ninnau yma, ganu a phregethu. Diau fod y pregethu a'r canu oedd gan fodau perffaith felly yn rhagori llawer ar yr eiddom ni. Yr oedd trefn gweithrediadau y cyfarfod yno yn wa-

* Traddodwyd sylwedd y bregeth hon flynyddau yn ol mewn Plygain ar foreu Nadolig, o dan amgylchiadau dedwydd iawn.

hanol hefyd i'r eiddom ni. Fel yr ydych wedi sylwi, y bregeth oedd flaenaf yno, a'r canu yn dilyn. "A'r angel a ddywedodd,"—y dyweyd a wnaed yn gyntaf, ac wedi i'r pregethwr nefol orphen llefaru, ymddangosodd lliaws o lu nefol—y côr canu—i foliannu Duw. Y canu sydd yn cymeryd y blaen gyda ni, a'r bregeth yn dilyn; eithr os yw y drefn yn wahanol, mae y testyn yr unrhyw a'r eiddynt hwy. Genedigaeth Crist oedd testyn y bregeth a'r carol yn Bethlehem, ac yr ydym oll wedi clywed mai hyn oedd testyn y carolau rhagorol a wrandawsom gyda chymaint o hyfrydwch boreu heddyw, a pharhâd o'r un pwnc melus a bendigedig a fydd genyf finnau am ryw gymaint o amser ymhellach. Ceir hanes yr amgylchiad yn y rhan olaf o'r bennod gyntaf yn ol Matthew, ac yn y rhan gyntaf o'r ail bennod gan Luc. Ar ol cynnifer o gyfeiriadau atynt a wnaed gan y cantorion, afreidiol yw eu darllen yn awr. Gweddiwn am i'r ysbryd addolgar a deimlwyd eisoes gael ei barhâu a'i ddyfnhâu yn ein heneidiau tra y byddwn yn myfyrio ar y ffaith ryfeddaf a gymerodd le ar y ddaear, sef ymddangosiad Duw yn y cnawd.

I.

AMGYLCHIADAU GENEDIGAETH CRIST YR ARGLWYDD.

Nid oes anghen cynnyg rhesymau i geisio sefydlu y ffaith. Ar y rhagdybiaeth o honi y mae y Testament Newydd, ac yn wir yr holl Ysgrythyrau Sanctaidd, yn seiliedig. Genedigaeth Crist yw canolbwnc yr holl Fibl. At y ffaith hon y mae yr Hen Destament yn edrych ymlaen, a'r Testament Newydd yn edrych yn ol. Y mae pawb o honom sydd yn dal awdurdod Llyfr Duw yn y goleuni priodol yn rhwym o deimlo fod y gair ysgrifenedig yn sefyll neu yn syrthio gyda gwirionedd y ffaith hon am y Gair a wnaeth-pwyd yn gnawd.

Y fath yw dylanwad y ffaith ryfedd hon ar y meddwl cyhoeddus, fel y mae y rhai nad ydynt o honom ni y

Cristionogion, yn talu gwarogaeth iddi, hyd yn nod wrth agraffu wyneb-ddalen llyfrau anffyddol. Nis gallai anffydd-iwr wneyd yn hysbys mewn modd dealladwy i ddarllen-wyr Prydeinig pa flwyddyn y cyhoeddwyd ei lyfr, heb e ddyddio wrth oedran yr Arglwydd Iesu. Y geni rhyfedd a fu yn y preseb ydyw careg filldir yr oesoedd. Sylwn yn

1. Ar *adeg* genedigaeth ein Harglwydd. Dan y penawd hwn cyfyd dau holiad. Pa flwyddyn yn oes y byd y ganed y Ceidwad? A pha ddydd o'r flwyddyn hono? Holiadau, myfi a addefaf, llawer hawddach i'w gofyn na'u hateb, yn enwedig y diweddaf o'r ddau. Gyda golwg ar y flwyddyn, y gred gyffredin yw, mai oddeutu 4000 o oed y byd ydoedd, yn ol y cyfrifiad Iuddewig. Gwyddoch am y pedair blynedd sydd wedi bod yn asgwrn llawer o ddadleuon, a rhai cynhenau, ond prin y byddai yn dangos chwaeth dda ar ein tu ni, a dyweyd y lleiaf, i adael meusydd agored ac iachus Bethlehem am fŵg a thân dadleuaeth. Mae nodi y farn gyffredin ar y mater hwn yn ddigonol i'n pwrrpas presennol.

Am y dydd o'r flwyddyn, mae llawer mwy o wahaniaeth barn a dyfaliadau aneirif. Nid oedd cytundeb barn ar hyn yn yr Eglwys Gyntefig. Yn y Dwyrain, y chweched o Ionawr a gedwid yn wyl goffa am enedigaeth Crist. Yn y drydedd ganrif, cedwid yr ugeinfed o Fai gan rai o'r Cristionogion, a'r ugeinfed o Ebrill gan eraill o honynt. Ymhliith amseryddwyr diweddgar, mae mwy fyth o wahaniaeth barn, a phob mis yn y flwyddyn yn cael ei gysylltu gan ryw un neu gilydd â'r anrhyydedd hon. Yn mis Chwefror y ganed ef, medd Wieseler; mis Mawrth, ebai Paulus; Ebrill, medd Greswell; Awst, dywed Strong; Medi, dadleua Lightfoot; rywbryd o hanner mis Rhagfyr i ganol mis Ionawr, medd Robinson. Rywbryd yn y gwanwyn y ganed ef, ebe Clinton; nage, eithr yn yr haf, medd eraill; yn nhymmor y cynhauaf, ebe dosbarth arall; tra y myn llawer, a ninnau yn eu plith, mai yn y gauaf y bu hyn. Pwy

sydd iawn, bernwch drosoch eich hunain. Yr wyf fi wedi hen ddenrys uвch ben y cwestiwn, a bron a chredu gyda Wordsworth fod yr Ysbryd Glân wedi cuddio y dydd a'r fwyddyn oddiwrth ddynion, fel y cuddiwyd corff Moses, rhag i ddynion eu haddoli.

Modd bynag, ceir profion cryfion iawn fod yr Eglwys Gristionogol yn cadw y pummed dydd ar hugain o Ragfyr yn Nadolig er yn foreu; a dyma arferiad mewn gwledydd crêd yn yr oes hon, gydag ychydig eithriadau. Nid yw y dyddiad o nemawr bwys ymarferol. Yn y ffaith, ac nid yn y dydd a'r mis, mae sylfaen ein bywyd tragwyddol. Gwyddoch fod yr adeg wedi cael ei rhagfynegi trwy y Prophwydi, yn enwedig trwy enau Daniel; yr adeg ag y bu parotoi mawr ar ei chyfer—cyflawnder yr amser ydoedd. A gellid eich adgofio ymhellach ei bod yr adeg fwyaf manteisiol yn oes y byd i enedigaeth Crist gyrhaedd ei amcanion.

2. *L/e ei enedigaeth.* Iaith yr hanes Ysgrythyrol ar hyn yw, "Ac wedi geni yr Iesu yn Bethlehem Judea." . . "Ganwyd i chwi heddyw Geidwad yn ninas Dafydd. . . Chwi a gewch y dyn bach wedi ei rwymo mewn cadachau, a'i ddodi yn y preseb."

Oddeutu pum' milldir i'r dehau o Jerusalem, mae truman o dir yn saethu allan tua'r dwyrain o fryniau Judea. Y mae oddeutu milldir o hyd, gyda dyffryn dwfn ar bob tu iddi, ar du y gogledd ac ar y tu dehau. Ar lechwedd gogleddol yr hirfryn hwn, y safai tref Bethlehem, yn yr hon y ganwyd yr Iesu. Y mae yn sefyll hyd heddyw, o ran hyny, heb newid llawer yn ei ffurf, ond yn fwy nag ydoedd y pryd hyny, o ran nifer adeiladau a thrigolion. Dywedir fod ei phoblogaeth bresennol oddeutu pedair mil o eneidiau. Dinas hir ac un heolog, gyffelyb i Abergele, ydyw. Y tai wedi eu gwneuthur o glai a phriddfeini. Saif ar fin y ffordd fawr sydd yn arwain o Hebron i Jerusalem. Mae Bethlehem yn ddinas enwog mewn hanesiaeth gysegr-edig. Yno y ganwyd Dafydd mab Jesse, ac ar y bryniau

cylchynol y bu yn bugeilio defaid, yn barddoni salmau, ac yn chwareu ei delyn. Gerllaw y ddinas hon yr oedd meusydd Boaz, lle y bu Ruth yn lloffa, sef y wraig hono o wlad Moab a briodwyd gyda'r amaethwr mawr, ac a ddaeth yn fam i Obed, taid Dafydd brenin Israel. Ac y mae y ffeithiau hyn yn unig yn ddigon i sierhâu anrhyydedd bythol ar law y lle. Dywedir gan deithwyr mai ychydig iawn o effaith cynnydd a chyfnewidiadau y byd a ganfyddir ar Bethlehem; ac fod gwisgoedd ac arferion y trigolion presennol yn hellol yr un fath a'r hyn oedd ynt yn agos i ddwy fil o "yngylloedd yn ol. Pe bae bosibl i Boaz ymweled â'r lle y cynhauf nesaf, prin y gallai weled math yn y byd o gyfnewidiad yn agweddau yr ardal nac yn arferion y bobl oddiar y dyddiau y trigai ef yno. Canfyddai nid yn unig ffurf a chyflwr y meusydd, eithr trefn "cynhauf yr heiddiau," arferion y medelwyr a lloffwyr, y lloriau dyrnu, a'r wyntyll a phob peth, y peth oedd ynt dair mil o flynyddoedd yn ol.

Ac yn y lle bychan hwnw,—yr adeg hono, bychan iawn—y ganeu Crist yr Arglwydd. Dyma Bethlehem dinas Dafydd, yr hon, er ei bod y leiaf ymhliith miloedd Juda a enwogwyd dros byth ar gyfrif yffaith hon yn ei hanes, Ynddi hi y ganwyd Un mwy na Boaz, ac Un ag y galwai Dafydd ef yn Arglwydd. Os ymffrostia gwyr Caernarfon yn enwogrwydd eu castell ar gyfrif fod Edward yr Ail, tywysog cyntaf Cymru, wedi ei eni yn ystafell fechan a diaddurn Tŵr yr Eryr; pa faint mwy enwog Bethlehem Juda y a rhinwedd yffaith annhraethol bwysicach fod Mab Duw, tywysog breninoedd y ddaear, wedi cael ei eni ynddi?

Ond ceir mwy o fanylion yn yr hanes nag enw y ddinas lle y ganwyd ef. "A'i ddodi yn y preseb," cbai yr' angel wrth y bugeliaid. Pa fath le oedd hwnw? Ac yna barth yr ydoedd? Pe yr elech ar daith i ymholi am y preseb, arweinid chwi i gwrr eithaf y ddinas, lle yn bresennol y saif lleiandy Lladinaidd yn gysylltiol â'r hon y saif hen eglwys. Mae yn adeilaed

eithaf destlus ei gwneuthuriad, serch fod cryn lawer o olion tywydd ar ei thô a'i pharwydydd. O'r eglwys hon mac dwy res o risiau troellog yn arwain i lawr ugain troedfedd i ogof dan-ddaearol. Y mae yr ogof wedi ei gwisgo â mynor Eidalaidd, ac yn cael ei goleuo â llusernau. Mewn cilfach ynddi, ychydig is na'r llawr, mae corff o fynor wedi ei gafnio yr un ffurf a phreseb i ddynodi y fan v dodwyd y mab bychan mewn cadachau, ar ei enedigaeth. Ai dyma y fan mewn gwirionedd sydd yn dra anhawdd ei benderfynu. Mae y dyb mai ogof ydoedd mangre y preseb yn cael ei hystyried gan lawer fel un eithaf golygus. Mae ogofeydd yn lliosog iawn yn Mhales-tina. Dywedir mai calchen feddal yw y graig yn y wlad hono, a'i bod yn hawdd i'w naddu âg erfyn, neu i'w threulio yn dyllau gan y dymhestl. Mae llcocedd creigiog ymhob part o'r wlad fel crwybr gwenyn gan fân ogofeydd, y rhai a ddefnyddir yn drigfod i'r byw neu yn feddau i'r meirw; yn guddleoedd lladron, neu yn gestyll milwyr; yn grynfeydd dwfr, neu yn dai ŷd; yn gorlanau defaid neu yn feudai gwartheg. Ac nid anfynych y llechmai teithwyr mewn ogofeydd felly pan na fyddai lle yn y lletty; a pheth posibl iawn yw fod ogof felly gerllaw y gwesty ar fin ffordd Hebron, wedi cael ei throi yn feud y i achlesu anifeiliaid teithwyr a gyrrhasant yno ar y teithiad mawr; ac mai mewn preseb yno y gorweddodd y dyn bach, yn ol y traddodiad. Un peth anffaeriol i'r dyb hon ydyw pellder y fan o'r ddinas, ac hefyd dyfneder yr ogof. Modd bynag, mae yr hanes ysgrifythrol yn groew ar hyn, sef mai mewn preseb—syned y ddaear a'r nef!—y dodwyd Etifedd pob peth, ar ei enedigaeth.

Ond pa foddyd y dygwyddodd ei enedigaeth yn Bethlehem o gwbl? Achoswyd hyn gan gadwyn o amgylchiadau bychain oedd yn effeithio ar eu gilydd, mewn modd es-mwyth iawn. Yn Nazareth y trigai Mair a Joseph, ac yr oedd pedwar ugain milldir rhwng v fan hono a Bethlehem.

Os y gauaf oedd hi, yr oedd yn adeg anfanteisiol i deithio; a pha adeg bynag o'r flwyddyn, yr oedd Mair mewn cyflwr anaddas iawn i wynebu y fath daith. Eto yr oedd prophwydoliaeth yn hysbysu fod cerbydres y Ceidwad yn ddyledus yn ngorsaf Bethlehem ynhen pedwar diwrnod. Pa fodd y cymer hyn le? Mae Rhagluniaeth wedi trefnu cyfres o amgylchiadau cydiol â'u gilydd a llwng hyn oll i ben. Sylwch arnynt: Daeth gor-chymyn allan o orsedd Rhufain i drethu yr holl fydd. Yr oedd y trethiad, neu yn hytrach y cofrestriad yma yn galw ar i bawb, meibion a merched, a feddent rywfaint o eiddo, fyned i'w dinas eu hun, i roddi eu henwau hwy a'u teuluoedd a manylion ereill i'r swyddogion gwladol. Yr oedd Mair a Joseph o linach Dafydd, ac felly yn rhwym o fyned i Bethlehem, dinas Dafydd, i'w trethu Llaw anweledig yn cyffwrdd y carn ar orsedd Rhufain dyna y ceuffon yn ysgogi, y breichiau yn gweithio, yr olwynion yn troi, a Mair wedi cyrhaedd ei gorsaf briodol, ar yr awr benodedig, yn ol gair sicr y brophwydoliaeth.

3. *Cyfrung* ei enedigaeth. "Wedi ei wneuthur o wraig," medd Paul. "A hi a esgor ar fab, a thi a elwi ei enw ef Iesu," ebai yr angel wrth Joseph. Enw y fam sanctaidd hon oedd Mair, fel y gŵyr y plant yma yn dda. Ychydig iawn a wyddys am dani. Y mae Ysbrydoliaeth wedi bod yn brin iawn yn ei hanes hi. Gwyddom ei bod o linach Dafydd, a darfod iddi ar ol geni yr Iesu, ddyfod yn wraig i Joseph y saer. Bernir mai cyffredin ydoedd o ran ei hamgylchiadau. Meddai ryw gymaint o dir, onidê ni buasai raid iddi gael ei threthu gyda Joseph; a rhaid nad oedd yn gyfoethog, onidê hi a aberthasai oen ar gyflwyniad ei chyntafanedig i'r Arglwydd yn lle pâr o ddurturod, neu ddau gyw colomen. Amlwg yw hefyd ei bod yn ddynes feddylgar a duwiol iawn. Yr oedd Elizabeth ei charles, a Joseph ei gŵr, yr hwn hefyd oedd o'i chyfarach, a'r teulu oll i fyny at Dafydd eu cyndad, yn bobl tra chrefyddol.

Cenedlwyd y "Peth sanctaidd" yn wyrthiol, ac y mae hyny, fel holl bwnc mawr yr ymgawnwdoliad, yn döedig â dirgelwch anolrheinadwy. Pa fodd y gallai dynes fod yn fam i'r Hwn a'i gwnaeth hi a phob dyn byw, nis gwyddom; ond gan mai fel hyn y dywed yr Ysgrythyrau y bu pethau, ein dyledswydd yw credu yr hanes rhyfedd, gan nad beth yw ei ddirlgwch. Yr elfen wyrthiol hon yw nôd anghen crefydd dadguddiad; a nôd anghen gwyrrth yw dirgelwch; ond y wyrth fwyaf a'r dirgelwch dyfnaf a fedd dadguddiad ei hunan yw yr Immanuel mawr, y Duw gyda ni.

4. *Cyhoeddiwl* ei enedigaeth. Yr oedd y peth mor newydd i'r byd, fel na buasai neb dynion yn deall am dano byth oddieithr i'r nefoedd ei fynegu iddynt. Yn ol yr hanesion yn yr Ysgrythyrau ag y cyfeiriwyd atynt eisoes, angel a gafodd y genadwri hon i'w chyhoeddi, ac i fugeiliaid heddychlawn a gwerinol y traddododd y newydd da hwn. Y mae yn wir fod Mair wedi cael gair ymlaen llaw, fisoeedd yn ol, trwy yr angel Gabriel; ac yr oedd Joseph hefyd wedi derbyn dadguddiad i ragfynegu hyn iddo beth amser cyn yr adeg; ac ymddengys fod Elizabeth, mam Ioan Felyddiwr, wedi cael mwy nag awgrym ynghylch yr un peth gan ei charles Mair y forwyn. Ond rhaghysbysiadau oedd yr holl bethau hyn, ac yn cael eu cadw fel cyfrinach sanctaidd gan y teulu. Yr hysbysiad cyhoeddus cyntaf ydyw yr hwn a ddesgrifir mewn iaith fywiog gan yr efenglydd Luc, yn ei ail bennod.

Ar du dwyreiniol Bethlehem mae gwastadedd eang. Ar adegau neillduol o'r flwyddyn, gwisgid y dolydd hyn â defaid. Ar ol i'r haul fachludo, gellid gweled bugeiliaid yn eu gwylied rhag bleiddiaid, a bwystfilod rheibus eraill. Ar ol cerdded y terfynau, a gweled nad oedd arwyddion perygl i'r pridd, ymgasglai y bugeiliaid at eu gilydd i le amlwg, ac yn ol arfer bugeiliaid y dwyrain—bugeiliaid oedd seryddwyr cyntaf y byd—y maent yn dechre ymddyddan am y bydoedd wybrenol, ac yna yn dyrchafu eu

golygon i syllu ar y ser. Ar hyn fflachiodd goleuni o'u hamgylch dysgleiriach na'r haul. "A yw y wawrddydd yn tori yn awr?" ebai un. "Nac ydyw," atebai un arall; "ni ddaeth y boreu eto;" "ac heblaw hyny," ychwanegai y trydydd, "ni fu codiad yr haul erioed mor ogoneddus a hyn; edrychwech ar byst llachar-danbaid y goleuni rhyfedd hwn yn chwareu yn ddysgleiriach bob mynyd. Ah! dacw ffurf yn dyfod i'r golwg, ie, ac angel yw." Ac ofni yn ddirfawr a wnaethant. Ar hyn clywent lais pereiddiach nag odlau telyn aur yn dywedyd wrthynt, "Nac ofnwch; canys wele yr wyf fi yn mynegu i chwi newyddion da o lawenydd mawr, yr hwn a fydd i'r holl bobl. Canys ganwyd i chwi heddyw Geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn yw Crist yr Arglwydd," &c. Meddyliwch, fy nghyfeillion hoff, am eu teimladau. Hen addewid Eden a baich prophwydoliaethau yr Ysgrythyrau yn cael eu cyflawni y bore hwnw. Y Messiah hir-ddysgwylledig wedi ei eni yn y dref gerllaw iddynt, a gobaith cael golwg arno cyn i'r haul gyfodi y diwrnod hwnw! Gwyn eu hyd! Cyn iddynt gael amser i sylweddoli yr hysbysiaeth fendigaid hon, dyna sŵn canu melusach na dim a glywsent erioed o'r blaen yn seinio trwy yr entrych. Yr oedd gyda'r angel liaws o lu nefol, byddinoedd o angylion, yn seyll yn daclus ar eu hedyn, y tu ol ac o amgylch yr angel-bregethwr, ac yn moliannu Duw, gan ddywedyd, "Gogoniant yn y goruchaf," &c. Ni fu y nefoedd erioed yn nês i'r ddaear na'r boreu hwnw. Yr oedd y bugeiliaid wedi eu hoelio wrth y weledigaeth nefol. Er cymaint oedd eu hawydd i weled y preseb a lledu y newydd, nid oedd modd symud cam nes i'r Plygain derfynu. "A bu pan aeth yr angylion ymaith," —sylwch ar y geiriau,—Pan aeth yr angylion ymaith oddiwrthynt i'r nef, y bugeiliaid hwythau a ddywedasant wrth eu gilydd, Awn hyd Bethlehem. "Ac felly yr aethant ar frys, ac a gawsant Mair a Joseph, a'r dyn bach yn gorwedd yn y preseb, a phan welsant, hwy a gyhoeddasant y gair a ddywedasant wrthynt am y bachgen hwn."

Ië, fy nghyfeillion, fel yna y cafodd y ddaear wybod am y geni mawr yn Bethlehem Judea. Y nefoedd a anfonodd angylion i ddyweyd; y bodau dedwydd hyny yn dyweyd nes coeliodd y bugeiliaid yr hanes; y bobl syml a difrifol hyny yn lledu y sôn; a diolch i Dduw, ar led cynnyddol y mae y sôn yn myned byth er hyny.

“Am Iesu Grist a’i farwol glwy’,
Boed miloedd mwy o sôn.”

II.

EFFEITHIAU EI ENEDIGAETH.

Olrhain holl effeithiau yr amgylchiad rhyfedd hwn nis gallwn heddyw; ie, nis gellir byth. Awgrymir tri o’r prif effeithiau uniongyrchol yn moliant y llu nefol, ac ni ddylid terfynu heb eu nodi.

1. Effaith genedigaeth yr Iesu ar *deimladau angylion*. Ceir hyn yn y geiriau, “Ac yn ddisymwth yr oedd gyda’r angel liaws o lu nefol, yn molianu Duw.” Yr oedd un angel yn ddigon i hysbysu yffaith. Paham y daeth llu nefol, ie, lliaws o lu nefol, i’r ddaear? Yr oddynt yn molianu—yn canu, mewn hwyl. Paham hyny? Yr un paham sydd yn ateb yr holl ofyniadau. Teimlo dyddordeb yr oddynt yn y Mab a roddwyd i ni. Pan gychwynodd ef oddicartref, y mae engyl yn methu aros yn y nefoedd. Daethant i’w ddanfon bob cam i Bethlehem. Ac ni buont neppell o’r ddaear hyd nes y cawsant ei groesawu i’r nefoedd yn ol. Ymddangosai angylion yn lled fynych yn oes yr hen oruchwyliaeth, ond y dirgelwch oedd hyn, arferai yr Ail Berson yn y Drindod Sanctaidd dalu ymweliadau â’r ddaear y pryd hyny, dan ryw ffurf neu gilydd; dyfod yma yn osgorff iddo ef yr oddynt hwy y pryd hyny. Ac os oddynt yn ei ddilyn pan ddeuai yma ar ei dro felly, buasai yn rhyfedd iddynt aros gartref pan ddaeth eu Harglwydd yma i fyw.

Cymer angylion ddyddordeb hefyd yn achos y dyn, fel y cyfryw. Fel gweision ffyddlon, y mae angylion yn hoffi pob peth y cymer eu Meistr hyfrydwch yn ddo. Diau fod y llu nefol yn deall er ys talm ei fod Ef yn llawenychu yn nghyfannedd ein daear ni, ac fod ei hyfrydwch gyda meibion dynion. Maent yn fodau haelfrydig hefyd, ac felly yn ymlawenhâu yn llesâd ereill. Angylion drwg sydd am ein llyncu, am ein cadw y mae engyl da. Y maent hefyd yn awyddus am wybodaeth bellach o feddwl Duw, ac yr oedd hyn i'w gael yn Bethlehem y boreu hwnw. Yn yr olwg ar ymagoriad y cariad Dwyfol ar yr achlysur, ymgollent mewn afiaeth a rhwygent yr entrych â sain cân. Sylwn ar effaith genedigaeth Crist,

2. *Ar dynged dynion:* “I chwi Geidwad.” Mae rhai o'r engyl wedi pechu, ond “Ceidwad i chwi,” ebai yr angel. Ceidwad—mae y gair yn egluro ei hun, un i gadw, cadw oddiwrth yn gystal a chadw rhag, a chadw i yn gystal a chadw oddiwrth. Ceidwad yn holl ystyr y gair, Ceidwad, “yr hwn yw Crist yr Arglwydd.” Ceidwad awdurdodedig—Crist, Ceidwad galluog—“yr Arglwydd.” Ceidwad cyffredinol,—“i'r holl bobl.”

Ymddangosodd y Person hwn yn y cnawd i'r dyben o gymhwysedd ei hunan i fod yn Geidwad felly. Gwyddoch yn mha fodd. Yr oedd dyn fel pechadur yn ngafael deddf ac yn rhwym o farw. Galwai cyflawnedr cyhoeddus am hyn, neu i rywbeth gael ei ddarparu fuasai yr un dyben a chospi, heb gospi. Cafwyd darpariaeth felly yn narostyngiad a dyoddefiadau Crist yr Arglwydd, fel yr oedd seren gobaith byd o bechaduriaid yn ymddangos yr un adeg a seren Bethlehem. “Ganed i chwi Geidwad.”

3. *Ar gymeriad cyhoeddus Duw, Adnod 14.* Cynnwysai carol yr angylion rhyw dri darn. Pa fodd yr oddynt yn ei ganu, pa un ai ynghyd ai ynte pawb ei ran, ni hysbysir. “Gogoniant yn y goruchaf.” Beth yw meddwl y gair olaf hwn? Gall y gair arwyddo tri pheth, sef *goruchaf leoedd*, y *gruddau uwchaf o fodau*, neu ogoniant yn y *goruchaf rwaed*.

Dichon fod pob un o'r ystyron yna yn cael eu cynnwys yma. Fod yr angylion yn golygu fod genedigaeth Crist yn rhoddi y gradd goruchaf o ogoniant i Dduw. Mae pob careg a deilen, anifail a chreadur rhesymol, yn cyhoeddi gogoniant Duw yn ol eu gradd a'u cylech; ac y mae gradd y gogoneddu yn codi gyda graddfa y cyfryngau;—gogoniant mwy yn y llysieuyn na'r gareg, yn yr anifail na'r llysieuyn, yn y dyn na'r anifail, yn yr angel fe allai na'r dyn, ond yn oruchaf oll yn Nghrist yr Arglwydd.

Y mae y cydfyd yn eang a'i fydoedd yn aneirif. Yn debygol fod bodau byw a rhesymol yn preswylio yn mhob rhan, ag eithrio ambell furddyn-fyd fel ein lleuad ni. Dichon fod y bodau hyn a'u trigleoedd yn codi mewn perffeithrwydd gwneuthuriad ac uchder gogoniant. Ond yma, dichon fod yr angylion yn golygu taflu y newydd da hwn atynt oll,—gogoniant yn y goruchaf, yn yr ystyr o fod y gogoniant goruchaf ei radd yn y goruchaf leoedd, goruchaf fodau creadigaeth Duw. Pwy na ddywedai Amen.

Os gofynir pa fodd y mae genedigaeth Crist yn effeithio fel hyn ar gymeriad cyhoeddus Duw, ceir yr atebiad yn adran olaf yr adnod: "i ddynion ewyllys da." Dadlenu ei ewyllys da mewn modd neillduol y mae. Nid gwella cymeriad Duw, mae hyny yn anmhosibl; ond ei ddadguddio. Hanfod y cymeriad Dwyfol ydyw ewyllys da. Duw cariad yw, ac yr oedd genedigaeth Crist yr Arglwydd i fod yn Geidwad i ni, yn dwyn hyn i'r golwg mewn modd na wnaed erioed o'r blaen. Mân donau ar y wyneb oedd pob peth a welwyd o'r blaen, ond yma daeth dyfnderoedd ei gariad i'r golwg.

Clywch fel y mae angylion yn molianu am Geidwad i ni, pa le y mae ein diolch ni ein hunain? A brofasom yr iachawdwriaeth sydd ynddo? Os do, paham na fôliannwn ni dipyn? Ond os naddo, paham yr oedwn feddiannu braint mor fawr? Awn ninnau ar frys fel y bugeiliaid i chwilio am dano. Amen.

XXXVI.

RHAGORIAETH GWYBODAETH BROFIADOL O GRIST.

“*A hwy a ddywedasant wrth y wraig, Nid ydym ni weithian yn credu oblegid dy ymadrodd di; canys ni a'i clywsom ef ein hunain, ac a wyddom mai hwn yn dliau yw y Crist, Iachawdwr y byd.*”—IOAN IV. 42.

YN y cyfeithiad diwygiedig, fel hyn y mae y darlleniad, —“A hwy a ddywedasant wrth y wraig, Yn awr, yr ydym yn credu nid oblegid dy lefaru di; canys ni a'i clywsom ef drosom ein hunain, ac a wyddom mai hwn yn wir yw Iachawdwr y byd.” Yr ydych yn craffu fod y cyfnewidiadau yn grym lawer, a rhai o honynyt yn bwysig. Gwellâd yn dliau tuag at wneyd y meddwl yn eglur, yw y cyfnewidiad sydd yn nhrefn yr ail frawddeg; ac y mae gadael allan y gair Crist, yn y frawddeg ddiweddaf, yn gyfnewidiad lled bwysig, ac yn llawer mwy Samaritanaidd ei naws na'r credo a briodolir i'r bobl hyn yn yr hen ddarlleniad. Ond dichon mai yr ychwanegiad o'r gair *drosom* (*for*) yn mrawddeg gyntaf hanner olaf yr adnod ydyw y cyfnewidiad sydd yn cynnorthwyo mwyaf ar y darlenydd cyffredin i ddeall cenadwri yr adnod. Dymunwn eich sylw neillduol at hyn. Yr hen ddarlleniad yw, “Canys ni a'i clywsom ef ein hunain,” ond yn y cyfnewidiad a nodwyd, fel hyn y mae y frawddeg, “Canys ni a'i clywsom ef *drosom* ein hunain.” Er fod yr un meddwl yn cael ei gynnwys yn yr hen, mae pwynt y meddwl hwnnw yn cael ei wneuthur yn llawer mwy amlwg a phendant yn y newydd. Yn y clywed yma drostynt eu hunain yr oedd cnewylllyn y cwbl yn llechu. Yr oeddynt wedi clywed am

Grist gan y wraig, ac wedi clywed yn ddigon eglur a grymus, nes credu ynddo wrth ei hymadrodd hi; ond yn awr, "gorphwysa eu crediniaeth ynddo ar dir uwch a chadarnach—"ni a'i clywsom ef drosom ein hunain"—ie, mewn canlyniad meddant wybodaeth sicrach a rhagorach o hono, "ac a wyddom mai hwn yn wir yw Iachawdwr y byd."

Yr ydych yn cofio amgylchiadau llefariad y testyn; a gwyddoch pwy oedd y wraig hon fu yn ymadroddi am Grist, a phwy oedd yr "hwy" a draethasant eu profiad yn ngeiriau cryfion y testyn. Afreidiol yw rhoddi gwers i neb o honoch ar ddosbarthiad daearyddol Palestina yn nyddiau y Gwaredwyr, i ddangos paham yr oedd yn rhaid iddo ar ei daith o Judea yn y dehau i Galilea yn y gogledd, fyned trwy Samaria, yr hon oedd yn gorwedd yn y canol rhyngddynt. Gŵyr pawb o bobl Bangor paham y mae yn rhaid i deithiwr o Sir Ddinbych i Ynys Môn fyned trwy Arfon, sef am fod Arfon yn gorwedd rhwng Dinbych a Môn. Ar y daith faith a blinderus hon, fe gyrhaeddodd y Gwaredwyr a'i ddysgyblion un canol dydd poeth i lecyn yn ngwlad Samaria, lle mae ffynnon Jacob. Yn flinedig gan y daith, efe a eisteddodd ar y ffynnon i orphwyso, yn sychedig a newynog. A thra yr oedd y dysgyblion wedi myned i dref gyfagos i brynu bwyd, ac yntau ei hunan fyth wrth y ffynnon, daeth gwraig o'r ddinas i dynu dwfr a'i llestr yn ei llaw. Agorodd yr Iesu ymddyddan gyda'r wraig, ac yn y diwedd aeth ei eiriau at ei chalon, credodd ynddo fel y Crist; brysiodd i'w dinas i fynegu am dano wrth ei chymydogion, a dygwyd llawer o honynt hwythau i gredu ynddo, o herwydd gair y wraig. Rhyw hanner milldir sydd rhwng y ddinas a'r ffynnon, a llawer o'r Samariaid o'r ddinas hono a ddaethant ato ef, a hwy a attolygasant iddo aros gyda hwynt. Ac efe a arosodd yno ddeuddydd. A mwy o lawer a gredasant ynddo et oblegid ei air ei hun. "A hwy," sef pobl dinas Sychar, "a ddywedasant wrth y wraig," sef y wraig a gyfarfu â'r Iesu wrth ffynnon Jacob: "Yn awr yr ydym yn credu, nid oblegid dy lef-

aru di; canys ni a'i clywsom ef drosom ein hunain." Cen-adwri y testyn, fel y gwelwch, yw

RHAGORIAETH GWYBODAETH BROFIADOL O GRIST AR WYBODAETH HANESYDDOL AM DANO.

Wrth wybodaeth hanesyddol am Grist y golygwyf yr hysbysiaeth a geir am dano trwy gyfryngau—trwy ddarllen neu glywed, tra y mae gwybodaeth brofiadol yn ffrwyth ymwneyd personol âg ef, trwy gredu yn ddo, byw yn ei gymdeithas ac mewn uffudd-dod cyson a chyflawn iddo. Y mae y rhywogaeth flaenaf o wybodaeth yn werthfawr iawn; nis gallwn fod yn rhy ddiolchgar am dani, ac am y Bibl, y weinidogaeth, a'r eglwys sydd yn gyfryngau y cyfléad o honi. Ond y mae yr olaf, sef gwybodaeth brofiadol o Iachawdwr y byd, yn llawer mwy gwerthfawr, ac yn ol awgrymau y testyn yn rhagori arni yn ngraddau ei sicrwydd, eangder ei therfynau, a nodwedd ei heffeithiau. Cynnelir y ddau gyntaf yn amlwg iawn ar wyneb y testyn, a chredwyf y cynnwysir yr olaf yn ystyr ddyfnaf ymadrodd diweddaf yr adnod, yn gystal ag fel casgliad anghenrheidiol oddiwrth y ddau gyntaf. Y mae gwybodaeth brofiadol o Grist yn rhagori ar wybodaeth hanesyddol am dano, yn

I.

YN NGRADDAU EI SICRWYDD.

Yr oedd y bobl hyn wedi credu—wedi coelio—oblegyd tystiolaeth y wraig; ac y mae unrhyw radd o ffydd yn dwyn gyda hi radd cyfartal o sicrwydd i'r meddwl lle y mae; fel yr oedd y wybodaeth hanesyddol a feddent hwy am Grist yn cynnwys mesur o sicrwydd yn eu meddyliau gyda golwg arno. Ond ar ol ei glywed ef eu hunain, neu yn fanylach *drostynt* eu hunain, mae y wybodaeth brofiadol o hono sydd ganddynt bellach yn cario i'w meddyliau sicrwydd uwch a llawnach. Sylwch ar eu geiriau "ac ni a *wyddom*," — gair cryfach i ddynodi sicrwydd na'r credu yn nechreuc

yr adnod—"mai hwn yn ddiau,"—yn wir,—“yw Iachawdwr y byd.”

Mewn un ystyr nid oes synwyr mewn son am raddau mewn sierwydd; sierwydd yw sierwydd, heb fod yn fwy nac yn llai na hyny. Ond mewn mater o ymresymiad yn y llys, neu mewn llyfr, mae yn gyfleus edrych ar ddau fath o sierwydd, a galw un yn sierwydd *moesol*, a'r llall yn sierwydd *holol*. Y mae yr ymadrodd sierwydd holol yn egluro ei hun, ac yn dynodi y rhywogaeth uchaf yn bosibl o sierwydd; tra nad yw sierwydd moesol ond term am radd uchel o debygolrwydd, sierwydd ag y mae ynddo ar y goreu ryw gymaint o ammheuaeth. Ac eto, i'r tir hwn yn unig o sierwydd y cyfyd y wybodaeth hanesyddol fanylaf, hyd yn nôd am Grist, Iachawdwr y byd. Buddiol i ni yw rhoddi ystyriaeth am enyd i hyn. Mae gwylodraeth hanesyddol yn seiliedig ar dystiolaeth allanol, a gwerth ac awdurdod dystiolaeth allanol yn dibynu ar amrywiol bethau. Noder, :

1. *Cymhwysderau y tyst*, megys ei wybodaeth a'i onestrwydd. Gofynir mewn tyst allu digonol i weled a gwylodraeth a barnu y pethau y cynnygia dystiolaeth yn eu cylch. Yn niffyg hyn, gall tyst dwyllo ei hun trwy gamfarnu, yn gystal a thwyllo eraill trwy gamdystiolaethu. Hyn yw y rheswm paham y gwrthodir dystiolaeth plant dan oed, *idiots*, a gwallgoiaid, mewn llys gwladol. Hefyd, gofynir i dyst fod yn ffyddlawn yn ei dystiolaeth, ac i ddyweyd y gwir, yr holl wir, a dim ond y gwir. Sierhau hyn yw yr amcan o'i roddi ar ei lw, a'r cyfrif am lymder y gosb a weinyddir am dyngu anudon. Serch fod y wybodaeth fanylaf a phwysicaf ar ryw achos yn meddiant tyst, os na fydd ei dystiolaeth yn onest a ffyddlawn, yn ol y wybodaeth hono, y mae y cwbl a wna yn yr achos yn waeth na bod yn ddiwerth.

2. *Uniongyrchedd gwylodraeth y tyst*. Mae y dyn yn cynnyg dystiolaeth ar achos neillduol, ond ychydig o werth sydd ynddi os nad yw y wybodaeth sydd yn cyfansoddi

sylwedd y dystiolaeth hono yn uniongyrchol a phersonol. Yn wir, prin y mae yn briodol galw gwybodaeth ail-llaw a gyfleir gan neb yn dystiolaeth. Ammod hanfodol dystiolaeth âg awdurdod yn perthyn iddi ydyw fod y tyst wedi gweled a chlywed y peth drosto ei hun; uniongyrchedd y wybodaeth a gyflea i'r llys. Clywir chwedl weithiau sydd wedi disgyn trwy draddodiad o dad i fab dros genedlaethau lawer; neu wedi ei threiglo o enau i enau dros hanner dwsin o ardaloedd. Adroddodd A am ddygwyddiad wrth B, y clywsai B am dano gan C, a fynegasid i C gan D, ac felly ymlaen hyd lythyren olaf y wyddor. Gwyddoch oll nad oes nemawr, os dim, gwerth mewn traddodiadau felly, ac na fuasai neb yn ei bwyllyn dychymygu am osod pwys arnynt fel dystiolaeth ar unrhyw achos o bwys.

3. *Cysondeb y dystiolaeth.* Y mae cysondeb *mewnol* yn elfen bwysig yn ngwerth dystiolaeth. Os cynnygir dystiolaeth gan un tyst, dylai ei holl ranau fod yn gyson â'u gilydd; neu os bydd amrywiol dystion yn perthyn i'r un achos, dylai y dystiolaethau annibynol a roddant gadarnhâu eu gilydd, trwy fod yn sylweddol gyson y naill gyda'r llall. Cael hyn allan sydd mewn golwg yn y croes-holi a ganiateir yn y llys gwladol.

Y mae yn anghenrheidiol hefyd fod yn nodweddu dystiolaeth yr hyn y gellir ei alw yn gysondeb *allanol*, sef fod yr hyn a dystiolaethir yn gyson gyda ffeithiau cylchynol o ran amser a lle. Pe dygwyddai tyst ar achos neillduol ddyweyd neu ragdybio yn ei dystiolaeth mai mewn agerlong y croesai Columbus y Werydd i ddarganfod America, fe dynai lawer oddiwrth werth ac awdurdod ei dystiolaeth oll, oblegid yr oedd America wedi cael ei darganfod er ys tri chan' mlynedd cyn i'r agerlong gyntaf gael ei hadeiladu. Mor anhawdd oedd i'r cyfreithiwr hwnw goelio dim o bregeth yr hen wr gwledig ar ol ei glywed yn dyweyd fod Abraham yn esgyn Moriah gyda Bibl Peter Williams dan ei fraich. Diffyg cysondeb allanol gyda ffeithiau hanes oedd yn andwyo y naill a'r llall. Neu pe dywedai rhyw-

un iddo weled dyn yn cyflawni gweithred ddrwg mewn lle neillduol, tra mae prawf terfynol fod y dyn a gy-huddir mewn lle arall ar y pryd, neu ynte nad oes y fath le mewn bod. Ni fyddai dim gwerth yn y fath dystiolaeth, oblegid diffyg cysondeb allanol rhyngddi â ffeithiau lle.

Y mae yr holl bethau hyn, a dyweyd y lleiaf, yn anghenrheidiol i roddi awdurdod a gwerth i dystiolaeth allanol. Ac mewni cadwyn mor hir, mor hawdd yw fodolen yn ngholl, yn wan, neu yn llac; ac hyd yn nod pan na fyddo diffyg felly yn y prawf, tebygolrwydd, neu mewn geiriau eraill, sierwydd moesol, ydyw y tir uchaf y gall ein cyfodi iddo. Erys rhywfaint o le i ddadl, os nad i ammheuaeth, o hyd.

Yn yr amgylchiad dan sylw yr oedd nifer mawr o bethau yn cydgyfarfod tuag at gyfansoddi gradd uchel o sicrwydd moesol yn y wybodaeth a feddent am Grist. Yr oedd y tyst yn alluog i ffurfio barn am yr hyn y dygai dystiolaeth yn ei gylch, a phob arwyddion ei bod yn drwyndlonest yn y dystiolaeth a ddygai; yr oedd ei gwybodaeth yn uniongyrchol; yr oedd hi wedi ei weled a'i glywed drosti ei hunan; yr oedd cysondeb mewnol yn ei thystiolaeth, wrth ddysgu mai y Crist oedd un a fynegasai iddi ei holl fywyd; ac yr oedd y dysgwyliad oedd yn y wlad am ymddangosiad y Messiah yr adeg hono, a'r sibrwd oedd ar led fod un tebyg wedi ymddangos eisoes, yn rhoddi i dystiolaeth y wraig hon yr hyn a alwyd genym yn gysondeb allanol. Ar y llaw arall, mae yr ystyriaeth pwy oedd y tyst, sef mai gwraig, gwraig heb lawer o wybodaeth ac o gymeriad isel, a'r ffaith nad oedd ond un tyst ar yr achos, yn peri mai ar debygolrwydd, ar y goreu, yr oedd y wybodaeth hanesyddol a feddai y Samariaid am Grist yn seilio eu ffydd; arosai o hyd rhyw gymaint o le i ammheuaeth. Eithr ar ol ei glywed ef drostynt eu hunain, a chael gwybodaeth brofiadol o hono, gwyddent mai hwn yn ddiau—cauir allan bellach bob petrusder—yw Iachawdwr y byd.

Y mae yr un gwahaniaeth rhngddynt yn aros fyth. Mae yn ein meddiant ni heddyw y wybodaeth hanesyddol am Grist sicraf ei natur a ellir ddymuno ar achos o'r fath. Seilir hi ar dystiolaeth dynion cymhwys o ran gwybodaeth ac onestrwydd; y mae y tystion hyn yn llawer mewn nifer; eu gwybodaeth o'r ffeithiau yn uniongyrchol; eu dystiolaeth yn ysgrifenedig ac yn sylweddol gyson mewn ystyr fewnol ac allanol. Mae bodolaeth eglwys heddyw ar enw Crist; ystyr y sacramentau a'r Sabbath, yn cryfhau y tebygolrwydd fod yr hanes am Iesu o Nazareth yn wirionedd. *The Bridge of History over the Gulf of Time*, ebai Thomas Cooper, am yr ymresymiad dan sylw, ac nid anhawdd ydyw i'r mwyaf ammheugar ei feddwl gael ei gario drosodd ganddi. Nid yw yffaith fod un Cæsar wedi bod yn Ymherawdwr yn Rhufain, neu Herod yn Rhaglaw yn Judea, yn cario mwy o sicrwydd i'r meddwl na'r hanes sydd genym am Iesu Grist. Na ato Duw i'r un gair a ddywedir genyf duellu i siglo meddwl neb o honoch yn niffuantrwydd a gwerth y wybodaeth hanesyddol a fedd-wch am dano. Serch fod ffeithiau yr hanes wedi dygwydd amser maith iawn yn ol, a hyny mewn gwlad fechan sydd ymhell oddiyma, ac nad ydyw copi gwreiddiol ysgrifiadau y tystion ar gael; eto mae y profion sydd genym yn cyfansoddi y tebygolrwydd uwchaf fod y cwbl yn wir. Ond wedi y cwbl, sicrwydd moesol ydyw y tebygolrwydd hwn ac nid sicrwydd hollol, ac y mae rhai dynion medd ylgar ac onest wedi cael trafferth i'w gredu, os nad ar dir pellach na hyny. A thra yr ymfoddlonir ar y son am Grist, yn unig, y mae yn anhawdd gwybod pa fod y gall dynion gochelgar ac ammheus eu hanianawd feddyliol, ym godi i dir sydd uwchlaw pob ammheuaeth. Ond pan geir gwybodaeth brofiadol o'r Iachawdwr bendigedig, nid oes mwyach le i ammheuaeth; mae gwirioneddolrwydd crefydd Crist yn gymaint o sicrwydd i'r meddwl ag ydyw bodol aeth y meddwl ei hun; y mae yn sicrwydd hollol. Pan gaiff dyn ieuanc, cyn gadael cartref yn Nghymru, afael yn

y sicrwydd hwn, nis gall twyll-resymau anffyddwyr dinas-oedd Lloegr siglo ei ffydd; pan ballo cawell saethau ei ddadleuon deallol yn yr ysgarmes rhynghdo â gelynion crefydd, mae dadl y dyn dall a gafodd ei olwg ganddo o hyd: "Un peth a wn i, lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyf fi yn awr yn gweled." Wedi eu harfogi â'r wybodaeth hon, gallai ein cydwladwyr ieuainc ddal yr ymosodiadau ffyrnicaf heb gael eu clwyfo, a dyfod allan o'r brwydrau poethaf yn fwy na choncwerwyr; ac nid doeth yn neb o honom, hen nac ieuanc, gartref neu oddicartref, foddloni am fynyd awr ar lai na'r wybodaeth brofiadol hon o Iach-awdwyr y byd, fel y rhodium mewn llawn sicrwydd gobaith hyd y diwedd.

II.

YN EANGDER EI THERFYNAU.

Y mae gwybodaeth brofiadol yn ein cynnysgaethu â sicrwydd mwy, fel y gwelsom eisoes; ac nid hynny yn unig, eithr y mae y wybodaeth ei hun yn helaethach; deuir i wybodaeth eangach mewn manylwch ac eangder. Gwelir hyn ond ystyried dau beth. Noder yn

1. *Fod adnabyddiaeth brofiadol yn perffeithio y wybodaeth hanesyddol a feddir am Grist.* Mae hyn yn wir am holl wrthddrychau gwybodaeth, yu enwedig cymeriadau personol. Mae yn bosibl casglu swm mawr o wybodaeth trwy glywed neu trwy ddarllen; eithr nid yw gwybodaeth a gesglir felly ond amrwd, cymysglyd, a thra anmherffaith; mae yn ddiffygol mewn manylion a pherthynasau pethau â'u gilydd, ac yn cynnwys llawer o'r dychymygol a'r gau yn gymysg â'r sylweddol a'r gwir. Damcanol ydyw ar y goreu. Gellir casglu gwybodaeth helaeth am wlad neu dref trwy gyfrwng mapiau a llyfrau; ond pan eir yno i fyw, pan welir y wlad â llygad, pan gerddir heolydd y ddinas bob dydd am nifer o flynyddoedd, canfyddir mor anmherffaith oedd y syniad a goleddid yn flaenorol. Profiad sydd

yn ysgrifbo conglau, yn cyfleu gwir sefyilfa heol a maes, ac yn perffeithio y wybodaeth a feddiennid o'r blaen. Teimlir hyn gan ddynion ymhob cylch. Pa werth sydd mewn gwybodaeth fferyllol yn annibynol ar arbrefion a wneir yn bersonol gan yr efrydydd. Pwy a ymddiriedai ei fywyd i feddyg heb gael *practice* faint bynag o wybodaeth llyfrau a cholegau fyddai ganddo. Ac ar ol darllen a holi hanes y byd am flynyddoedd, rhaid teithio drosto a chael profiad personol o hono cyn y bydd ein gwybodaeth am dano o nemawr werth.

Y mae hyn yn fwy pwysig fyth tuag at adnabod cymriadau. Lliosocach mewn nifer, a mwy troellog eu trefn na heolydd Llundain, ydynt y tueddion a'r dirgel blygion sydd yn cyfansoddi y cymeriad dynol. Rhaid byw gyda'r dyn, ei weled ymhob tywydd, a'i wylio ymhob tymher, cyn y gellir ei adnabod yn iawn. A mwyaf ydyw adnoddau meddyliol y dyn a efrydir, hwyaf oll ydyw yr amser a gymerir i'w adnabod. Gwelir drwy gymeriadau ysgeifn ac arwynebol âg un drem, gan mor agos ydyw y gwaelod i'r wyneb; ond am gymeriad dwfn, praff, a thrwm ac uwchraddol, rhaid byw gydag ef am flynyddoedd, cymdeithasu âg ef yn y cylch mwy cyfrin ac agos ato yr holl amser, a chael cyfleusdra o bob math i weled ei galon a'i feddwl mwyaf cudd, cyn y gellir ei adnabod.

Felly yn arbenig am Iachawdwr y byd. Rhyw amlin-lliad bras, gwybodaeth ddamcanol, map a llyfr, syniad niwliog am wlad heb ei theithio, am ddinas heb fod yno yn byw, sydd gan y galluocaf o honoch am Grist, os heb wneyd prawf personol arno. Rhaid i chwi fyned dan law y Meddyg da, gwneyd arbrawf ar gyfferi y gwaed, teithio tir yr Immanuel mawr, a chartrefu gyda'r Arglwydd yn ei ddinas sanctaidd, cyn y bydd y wybodaeth ddeallol a feddwch am dano yn weddol gywir a digymysg.

2. *Mai i yngreis yd am wybodaeth brofiadol o hono, y mae Iachawdwr y byd yn daalguddio ei hun.* Anselm gynt a ddywedai, "Nid wyf yn deall mewn trefn i gredu, ond yn

credu mewn trefn i ddeall. Yr hwn nid yw yn credu nid oes gąnddo brofiad, a'r hwn sydd heb brofiad nis gall ddeall." Pascal a ysgrifennodd fod yn rhaid i bethau dwyfol gael eu caru i gael eu hadnabod. A dywed awdurdod uwch mai y pur o galon a welant Dduw. Rhoddir iddo nid yn unig i weled yn well yr hyn a wyddai o'r blaen, ond hefyd i weled mwy nag a wyddai o'r blaen; fel mae y wybodaeth a geir yn eangach mewn cylch yn gystal ag yn fanylach ei natur. Y mae y bardd sydd yn caru natur yn gweled mwy nag eraill yn y blodau, a'r bryniau, a'r dyffrynoedd. Dygir y pell yn agos, a'r agos yn nês, gan gariad. I'r llygad noeth, nid yw y planedau a'r ser ond megys gwreichion oddiwrth forthwyl y gôf; ond i'r seryddwr sydd yn eu tynu ato trwy gyfrwng y pelldrych, y maent yn fydoedd anferth o faintioli, a chyflym eu hys-gogiadau. Yr hyn ydyw gwasanaeth y gwydr nerthol i'r seryddwr ydyw effaith cariad a ffydd ar yr ymofynydd Cristionogol i'w alluogi i chwilio dyfnion bethau Duw, ac i amgyffred gyda'r holl saint beth yw yr hyd a'r lled, yr uchder a'r dyfnder, a gwybod cariad Crist yr hwn sydd uwchlaw wybodaeth.

Y mae ymofyn am wybodaeth brofiadol yn cynnyrchu cydymdeimlad rhwng y meddwl â thestun ei ymchwiliad, ac y mae meddu cydymdeimlad felly yn gymhorth anhebgorol tuag at ddeall a gwerthfawrogi y gwrthddrych a efrydif. Yn niffyg y cydymdeimlad hwn nid oedd meddwl craff Newton yn gweled dim yn ngorchestwaith Milton. "*It proves nothing,*" ebai yr hen seryddwr anfarddonol ei anianawd am dano. Rhaid cael bardd i werthfawrogi barddoniaeth, a chalon syml ac ymofyngar i dderbyn dad-guddiadau pell a mawrion o feddwl a gogoniant Iach-awdwyr y byd.

Cynnyrchu y cydymdeimlad hwn ydyw y fantais a geir wrth aros yn hir uwch ben yr hyn, neu yr hwn ag y dy-munir ei adnabod. Pan eir i olwg rhaiadr y Niagara y tro cyntaf, siomedigaeth a geir; ond wedi treulio dyddiau

yn ei sŵn, ac ymweled âg ef drachefn a thrachefn wrth oleu haul y dydd, a llewyrch lleuad y nos; cerdded mewn gwisg o groen dan ei drochion, syllu arno o safleoedd gwahanol; ystyried swm ei ddwfr a dyfnder ei gwympr; ymddyfyr u yn mheroriaeth mawreddog ei ruad a phryd-ferthwch annesgrifiol ei fwâau, daw gogoniant mwy a rhyw ogoniant newydd o hyd i'r goleu, fel y mae y rhai-adr ar derfyn naw diwrnod yn rhywbeth annhraethol fwy a gogoneddusach nag y tybiwyd ei fod fore y diwrnod cyntaf.

“Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i, Mab y dyn?” ebaï yr Arglwydd Iesu wrth ei ddysgyblion. “Rhai mai Ioan Fedyddiwr, eraill mai Elias, eraill mai Jeremias, neu un o'r prophwydi;” atebent hwythau. “Ond pwy medd-wch chwi ydwyf fi? A Simon Petr a atebodd ac a ddy-wedodd, Ti yw y Crist, Mab y Duw byw.” Yr oedd y pysgotwr anlythyrenog yn gwybod pwy oedd Mab y dyn yn well na doctoriaid dysgedig Judea. Paham hynny? Meddai Petr wybodaeth brofiadol o'i Arglwydd, a thrigai yn ei gymdeithas. Ac yn hyn yr oedd yr holl ddirgelwch. Ceir engraifft o'r un peth ar raddfa is yn hanes y wraig o Samaria. Pan gyfarfu hi gyntaf â'r Iesu wrth y ffynnon, ni welai ddim ynddo namyn Iuddeu lludedig a hyf. Ond ar ol cynnal ymddyddan gydag ef am yspaid, daeth plyg newydd o'i gymeriad i'w golwg, a galwodd ef yn Arglwydd. Wrth i'r ymddyddan barhâu, ymagorodd plyg chwanegol, a gwelai mai Prophwyd ydoedd; a chyn i'r ymddyddan derfynu yr oedd ei wir gymeriad fel y Crist wedi ei ddadguddio iddi. Craffwch fel y codai yn ei golwg bob cynnyg: yr Iuddeu yn myned yn Arglwydd, yr Arglwydd yn Brophwyd, a'r Prophwyd yn Grist. Ac yr oedd y gogoniant a ddysgleiriodd ar ei meddwl ar derfyn y gyfrinach mor llachar ac annysgwyliadwy, fel y brysiodd oddiwrth y ffynnon, wedi anghofio y dwfr a'i llestr, ac a aeth i'r ddinas i bregethu y Crist bendigedig hwn i'r trigolion. Yr un effaith a gafodd ei glywed ef drostynt

eu huuain ar y Samariaid a ddaethant allan i wrando arno. Deuwch at Grist, fy nghyfeillion, os dymunech ei adnabod; gwasgwch i'w ymyl; achubwch y cyfleusdra cyntaf i'w gyfarfod wrth y ffynnon; gwahoddwch ef i aros gyda chwi am ddeuddydd; pwyswch ar ei fynwes; yfwch o'i ysbryd, fel y caffoch ei feddwl, yr adwaenoch deimladau ei galon a rhin ei waed; ac y galloch chwithau ddyweyd, "ac a wyddom mai hwn yn ddiau yw y Crist, Iachawd wr y byd."

III.

YN NODWEDD EI HEFFEITHIAU.

Ni chaniatâ amser i mi ymhelaethu ar hyn. Mae gwybodaeth hanesyddol am Grist yn werthfawr iawn. Bu-asai yn werth i ddyn gael ei eni i'r byd i glywed son am dano. Fel pwnc o gywreinrwydd yn unig, ni chlywyd am y fath ffaith erioed o'r blaen, ag ymddangosiad Duw yn y cnawd. Son am ryfeddodau ffughanesiaeth, yn wir! Ni ddychymygodd calon y ffugchwedleuwr am arwr hafal i Grist y Pedair Efengyl, ac ni chreodd *plot* cyffelyb i'r adgyfodiad ar y trydydd dydd. Nid oes achos i neb fyned i'r chwareudŷ er mwyn cael defnydd cyffroad. Dyn sydd yno yn actio, a dynol yw cylch eithaf y darn a chwareuir ganddo. Ond yma gwelir y Duw-ddyn ar y llwyfan, a'i wisg wedi ei thrybaeddu mewn gwaed, pyrth uffern yn agor i wasanaethu fel *footlights* iddo; haul y nef a chreigiau y ddaear yn symud ei olygfeydd; tragedy! Pa ryfedd fod amgylchiadau fel hyn yn bywiogi crebwyll beirdd goreu yr oesoedd, ac yn cynnysgaethu arlunwyr a cherfied-yddion penaf y byd â'r testynau rhagoraf i gymysgu eu lliwiau a hwyliau eu cynion arnynt? Crist a'i grefydd ydyw enaid llenyddiaeth a chefl y byd gwareiddiedig. Ydyw, mae gwybodaeth hanesyddol o Grist yn werthfawr yn ei heffaith

ar chiwaeth ac arferion dynion, ond wedi y cwbl y mae gwybodaeth brofiadol o hono yn effeithio mewn ystyron llawer pwysicach. Gwelir hyn ond ystyried

1. *Ei bod yn achub bywyd ei pherchenog.* Nid yw y wybodaeth hanesyddol gywiraf, helaethaf am Grist yn achub neb. Mae gan Satan gredo digon uniawn a helaethach ei gylch na'r eiddo llawer o honom, ac eto ysbryd colledig ydyw. Nid diffyg gwybodaeth ddeallol ydyw yr achos fod llawer o honoch chwi sydd yn fy ngwrando yn aros yn eich pechodau; ac ystyriaeth sydd yn taflu dychryn drwy galon dyn ydyw fod yn bosibl meddu pen goleu fel y *lamp* yna, a chredo mor iach a'r rhuddyn derw yna, ac eto cael ein bwrw i'r tywyllwch eithaf yn y byd arall. Chwy-chwi ddeiliaid goleuedig yr Ysgol Sabbothol, cofiwch y darn adnod hwnw, "A gwybodaeth ni cheidw fywyd ei pherchenog;" hyny yw, gwybodaeth heb brofiad, gwybodaeth y pen yn unig. Y mae gwybodaeth sydd yn cadw enaid, sef y wybodaeth sydd yn adnabyddiaeth brofiadol o Iesu Grist; y wybodaeth o Dduw, ardderchawgrwydd gwybodaeth Crist Iesu ein Harglwydd, y wybodaeth sydd yn ol duwioldeb; mewn gair, hyn yw y bywyd tragicwyddol, sef adnabod Duw, a'r hwn a aufonodd, Iesu Grist.

2. *Cyffes gyhoeddus o Grist.* Y mae y Testament Newydd yn gosod pwys mawr ar gyffesu Crist; ond anhawdd iawn yw cael pobl i wneyd hyny, hyd nes y caffont wybodaeth brofiadol o hono fel Iachawdwr. Gormod camp i'r wybodaeth hanesyddol lawnaf ydyw agor genau ei phlant i wneuthur cyffes wirfoddol a difloesgñi o Grist ger bron y byd. Gormod ganddynt yw cymeryd ei enw mawr arnynt mewn proffes allanol; ni fynant gymaint ag uno gyda'i eglwys, neu gofio ei farwolaeth drostynt yn y swper sanctaidd. Ond sylwch fel y mae gwybodaeth brofiadol o Grist yn effeithio ar y wraig, ac ar y Samariaid a ennillwyd ganddi i gredu ynddo. Am y wraig y dywedir, "Yna y wraig a adawodd ei dwfrlestr, ac a aeth i'r ddinas, a dywedodd," — dyma hi fyth, er nad oedd ond gwraig, a

gwraig eithaf digymeriad yn flaenorol i hyn, eto rhaid oedd i'r profiad a gawsai o'r Iachawdwr dori allan mewn cyffes o'r fath fwyaf cyhoeddus—"a *ddywedodd* wrth y dynion." Ac am y dynion drachefn dyma y cofnodiad: "A hwy a *ddywedasant* wrth y wraig." Oni wyddai y wraig y pethau hyn oll cystal a hwythau, ac o'u blaen hwy? Onid ar ei hymadrodd hi y clywsent hwy am dano gyntaf, ac nid oedd neb yn gwybod hyny yn well na hwy eu hunain? ond er y cwbl rhaid oedd cael llefaru a chyffesu, ie, "a hwy a *ddywedasant* wrth y wraig."

Cwynir llawer, ac nid heb achos, fod yn anhawdd cael aelodau i'r gyfeillach eglwysig, a'u bod yn ddystaw iawn ar ol dyfod yno. Ac yn hytrach na chyd nabod fod bai arnynt hwy am ddifaterwch felly, dadleuant nad oes anghen am seiat, ac na ddylid gwasgu ar neb i siarad ynddi oddieithr y blaenor a'r pregethwr. Canlyniad hyn ydyw nad yw yr eglwysi yn magu blaenoriaid a phregethwyr lleol fel y byddent gynt, fod yn anhawdd cael aelodau i gymeryd rhan gyhoeddus mewn cyfarfod gweddio, y teimlant eu ffordd yn rhydd i fynychu cyrchleodd gwaharddedig, ac yn eu difyrion a'u hysbryd eu bod yn ymgymysgu gyda phlant y byd hwn. Pe byddai cyffesu Crist yn fwy cyffredin ar du crefyddwyr, ni fyddai mor hawdd ganddynt ddawnsio a chwareu a chellwair gyda phlant y diafol. Addefir ar bob llaw y dylai fod mwy o wahaniaeth rhwng byd ac eglwys, ond ni cheir byth mohono hyd nes y daw aelodau eglwysig yn llawer mwy chwannog nag y maent yn awr i gyffesu Crist. Pa bryd y deuant i wneyd hyny? Hawdd yw ateb, sef mor fuan ag y deuant i feddu gwybodaeth brofiadol o Grist, Iachawdwr y byd. Pa fodd y gellir dysgwyl y bobl i'r seiat, a hwythau heb ei glywed drostynt eu hunain? a pha reswm gwasgu arnynt i siarad pe deuent, a hwythau heb ddim i'w *ddyweyd*? Cyfarfod ydyw y seiat i siarad am grefydd. Pe gelwid cyfarfod i ddangos dawn ymadrodd, heb son dim am Grist wrth lefaru, gellid yn rhesymol ddysgwyl rhai o honyn i hwnw,

oblegid y mae ganddynt gyflawnder o ddawn; neu gyfarfod i drin materion gwladol, neu son am bris y farchnad, neu i drafod hyd yn nod grefydd pobl eraill, gallai lliaws gael blas ar bethau felly; ond am eu dysgwyl i gyfarfod o bwrrpas i son am y mater tragedywyddol, cyfarfod o bwrrpas i ganmawl Iachawdwyr y byd, cyfarfod o bwrrpas i ddywedyd profiad personol o'r iachawdwriaeth sydd ynddo, mae y fath beth yn gwbl afresymol; nid oes ganddynt neges ynddo na theimlad o anghen am dano, ac ni ddylai fod gan neb arall wendid felly. Ymaith âg ef! Duw yn ei drugaredd a gofio am danom!

3. *Trawsffurfia ei meddiannwyr yn gyfryngau i ddwyn eraill i'r un tir.* Ar ol i ddyn gael achub ei enaid ei hun, un o'r effeithiau cyntaf a gynnyrchir ydyw awyddfryd angerddol i achub eraill. Hyn sydd wrth wraidd yr ysbyrd cyffesu a nodwyd eisoes; awydd gwneyd y Meddyg a'u hiachaodd hwy yn hysbys i eraill. Hyn gymhellodd y wraig i redeg oddiwrth y ffynnon, â'i gwallt yn y gwynt, i fynegu yr hyn a welodd ac a glywedd wrth drigolion y ddinas. Hawdd galw ei hymddygiad yn benboethni, a dadlu nad oedd ganddi gymhwysder at y gwaith a gymerasai mewn llaw; a dichon nad oedd neb yn fwy teimladwy o hyny na'r wraig ei hun. Ond dawn neu heb ddawn, i'r ddinas yr aeth; ac heb ymgynghori â chig a gwaed mewn unrhyw ffurf, pregethodd yr Iesu i'w chymydogion. Paham y gwnaeth hyny? Nis gallai ymattal. Ond paham hyny? Wedi cael gwybodaeth brofiadol ei hun o'r Iachawdwyr yr ydoedd. A bu ei gweinidogaeth yn llwyddiannus. Mae gair bychan oddiar brofiad calon yn cyrhaedd ymhell weithiau. Un diwrnod, yn un o heolydd Glasgow, cerddai hogyn troednoeth, carpiog, dan ganu yr emyn,

“There is a fountain fill'd with blood, &c.”

Pwy oedd y cyntaf i'w gyfarfod ond yr hedgedeidwad, ac yn lle ei oichymyn i dewi, troes ar ei sawdl, cerddodd yn ei ochr, a chanodd fâs i alaw y bachgen. Ar ol cyrhaedd

terfyn y *beat*, gofynodd i'r bychan am esboniad ar ei ymddygiad, gan ofyn iddo a wyddai ystyr yr hyn a ganai. Dyrchafodd yntau ei lygaid byw tuag ato, ac a adroddodd mor druenus ei gyflwr ydoedd wythnos yn ol, heb gartref, na dillad, na nemawr o fwyd; ond iddo ymwthio gyda'r dorf i glywed dyn o'r America—Mr. Moody—yn pregethu; ac wrth ei glywed yn gwahodd pawb, ac yn sicrhâu fod un Iesu yn gwneyd pawb a ddeuai ato yn ddedwydd, iddo yntau fentro ymlaen ac arwyddo dymuniad i weled yr Iesu hwnnw. Yna fod boneddiges dirion wedi darllen iddo a gweddio drosto, a dal ati nes teimlodd ef rhyw ddedwydd-wch yn tori gwaew ei fron, nas gallai ei ddesgrifio, a'i fod byth ar ol hyny yn methu peidio canu. "O'r goreu," atebai yr hedgedeidwad; "os fel yna y mae gyda thi, tyred i lawr yr heol gyda mi am *round* eto." Pwy oedd yn dygwydd clywed yr ymddyddan hwn ond gwraig o ystafell uchaf ei thŷ, lle yr aethai i ymguddio rhag ym welwyr Pwyllgor Mr. Moody. Wrth glywed tystiolaeth yr hogyn tlawd, deffrodd ei chydwybod, aeth hithau heb ei chymhell i'r oedfa ac a achubwyd. Mynwch brofiad personal o Grist, fy nghyfeillon, ac yna buan yr anrhodeddir eich llafur gyda llwyddiant yn achubiaeth ihai eraill. Amen.

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
CALIFORNIA

BX
8333
E8
P8
V.2

Evans, Joh, 1840-1897.
Pulpud cymraeg, City Road. Llundain, E
Fisher [1885-86]
2v. ports. 20cm.

Vol. 2 has imprint: Treffynnon, P.M. Ev

l. Methodist Church--Sermons. I. Title

440200

CCSC/mm

